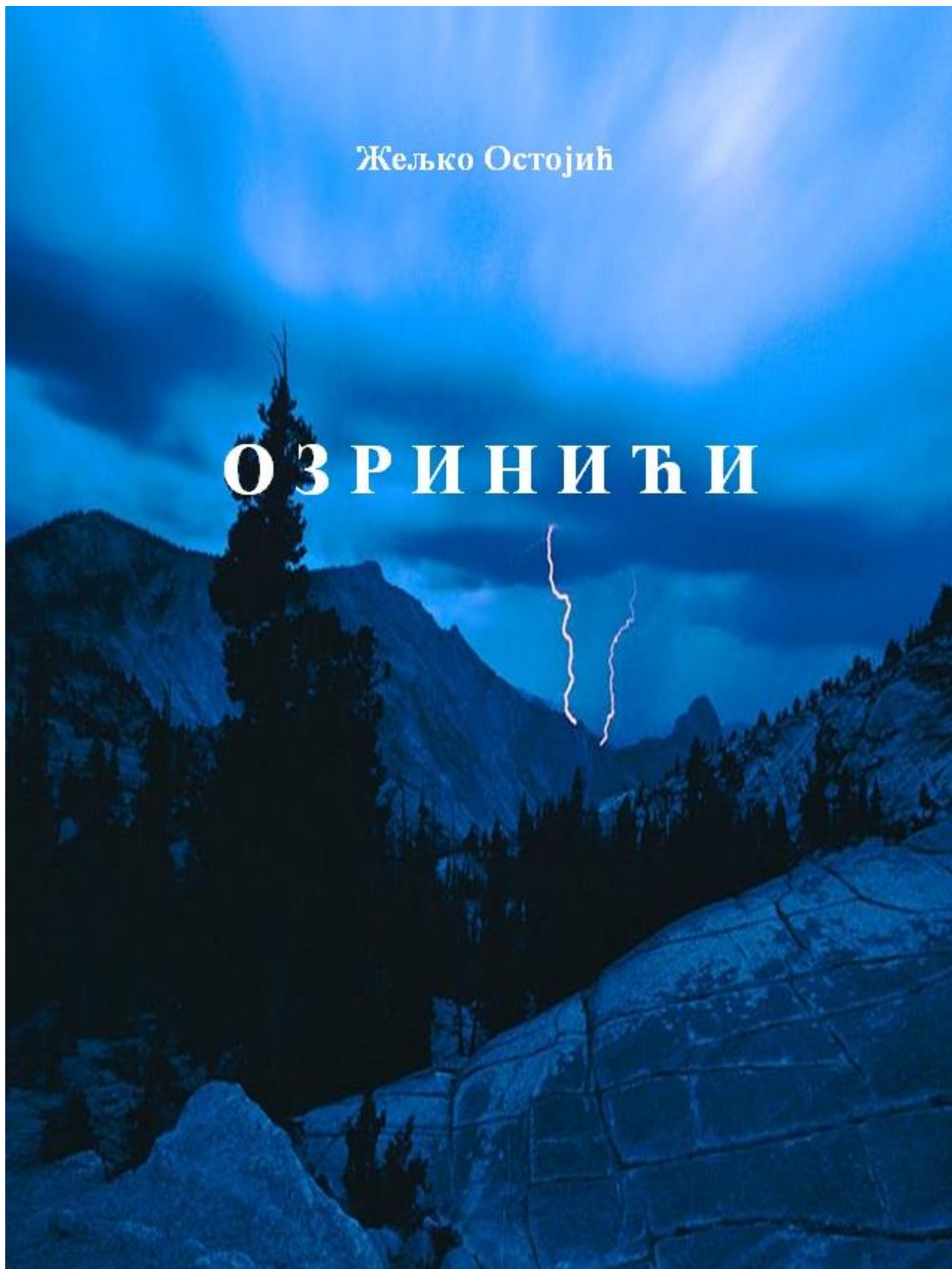

Жељко Остојић

ОЗРИНИЋИ

Жељко Остојић

ОЗРИНИЋИ

Нови Сад, 2017

У в о д

Сасвим је природно да људе интересује сопствено поријекло и да желе знати нешто више о својим прецима. До сазнања о прецима који су живјели јако давно долази се врло тешко. Малобројне су породице које памте такве податке. Очување предања о ранијим прецима израженије је у планинским предјелима.

Током времена се нека предања забораве. Записана дуже трају. Зато су у XX вијеку многи појединци забиљежили податке о свом поријеклу и објављено је много књига о разним племенима и братствима.

Озринићи су једно од девет племена Катунске нахије. Без престанка су ратовали са Турцима по Црној Гори и Херцеговини. Често и из економских разлога. Плијен стечен нападима на турске караване и имања помагао је да се преживи у та сурова и тешка времена. Из племена Озринићи потиче велики број чувених војвода, капетана, сердара, кнежева и јунака. По томе се са Озринићима не може мјерити ни једно друго племе. Много је Турака нестало од сабље и пушке Озринића.

Сами Озринићи су упамтили многа предања из своје прошлости. Многа од тих предања забиљежили су Јован Ердељановић и Андрија Лубурић почетком XX вијека. Осим њих прве писане забиљешке о Озринићима оставио је сердар Јанко Вукотић. Проучавајући племена стекао сам утисак да је мали број племена о којима има толико сачуваних предања као што је то случај са Озринићима.

Прошлост Озринића састоји се од ратовања, погибија, спаљених кућа. Тежак живот условио је да се многе породице одселе са Чева у друге крајеве тако да је по читавој Црној Гори, а и Србији расут велики број Озринића. Некадашња племенска територија данас је слабо насељена јер се становништво одселило у градове у потрази за бољим и лагоднијим животом. И то је сасвим нормално. Наши преци су се некада давно пред Турцима повукли у брда да би колико толико сачували своју слободу. Како Турака одавно нема и природно је вратити се у питомије предјеле.

Озринићи су славно племе и своју вриједност показали су у најтежим тренуцима историје суочавајући се са Турцима и другим непријатељима. Из овог племена је много истакнутих појединаца који су лично утицали на српску историју у тим тешким временима.

О Озринићима је написано неколико књига. И поред тога имао сам потребу да и ја напишем ову књигу. Имао сам циљ да на нешто другачији начин прикажем прошлост и поријекло Озринића и да колико је то могуће набројим сва братства у племену. Такође сам овом књигом покушао да објединим оно што је до сада написано о племену Озринићи и братствима овог племена. У до сада написаним књигама о Озринићима наведено је доста података, али има и много тога што није поменуто. У мјери у којој је то било могуће допунио сам оно што је до сада написано.

Племенска предања која многи сматрају измишљеним и претјераним била су, између осталог, предмет моје пажње и проучавања. Покушао сам да према предањима реконструишем догађаје из тог времена и да утврдим да ли је било могуће да се десе. У циљу бољег сагледавања прошлости дао сам и неке своје претпоставке и закључке. Историјска наука, а и генеалогичка се баве чињеницама које се обично налазе у писаним документима и свједочанствима. Када је у питању поријекло породица често не постоје документа која би свједочила о прецима који су упамћени кроз породично памћење и предања. И када постоје, наши преци се помињу у пар реченица. То не значи да нисмо имали претке. У истраживању поријекла, због мањка писаних докумената, морамо се служити предањима.

Можда је необично да у писању о једном племену почнем од најстарије историје читавог српског народа. Ово је књига о нашим прецима. Имали смо претке и у најстарија времена, без обзира што им не памтимо имена. Желио сам да књига има такав почетак и због могућег помињања најстаријих предака Озринића, уколико би се испоставило да су нека од предања неком случајношћу истинита.

Ова књига је мој допринос очувању племенске традиције.

Аутор

О С р б и м а

Нордисјка (њемачка) школа историје тврди да су Срби доселили на Балкан у доба цара Ираклија (610–641) и прво се населили у околину Солуна, а онда се вратили на Дунав и Саву и Дрином се спуштали ка југу.

Значајна група српских историчара која је својим истраживањима заронила у дубине српске древности (И. Живанчевић, М. Милојевић, С. Л. Лазин), као и странаца (С. Робер) стала је на становиште о јединству илиро-српског етничког тијела. Резултати њихових истраживања склоњени су од српских универзитетских наставника историје послје Другог свијетског рата на маргине научног интересовања. Ови су српски научници вјеровали да су Срби аутохтони на Балкану.¹

Најстарији народи Европе били су ниски, црнокоси и здепасти Лапи. И од њих другачији, лијепо грађени Ибери који су се у Европу доселили из Индије и настанили у јужни дио Европе. Од њих се издвојило више нација. За њима из Индије долазе њихови сусједи Венди и настањују се од Карпата до Јадранског мора и на сјевер око Висле и у сјеверни дио Европе, Скандинавију, на обале Балтичког мора; на исток према Уралу, Кавказу и Каспијском језеру; и на запад до Белгије, обала Галије и британског острва.

Касније са Кавказа и Каспијског језера у Европу долазе плавокоси Келти и настањују се у Галију. Око 590. године п.н.е. Келти су заузели Британију и Шпанију. Око 590. године п.н.е. насељавају Пруску, Италију и Илирију. Венди су тада раздвојени на оне на сјеверу и дио који је остао на јадранском мору. Многи Ибери и Венди су остали међу Келтима и помијешали се да њима. Келти су у једном тренутку освојили читаву западну Европу.

Тада се у централну Европу досељавају Теутони, касније звани Германи. Келти и Германи су били плавокоси и плавооки, бијеле боје коже, били су готово једнаки народи, са истим карактеристикама.

Трачани се у старим грчким текстовима описују на два начина: као плавокоси и плавооки и као смеђокоси са црвеном кожом.

Трачани, Германи, Келти и Венди нису били на нивоу просвјешћености Грка и Римљана, али су имали државу, законе, градове, штитили су власништво, били су далеко од варварства које им се приписује.

---

¹ Горан Ж. Комар, *Планинска села Драчевица под влашћу Венеције 1687-1797*, Херцег Нови 1997.

Европу од памтивјека насељава пет главних народа: Трачани, Келти (Гали), Германи, Скити и Венди.² На територији једног народа обично је било и доста нација других народа који су ту живјели. Треба да поменемо да данас 90% становништва Европе чине људи који су носиоци генетских хаплогрупа R1b (Келти) и R1a и I2 (обје хаплогрупе код Словена). Тако да је слиједећа подјела народа условна.

Трачани су: Мисирци, Македонци и др. Трачанима су сматрани и други који су живјели на истим просторима: Гети (Дачани); као и Корали, Беси и Кровићи, који су у ствари Венди.

Келти – Гали: Панонци, Скордисци, Таурисци, Пети, Хелвети, цисалски Келти, трансалпски Келти, Белги, Брити, Каледонци, Пикти, Хибернијци и Келтибери. Келтима су сматране и вендске скупине: Илири, Венети у Белгији и арморски Венди, Венети на Јадрану и Боји; као и иберске скупине: Арморици³ (Аквитанци), Ибери, Силури, Туски, Лигури, Турдетани и Луситани. Келтима су сматрани и Баски који су највјероватније скитски народ.

Теутони – Германи: Фризи, Хати, Варини, Херули, Хермундури, Херусци, Готи, Лангобарди, Тиринзи, Семнони, Ангели, Бури, Нахарвали, Аријци, Квади, Маркомани, Бастарни, Пеукини и Свеви. Германима су сматрани и Бургунђани, Ози, Готини и Ести, кој су у ствари Келти. Германима су сматрани и Лиги, Лети, Пруси, Руги и Вандалаи.⁴

Скити – Славени су их звали **Чуди** (Чудени). То су најприје: Финци, Лапони, Самоједи, Гренланђани, Мађари, Кавкасци (осим Осета и Дугора), Татари, Тунгузи, Монголи, Турци и др... Скити су били и у Америци. Скити су и Хуни, Авари, Узени, Кумани, Хазари, Половци, Печенги.

У стара времена Скитима су сматрани: прави Скити; Будини, Гелони, Сармати (ове три скупине које су живјеле међу Скитима су у ствари Венди); Алани, Роксалани, Јазуги (ове три скупине су у ствари Германи); Меланхлени, Еседони, Агатирси, Неури...

Венди, Венди – Сармати, Срби. О њима се не зна скоро ништа. Као Венди помињу се: Верли (Ерули), Љутићи, Ободрити (Бодрићи), Померани, Хенети, Билини, Волини, Лингони, Толензи, Моринери... У Венде су често убрајани и германски народи Готи и Алани (звали су их Анти)...

Као Сармати (тако се зову око 100 година п.н.е.) помињу се: Ваги, Венади, Лупионес, Амахоби, Ареи, Епагерите, Хиперборей, Басилици, Хипофаги, Суани, Гунаекокоратумени, Сасони. Прасармати су били у вези са Трибалима, Кривчама и Илирима. Прастари народ Трибали помињу се на Морави. Покорио их је Александар Велики. Потукли су их и Келти. Нестали су у доба Римљана.

Сматра се да од библијског Јафета Ноина потичу народи: Индијци, Медијци, Персијанци, Трачани (са Грцима и Латинима), Готи (Скандинавци и Германи), Келти, Лети и Словени.

У старо вријеме о Вендима ништа није писано, претпоставља се због тога што су Грци и Римљани знали доста о њима па нису мислили да је потребно писати још нешто. Или из неког разлога уопште нису били заинтересовани за њих.

Венди су насељавали обале Балтичког мора (Венедско море) и Скандинавију од најстаријих времена (1800–1400. године прије нове ере). Обале Балтичког мора су се звале Венедске обале или Обала ћилибара. Феничани су од Венда (Срба) куповали ћилибар којим су трговали на Оријенту. Ћилибар је био познат Мојсију и Хомеру.

² Павел Јозеф Шафарик, *О пореклу Словена по Лоренцу Сузовејцком*, Нови Сад 1998.

³ За Арморице (Аквитанце) није сигурно да ли су били Ибери или Венди.

⁴ Лиги, Пруси, Руги, Вандалаи, Лети. За прва два народа није сигурно да ли су били Келти или Венди, а за Руге и Вандале није сигурно да ли су били Германи или Венди. Лети су били посебан народ. Некада их је било много али им се временом број смањивао.

Венди су били настањени у Белгији, Нормандији и Британији. Венде су у Британији покорили Келти. Венде у Белгији и арморијске Венде потпуно је уништио Цезар у својим походима. Саксонци су 449. године подјармили у Британији неке Серфе. Данска је до око 1400. године била словенска земља.⁵

Помињу се и јадрански Венети. Јадрански Венети имали су плаве очи. Хомер помиње венетске коње и мазге. Само име Венди дали су им Германи. Ријечи: Венди, Винити, Венети изводе се од ријечи вода и означава људе који живе поред воде. Венди су живјели на обали Беретање, на Јадранском мору, на Балтику, на Црном мору. Нијемци и данас Словене зову Винди, Венди. И Келти и Финци су Словене звали Вендима. Пошто у Њемачкој и на Балкану постоје Срби претпоставка је да су стари Словени тако звали сами себе. Срб је заједничко име за све родове Венда. Неки скандинавски филозофи спомињу једну пјесму и један стари спис Словена под именом Вендарунир. У неким списима из IX вијека налази се податак да су становници старе Сарматије Срби. Непознати аутор *Далимилове хронике* из 1310. године наводи неку стару народну песму која каже: *на српском језику се једна земља назива Хрватска*.⁶ Из те земље су доселили Чеси. Ово помињу њемачки и чешки писци. Чеси редовно њемачку ријеч Винд преводе са Срб што је опште име за Словене. Скити и Хелени на Црном мору Србе су звали Сарматима. Грци и Латини су имали још неколико назива за Словене: Склавини, Спори...

Херодот (484–424. године п.н.е.) за Венде каже да имају изразито плаве очи и косу боје ватре. Херодот назива јадранске Венете Илирима. Почетком IV вијека Словене помињу Прокопије и Јорданес. Прокопије о Словенима каже: високи, јаки, коса ни плава ни црна већ црвенкаста, имају једног Бога и друге Богове за разне појаве.

Име Срб налазимо код Плинија 79. године нове ере и код Птоломеја 161. године нове ере, као име једне сарматске народности између Азовског мора и Волге на данашњој ријечи Серба.

Неки историчари сматрали су да су Словени са Балкана одселили на сјевер пред Грцима и Римљанима, па су се послѣ пада римског царства вратили на некадашње земље. Мада је реалније да су се одселили због ранијег упада Келта. Илири су били Словени и та земља је некада била централна земља Словена. Илирију и Панонију Римљани су више пута пустошили ради побуна Илира, толико да су тај народ скоро потпуно истријебили. Они који су преостали били су укључени у државу као грађани Рима, а не као самосталне скупине које живе по својим старим законима.

Печерски калуђер Нестор у *Несторовом Лџетопису* биљежи да су Словени живјели у Илирикуму и Доњем Подунављу и да су их покрестили Св. Павле и Св. Андроник.⁷ Касније долазе *Власи* и протјерују Словене на сјевер. Ови *Власи* могли би бити Римљани или Келти. Нестор каже: народ Јафетова рода, такозвани Илири, који су Словени. То је неко старо предање које говори о сеоби Словена из Илирикума на сјевер јер су их потиснули Келти. До XV вијека је међу Словенима преовладавало мишљење да су доселили са југа на сјевер.⁸

Много вијекова касније Словени поново насељавају обале Дунава. Тај повратак се десио око 271. године. Око 390. године је било Словена насељених у Лици и Далмацији.

Венди⁹ су у Германији живјели измјешани са Германима. Око 200. године Венди насељавају Мејсен. Та се земља тада назвала Сорабиа. Око 928. године Мејсен заузимају Саксонци. Отпор Венда Германима трајао до 1170. године.¹⁰

⁵ Мавро Орбини, *Краљевство Словена*, Загреб 1999.

⁶ Павел Јозеф Шафарик, *О пореклу Словена по Лоренцу Сузовјецком*, Нови Сад 1998.

⁷ Ова теорија је била призната у Риму у средњем вијеку.

⁸ Леополд Ленард, *Стари Срби и српска праотаџбина*, Београд 1927.

⁹ Венди се помињу и као Винити, Венети, Велети.

¹⁰ Реља Новаковић, *Одакле су Срби дошли на Балканско полуострво*, Београд 1978.

Нијемци су од давнина живјели у централној Европи. Поред њих су живјели Словени који су живјели и на Дунаву много прије доласка Хуна. Нису били под влашћу Хуна већ су им били пријатељи или су можда плаћали данак. Неименовани баварски географ из IX вијека биљежи да су Сервиани имали велико и пространо краљевство које се налазило сјеверно од Дунава. Из те земље Србије (Сервие) су изашли сви словенски народи.

Само су Срби на Балкану и Лужички Срби задржали древно, изворно име. Тако да се данас сви ови народи називају заједничким именом Словени (Славени), умјесто некадашњег заједничког назива Срби. Славени су били велик народ, али су живјели раздјељени у многобројне нације које су живјеле у превеликој „демократској децентрализацији“. Због тог сепаратизма нације су биле преслабе пред спољним непријатељима и Славени никада нису били цјелина способна за заједничко дјеловање. Тај менталитет се одржао и до данашњих дана.

Аваро – Словени су заузели Балкан у периоду 449–569. године. Јустинијанов нећак, војсковођа Германус, 527. године, приликом напада на Мезију, пише да су Хуни, Анти и Словени већ много пута пустошили римске провинције. Досељавање Словена дешавало се и у вријеме ратова и у мирно доба. Као вође словенских група забиљежени су: Ловрета (грчки Лауритас), Радгост (грчки Ардагастос), Мужимир, Пиргост, Мужок и др. Аваро – Словени су се измјешали са Илиро – Словенима (Илиро – Сораби) који су од давнина живјели на Балкану. Аваро – Словене су касније потиснули Срби и Хрвати крвавим ратом да би им одузели земљу.

Константин VII Порфирогенит (905–945–959) каже да су Срби и Хрвати дошли у доба Ираклија 610–640. године. Каже да су пребјегли Ираклију. Срби нису могли доћи са Елбе јер тамошњи Срби имају дијалект који иде у другу крајност од дијалекта којим говоре Срби на Сави. Осим тога тешко је било прећи (пребјећи) ту раздаљину за кратко вријеме јер би било потребно ратовати са свим народима који су били настањени између источне Њемачке и Балкана. Константин није знао одакле су досељени Срби и Хрвати. Каже да су Србија и Паганија, Захумље и Травунија опустошени од Авара, па Ромеји (Византија)¹¹ ту насељава Србе. То није тачно. Земља им није дата од Ираклија, јер су ову земљу Ромеји (Византинци) изгубили од Авара – Словена 190 година раније. Треба још напоменути да се са сигурношћу зна да су многе словенске скупине прешле Дунав и распршиле се широм Балкана много прије доласка Срба и Хрвата. За Бугаре Мавро Орбини каже да су живјели у Скандинавији из које су се доселили на обале Балтичког мора у данашу Њемачку. Одатле су кренули на југ и заузели су простране равнице око ријеке Волге. Ту су се прозвали Вулгари, а послјије Бугари.¹² Један њихов дио прешао је Дунав и настанио се у Тракију. Не зна се са сигурношћу када су се Бугари доселили. Многи сматрају да је досељавање Бугара било у периоду 670–700. године. Орбини напомиње да је Марко Аурелије Касидор писао о борбама Римљана против Бугара у вријеме цара Теодосија I око 390. године. Тада су Римљани побједили Бугаре и заузели Срем. Бугари се помињу 450. године, а 495. године упали су у Тракију и Илирик. И у вријеме Јустинијана I Бугари предвођени вођама Вукићем и Драгићем (у ромејском–византијском спису Волгер и Драгон) су опустошили Илирик. По овоме Орбини све Аваро – Словене назива Бугарима, што има смисла. Срби и Хрвати су по досељавању поразили Авара – Словене, а не Бугаре.

¹¹ Данас распрострањени назив Византија није био познат становницима Источног римског царства. Та држава звала се **Империја Романија**, а становници **Ромеји**. Сам назив Византија први пут се користи 1557. године од стране њемачког историчара Херонима Волфа у његовом дјелу *Corpus Historiae Byzantinae*. Потиче од старог грчког назива Византион, грчке колоније на Босфору, на чијем је мјесту касније подигнута пријестоница Источног царства, Константинопољ.

¹² Код нас је распрострањена теза да се Бугари зову по хунској скупини која је владала над њима.

Према томе Авари – Словени који се у неким текстовима помињу као Бугари су већа скупина Словена, а Бугари у данашњој Бугарској су само дио тог народа.

За Србе се каже да су дошли из земље коју су називали Бојка. Не може се тачно утврдити гдје се налазила та земља. Могуће је да се Бијела Србија налазила око средње Лабе и горње Висле. Неки историчари сматрају да су Хрвати били у Чешкој (Бојки), а Срби са друге стране Чешке. Други сматрају да су Срби и Хрвати из Галиције и Владимира (касније црвена Русија).

Стари Грчки и други аутори Србе и Хрвате помињу заједно, као један народ. У ствари тај народ у неким случајевима називају једним, а у неким случајевима другим именом. Тек касније су се српско и хрватско име учврстили у једном и другом крају.

Теорија о досељавању Словена на Балкан која се код нас учи у школама прилично је проблематична и добро би било да дође до преиспитивања. Само дјело Порфириогенита на коме се базира ова теорија је у ствари ватикански препис из XVI вијека, на латинском. Оригинално дјело не цитира ни један ранији аутор. Могуће да се ради о ватиканском фалсификату. Иначе је у ранијим вијековима како у Њемачкој тако и у остатку Европе било учених људи који су заступали теорију да су Словени аутохтони на Балкану и да сеобе каква се представља у ствари и није било. Ово мишљење и теорија није резултат размишљања или измишљотине појединих Срба у XIX, XX и XXI вијеку већ постоји од раније.

Изгледа да је важан догађај био одлазак једне моћније скупине Срба у околину Солуна. Тамошња земља им се није свидјела па су се вратили на сјевер. Јакe словенске скупине су заузеле простор од ријеке Лима до ријеке Пливе на западу.¹³ Ове скупине су имале различита имена, а заједничким именом су се звали Срби.¹⁴ Скупина која је држала територију између Лима и Дрине није могла тако лако да заузме територију у горњем току Дрине и пљеваљском крају и даље до приморја, јер је те крајеве држала јака скупина под именом Матаруге. Матаруге су били Келти. Ступали су у службу Римљана на овим просторима. Матаруге је назив за кратко келтско копље. По њему су највјероватније Матаруге тако прозвани. За Матаруге се тврди да су били у вјерском погледу окренути Риму (у раније вријеме није било подјеле на православце и католике, већ су била два центра Хришћанства из којих су долазили свештеници).

Матаруге су живјели на источној обали Неретве, Захумљу, залеђу Котора, па према сјеверу, обухватили су никшићки крај и даље на сјевер, планине Дурмитор и Сињајевину, читаве данашње општине Пљевља, Пријепоље, Фоча, Чајниче, па све до Горажда, Вишеграда, Прибоја, Чачка и Краљева. То је, у ствари, област старе Херцеговине и Рашке. У то доба били су врло јаки и бројни. Сами Срби из Рашке области нису имали довољно снаге да их покоре на читавом том терену.

Пропаст снаге и моћи Матаруга почео је око 670. године. Велики савез осам српских скупина из околине Травника у централној Босни кренуо је у рат против Матаруга. То су били (по дробњачком предању): Дабрани, Љубињани, Поповљани, Требињани, Рудињани, Рашњани, Риђани и Новљани. Спорно је име Поповљани, јер асоцира на ријеч поп, а Срби тада, изузев појединаца, нису били хришћани.¹⁵ Мада је могуће да је ова скупина примила хришћанство прије осталих, па су по томе и добили име. А могуће је да су се и другачије звали, а садашњи, запамћени назив је по садашњем мјесту живљења. Можда су спорни и Рашњани јер назив је сличан Рашанима (Расима). Мислим да су то два различита назива и двије различите скупине. Јер и сам

¹³ Крштена Србија.

¹⁴ Дабрани, Љубињани, Поповљани, Требињани, Рудињани, Рашњани, Риђани, Новљани, Неретљани...

¹⁵ Прво покрштавање Срба било је при самом досељавању и вршили су га свештеници из римских градова. Друго покрштавање иницирао је цар Василије I око 879. године. Наредио је да се крсте сви некрштени Хрвати, Срби и Захумљани (Јоко В. Кнежевић, *Из далеке прошлости пљеваљског краја*, Пљевља 1979).

назив Рашка датира од каснијег времена. Међу овим Србима најјача групација били су Новљани.

Нападаци нису могли напасти Матаруге са сјевера, јер су ови на том подручју били најјачи, а Дрина и Неретва биле су непремостива препрека. Зато је ових осам скупина отишло на југ, до Метковића, гдје су прешли Неретву. Ту су им при преласку ријеке вјероватно помогли Срби Неретљани. Овај савез осам српских скупина поразио је Матаруге и потиснуо их из Херцеговине, преко планина све до Фоче и Дурмитора, а убрзо су Матаруге потиснути преко ријеке Таре на сјеверну страну. Тако су Матаруге, које су Дробњаци звали Кричи, задржали крајеве око Фоче, Пљеваља и Пријепоља, гдје су још неко вријеме били јаки.

Шест скупина подијелило је земљу у данашњој Херцеговини, источно од Неретве, Риђани су заузели залеђе Котора и област Оногошта (Никшића), док су Новљани заузели велику област од Вилуса и Билеће до Требјесе и Оногошта па све на сјевер до пивског краја и ријеке Таре. На тим територијама је остао један број Матаруга који су од тада живјели са новопридошлим становништвом.

Изгледа да су у то вријеме и Срби са сјевера, ријеком Дрином потискивали стари народ да би на крају заузели и пљеваљски крај. Тада су Матаруге прихватили српску власт. Прва српска насеља настала су у горњем току ријеке Дрине. Из неког разлога владари Срба у Рашкој области имали су највећи углед и моћ па су због тога признавани и уважавани као краљеви свих српских скупина. Поред поменутих српских скупина било је и других. Према предањима, око 876. године неки Срби су из околине Подгорице дошли у околину Никшића и ту се сукобили са тамошњим Грцима.¹⁶ по томе може да се закључи да су се неке српске скупине можда доселиле из правца Албаније.

Владарска породица

На челу Срба у Рашкој области налазили су се краљеви.¹⁷ Титула се преносила са оца на сина. Имена прва четири краља нису упамћена. Претпостављам да је први живио приближно од 595–660. године¹⁸, други од 625–690. године, трећи од 655–720. године, четврти од 680–745. године. Пети краљ Срба у Рашкој био је Вишеслав (705–770). Наслиједио га је син Радослав (735–795). А њега син Просигој (760–825). Послије њега краљ је постао његов син Властимир (789–860).¹⁹

Властимир није био само господар Рашке већ и околних земаља. То се види по томе што је удао кћер за требињског жупана Крајину²⁰ и при томе га именовао за самосталног владара – архонта (велики жупан).²¹ То не би могао учинити да није имао власт у тим крајевима. Властимир је потукао Бугаре када су покушали да заузму Рашку.

Властимир је имао три сина: Мутимира (818–890), Стројмира (825–892) и Гојника (828–896). Мутимир је владар постао око 860. године. Имао је три сина: Прибислава (846–910), Брана (848–910) и Стефана (852–920). Стројмир је имао сина Клонимира (855–925). Гојник је имао сина Петра (854–934).

¹⁶ Андрија Лубурић, *Дробњаци племе у Херцеговини*, Београд 1999.

¹⁷ Распрострањено је схватање да су се српски владари називали великим жупанима. За краљеве се сматра да су краљеви само ако су добили круну од папе. Међутим ранији српски владари су себе сматрали краљевима. Кнежевима – жупанима су српске владаре звали Ромеји. Послије смрти краља Часлава у Рашкој владају велики жупани, а у Зети краљеви.

¹⁸ Каже се да је Србе на Балкан довео син владара.

¹⁹ Године живота сам узео приближно, онако колико би било реално да су живјели и према историјским подацима до којих сам могао доћи. Интересантно је да поп Дукљанин у *Љетопису* помиње четири зла српска краља који су прогањали хришћане и нису им упамћена имена.

²⁰ Јован Рајић (*Немањићи, Мрњавчевићи и Грљановићи, Бранковићи*) наводи да је жупан Крајина син Беле и да је имао сина Хвалимира чији је син Тјешимир.

²¹ Конт је кнез или жупан, а архонт (архи конт) је велики кнез (жупан).

У доба Мутимира Срби су прешли у источно хришћанство. Неки историчари сматрају да су Срби за вријеме Мутимира први пут примили хришћанство. То се сигурно десило раније јер је папа Иван VIII позвао Мутимира, да се, по традицији својих претходника, врати панонској дијецези.²² То значи да су Мутимирови преци и претходници у вјерском погледу били окренути више према Риму него према Константинопољу. Сигурно је да су Срби (Словени на Балкану) примили хришћанство много раније него што се сматра. Црква је била активна у покрштавању стотинама година раније. У Мутимирово вријеме је било још доста Срба који су вјеровали у стару словенску религију. Чак је могуће да је и владрска породица била сљедбеник старе религије, а да су сарађивали са хришћанском црквом и дозвољавали покрштавање становништва из политичких разлога.

Још од ранијег доба краљеви из Рашке били су владари свим Србима, на територији Рашке, Босне, Зете, а и шире. Тако је хришћанство преко владарске куће постало званична религија читавог народа. Прелазак у источно хришћанство (православље) озваничен је крштењем трећег Мутимировог сина Стефана и Гојниковог сина Петра. Тако да су они први православни Срби (источни хришћани) из владарске породице. Срби на западу и југозападу били су у областима у којима је служба служена латинским обредом, па су послје 1054. године многи остали у римокатоличкој вјери.

Мутимира је наслиједио син Прибислав, али је убрзо дошло до рата међу браћом. Бран Мутимиров је преузео власт, а Прибислав је са сином Захаријем (873–939) отишао некуда. У каснијем периоду дошло је до рата између Брановог сина Павла (875–940) и његовог стрица Петра Гојниковог. Петар је поразио Павла који је морао побјећи у Бугарску. Павле Бранов се ускоро вратио у Србију на челу бугарске војске, потукао Петра Гојниковог и покорио Рашку.

Послије свих међусобних ратова на власт је дошао Клоникиров син Часлав (885–960). Смирио је рођаке и обновио српску државу у чији састав опет улазе територије данашње Србије, Босне, Херцеговине, Црне Горе, сјеверне Албаније, Срем и Славонија. Србија је опет постала снажна и велика држава. Шта је даље било са потомцима Павла Бранова и Петра Гојникова није забиљежено.

Народ у Чаславовој држави дијелио се на скупине: Босанце, Рашане, Требињце, Конављане, Дукљане, Захумце, Неретљане и друге. Народне скупине су се звале по областима у којима су биле настањене. Неретљани су у то вријеме заузели отоке Казу, Вис и Ластово, а држали су поред њих и четири своја острва Мљет, Корчулу, Брач и Хвар.

Таква српска држава трајала је до 960 године. У једном сукобу Часлав је поразио Мађаре и улогорио се негдје у Срему. Неколико дана касније, једне ноћи Мађари су изненадили Србе и заробили Часлава, а онда су и њега и остале мушке чланове његове породице везали и бацили у ријеку Саву. Тако су их подавили. Тада се држава којом је до тада владао Часлав распала на Рашку, Зету, Босну, Захумље и још неколико мањих територија.

Послије Часлава источне српске земље потпадају под власт Романије (Византије) и тако ће остати све док Стефан Немања није обновио самосталну српску државу (око 1186).

Од ове старе краљевске лозе у Рашкој, Зети и Требињу су остали да живе потомци Стефана Мутимировог, једног од два прва званично крштена племенита Србина. Стефановом сину (882–960) није упамћено име. Вјероватно је убијен са краљем Чаславом. Стефанов унук је Хвалимир (910–980) који је владао Зетом. Његови синови су Петрислав који је владао Зетом и Драгомир (947–1016) који је владао Требињем. Петрислава Хвалимирова је на мјесту краља Зете наслиједио син Јован Владимир (965–1016). Драгомира Хвалимирова је наслиједио син Стефан Војислав

²² Владимир Ћоровић, *Историја српског народа*, Београд 1997.

(976–1050). Свети краљ Јован Владимир није имао синове па је власт у Зети преузео његов брат од стрица Сефан Војислав. Његови синови су: краљ Зете Михаило (1010–1081), владар Требиња Радослав (1014–1082) и Гојислав. Михаила је на пријестолу Зете наслиједио син, краљ Бодин. Радослав је имао синове Вукана (1044–1106) и Марка. Своју браћу од стрица Радослава; жупане Вукана и Марка, краљ Бодин је поставио за владаре Рашке.²³ О поријеклу Стефана Немање постоји више различитих предања.²⁴

*У XIII веку имају потомци споредних линија српске краљевске куће само титулу жупана. Када се владалачка моћ оснажила, именовали су они, на место наследних племенских кнежева, за жупане своје чиновнике који беху од њих зависни. Тако се, онда, десило да је, у XII веку, врховни намесник на истоку Србије, велики жупан (Рашке), постао јачи и моћнији од краља који је имао престоницу у дукљанском приморју, те постао господарем земље.*²⁵

Велики жупан Вукан је био јак владар. Водио је борбе са Грцима на Косову крајем XI вијека. Вукан је 1091. године спалио Липљан. Опустошио је поља око Скопља и Тетова 1093. године. Склопио је мир са Империјом Романијом (Византијом) 1094. године и дао им као таоце своје синовце Уроша и Стефана Вукана. Након двије године опет је заратио са Ромејима. Послије његове смрти на власт је дошао његов син Завида (1072–1140). Али он није био дуго на власти. У сукобу са браћом (или браћом од стрица) изгубио је и морао је побјећи у Зету гдје је имао имања. Та имања је наслиједио од оца Вукана.

Брат Вуканов, Марко, имао је синове Уроша и Стефана Вукана. Убрзо је Урош Марков преузео власт у Рашкој. Своју кћерку Јелену удао је за мађарског краља Белу II (син Алмошија), који је био ослијепљен као дијете од стране свог стрица мађарског краља Коломана.

Уроша је наслиједио син Урош II. Његов брат Бела живио је на мађарском двору и имао велики углед. Бела је имао синове Давида, Константина и Стефана и кћерку која је удата за сина кијевског кнеза. Бела је једно вријеме био жупан Рашке. Послије Уроша II и Беле велики жупан у Рашкој постаје њихов трећи брат Деса (око 1162. године), а послвије њега на власт долазе синови Завиде Вуканова. Кћерка жупана Десе је била удата за Леонарда, сина млетачког дужда Витала II Микијелија.

²³ Званична историја нема чврсте доказе о поријеклу Стефана Немање. Ову тезу сам ја исконструисао према својим истраживањима. По мени је сасвим реална. Наравно, ја нисам ауторитет чије мишљење може бити пресудно у овом случају.

²⁴ Постоји неко предање које каже да Немања потиче од царке крви Великога Константина, од његове сестре Константије која је била удата за Ликинија Мучитеља. Они су били Шпанци и имали су сина Белу Уроша који је оженио Ану, кћерку франачког краља. Бела имао синове Теомиља и Чудомиља. Поменути Константин је дошао на власт 306. године, а Немања је дошао на власт око 1147. године. То је размак 811 година и није могуће да је Немања Ликинијев праунук.

По другом предању Стефан Немања потиче од неког Тихомиља. Он је био пастир који је дошао код краља Часлава и оженио његову кћерку (ово већ личи на неку народну бајку). Пошто је Часлав погинуо у Срему против Мађара, Тихомил је постао велики жупан Рашке. Тихомил је имао сина Љубомира од којег потиче Немања (Тихомиљ – Љубомир – Бела Урош – Тихомиљ – Немања).

По трећем предању, у доба Љубомира Тихомилова Требињем је владао краљ Ђорђе. Његов је брат Драгиња. Син Драгиње је Радослав III, а његов син је Немања.

По четвртом предању у Рашкој су били жупани Прибислав, Деса и Белуш. Деса је имао синове: Немању, Мирослава и Константина. Немања имао Тихомиља и Симеона. Тихомиљ имао синове: Завиду, Сретимира (Срецимира), Првослава и Стефана.

Још једно предање каже да је у Захумљу живио краљ Бела који је био потомак старих краљева. Бела – поп Стефан – Љубомир – Урош – Тихомиљ – Немања (и Давид, Страцимир и Првослав).

²⁵ Константин Лиречек, *Историја Срба*, књ. I (политичка историја), Београд 1984.

Н е м а њ и ћ и

Завида је имао синове: Тихомира, Страцимира и Стефана Мирослава, а у изгнанству из Рашке на старом породичном имању у Рибници (данашња Подгорица) 1113. године родио му се четврти син Стефан Немања. Крштен је по римском обреду, у католичкој цркви, јер грчко-православних цркви није било у околини у то доба.

Завида се са синовима вратио у Рашку прије 1135. године, а негдје у то доба Немања је оженио Ану. Негдје у периоду између 1145–1149. године Немања се у својој тридесет другој или тридесет шестој години живота поново крсти у цркви Св. Петра и Павла која се налази у околини данашњег Новог Пазара. Тако из римског обреда, грчким обредом прелази у православље, што је изазвало одушевљење и цркве и народа. Немањи углед подиже и сусрет са ромејским царом Манојлом у Нишу 1158. или 1162. године.

Око 1165. године велики жупан постаје најстарији Немањин брат Тихомир. Нешто касније долази до сукоба између Немање и његове браће. Око 1167–1168. године долази до битке код Пантина на ријечи Ситници на Косову у којој је Немања побједио браћу, а при томе се у ријечи Ситници удавио Тихомир, јер је коњ потонуо због тежине оклопа и оружја. Та судбина је задесила и један број његових присталица. Тако је Стефан Немања постао велики жупан. Браћи Страцимиру и Мирославу није се светио што су били против њега већ им је опростио. Тихомир, Страцимир и Мирослав имали су потомке.

Свети Сава у житју Светог Симеона каже да је Стефан Немања обновио очевину и дедовину и да је повратио дедовину која је била насилно одузета. Стефан Првовјенчани каже да је Стефан Немања добио у дио очевину: Топлицу и Ибар, Расину и такозване Реке.²⁶ Ријечи Светог Саве потврђују нам да је Стефан Немања био Вуканов унук, а то име Немања је дао и најстаријем сину.

Стефан Немања је обновио самосталну српску државу Рашку. Његове потомке је по њему народ касније назвао Немањићима. Међутим, сви Немањићи су испред својих личних имена стављали име Стефан, а сами себе нису звали Немањићима.²⁷ Име Стефан су носили у част свог претка Стефана Мутимирова (852–920), који је први њихов предак који је крштен. Име Стефан су носили и Немањини преци.

Ромејски цар Манојло напао је Немању 1172. године са неколико хиљада људи. Није чекао да му пристигне читава војска. Срби су потучени и повукли су се у планине. Немања се тада предао Манојлу, а он га је одвео у Константинопољ. Из тог времена остало је неколико описа Стефана Немање. Хроничар Јевстатије за Немању каже: *Човјек у сразмјери какву природа људима даје, високо израстао и лијеп на око.* Хроничар Константин Манас: *Одметник, варварин, високих рамена, наочит човјек.*

Стефан Немања је оженио Ану. За њу се не зна тачно ког је била поријекла. Да ли је била Гркиња или је била од српског племства. Постоји мишљење да је била кћерка босанског бана Борића. Данас се тврди да је Ана била кћерка Ромејског цара Романа IV. Ово је мало вјероватно јер је овај цар владао од 1068–1071. године, па би му Ана у том случају могла бити само унука или праунука. Стефан Немања је имао синове Вукана и Стефана Првовјенчаног и кћерку Вуку, као и још двије кћерке којима нису упамћена имена. Кад је Стефану Немањи било око шездесет година родио му се син Растко. Стефан Немања у старости се замонашио, као и његова жена Ана (монахиња Анастасија). Монашко име му је било Симеон. Послије смрти проглашен је за свеца – Свети Симеон Мироточиви. Умро је 13. фебруара 1199. године и мошти му се и данас

²⁶ Свети Сава и Стефан Првовјенчани, *Житије светог Симеона*, Крагујевац 1997.

²⁷ Обично су се потписивали само са Стефан. Тако се цар Душан потписивао са: **Стефан у Христа Бога благоверни цар Србљем и Приморјем западним странама.** Што се може видјети на његовим сачуваним повељама.

налазе у манастиру Студеница. По казивању монаха мошти су добро очуване. Тијело је читаво, а кожа није потамнила. Одјећа на моштима Светог Симеона временом сатруне, тако да се склања и на мошти се облачи нова одјећа.

Растко Немањић – Свети Сава (1175–1236) остварио је аутокефалност Српске православне цркве. Имао је значајног удјела у политичком животу Рашке. Умро је у Трнову у Бугарској и ту је и сахрањен. Убрзо је пренијет у манастир Милешево. У Милешеву су мошти Светог Саве биле све до 27. априла (10. маја) 1595. године, када су их Турци (Синан-паша) на Врачару у Београду спалили.

Вукан Немањић имао је пет синова: Ђорђа, Димитрија, Стефана, Владина и Растка. О кћеркама нема посебног помена осим предања о Јевросими (Ефимија) Вукановој.²⁸ Сви су имали потомке. Вукан Немањић владао Зетом, Требињем, Хвосном и Топлицом.

Потомак Димитрија Вукановог је велики војвода Вратко, који је био војсковођа цара Душана. Вратко је отац кнегиње Милице удате за кнеза Лазара Хребелановића. Владика Василије Петровић Његош у својој *Историји о Црној Гори* коју је написао за грофа Михајла Иларионовича Воронцова у Москви, марта 1754. године спомиње Вратка Богдановића: *Сједају господа око софре: Вук Бранковић, с лијеве, а старац Вратко Богдановић с десне стране кнеза Лазара, војвода Милош у дну софре наспрам кнеза Лазара, с десне и с лијеве стране двије војводе, Милош Топличанин и Иван Косанчић. И тада рече невјерни Вук Бранковић...*²⁹

Вратко Богдановић је отац кнегиње Милице. Као отац кнегиње Милице се у народним пјесмама помиње Југ Богдан. Име Југ Богдан се не може наћи у историјским документима. У народним пјесмама помиње се и девет Југовића погинулих на Косову са старим оцем Југ Богданом. Зна се да је кнегиња Милица имала брата, жупана Николу.

Стефан Првовјенчани Немањић (1143–1228) је први српски владар крунисан за краља од стране папе. Круну је добио од римског папе Хонорија III, крајем 1217. године. Стефан Првовјенчани женио се три пута. Прва жена му је била Евдокија Анђел, кћерка ромејског цара Алексеја III Анђела. Са њом је имао три сина. Њу је отјерао око 1203. године. О другој жени са којом је био у браку од 1204–1207. године нема података. Трећа Стефанова жена била је унука венецијанског дужда Енрика Дандола, од 1207. године. Ана Дандоло је мајка четвртог Стефановог сина Уроша, док се за кћерку Комину не зна од које је жене.

Најстарији Стефанов син Стефан Радослав (1192–1250) је слиједећи краљ у лози Немањића. Жена му је била Ана Комина, епирска (ромејска) принцеза. Није познато да ли су имали дјеце. Племство је било незадовољно Радославом па је свргнут са пријестола и морао је да бјежи из земље, у коју се вратио нешто касније. На пријесто је дошао други син Стефана Првовјенчаног, Стефан Владислав (1195–1270). Он је са женом Белославом, кћерком бугарског цара Јована II Асена, имао два сина: Стефана и Десу и једну кћерку. О њиховим потомцима нису остали познати трагови. Трећи син Стефана Првовјенчаног је Предислав. Он је био свештеник, епископ захумски, а касније српски архиепископ Сава II.

Интересантан је један догађај из тог времена који помиње Владимир Ђоровић. *Из обзира према мађарском краљу пропустио је Стефан 1221. године, да*

²⁸ Стефан Вуканов је изградио манастир Морачу. Једно предање каже да је у доба Стефана Немање у Грбљу, у приморју, живио бан Милутин. Његов унук Илијан оженио је кћерку Вукана Немањића која се звала Јевросима и са њом имао сина Никшу који се школовао у манастиру Морача. У касније доба родио се његов чукун унук који је опет добио име Никша. Због свађе са Балшићима бјежи из Грбља у Жупу код Оногоста (Никшић). Од њега потичу племена Никшићи и Ровчани. Никша је имао четири сина. Од једног су Никшићи Рубежани, од двојице Никшићи Жупљани, а од њих су касније постали и Никшићи Требјешани. Од четвртог сина који се звао Гојак Никшин потичу Ровчани.

²⁹ Владика Василије Петровић Његош, *Историја о Црној Гори*, Москва, март 1754.

несметано прође кроз његову земљу нови латински цар, Роберт Куртнејски, син погинулог цара Петра, а шурак Андријин. Један француски извор тога времена (*Extrait de la compilation dite de Bandonin g' Avernes*) казује, да је том приликом дошло до једне подвале српском краљу. Цар Роберт имао је уза се једног „сержана“ из Лила, за кога се говорило да је његов незаконити стриц. Лепу кћер тога сержана дао је цар богато нагиздати и претстављајући је као своју рођену, успе, да је протури за жену српском краљу, вероватно једном сину или неком блиском рођаку Стевановом. Није нимало вероватно да је то била Јелена, Францускиња, удата за трећег сина Стеванова, пошто је Јелена морала бити млађа бар за читавих 15–20 година.³⁰

Ова дјевојка је тада морала имати више од шеснаест година што значи да је рођена око 1200–1204. године. Ова Францускиња никако не може бити Јелена Анжујска. Тешко је утврдити за кога је била удата. Могуће је да је удата за неког од петорице Вуканових синова.

Четврти син Стефана Првовјенчаног, Стефан Урош I (1210–1277) смијенио је на пријестолу свога брата Владислава. Урош је између 1248–1260. године оженио француску принцезу Јелену Анжујску, рођаку Карла I Анжујског, краља Сицилије и Напуља и рођаку француског краља Луја IX Светог.

Карло (1226–1285) је био брат тадашњег француског краља Луја IX Светог (1215–1270). Њихова браћа су Робер (1216–1250), гроф од Артоиса; Жан (1219–1271), гроф од Анжуја и Маине и Алфонс (1220–1271), гроф од Тулуза. Имали су и сестру Изабелу која је била монахиња. Јелена је могла бити кћерка неког од Карлове браће (Роберта или Жана). У том случају је могла бити рођена између 1235. и 1243. године. Отац Луја IX и Карла I, француски краљ Луј XVIII (1187–1226) имао је полубрата Филипа Хурепела (1200–1234). Луј XVIII и Филип били су синови француског краља Филипа II Августа (1165–1223). Филип Хурепел је био ожењен Матилдом од Булоње (1223). Могуће је да је Јелена Анжујска његова кћерка. У том случају је рођена између 1222. и 1228. године. Филип је имао сина Алберика и кћерку Жоан (*Joan*). Жоан се 1236. године удала за Гушиа од Шатиојна, грофа од Невера. Он је умро 1250. године. Нису имали дјеце. Жоан је остала удовица у двадесет и петог (шестог) години. Можда су је тада удале за Уроша. За Јелену се каже да је боравила у Мађарској, јер се сматра да је из тог правца дошла свадбена поворка. Тврди се да је у Мађарској живјела код тетке Јелене која је била удата за претходног мађарског краља Андрију II. Ово није тачно. Францускиња Јоланда од Куртнеа била је друга Андријина жена и умрла је 1233. године.

Да поменемо друге рођаке од којих би могла бити Јелена Анжујска (они од којих не може бити јер им се потомци знају нису поменути). Карлов праћед Луј VII имао је браћу, грофове Робера од Дроа и Пјера од Куртнеа. Гроф Робер је имао синове: Симона, Робера II, Пјера, Гијома и Жана. Робер II је имао сина Жана од Дроа који је био ожењен Алисом од Макона. Нема података о потомцима. Жан је ишао у крсташки поход са Теобалдом I од Наваре. Умро је 1239. године. Можда је Јелена његова кћерка. О потомцима остала четири сина грофа Робера од Дроа нема података. Јелена би могла бити унука неког од њих.

Пјер од Куртнеа је имао сина Робера. Роберови синови су Филип од Куртне-шампинела који је умро 1245. године и за кога нема података о потомству, па би Јелена могла бити његова кћерка и Раула. Раул, господар д'Илијеа и његова жена Аликс (Алис) од Монфора имали су само кћерку Мао (*Mahaut*) удату за грофа Филипа од Дампиера. Неки наши историчари тврде да је Јелена Раулова кћерка, што према овим подацима не може бити тачно.

Према тврдњи Гордона Мак Даниела, син императора Исака II Анђела, Јован Анђел био је мађарски вазал и господар Срема. Жена му је била Матилда, кћерка

³⁰ Владимир Ћоровић, *Историја српског народа*, Београд 1997.

Маргарете од Куртнеа и унука Пјера од Куртнеа. Имали су кћерку Марију која била је удата за Ансоа од Кајоа (*de Cayeux*) који се помиње 1273. године као капетан Карла I у Албанији. Марија и њен син Ансо II (негдје пише Анзелмо) сахрањени су у Богородичној (Марковој) цркви у Улцињу. Помиње се да је 1280. године путовала из Апулије у Србију да посјети сестру краљицу. То никако не значи да су биле рођене сестре. Вјероватније је да су биле рођаке. У то вријеме су браћом и сестрама називани и ближи па и даљи рођаци.

Према једној тврдњи Јелена је кћерка Одона од Монтагија из Бургундије и Јелисавете, сестре латинског цара у Константинопољу Балдуина II. И за ову Јелену се тврди да је отишла да живи у Будим код тетке. Позната су сва дјеца Одона и Јелисавете и Јелена Анжујска не може бити њихова кћерка.

Урош је имао три сина и двије кћерке. Синови: Стефан Драгутин, Стефан Милутин и трећи син Стефан о чијим потомцима нема података. Послије Урошеве смрти Јелена Анжујска владала је Зетом, Требињем, Плавом и Горњим Ибром. Јелена Анжујска умрла 1314. године на Косову.

Урошев син Стефан Драгутин (1251–1316) је наредни српски краљ. Оженио је Каталину (Катарину), кћерку мађарског краља Стевана V. Имао је два сина и пет кћери. О потомцима синова Владислава (који се два пута женио) и Урошица није остало писаних трагова. Једном приликом Драгутин је пао са коња и сломио ногу. У таквој ситуацији уступио је пријесто свом брату Милутину. Договорено је да Милутина наслиједи Драгутинов син Владислав. Драгутин је до краја живота био краљ у сјеверним предјелима Србије, Мачви и источној Босни.

Други син Уроша I, Стефан Урош II Милутин (1253–1321) постао је краљ 1282. године, на сабору у Дежеву.³¹ Женио се пет пута. Прва жена од 1273–1282. године била му је Јелена, која је била из неке српске властелинске породице. Са њом је имао сина Стефана Уроша III Дечанског (1274–1331) и кћерку Ану. Друга жена била је кћерка господара Тесалије севастократора Јована I Анђела, од 1282–1283. године. Са трећом женом од 1283–1284. године, Јелисаветом, кћерком мађарског краља Стевана V, имао је кћерку Зорицу (Царицу). Четврта жена била је Ана, кћерка бугарског цара Георгија I Тертера³², од 1284–1299. године. Са њом је имао сина Стефана Константина (1285–1321) и могуће још једну кћерку. Пета жена, од 1299. године па до његове смрти 1321. године, била је Симонида, кћерка ромејског цара Андроника II Палеолога. Са њом није имао дјеце. Неки историчари сматрају да је Милутин са Симонидом имао сина Константина. Симонида се удала за Милутина са осам година (Фрешот и Дифрен). Симонида је 1321. године имала двадесет и седам година. Константин је погинуо 1321. године. Ако је син Симониде могао је бити рођен најраније 1308. године имати највише четрнаест година. Мало је вјероватно да је могао ратовати против брата да је био толико млад. Са друге стране, зна се да је Константин владао Приморјем и Зетом у периоду 1314–1321. године.

Краљ Милутин створио је од Србије најјачу балканску силу, пред којом је дрхтала и Империја Романија (Византија). Располагао је са доста финансијских средстава помоћу којих је организовао јаку војску. Као владар био је успјешан. Проширио је територију српске државе. Био је сналажљив, mudar, безобзиран, није вјеровао никоме. Био је неуморан градитељ, изградио је четрдесет цркава.

Стефан Дечански побунио се против оца Милутина 1314. године. Ову побуну Милутин је угушио, а сина Стефана Дечанског дао је ослијепити. Међутим, вјероватно заслугом Хумског епископа Данила, поткупљен је целат, тако да се то није десило. Стефан Дечански је протјеран у Константинопољ, тако да Милутин није сазнао да његово наређење није извршено. Касније се Стефан Дечански вратио у Србију (1320.

³¹ Јован Рајић пише да је Милутин постао краљ 1281. године, а умро 29. октобра 1320. године.

³² Георгије је био Куманац. Постао је бугарски цар 1280. године.

године) и живио је на свом двору у Будимљи (данашње Беране). Носио је повез преко очију, да се не сазна да није слијеп.

Краљ Милутин био је савршено здрав иако је имао доста година. Али, изненада се разболио. Није могао да говори. Дуго је боловао и умро 29. октобра 1321. године. Одмах по смрти Милутиновој у Србији су настали немири.

У Србији је метеж био неописив, тако да је чак и поворку која је носила краљево тело напала група разбојника, покушавајући да отме његово тело обучено у богато одело. Епископ Данило је био заслужан што је ова погребна поворка успела да се одбрани од нападача. Милутиново тело је из Неродимља пренето у манастир Бањску где је сахрањен. Касније су Милутинове мошти пренешене у Трпчу (1389. год.) и у Софију (1460. год.) где су и данас.³³

Појавила су се три насљедника. Два сина Милутинова, Константин и Стефан (Дечански) и Драгутинов син Владислав. Стефан Дечански је скинуо повез са очију и објавио да је прогледао. То је представио као чудо Божије, што му је донијело много присталица. И Константин је имао доста присталица и велику војску најмника. Стефана Дечанског подржавала је и црква. То је искористио и од стране цркве је крунисан за новог српског краља. Крунисање је обављено на Богојављење 6. јануара 1322. године иако је по Милутиновој жељи Константин био тај који треба да буде слиједећи српски краљ. Сва три претендента су се сукобили.

Између Стефана Уроша III и његовог полубрата Константина дошло је до битке која је била поприлично крвава. Дошло је до издаје од стране Константинове властеле па је битку је изгубио и био заробљен. Стефан Дечански је наредио да се Константин убије. Мавро Орбини пише да је Константина убио Владислав Драгутинов. Константина су опружили на неко дебло и клинцима кроз мишице и бутине су га приковали за дебло, а онда га пресјекоше по средини на двије половине. Савременик овог догађаја, Гијом Адам, биљежи да је Константин убијен *нечувено свирепо*.

По верзији неких латинских историчара дошло је до битке између браће у којој је Константин погинуо. Постоји и друга верзија по којој је Константин погинуо од стране Владислава. Према овој верзији Владислав заробио и објесио Константина па наредио да га на комаде исјеку. Константин је сахрањен у цркви града Звечана. О Константину ће бити још речено касније.

Стефан Дечански се 1323. године сукобио са Драгутиновим сином Стефаном Владиславом, краљем сјеверних подручја Србије, који је полагао право на круну по договору са сабора у Дежеву. Сукоб је трајао до 1324. године, када поражени Владислав бјежи у Угарску и о њему даљих података нема. Орбини каже да га је Стефан Дечански ухватио у Срему и бацио у тамницу у којој је умро, што највјероватније није тачно.

У младости Стефан Дечански био је таоц монголског кана Ногаја, од краја 1292. године, па све до 1299. године када је дошло до унутрашњег сукоба у Златној хорди и када је Ногај погинуо у сукобу са каном Златне хорде, Токтајем.

Стефан Урош III Дечански (1274–1331) женио се два пута. Прва жена му је била Теодора, кћерка бугарског цара Смилца. Са њом је имао сина Душана и сина Душицу (1310–1318) који је умро кад су били у изгнанству у Константинопољу. Теодора је умрла 1322. године у тридесет и трећој години живота. Друга жена од 1324. године била му је Марија, кћерка паниперсеста Јована Палеолога. Са њом је имао сина Сенишу и кћерке Јелену и Теодору. Тврди се да се Марија (1312–1355) удала за Стефана када јој је било дванаест година. Мислим да је била пар година старија. Симеон Урош Сениша (1326–1372), деспот, имао је синове Јована Уроша и Стефана Дуку и кћерку Марију Ангелину. О даљим потомцима се не зна.

³³ Жељко Фајфрић, *Света лоза Стефана Немање*, Шид 1998.

Цар Стефан Урош IV Душан Силни

Стефан Душан (1308 – 20. децембар 1355) оженио је 1332. године Јелену, кћерку бугарског деспота Страцимира и сестру бугарског цара Ивана Александра Асена. Са њом је имао сина Стефана Уроша V (1336–1371) и могуће једну кћерку. У младости је био доста лијеп и витак, али се касније се много удебљао.

Душан се први пут истакао у бици код Велбужда (данас Ћустендил) у подне, 28. јула 1330. године, када је разбио бугарску војску предводећи напад са 1.300 њемачких најамника, од којих су 300 били оклопљени коњаници (обје војске су имале по 15.000 војника).³⁴ Душан је свога оца Стефана Дечанског збацио са пријестола 21. августа 1331. године. Стефан Дечански је убрзо умро, 11. новембра 1331. године.

Стефан Душан је уздигао Србију на до тада никада виђену висину. Био је велики војсковођа. У састав Србије ушла је Грчка до близу Атине (Епир и Тесалија), држао је опкољен Солун са копнене стране и заузимао земљу према Константинопољу. Планирао је да га освоји. Душан, краљ Србије и Грчке прогласио се за цара крајем 1345. године у Серу. Само крунисање за цара било је 16. априла 1346. године у Скопљу на државном сабору. Најприје је српска архиепископија проглашена за патријаршију, а онда је српски патријарх уз садејство бугарског патријарха Симеона и охридског архиепископа Николе и свих српских епископа, окунио Душана царском круном. Крунисање је било свечано, уз присуство црквених личности које су извршиле крунисање и многобројних представника великих манастира из Свете Горе.

Цар Душан је највећи српски владар у средњем вијеку. Проширио је границе, прогласио државу царством, уздигао Српску православну цркву од архиепископије на патријаршију, донио писани законик³⁵ и још много тога што до тада Србија није имала. Душан је био и доста строг владар, а као и сви остали Немањићи веома религиозан и наклоњен цркви. Цар Душан је имао и савјет састављен од двадесет и четири витеза изабрана од најугледнијих феудалаца.

Недостатак му је што није покушавао да уједини све територије на којима је живио српски народ. Мали број његових активности био је усмјерен ка Босни или Срему, који су били настањени искључиво Србима. У јесен 1350. године дошло је до једног Душановог похода на Босну. Прошао је кроз Босну са 50.000 оклопљених коњаника и 30.000 пјешака. Није наишао на отпор и убрзо се вратио у Рашку. Босна је тада била прилично сиромашна и изгледа није било економске користи држати је у покорности.

Цар Душан је изненада умро 20. децембра 1355. године у четрдесет и седмој години живота. Не зна се од чега је умро. Пошто је у тим годинама био пунијег стаса могуће је да је умро од срчаног удара, а друга могућност је да је био отрован. Сахрањен је у манастиру Светих Архангела у Призрену.

Владари из куће Немањића живјели су око 70–75 година. Пуну снагу и моћ доживљавали су око шездесет пете године живота и тада би држава била и најмоћнија. Значи, Душан је био осамнаест година удаљен од свог зенита владавине, а требало је да влада још двадесет и осам година да је доживио животни вијек својих великих предака Стефана Немање и краља Милутина. За тих двадесет и осам година вјероватно би освојио Константинопољ и учврстио државу и под своју управу ставио Босну, Срем и

³⁴ Срби не помињу најамнике код Велбужда. Први их помиње Нићифор Григор. Помињу се њемачки најамници, а у другим верзијама шпански.

³⁵ Многи сматрају да је ово први законик који су Срби имали, али то највјероватније није тачно. У неким записима сам цар Душан каже да је обновио и проширио законик који је постојао у доба краља Милутина. Према томе можемо вјеровати да су Срби имали писане законе и раније, у доба Стефана Немање, па и у ранија времена. За претпоставити је да су српски владари имали своје законике по угледу на ромејске откако су дошли у додир са Империјом Романијом пошто су тада прихваћене и остале тековине ромејске цивилизације.

Далмацију. За то вријеме припремио би сина Уроша да га достојно замјени на царском пријестолу. Таква држава могла је да заустави турски продор у Европу. Међутим, то се није десило. Са прераном смрћу цара Душана завршио се и период успона српске средњовијековне државе и почео је период пропадања.

Цар Стефан Урош V Нејаки (1336–1371) није имао вољу да влада. Постао је цар у својој осамнаестој години. Био је више побожан и окренут цркви. Његову слабост искористили су јаки српски феудалци и расцјепкали Душаново царство на низ малих и слабих државица. Умро је у тридесет и петој години живота. Неки сматрају да је отрован. Према неким тврдњама краља Уроша убио је Вукашин Мрњавчевић 1367. године.³⁶

У сукобу цара Уроша са Вукашином погинуо Никола Бућа, ризничар цара Душана, од кога остане син Петар Бућа од кога потичу племенити Буће у Дубровнику.³⁷

Властела цара Душана (и по документима и по народном предању):

Деспот Јован Оливер Грчинић, деспот Сениша Немањић (Душанов брат), деспот Јован Асен (други брат Душанове жене Јелене), деспот Иваниш (не зна се нешто више о њему), кесар Прељуб, кесар Војихна Немањић, севастократор Дејан, севастократор Бранко Младеновић (отац Вука Бранковића), велики војвода Димитрије Вратко Немањић (потомак Вукана Немањића и отац кнегиње Милице удате за кнеза Лазара), Богдан Грчинић (брат деспота Јована Оливера), Ђурађ Илијић господар Зете (садашњег црногорског дијела), кесар Гргур Голубић, Иван Голубић, Паламан Теутоникус, Михајло Бућа и његов брат Никола Бућа, (каторски властелини) Никола Стањевић, Влатко Паскачић, Радослав Хлапен, логотет Хрс, логотет Ђорђе, логотет Прибац Хребелјановић (отац кнеза Лазара), Каравид Фратнут, Димитрије Сума, Брајко Растисалић, Раосав Растисалић, Бранко Растисалић, кесар Грегорије, Милош Леденић, Раослав Леденић, чеоник Обрад, војвода Мирко, Милан Повић, војвода Богоје, војвода Момчило, Хреља, Вукашин Мрњавчевић, Угљеша Мрњавчевић, логотет Гојко Мрњавчевић, војвода Војин и његова три сина: Милош Војиновић (умро млад), Алтоман Војиновић (отац Николе Алтомановића) и Војислав Војиновић; Томо Војиновић³⁸, казнац Градислав Бориловић, Јован Кастриот, кефалија Аврамбек, кефалија Андроник, Санко Дразивојевић, Милтен Дразивојевић, војвода Манцил Ливерија, чауш Алексија Цамплакон, Гргур Орловић, Раде Облачић, Храбреновић, Остоја Рајаковић, Страхина и његов син жупан Ненад Страхинић, Толислав, Друговић или Чиховић из Захумља, војвода Ружир, Брајан жупан из Ужица, властелин Вук и др. Ту су били и рођаци ове властеле. Наравно, на двору је било и мноштво Немањића (око 50 властелина и жупана). Неки од њих су већ горе поменути, а било их је још; Стефан Драгушин (брат кесара Војихне и син Константина Немањића), Радослав Немањић (брат војводе Вратка) и други. А ту су и потомци Немањиног брата Мирослава: Никола, Богиша, Владислав, Богдан и многи други.

Константин Немањић

Стефан Константин (1285–1322) је други син краља Милутина и његове четврте жене, бугарске принцезе Ане. Пошто је краљ Милутин протјерао Стефана Дечанског, Константин је био одређен да буде насљедник пријестола. О њему има врло мало забиљежених података.

Милутин је по тадашњој традицији поставио Константина за зетског краља. Константин је као краљ Зете у Скадру ковао сребрни новац. На том новцу је приказан како сједи на пријестолу и држи у руци скиптар, док на глави има круну. Константин је

³⁶ Мавро Орбини тврди да је Вукашин убио цара Уроша буздованом.

³⁷ Мавро Орбини, *Краљевство Словена*, Загреб 1999.

³⁸ Тому Војиновића Орбини помиње као брата Војислава Војиновића.

насликан са Милутином и Симонидом на фресци у Грачаници гдје је приказано како их Христос благосиља. Спомиње се Константин и у натпису на икони која је се налази у цркви Светог Николе у Барију. Та је икона поклоњена цркви у Барију 1319. године. Све то потврђује да је тада Константин сматран Милутиновим насљедником.

Константин је био владар Скадра, Зете и Требиња. *Када се краљ Драгутин одриче пријестола у корист Милутина у 1282. години, он задржава управу над дијеловима српске државе од Рудника до Требиња и Конавала. Он својој мајци Јелени даје управу над Скадром, Зетом и Требињем, да би, послјије ње, Скадром, Зетом и Требињем управљао Константин, млађи син Милутинов.*³⁹

Код историчара се појављују недоумице у вези тога која је од Милутинових жена мајка Константина. Неки мисле да је то прва Милутинова жена, али мислим да то није могуће. Са другом женом Милутин је био свега годину дана и нису имали дјеце. Са трећом женом је био такође годину дана и имали су једну кћерку. Са петом женом Симонидом Милутин није имао дјеце. Четврту жену Ану Милутин је оженио 1284. године. Знамо да је Милутин свог сина Стефана Дечанског послао као таоца монголском кану Ногају 1292–1299. године на Крим. Тада је Стефану били око седамнаест или осамнаест година (рођен између 1275–1278). Константину је било шест или седам година (рођен 1285. или 1286) и био је сувише мали за тако далек пут. То су показатељи да је Стефан Дечански син Милутинове прве жене, а Стефан Константин син четврте жене Ане.

Константин није постао краљ, јер га је у борби за пријесто убио полубрат Стефан Дечански (или Владислав Драгутинов). Тада му је било око тридесет и шест година. Иако нема довољно писаних података, у тим годинама, као будући владар сигурно је био ожењен и имао дјецу. Не зна се ко му је била жена ни колико је имао дјеце. У једној повељи Хиландару, из фебруара 1340. године, цар Душан даје овом манастиру села Полошко и Драгожељу у спомен на свог преминулог брата Драгушина: **братъ кралев'ства ми Драгоушинъ къ вкч'номоу твор'цоу**⁴⁰, док је приликом обиласка Хиландара 1347–1348. године у свити цара Душана био властелин Војихна. У тада (1348) написаној повељи цар Душан ословљава Војихну братучедом: **соуродникъ царства ми братоучедъ Воих'на**.⁴¹ Константин је једини стриц цара Душана, тако да је Војихна (1314–1366) његов брат од стрица, као и Драгушин који се спомиње у ранијој повељи када је Душан био нешто млађи, па свог тада преминулог брата од стрица назива братом. Синови Константина Немањића, Драгушин и Војихна расли су на двору Стефана Дечанског са Душаном. Војихна је касније добио титулу кесара и имао је запажену улогу у царству. Изгледа да је имао једног сина који је умро врло млад и кћерку Јелену која се удала за Угљешу Мрњавчевића и са њим имала само једног сина који је умро са само четири године живота и сахрањен је у Хиландару у истом гробу са својим ђедом Војихном. Када је Угљеша Мрњавчевић погинуо Јелена се закалуђерила и од тада носи име Јефимија. Крај живота провела је са кнегињом Милицом. Сахрањена је у манастиру Љубостињи. Извезла је покров кнезу Лазару послјије косовске погибнице из захвалности што јој је дозволио да живи код њега. А кнез Лазар ју је примио код себе јер је била рођака његове жене Милице. Обје су биле од Немањића.

³⁹ Горан Ж. Комар, *Планинска села Драчевице под влашћу Венеције 1687-1797*, Херцег Нови 1997.

⁴⁰ Стојан Новаковић, *Законски споменици српских држава Средњег века*, Београд 1912.

При томе у повељи краљ Душан помиње да имања дарује „вољом и хтијењем краљевства ми и матере краљевства ми деспотице“. Мајка цара Душана, Теодора, умрла је 1322. године. Овдје није вјероватно да се помиње Марија Палеолог, друга жена Стефана Дечанског. Њено троје дјеце рођено је од 1326–1330. године. Знају им се имена и нису умрли млади. Није познато да ли је Марија имала брата. Није вјероватно да би се звао Драгушин. Душанова жена царица Јелена имала је браћу: цара Ивана Александра, деспота Ивана Асена и деспота Михајла. Имала је и сестру Теодору. Да ли је краљ Душан могао своју стрину, Константинову удовицу звати деспотицом и мајском краљевства? Могуће!

⁴¹ Исто.

Ромејски цар Јован V и Угљеша Мрњавчевић срели су се 1365. године. Тада и у каснијим повелјама Јован V назива Угљешу рођаком царице Јелене (удовица цара Душана). За рођака царице сматра га јер је његова жена Јелена (кћерка Војихне) нећака цара Душана.

У једној повељи цара Душана за манастир Свете Богородице код Прешева, од 10. августа 1354. године цар Душан оловљава неког Дејана братом.⁴² У историји је познат севастократор Дејан, за кога је била удата Душанова сестра Теодора, касније монахиња Јевдокија, мајка Драгаша и Константина Дејановића. Неки Дејан Мањак се помиње 1333. године.⁴³ А на фресци у манастиру Белову на Струми насликан је деспот Дејан са женом Дојом и дјецом.⁴⁴ Да ли су та три Дејана која се помињу једна или више личности, није утврђено. Да ли је Доја надимак од Теодора или су то двије различите особе? Да је Константин Немањић имао и трећег сина по имену Дејан мало је вјероватно.

О Драгушину (1312–1340) података нема. Према повељи из 1340. године тада је умро и краљ Душан за његову душу дарива манастир Хиландар. Драгушинов син се највјероватније звао Гојко.⁴⁵ Највјероватније да је жупан Гојко живио у Неродимљу. Претпостављам да је одржавао љетњиковац цара Душана на Шари и бринуо се о царским ловиштима на тој планини. У томе су му помагали синови којих је било три, четири или пет. Послије смрти цара Душана наставили су да живе у Неродимљу и Шар планини на вијековним имањима Немањића. Подржавали су цара Уроша. Послије 1371. године подручје на коме су живјели постаје несигурно због упада турских пљачкашких банди, па се жупан Гојко са синовима и унуцима сели у Бањску код Звечана под Копаоник планином. Унуци Драгушинови: Никола (1363–1428), Озрен или Озрихна (1365–1435) и Василије (1367–1433), придружују се војсци кнеза Лазара у боју на Косову пољу на Видовдан 1389. године. Послије битке Турци су пожурили у Једрене, да би Бајазит побио своју браћу и осигурао своју власт. Вук Бранковић и Влатко Вуковић су се са својим војскама повукли. Повукли су се и остатци војске коју је водио кнез Лазар. На Косову пољу остало је мноштво мртвих и рањених. У бици је Василије добио ударац по леђима сабљом или буздованом, па је од тога остао мало погрбљен, због чега је касније запамћен као Криви Васо. Озрихна је посјечен по нози и од те ране је остао хром до краја живота.

Дворци Немањића

Српски жупани имали су дворове у Рашкој, у околини данашњег Новог Пазара. Тако је и Стефан Немања имао двор у граду Расу и двор у Дежеви (оба код Новог Пазара). Немањићи су имали дворове и љетњиковце у многим крајевима државе, у Рибници у Зети (данашња Подгорица) и другдје. Стефан Немања је главни двор преселио у Неродимље и околину на Косову, али су и остали дворови били у употреби јер су Немањићи били бројна породица. Од двораца Немањића данас нема остатака, па историчари сматрају да су били од дрвета.⁴⁶ Мислим да су могли бити и од камена, па су у вријеме послје Немањића наредни господари рушили те дворце и користили камен за изградњу својих грађевина. То би се нарочито могло односити на турско доба

⁴² Стојан Новаковић, *Законски споменици српских држава Средњег века*, Београд 1912.

⁴³ Миодраг Пурковић, *Принцезе из куће Немањића*, Београд 1996.

⁴⁴ Исто.

⁴⁵ Пипери су запамтили предање које каже да потичу од капетана Гојка чији је син Никола, а његови синови су Пипо и остала браћа. Кажу и да је Пипо погинуо на Плочнику у војсци Милоша Обилића 1387. године. Можда је тада погинуо капетан Гојко. По још једном предању Страхинја је имао сина Здриноја чији су синови Пипо, Озро и Васо.

⁴⁶ Српски краљеви нису имали пријестолницу већ су ишли од двора до двора. Љети у љетњиковцима на планинама, зими у жупама или приморским градовима. љетњиковци били од дрвета. Цркве и куће биле ограђене дрвеним бедемима. Градови од камена били су: Рас, Дежева, Звечан, Призрен и др.

када је могуће тај камен био одношен да би се уградио у цамије. Као што је то био случај са манастиром Светих Архангела код Призрена. Ако се то радило са таквим светињама, онда је још лакше било срушити дворца или сличну грађевину. Наравно, дрвени материјали су пропадали временом. Данас не знамо какву су унутрашњост имали дворови Немањића. Можемо само да претпостављамо.

Концентрација двораца династије Немањића (1166–1371) највећа је на југу Косова поља, око данашњег Урошевца, где се некада налазило Сврчинско језеро. Из некадашњег језера, данас из речице Неродимке, воде отичу истовремено и у Црно и у Егејско море. Ту су била смештена четири дворца: Неродимље (где је била палата и у VI столећу), Пауни (место се спомиње у XI столећу), Сврчин и Штимље.⁴⁷

Краљ Стефан Драгутин Немањић је имао двор у Онопошту. Око цркве су биле велике куће са мраморним стубовима, а све је то било опасно високим зидинама. То је био љетњи дворца.⁴⁸

Самостални господари

Послије распада српске царевине на низ малих слабих државица, десило се оно што се морало десити. Већина тих државица била је кратког вијека, постепено су пропадале једна по једна док се послје 1365. године није уобличио неколико преосталих које су биле нешто јаче.

Мрњавчевићи

Најјачу државу имали су Мрњавчевићи: краљ Вукашин, деспот Угљеша и Гојко. Мрњавчевићи потичу од властелина Мрње или Мрњаве који је живио у околини Скадра.⁴⁹ Вукашин се за краља прогласио 1365. године и са браћом је владао Македонијом и околним земљама. Вукашин је имао синове: Марка (краљевића), Иваниша, Андрију и Димитрија. Краљевић Марко погинуо је у бици на Ровинама као турски вазал. По народном предању Андрија је отишао у околину Сарајева у Босни, а Димитрије се помиње у служби мађарског краља Сигисмунда све до 1407. године. Вукашин је кћер Оливеру удао за Ђурађа Балшића. Као Вукашинов рођак помиње се угледни охридски властелин Остоја Рајаковић. Мрњавчевићи су прилично допринијели паду српске државе. До пропасти Мрњавчевића дошло је на Марици, 26. септембра 1371. Мрњавчевићи су имали 40.000 војника.⁵⁰ Поражени су у једном ноћном препаду. Браћа Мрњавчевићи су изгинули. Предање каже да су два сина Гојка Мрњавчевића послје Маричке битке и погибије отишли у околину Скадра одакле њихови потомци одлазе у Куче код Подгорице и њихови потомци су данашњи Кучи Мрњавчевићи.

У Рашкој су најмоћнији били Лазар Хребељановић, Вук Бранковић и Никола Алтомановић, а у Зети Балшићи који су убили старог Ђураша Илијића, у своје вријеме једног од значајнијих властелина цара Душана.

⁴⁷ Ђорђе Јанковић, *Средњи век Косова и Метохије*, Археолошка истраживања, Београд 1999.

⁴⁸ Богумил Храбак, *Никшић до почетка XIX вијека*, Београд 1997.

⁴⁹ Орбини тврди да је Мрњава био сиромашни властелин у Ливну. Орбини помиње браћу: Вукашина, Угљешу и Гојка, а на генеолошком стаблу Мрњавчевића се као брат Вукашинов налази још и Војислав, а уз њих се помиње и сестра Мила. У доба Јелене Анжујске требињски казнац био је Мрњан. Помиње се 1280. године.

⁵⁰ Број Вукашинових војника се према различитим ауторима креће од 20.000 – 61.000.

Никола Алтомановић

Велики жупан Никола Алтомановић је син Алтомана Војиновог. Рођен је око 1348. године. Послије Вукашинове погибије он је био најмоћнији од српских феудалаца. Његова област захватала је земље од Рудника до мора. Имао је амбиције да постане српски владар, али је поштовао цара Уроша V. Никола Алтомановић је био физички најјачи Србин свог времена.

Војвода Војин имао је три сина Милоша, Алтомана и Војислава. Орбини пише да су Тома и његов брат Војислав Војиновићи били међу најближим савјетницима цара Душана.⁵¹ По томе значи да је Војин имао четири сина. Кнез Лазар је уз помоћ мађарског властелина Николе Горјанског, Твртка и Вука Бранковића 1373. године поразио и ухватио у Ужицу Николу Алтомановића. Стеван Мусић дао га је ослијепити и дали су му неку малу област на управу да може живјети. Помиње се као жив 1395. године. Његове земље подијелили су кнез Лазар, краљ Твртко и Балшићи.

Милош Обилић

У вези Милоша Обилића морамо да напоменемо да сигурних историјских доказа о његовом постојању под овим именом нема.

1. У једном писму из Фиренце босанском краљу Твртку из октобра 1398. године каже се да се група витезова пробила до султана и убила га. Ни патријарх Данило III (*Похвално слово кнезу Лазару*, око 1392) ни Константин Филозоф (*Сказаније о писмених*) не помињу како се звао витез.

2. Хроничар Стефана Лазаревића је забиљежио да је султана Мурата убио неки витез. До султана се пробила група витезова и један од њих је набо Мурата на копље. Да је овај витез био из неке значајне породице или да је био кнежев зет тешко да би био „неки“, већ би му забиљежили име. Мада је име могло бити изостављено из неке личне нетрпељивости између Стефана Лазаревића и куће тог витеза.

3. Име Милош се изгледа први пут јавља у некој бугарској хроници са почетка XV вијека.

4. Неки Руски извор биљеже да су се вече пред битку посвађала два кнежева зета и у свађи се један заклео да ће сутрадан убити султана, што је и учинио.

5. Турски извори тек 50–90 година после битке као убицу султана помињу неког Кобилу (Кобилића) који је то учинио мучки и на превару.

6. Српски извори тек од око 1763. године биљеже да се витез који је убио султана звао Милош Обилић. Тако га је тада преименовао српски историчар Ђулинац.

Срби су назив Обилић вјероватно извели од турског назива Кобилић. А Турци су назив Кобилић измислили. У вријеме боја на Косову презимена код Срба нису постојала. Племените куће су се звале по господару куће или неком претку. Данас се понегдје помиње (мало вјероватна) тврдња да је Милош Обилић у ствари Никола, брат кнегиње Милице.

У Дубровнику се помиње породица Кобилић 1390. године. У Требињу у XIV и XV вијеку била је племићка кућа Кобиловић.⁵²

Наводи се и да је у Зборнику Филозофског факултета у Сарајеву 1969. године објављен сачувани (?) запис наводног турског историчара Идриза Битлисија из XV вијека. У тексту се наводи да је 1387. године један од невјерничких велможа по имену Милош Никола дошао да нешто каже султану, а онда извадио нож из рукава и убио Мурата. Каже се да се убица султана у турским записима биљежи као Билиш Кубила (куб-ила – онај који зна задати ударац).

⁵¹ Мавро Орбини, *Краљевство Словена*, Загреб 1999.

⁵² Константин Лиречек, *Историја Срба*, Београд 1984.

Тешко је повјеровати да је неко могао у сред битке прићи султану са скривеним оружјем, уз изговор да само попричају. Вјероватније је да се група витезова пробила до султана и да га је један од њих пробо витешким копљем. Ови витезови нису заробљени већ су се наставили борити. Неки су погинули у борби, а неки су се можда пробили назад. Могуће је да имена учесника у Муратову убиству нису забиљежена да би се исти заштитили од турске одмазде. Вођа ових витезова и витез који је убио Мурата највјероватније нису иста личност већ два витеза.

Постоји могућност да је Милош Обилић унук Милоша Војиновића, који је млад умро са око тридесет и три године и да је по њему је добио име. Отац Милоша Обилића је био брат од стрица Николи Алтомановићу. Сам Милош Обилић је био врло јак човјек и истакнут ратник. По једном предању, на вечери пред битку на Косову Вук Бранковић је оптужио Милоша Обилића да ће издати кнеза Лазара, да би му се осветио за оно што је Лазар учинио његовом стрицу Николи Алтомановићу.

Око Милоша Обилића остаје много недоумица. Први извори му не помињу име. Да ли је био непознати витез или кнежев зет? Тешко ћемо утврдити. У крајњем случају није ни важно. Витеза који је убио султана народ слави под именом Милош Обилић.

Кнез Лазар

Лазар се родио око 1329. године у Прилепцу код Новог брда, а оженио се око 1353. године Милицом која је била ћерка великог војводе Вратка Немањића, а који је потицао од Вукана Немањића (био му праунук). На тај начин Лазар је женидбом ушао у породицу Немањића. Са Милицом је имао два сина: Стефана и Вука, као и пет ћерки: Мару, Јелену, Драгану, Теодору и Оливеру. Негдје се спомиње и трећи Лазарев син Добровој. Мара је била удата за Вука Бранковића, Јелена за Ђурђа Балшића, а касније за Сандаља Хранића. Драгана је била удата за Ивана Шишмана, а Теодора је била удата за Николу II Горјанског.

Лазар Гребелановић, катунар од Витанице и Косорића, син Прибца, благородног српског барона (од Велмушког бољарства), служио је на двору Душановом и оженио је Милицу.⁵³ Јован Рајић помиње Лазареве кћери: Мару, Јелену, Деспу, Вукосаву удату за Милоша Обилића, Милеву дату Бајазиту.

У неким руским изворима, каже се да су се на вечери пред битку на Косову посвађала два кнежева зета. То се мисли на Вука Бранковића и Милоша Обилића. Каже се да су се посвађали мужеви кнежевих кћери Маре и Вукосаве. Вукосаву историја не памти, па је могуће да се мисли на Оливеру. Претпоставља се да је Лазар намјеравао удати Оливеру за Милоша, а можда се то и десило, али због брзе погибије Милошеве није забиљежено. У руском документу се тврди да је Вук оптужио Милоша да ће издати кнеза Лазара јер је овај раније уништио великог жупана Николу Алтомановића, који је Милошев стриц. Кнез Лазар је код себе примио Милоша, још онда када је овај био млад. Милош је, по предању, касније постао први кнежев витез.

Према Мавру Орбинију, Видосава и Мара се посвађају па се због њих посвађају и Милош и Вук Бранковић. Милош послје ове свађе у двобоју копљима обори Вука са коња. Вук оклевета Милоша код Лазара. Да би показао да Вук не говори истину Милош убије Мурата бодежом у шатору Муратову (неки мисле копљем).⁵⁴

Кнез Лазар је у бици на Косову на Видовдан 15. јуна 1389. године (уторак), пружио посљедњи већи отпор Турцима. Милош Обилић је убио турског султана Мурата. *Једно писмо босанског краља Твртка помиње дванаест племића завереника, а*

⁵³ Јован Рајић, *Немањићи, Мрђавчевићи и Грбљановићи, Бранковићи*, Београд 2003.

⁵⁴ Мавро Орбини, *Краљевство Словена*, Загреб 1999.

народна песма два Милошева побратима Милана Топлицу и Ивана Косанчића, два иначе историјски сасвим непозната лица. О Милошу историја не зна никаквих појединости. Његово презиме Кобиловић или Кобилић, које се од XVIII века мења у Обилић, унели су, по народном предању, тек писци од друге половине XV века.⁵⁵

У боју су Срби добро напредовали и имали иницијативу. Главнину војске предводио је кнез Лазар (15.000 војника), један дио био је под командом Вука Бранковића (10.000 војника), а један дио водио је Влатко Вуковић (20.000 војника), војвода босанског краља Твртка I. У току битке коњ кнеза Лазара је пао и Срби су помислили да је погинуо па су почели да бјеже. То су Турци искористили и заробили кнеза Лазара и један број витезова. Одмах су их посјекли да би осветили убијеног султана. Послије битке Турци су се повукли да би нови султан Бајазит преузео власт.

Записи о боју на Косову

О боју на Косову су остала предања и записи.⁵⁶ Тако је непознати Пераштанин написао дјело које је назвао *Бој Кнеза Лазара и зла сврха Милоша Ковиљића и издајника Вука Бранковића и девет браће Југовића на Косову Пољу*.

Почетком XVIII вијека неко је у Перасту записао предање (бугарштицу) о свађи двије кћерке кнеза Лазара, Видосаве и Маре. Због њихове свађе је дошло до сукоба њихових мужева Вука Бранковића и Милоша Кобилића. Због овог сукоба је дошло до српске неслоге и Бранковићевог издајства и Кобилићевог херојског чина послје Вукове клевете.⁵⁷

Неки Раде Кнежевић (Раде кнез од Подгорице) је 1737. године (7245. године) написао рукопис који се састојао од разноврсних текстова: *Сказаније от врагов и исцеленије от свакоје болести* (рецепти за лијечење и молитве које помажу при разним болестима); азбука, истумачена реченицама; тропар и кондак Св. Сергија и Вакха; и један љетопис који је познат као *Подгорички љетопис* (81 лист). У овом љетопису је описана српска историја од Стефана Немање па до краја XVI вијека. На крају рукописа аутор је ставио напомену (потпис): *Аз Раде саписах сије ва љето от сазданија миру 7245.*

Раде из Подгорице није писац ни једног од текстова које је унио у свој рукопис. Он их је преузео из раније записаних текстова. О бици на Косову каже:

*Би бој, велико крвопролитије и погубал на Косово. Ту погубе велики господин кнез Лазар, и Југа Богдановић, и Милош Омилевић, и Мусић Шћепан, и Мили Косанчић, и много храбрих витезовах госпде ту погубе, а Вук Бранковић побеге су шест тисућ војске, и учини неверу свому господину кнезу Лазару. И та дан погубе цар Мурат, уби га Милош руком својом у цареву тамбору, и много турске војске, погубе, месца јунија петнаести дан.*⁵⁸

У току боја српска војска се добро борила и потискивала Турке. У једном тренутку кнез Лазар је сишао са коња да га замијени другим, одморним. Војска је помислила да је погинуо па почне бјежати. Лазар је са коњем упао у неку вртачу и Турци га ухвате жива и одведу у табор гдје су му одсјекли главу.⁵⁹

Послије Лазара значајан владар био је његов син Стефан Лазаревић, који је био прилично јак човјек и способан војсковођа. Вјероватно због немањићких гена које

⁵⁵ Владимир Ћоровић, *Историја српског народа*, Београд 1997.

⁵⁶ Лаоник Халкокондил (*Laonicos Chatcocondylas*), ромејски историчар из Атине, написао је 1464. године *Apodeikseis istorikai* (историјске слике). Писао о Турцима (1389-1462/63). Писао и нешто о боју на Косову. Текст је објављен на грчком 1615. године у Женеви, а од више француских издања прво је штампано у Паризу 1557. године под насловом *Illustrations historiques*.

⁵⁷ Мирослав Пантић, *Књижевност на тлу Црне Горе и Боке Которске од XVI до XVIII века*, Београд 1990.

⁵⁸ Исто.

⁵⁹ Мавро Орбини, *Краљевство Словена*, Загреб 1999.

је имао. Стефан Лазаревић је постао деспот 1392. године. Био је вазал султана Бајазита.⁶⁰

Према Мавру Орбинију, Милица је дала кћер Милеву (Оливеру) Бајазиту. Монголи су код Ангоре заробили Бајазита и Милеву. Бајазит је држан у кавезу а Милеви су Монголи одсјекли сукњу до пупка па је гола до ниже појаса служила и разносила храну на побједничкој гозби Тамерлана у Ангори. Заробљени Бајазит умро од муке, а Милева умрла два дана касније.⁶¹ Турски извори наводе да се Тамерлан коректно односио према заробљеном Бајазиту. Да се према Оливери и Бајазиту није толико лоше поступало забиљежили су Константин Филозоф, Константин Михаиловић из Островице (*Јањичареве успомене*, XV вијек) и гроф Ђорђе Бранковић у својим *Хроникама*.

Деспина – Оливера није умрла у монголском заробљеништву као што се тврди у венецијанском тексту већ ју је брат Стефан ослободио и вратио у Србију. Живјела је у Београду до 1441. године када одлази у Дубровник, па у Бар. Сматра се да је умрла 1444. године или коју годину касније.

У љето 1427. године, 19. јула Стефан Лазаревић је нагло умро, од срчане капи, у лову, на Главици, недалеко од Крагујевца. Сахрањен је у Манасији.

Бранковићи

Последњи српски владари су били Бранковићи. Њихов предак Младен је у доба Стефана Дечанског и цара Душана обављао послове у Приморју, а његов брат Никола је владао сјеверном Албанијом.⁶² Отац Вука Бранковића је Бранко Младеновић који је управљао Охридом. Вук Бранковић имао је синове Ђурђа (1375–1456) и Лазара, а Ђурађ је имао синове Гргура (1416–1459) и Стефана (1420–1476) које су Турци дали ослијепити и Лазара (1421–1458) и Теодора (1415–1428).

20. јуна 1459. године падом Смедерева престала је да постоји српска средњовијековна држава. У Срему је касније, те 1459. године, за српског деспота постављен син слијепог Гргура Бранковића, Змај Огњени Вук Бранковић (1438–1485), о чијим потомцима даље нема података. Стефан Ђурђевић је имао два сина: Ђорђа (1461–1516) и Јована (1462–1502). Ђорђе је умро у Срему као монах Максим. Он је био посљедњи Бранковић у Србији.

По једном предању други син Гргура Бранковића (или унук), Бранко, кога су звали Брато, отишао је у Морачу и тамо се склонио од Турака. Његови потомци су Братоножићи, а то помиње и Марко Миљанов у тексту *Нешто о Братоножићима*, као и неку историју о томе, која се изгубила.

У околини Требиња у Корјенићима, била је стара кућа Бранковића, али они вјероватно нису потомци Вука Бранковића, мада је и то могуће.

Постоји тврдња да Бранковићи потичу од Вукана Немањића. Стефан Немања – Вукан – Ђорђе – Завид (господар Требиња) – Ђурђица (Георгије) – Младен – Бранко – Вук – Бранковићи. Према годинама када су живјели, Младен је могао бити само син или унук Ђорђа Вуканова. Младенови преци, уколико је ова тврдња тачна, нису могли бити и Завид и Ђурђица, већ само један или ни један од њих.

⁶⁰ Стефан Лазаревић се истакао у бици код Ангоре против Монгола када је са својим одредом два пута пробијао јак монголски обруч.

⁶¹ Орбини је причу о поступању Тамерлана према Бајазиту и његовој жени преузео из венецијанског текста: *Discorso di Teodoro Spandugino Cantacusino gentiluomo Constantinopolitano dell' origine de' principi Turchi*, ed. F. Sansovino, *Dell' Historia universale dell' origine et imperio de Turchi, Venetia 1573*. Слично је забиљежио и Лаоник Халкокондил.

⁶² Михаило Динић, *Српске земље у средњем веку*, Београд, 1978.

Балшићи

Балшићи су поријеклом из Француске, из Провансе. У једном доста ријетком дијелу, *Тристановој хроници*, помиње се да је из Напуља у Дубровник, а онда у Зету, 1279. године, дошао Франко Балшић. Дошао је на двор Јелене Анжујске. Балшићи из Провансе били су род Анжујцима. Франков син (или унук) Балша I је родоначелник зетских Балшића.

Страцимир, Ђурађ и Балша били су господари Бара и Будве, можда и Скадра. Владали су Зетом од 1366. године. Кћерка кнеза Лазара и Милице, Јелена била је удата за Ђурађа Страцимировог Балшића и мајка је последиједњег Балшића Балше III који је умро 28. априла 1421. године, на двору свог ујака Стефана Лазаревића.

Твртко I

Краљ Твртко I је унук Јелисавете, кћерке краља Драгутина Немањића. Од Босне је начинио прилично јаку државу и био је моћан господар. Ипак, последије њега држава му је ослабила, а 1463. године Турци су коначно заузели Босну.

Пад Империје Романије и Константинопоља десио се 29. маја 1453. године.

Од почетка 1452. године почели су Турци припремање за систематско заузимање Цариграда, а у пролеће 1453. почеше са опсадом. Сам Мехмед II стиже 5. априла под град, да руководи нападајима. Цар Константин примио је неравну борбу. „Храбри принц“, каже за њ један писац, „који је знао умрети и који би знао и бранити царство, да се то царство могло одбранити“. У уторак 29. маја 1453. узели су Турци град на јуриш, после страшног крвопролића по улицама. Као победитељ ушао је султан у царски град и прочитао молитву у величанственој Аја Софији, која би одмах претворена у џамију. Одмах потом постао је Цариград Турска престоница, задржавши свој народски назив „εἰς τὴν πόλιν“ – Истанбол – Стамбол, који је многим необавештеним изгледао као турска реч. Највећи и најлепши грд Балканског полуострва, најдостојнији по традицији и најважнији по географском положају, променио је само господара, али је остао и даље да влада целим југоисточним светом Европе. Пад Цариграда изазвао је у целој средњој Европи веома тежак утисак.⁶³

Црнојевићи

Црнојевићи владају Зетом од 1427. године. Њихово поријекло понеко везује за властелина Ђураша Илијића, кога су убили Балшићи последије смрти цара Душана, када су преузимали власт у Зети. Ђураш Илијић се не помиње последије 1362. године. Његов надгробни споменик је код цркве Св. Михаила на Превлаци у которском заливу.

Ђурађ и Љеш Ђурашевић, унuci су Ђураша Илијића. Ђурађ имао синове: Гојчина, Ђурашина, Стефана и још једног. Стефан Ђурађев имао сина Ивана Црнојевића који је имао синове Ђурађа, Стефана и Станишу. По другом предању Црнојевићи потичу од неког Радича Црнојевића који је погинуо 1396. године у борби против Балшића.

Зетом је прво владао Стефан. У Зети је Стефана Црнојевића наследио 1465. године његов син Иван. Он је пружао јак отпор Турцима. Око 1482. године сели се на Цетиње. Претходно је тим крајевима боравио Радуле Влах, кога су убили Иванови људи кад је са зимовника у Будви издизао на своје катуне. При томе је погинуло и 30

⁶³ Владимир Ћоровић, *Историја српског народа*, Београд 1997.

Примједба аутора: Турци по освајању нису промијенили име града. У Отоманској Империји град се званично звао Костантиније (قسطنطينيه, *Kostantiniyye*). Истамбул се зове званично од 1923. године. Мада је током времена било у употреби и других назива за град.

Радулових пратилаца. Иван Црнојевић изградио је на Цетињу манастир, који је био готов током 1484. године, а посвећен је рођењу Богородичином. Иван је 4. јануара 1485. године манастиру повељом додијелио посједе од ловћенске планине до Обода и одредио је да ту у будуће буде сједиште зетске митрополије. Иван Црнојевић је умро изненада, крајем јула 1490. године. Посљедњи владар од Црнојевића био је Ђурађ Црнојевић који се у фебруару 1500. године предао Турцима. Послали су га у Истамбул султану, а овај га је населио негдје у Анадолију, гдје му је дао богат посјед.

Потомак Црнојевића је српски патријарх Арсеније III Чарнојевић, који је предводио сеобу Срба на аустроугарске територије.

За братство Ђурђевиће – Ђурашевиће који су некада живјели у Поборима предање каже да су потомци Ђураша Илијића (Илића), једног од значајнијих витезова цара Душана. За њих се тврди да су род (истог поријекла) са Црнојевићима. Неко вријеме су владали Његушима, а нападали су и Котор.

Забилјешка о турском освајању

У рату против Ђурђа Бранковића Турци заробили у ропство отјерали око 200.000 Срба.

Ово је опис заробљеника из Милбаха у Сибињу, по мјесту из кога је био, назван Милбахер.

1437. године тјерали су свезане мушкарце и жене у колонама. Они који би посустали у путу били су убијени. Пuteви су били закрчени српским робљем. Трговци робљем су од војника куповали заробљени народ јефтино, а онда га одводили на пијаце робља. Робови продавани зависно од година, стања, изгледа. На пијацама су робови излагани голи. Морали су да скачу, трче, ходају, да би се видјело у каквом су стању. Продавана су дјеца пред очима мајки, жене узимане од мужева и продаване уз исмијавање и задиркивање присутних. Једнака цијена била је свештенику, властелину и неписмену сељаку. Многи робови бјежали су у планину и тамо умирали од глади и жеђи или би се убили.

Предања о поријеклу (Озро, Пипо, Васо и Хота)

Први пут сам се срео са именом Константин Немањић у роману Михајла Лалића *Ратна срећа*. Тамо пише: „Криви Васо и хроми Озро са братом Пипом тврдили су да су потомци од историје заборављеног Константина Немањића“ ... „то су тврдили да би себи дигли нумеру⁶⁴ ...“⁶⁵ То ме заинтересовало да тражим нове податке.

У објашњењима уз Његошев *Горски вијенац* спомињу се четири брата: Озро, Пипо, Васо и Ото. А у објашњењима уз Његошево *Огледало српско* спомињу се шесторица браће: Озро, Пипо, Васо, Хота, Крас и Бон. У различитим верзијама помиње се и петорица браће, а по неким предањима, која су поприлично нетачна, испало би да је браће било десетак. Михајло Лалић је забиљежио и неко васојевићко предање које помиње седморицу браће.

О Озру и његовој браћи сачувано је врло мало података у народним предањима. Због незнања, временом су појединци уз помоћ своје маште измишљали детаље који су им се чинили логичним.

Предања Озринића

Има оних који негирају учешће Озра и његове браће у бици на Косову. Кажу, то је жеља да се породична традиција повеже са косовском славом, пошто је такав случај са многим породицама у Црној Гори, које тврде да су поријеклом са Косова и од косовских јунака и историјских личности.

Јављају се и варијанте предања по којима је Озро доселио у доба краљице Јелене Анжујске, па све до варијанте да је доселио у доба Балшића или Ивана Црнојевића.

По предању Озринића у Кочанима код Никшића, Озро и браћа су учествовали у боју на Косову. Из Бањске на Косову долазе у Котор. Браћу код Котора нападну пљачкаши. Они каменицама повриједе ногу Озру. Мислим да је ову верзију измислио неко ради шале. Тешко да би которски пљачкаши могли да гађају Озра и браћу камењем са неких страна над Котором. Осим тога тај камен је морао бити повелик да би могао сломити неком ногу, поготово тако да тај лом зарасте тако лоше да човјек остане хром.

У доба Немањића Котор је био њихов град и српски витезови су у њега били добродошли, а да не говоримо о Немањићима. Распадом царства Котор је остао српски град, а нешто касније прешао под власт Балшића, вјероватно 1379. године, па све до

⁶⁴ Нумера у овом случају значи углед.

⁶⁵ Михаило Лалић, *Ратна срећа*, Београд 1983.

1406. године. Которани су били угледни трговци и градска војска је посједовала самостреле и најмодерније оружје, као и најамнике. Одбрану града водили су са градских зидина. Мало је вјероватно да су пљачкаши нападали витезове или трговце у околини Котора јер би успједила казна. Ако су Озро и браћа наишли пут Котора вјероватно су добили и храну и преноћиште, јер Которани као вјешти трговци нису пропуштали прилику да зараде новац тргујући са путницима који пролазе кроз њихов град.

Озро је био хром.⁶⁶ У Чевоу кажу да је Озро имао набој на ногу. Озрова нога највјероватније није била ломљена, већ посјечена. Да је сломљена на Косову тешко да би са таквом ногом могао путовати. А да је сломљена под Котором, како би га изнијели на Ловћен преко тадашњег крша? У то доба лом ноге је био тешка повреда која је захтијевала више мјесеци мировања. Мислим да је Озро на Косову посјечен по нози или убоден. Рана је зарасла, али је због повреде неке тетиве Озро остао хром.

О Озровом поријеклу има више тврдњи. Осим предања да су са Косова, из Бањске, Вучитрна или Призрена што је највјероватније, има и других претпоставки. Неки међу Озринићима нису хтјели да прихвате или вјерују у своје поријекло од Немањића, па су измишљали разне варијанте које су им се чиниле реалним. Тако имамо разне тврдње:

1. Озро је племић из Љубомира у Херцеговини који је избјегао у Чево.
2. Озро је поријеклом из Штедима код Никшића.
3. Озринићи код Никшића тврде да су досељени испод планине Озрен у Босни.
4. Неки Чевљани сматрају да је Озро доселио из села Озриње у Зетској равници.
5. Преци Озринића су са планине Скопска Црна Гора.
6. Озринићи су из Старе Србије, из краја који се налази између Призрена и Пећи.
7. Браћа су доселила из Травника и Захумља.

Ове варијанте тешко су могуће, поготово што Васојевићи и Пипери нису упамтили ништа слично. У вези прве тврдње: у народу у Херцеговини и Катунској нахији је постојало вјеровање да Немањићи потичу из Љубомира, а Озринићи су тврдили да потичу од најплеменитије српске лозе (старих краљева) из Љубомира.

О самом доласку има више предања.

1. Озро и браћа дошли су преко Рашке области, Пљеваља, Никшића и Рисна у Котор. Да је ово тачно из Никшића не би ишли у Рисан и Котор већ директно у Чево или би наставили на запад у Далмацију. Неки помињу и долазак преко Бањана.

2. Озро и браћа су дошли преко Сарајева у Дубровник па у Котор. У овој варијанти се Сарајево помиње због мјеста Чевљановићи. Неки мисле да су се браћа звала Чевљановићи па је мјесто крај Сарајева по њима добило име, а касније се по њима назива и Чево. Други сматрају да је мјесто Чевљановићи добило име по Чевљанимама који су доселили у тај крај из Чева. Мислим да ни једна од ове двије тврдње не одговара истини. Чево се у стара времена звало Кчево, а још раније читав крај звао се жупа Кучево.

3. Долазак преко Фоче и Требиња.

4. У једној верзији предања коју памте Гардашевићи Озро се доселио из Охрида. Од Озра до Гардаша броје девет пасова.⁶⁷

У Велестову је упамћено и распрострањено предање које каже да браћа Озро, Пипо, Васо, Красо и Хото, потичу од Немањића. Синови су бана Страхине. Послије

⁶⁶ Лалевић Богдан и Протић Иван, *Васојевићи у црногорској граници*, Андријевица 1991. И Карановић Милан, *Динарска племена Немањићког поријекла*, Бања Лука 1937.

⁶⁷ Буру Батричевић, *Црногорци у руско-јапанском рату*, Цетиње 1996.

косовске битке, у јесен 1389. године долазе у Црну Гору.⁶⁸ Понегдје се још додаје да је бан Страхинја син Назарина.

Пиперска предања

Једно пиперско предање каже да је њихов предак капетан Гојко, чији је син жупан Никола, који је живио у околини Пирота. Имао је шест синова: Озра, Васа, Пипа, Краса, Хота и још једног којем нису упамтили име. За Пипа тврде да је живио на Косову у околини Призрена. Пипови потомци доселили су се послје битке на Косову, око 1389. године, прво у Лутово у Братоножићима, а у садашње Пипере су се доселили касније. За Пипа не знају да ли је дошао са потомцима или је погинуо у боју на Косову или прије. Упамћено је да су доселила два Пипова сина. Иначе о Пипу Пипери и Лутовци⁶⁹ не знају скоро ништа. Пипо није име већ надимак, који обично имају људи по имену Филип. Зна се да је Васо, предак Васојевића оженио Марицу, кћерку старопиперског војводе Пипа. Овај Пипо није предак већине данашњих Пипера. Пипери тврде да су у исто вријеме постојала два Пипа у Пиперима: поменути војвода и Пипо, предак Пипера. То је мало вјероватно. Пипо је био Старопипер, а већина данашњих Пипера су потомци Николе и Михаља. Постоји могућност да се старопиперски војвода Пипо (отац Марице) уопште није тако звао, а да су Николу звали Пипо.

У споменици Пипера⁷⁰ се осим петорице браће (Пипо, Озра, Васо, Красо и Ото – Хото) спомиње и шести брат који је погинуо у боју на Косову 1389. године. Он је имао сина. То је био синовац Пипов – Милутин, од кога потиче војвода Лијеш. Савовић тврди да он није имао потомства, а Ердџановић⁷¹ је забиљежио да су од њега Лијешевићи (или Горичани – названи тако по дијелу земљишта у селу Стијена). Ово потврђује и родослов Блажа Муратова Божовића.⁷²

Савовић је забиљежио предање које каже да су Пипо и његова браћа живјели на сјеверним обронцима Шар планине, гдје су им живјели и отац и ђед, а касније су се преселили у Вучитрн, гдје су живјели до Косовске битке 1389. године. Пипо је био војвода и заповједник једног дијела војске којом је командовао Милош Обилић. Пипо је погинуо у боју на Плочнику 1387. године⁷³ када је Милош Обилић поразио турску војску.⁷⁴

За свога претка Николу нису имали више података, па је могуће да су га поистовјетили са Николом, братом кнегиње Милице, који је био жупан у Пироту. Наравно тај Никола и њихов предак Никола су оба Немањићи, али двије различите историјске личности. Пипери су сматрали да је Никола имао Пипа, а овај Михаља. Мислим да је Никола имао више синова, а један од њих је био Михаљ (Лутовци кажу да се звао Мијајло), док Пипо није постојао у то доба, а ако је уопште постојао било је то много раније или је у питању Пиперски војвода Пипо чију је кћерку оженио Васо. Михаљ је имао пет синова: Петар, Милош, Гојислав, Ђурко и Симо. По другом предању Михаљ је имао два сина: Ђурка и Гојослава. Од Ђурка су Ђурковићи и Лутовци. Гојислав је имао три сина: Лазар, Вукота и Добро (Петар). Од њих потичу многа братства у Пиперима.

⁶⁸ Милорад Пејовић, *Родослов братства Кукавчевића*, Подгорица 2000.

⁶⁹ Лутовци су група братстава која потиче из села Лутова у Братоножићима. Од њих потиче братство Лутовци у Васојевићима.

⁷⁰ Бошко Ј. Савовић, *Ловћен и Румија - споменица и родослов Пипера*, Подгорица 1929.

⁷¹ Јован Ердџановић, *Кучи, Братоножићи и Пипери*, Београд 1981.

⁷² Душан Љумовић, *Пипери племе у Црној Гори*, Београд 2000.

⁷³ Као године када је био бој на Плочнику помињу се 1386, 1387. и 1388. година.

⁷⁴ Бошко Ј. Савовић, *Ловћен и Румија - споменица и родослов Пипера*, Подгорица 1929.

О поријеклу Љешевића постоји више предања. По првом, Љешевићи потичу од војводе Љеша Милутинова. Милутин је био Михаљев брат или брат од стрица. По овоме, Љешевићи су истог поријекла са Пиперима досељеним из Лутова.

По другом предању, у околини Травника је живио Лијеш (1330–1440). Он је био Бањанин – Новљанин. Лијеш убије два рођака и 1385. године долази у село Задолје код Стијене Пиперске у Пиперима. Од његова два сина потичу Поповићи, Лазаревићи, Матићи, Алагићи и братства Доњака на Цеклину: Вујановићи, Стругари, Вукмировићи и Лопичићи, као и Вукмановићи у Подгору у Црмници.

По једном предању четворица браће били су унуци бана Страхиње, чији је син бан Здриноје добјежао у Васојевиће. Ердѣлановић је 1910. године забиљежио да су Озро, Пипо, Васо, Ото и Красо доселили из Сегедина, од Зринојевића (Зрињских !?), из Качаника или Зете. Дошли су у доба Ивана Црнојевића.

Послије битке на Косову Никола Гојков настанио се на Лутово у данашњим Братоножићима, а Васо се настанио на Ножицу више Лијеве Ријеке. Имали су бројно потомство. Временом су се преци данашњих Пипера доселили у Пипере, међу тамошње Лужане и друге старинце. Пипери су врло брзо загосподарили читавим крајем и Николине потомке су прозвали по крају којим су господарили – Пипери. Пипери и Васојевићи су дуго времена имали заједничке катуне и испаше на Комовима.

Око 1470. године Гојислав Михаљев са синовима прелази у село Свибу у Пиперима. Милика Ђурков (Милица, Милован, Милош) из Лутова је први пиперски војвода. Синове су му убили Ровчани. Осветио их је Божидар Вукотин, предак Божовића у Стијени Пиперској. Ово се десило између 1495. и 1505. године. Милика је тада пренио војводство на Божа Вукотина. У доба војводе Милике (око 1440–1510) Пипери⁷⁵ су живјели на Лутовоу у Братоножићима. Миликини потомци су Лутовци у Братоножићима.

Николини потомци су сачували предање о учешћу својих предака у боју на Косову и о свом Немањићком поријеклу. Наравно, већина података је заборављена, па је у каснијим временима било тешко чињеницама поткријепити те тврдње, због чега су неки почели да сумњају у предање и традицију.

Код Пипера постоји једно предање које тврди да су Пипо и Брато били браћа по оцу. До забуне долази јер су преци Пипера доселили из села Лутова у Братоножићима, гдје су наставила да живе њима сродна братства Лутоваца. Они ипак нису истог поријекла са братствима Братоножића која потичу од заједничког претка Брата.

Када су Пипери доселили у Пипере ту су живјели старинци; Лужани, Клименти, Мрке, Црнци и други. Њих Пипери називају Старопиперима, пошто су другог поријекла. У неким историјским списима се спомињу Пипери и прије битке на Косову. Пипери се први пут званично помињу 1416. године. Пипери се до 1600. године помињу као породица, катун, село. Тек касније, послје 1600. године се помињу као територија и племе.

Први помени Пипера:

Пипери се помињу од краја XIV вијека у Брдима у разним крајевима. У годинама 1416, 1426. (људи деспота Стефана Лазаревића: војвода Алтоман са Пиперима и Васојевићима) и 1431. помињу се у предјелу ријеке Мораче.

Године 1444. помињу се заједно са Васојевићима у предјелу Медуна и Рикавца, а 1445. године помиње се да су Пипери и Васојевићи пљачкали неке дубровачке караване у кањону Мораче.

У близини Медуна се 1455. године помињу као људи Ђурађа Бранковића.

⁷⁵ Тада се вјероватно нису тако звали.

Васојевићка предања

Као преци Васојевића помињу се Васо и Васоје. Неки сматрају да су то двије различите личности, а неки сматрају да се ради о једном човјеку.

Никола Конзул тврди: Васојевићи потичу од краља Радослава 45-ог Славјаногорског, који је владао Захумљем и Рашком. Краљ Радослав свргнут је 1160. године од свог кнеза из Љубомира (тада рашки жупан Деса потискује зетског кнеза Радослава).

Краљ Радослав имао је четири сина: Војислава (Васа), Красу, Хоту и Пипа. Имао је и два брата и осам стричева. Најстарији син Војислав (Васо) имао сина Стевана Васојевића који је погинуо на Косову са Стеваном Мусићем.

Красо и Хото одлазе у околину Скадра, а краљ Радослав са Васом и Пипом у Италију, у Рим, па у Цариград. Враћају се у Зету и Пипо се насељава у Пипере, а Васо у Васојевиће.

Никола Конзул је вјероватно на основу старијих племенских предања истраживао поријекло Васојевића. У повељама је наишао на име кнеза Радослава и са њим повезао своје поријекло. У старим повељама се помиње кнез Радослав I који је био син Стефана Војислава, а који је брат од стрица зетског краља Јована Владимира, којег је и наслиједио на пријестолу. Син Војислава, а брат Радослава I је краљ Зете Михаило послјије кога је Зетом владао његов син Бодин, који је за жупана Рашке поставио свог рођака Вукана, сина кнеза Радослава I. Од Вукановог сина Завиде потиче Стефан Немања. Кнез Радослав II којег је жупан Деса поразио живио је касније. Жупан Деса је праунук кнеза Радослава I, док је Радослав II поријеклом од мање значајне зетске породице. Врло је вјероватно да су жупани који су владали Рашком, Зетом и Захумљем били истога поријекла. Трећи Радослав је син краља Стефана Првовјенчаног. И за њега се по неким предањима веже поријекло Васојевића.

Покушавајући да конструишу родослове према наводима Николе Конзула, Васојевићи су направили неколико:

1. Краљ Радослав – Драгиња – Бранислав – ..... – Васо – Радослав – Стево – Благоје: имао три сина: Новак, Рајо и Миоман.

2. Краљ Радослав – Војислав – Радослав – Стево – Благоје.

3. Једна варијанта овог родослова је и: Немања – Стефан Првовјенчани – Радослав – Васоје – Гргур – Вук – Владислав – Стеван Мусић – Васо.

Према преању које је забиљежио прота Милош Велимировић⁷⁶ Стефан Немања је имао сина Радослава (или Вукана) Славјаногорског чији је син Костадин. Од Костадина је Васоје (1217–1286), предак Васојевића. Васоје је одрастао на двору деспота и касније цара епирског Манојла Анђела, који му је био ђед по мајци. Васоје је био ожењен Гркињом. Погинуо је око 1286. године. Васоје је имао сина Стевана, а он је имао сина Костадина (други). Костадин је имао синове: Васа од кога су Васојевићи, Пипера – Пипа од кога су Пипери, Озра од кога су Озринићи, Краса од кога су Краснићи и Хота од кога су Хоти.

За Васојевић Стева (1342–1389) прота Милош каже да је син или унук Васојев. Ако је Васоје погинуо 1286. године син му није могао бити рођен 1342. године као што је наведено. У том случају је у питању и да ли му је могао бити унук. Каже се да је Васојевић Стево живио на Грацу (на Злоречици – Комска жупа) и да је са четири хиљаде Васојевића учествовао у боју на Косову 1389. године. У било ком случају Васових потомака у то доба није могло бити више од десетак и помињање више хиљада Васових потомака је неосновано. Васојевић Стево је погинуо 1389. године бранећи манастир Грачаницу.

⁷⁶ Прота Милош Велимировић, *Племя васојевичко*, Андријевица 2003. Прота Милош Велимировић је овај рукопис потписао 10. маја 1901. године у Пироту. Рукопис је пронађен 1980. године у Архиву Пећке патријаршије.

Радосав Вешовић⁷⁷ помиње да је Васо потомак Вукана или Милутина Немањића, али не наводи предање о поријеклу од Милутина.

У предањима се помиње да су Васојевићи били великаши и сродници Немањића са посједима на Косову, Метохији, Старој Србији (Васо је био је великаш Милутина Немањића и сродник Вукана Немањића и цара Душана).

Васо Васојевић потиче од Васоја, а он је био у сродству са Немањићима, од једне њихове побочне гране. Неки кажу од Вукана, други кажу од Владислава.

Васојевићи су у свим предањима сачували успомену на учешће њиховог претка у боју на Косову и као претке спомињу Васа и сјеничког војводу Васојевић Стева. По овом предању Васо је био потомак Вукана Немањића и живио је у доба цара Душана. Васојевић Стево није историјски позната личност и спомиње се само у народним пјесмама. То не значи да није постојао јер се велика већина српског племства не помиње у писаним документима. Неки Васојевићи сматрају да су Васојевић Стево и Стеван Мусић једна личност, што није тачно. Стеван Мусић је син челника Мусе, који је био властелин кнеза Лазара. Стеван Мусић је по народној пјесми погинуо на Косову, али се помиње као гост у Дубровнику 1405. године.⁷⁸ Постоји и предање које каже да је Васојевић Стево живио испод Комова, одакле је отишао на Косово.

Васојевићи су упамтили као претка Константина Немањића.⁷⁹ Много података је заборављено, тако да су приповједачи покушали да надомјесте податке којих нема убацујући своје.

Иако нису знали нешто више о Константину Немањићу, саставили су родослов о својим прецима из ранијих времена. Кажу: Вукан Немањић имао је Константина, Константин Васоја⁸⁰, Васоје Стевана, Стеван опет Константина, а Константин Васа који се населио у Лијевој Ријеци и од кога су Васојевићи (Вукан Немањић – Константин – Васоје – Стеван – Константин II – Васо).

Зна се да је Вукан Немањић имао пет синова, а знају се и њихова имена. Ни један се не зове Константин, што не значи да га није било. Могуће да није упамћен. Остала имена се понављају, јер је обичај понављања имена предака код потомака увијек био раширен, па се том логиком дошло до тих имена. Ипак је од великог значаја што је упамћено само име Константина Немањића, што нам је указало на другог сина краља Милутина. Краљ Милутин (који се пет пута женио) је имао синове: Стефана Дечанског (са првом женом) и Стефана Константина (са четвртом женом). Васо и његова браћа су прауници Константина Милутинова Немањића.

До сличног закључка је дошао и М. Динић: Немања – Стефан – Урош – Милутин – Константин – Васоје – Стеван – Константин II – Васо.

Лалевих и Протић биљеже предање које каже да су у околини Берана живјели Латини. Они су расељени па су се ту населили Срби. Према том предању, ови су Срби били од Немањића и ту су живјели до боја на Косову, па су послје боја због турског зулума преко Херцеговине дошли на Кчево и одатле се касније опет населили у старој постојбини, под именом Васојевићи.⁸¹

Једном приликом су се код књаза Николе затекли војвода Миљан Вуков Вешовић и Мушо Бојов. Књаз их је питао о поријеклу Васојевића. Мушо Бојов је рекао да Васојевићи потичу од Бранка Деспотовића, а војвода Миљан Вуков му се одмах успротивио и рекао да су Васојевићи потомци Немањића.⁸² Поменути Бранко Деспотовић је предак Братоножића, Брато. Једно предање Братоножића каже да је Стеван Гргуоров Бранковић имао четири сина: Озра, Васа, Краса и Ота и са другом

⁷⁷ Радосав Јагош Вешовић, *Племе Васојевићи*, Сарајево 1935.

⁷⁸ Томаш Катанић, *Васојевићи – историјска збивања*, Андријевица 2004.

⁷⁹ У васојевићким предањима име Константин се често изговара као Костадин.

⁸⁰ Овај Васоје Константин је по предању живио око 1217–1286. године.

⁸¹ Поп Богдан Лалевих и Иван Протић, *Васојевићи у турској граници*, Београд 1906.

⁸² Радосав Јагош Вешовић, *Племе Васојевићи*, Сарајево 1935.

женом сина Брата. Дио племена Братоножићи су и Лутовци који су истог поријекла са Пиперима, а Пипери су по предању потомци Васова брата или побратима. Због повезаности Лутоваца и са Братоножићима и са Пиперима могло је доћи од забуне и могућности да неки Васојевић дође до погрешних претпоставки о поријеклу Васојевића. Слично предање каже да Васојевићи потичу од Змаја Огњеног Вука Бранковића (ванбрачни син Ђурађа Бранковића који је живио у Срему).

Као доказ о Немањићком поријеклу Васојевићи истичу и своју племенску славу Аранђеловдан, коју су по предању, славили и Немањићи.

Постоји и предање које каже да је Васо био син неког херцеговачког краља и да се доселио из Херцеговине.

Већина историчара, па и оних из Васојевића одбацују ова предања о поријеклу Васојевића. Стиче се утисак да их нису ни проучавали озбиљније.

Марко Цемовић сматра да су Васојевићи доселили из Бугарске приликом досељавања Срба у ове крајеве и одмах се населили у Полимље.⁸³ Каже да су васојевићка предања нетачна и да су Васојевићи одувijek настањивали Полимље и да су у Лијеву Ријеку избјегли само на кратко вријеме. Пошто су најбројније црногорско племе мора да су јако давно доселили. Овај аргумент је неодржив јер је у више случајева установљено у Америци и у Аустралији да по 300.000 људи потиче од једног човјека који је живио у XVIII вијеку. А Васојевића није било ни приближно толико ни у XX вијеку.

Средином XIX вијека, Екар (Некард), француски конзул у Скадру, који је доста писао о сјеверној Албанији, забиљежио је (по некој народној пјесми) да три брата долазе из Србије у Полимље: Васо, Хасо и Колаш. Од Васа су Васојевићи, од Хаса су Хашани, а од Колаша су Колашинци. О овом предању сами Васојевићи нису знали ништа.

Радомир Губеринић на основу записа Томаша Катанића тврди да су Васојевићи у долини Лима од 641. године.

Запис из 1344. године.

Три племена дошла су у Дебрец (од Плава до Будимље под Комовима) 641. године. Владика (војвода) Радослав ујединио племена 835. године, а примили су грчки обред (хришћанство) 874. године.

Писао Василије звани Злодјел (Зли) и цинцар од Кома и Дебреца.⁸⁴

Према овом запису не може се рећи да је ријеч о Васојевићима, Хашанима и Колашиновићима. Осим тога, каже се да су племена уједињена у једно. Може бити ријеч и о Будинима, Плављанима и можда Србљацима.

Од Васова брата Озра су Озринићи, а од Николе Пипери. Иако се као Васова браћа помињу Ото и Крас од којих су Хоти и Краснићи сродство са овим племенима није вјероватно. Предак Хота је Лазар Кећи који је побјегао од Пипера и настанио се међу Хоте око 1500. године. Највјероватније је био Старопипер, јер су се у то вријеме преци већине данашњих Пипера почели досељавати у Пипере из Лутова у Братоножићима.

За Васа се тврди да је у току битке на Косову ударен по леђима буздованом или сабљом. Због тога је до краја живота остао мало погрбљен, па је остао упамћен и као „Криви“ Васо.

Предање каже да су преци Васојевића дошли са Косова, али не директно већ преко Херцеговине. Послије 1389. године преко Шумадије, Мађарске, Далмације, Херцеговине, преци Васојевића стижу у Лијеву Ријеку.

⁸³ Марко Цемовић, *Васојевићи*, Београд 1993.

⁸⁴ Радомир Губеринић, *Братство Губеринића и њихови огранци*, Иванград 1987. На основу записа Томаша Катанића.

У околини Фоче, у Бујаковини, се налази надгробна плоча (стећак) на којој пише: *Ово је гроб кнеза нашега Арађија Васојевића почтен у данима Сандаља*. Овај кнез је или сеоски кнез или рођак Сандаља Хранића. Сандаљ је давао титулу рођацима, али је познато који су то рођаци. Овај Арађије није познат. Неки Васојевићи сматрају да би овај кнез могао бити Васов отац. Овај кнез Арађије највјероватније нема везе са Васојевићима, јер тада се Васо и његова браћа нису звали Васојевићима. Осим тога Сандаљ је владао од око 1400. године, а умро је 1435. године. Васо и његова браћа су кроз Херцеговину прошли прије доба владавине Сандаља. Овај Арађије би евентуално могао бити Васов син који није хтио наставити даље већ је остао у Фочи, али је то мало вјероватно.

У народној пјесми о војводи Момчилу и краљу Вукашину помиње се *прамен магле од проклете земље Васојеве*. Вјероватно се мисли на Зету. Према овој пјесми неки су склонили да закључе да је Васојевића било у Зети у XIV вијеку, што није тачно. Ова народна пјесма настала је у много касније вријеме и не одговара стварности.

По неким предањима, војвода Васоје, потомак Вукана Немањића, рођен је у Призрену под Шар планином и одрастао је на двору краља Милутина. Други кажу да је био син и војвода цара Душана. Цар је Васо поставио за војводу у Сјеници. Током времена је у причама од посинка постао син цара Душана. Када су се Васојевићи наљутили на књаза Николу, деведесетих година XIX вијека, поручили су му да су они, Васојевићи, потомци цара Душана, па ако неће лијепо са њима граница му се зна. Када су отишли на Цетиње књаз Никола им је рекао да не мисле о себи тако високо, јер је цар Душан имао само једног сина од кога нема потомака, па Васојевићи могу бити само од неког Душановог незаконитог сина. Тада му је капетан Милета Вуковић одговорио: *Вала Господаре, нека нас је и кобила родила, али смо барем добра оца имали.*⁸⁵

Браћа Озро, Васо, Красо, Ото, а неки кажу и Пипо, из Херцеговине, преко Котора одлазе у Чево. Озро је био хром и остао је на Чеву. Оженио се кћерком неког богатог мјештанина, а остала браћа су кренула даље. Одлазе у Зету одакле се раселе на разне стране. Васо се населио у Ножицу у Лијевој Ријеци, а Ото и Красо одлазе у Хум хотски. Одатле Красо оде у Крастениће.

О доласку Васо у Лијеву Ријеку и његовој женидби има неколико верзија.

1. Васо је из Чева дошао у Пипере (старо племе) и оженио Марицу, кћерку бана Пипа. Бан је Васу дао пиперску земљу Јагњечарницу (Лијева Ријека) гдје су Пипери истјеривали овце на катун.

2. Васо је у Пиперима боравио код завалског кнеза чије се име не помиње и оженио је његову кћерку Марицу. Кнез је дао Васу Лијеву Ријеку и он долази у Ножицу гдје је направио кућу и цркву.

3. Други тврде да је Васо оженио дјевојку са Речице (Злоречице).⁸⁶

4. Неки мисле да је Васо доселио у Брда са женом и дјецом.

Послије битке на Косову, Васо се настанио на Ножицу изнад Лијеве Ријеке. Ту су му били у близини његови катунци на Комовима. Васо је по досељавању оженио Марицу, кћерку старопиперског војводе који се звао Пипо. Изгледа да су у Братоножићима, Лутову, Лијевој Ријеци и Комовима били бројни катунци Старопипера. Те катуне су убрзо преузели Васови и Николини потомци, као и досељени Братоножићи. Васови и Николини потомци, Васојевићи и Пипери (и Лутовци), дуго времена су заједнички дјеловали и дијелили заједничке катуне на Комовима. Око 1640. године Васојевићи су забранили Пиперима да долазе на Комове са својим стадима и тако су Пипери остали без катуна. Пипери нису имали катуне све до 1799. године када су од никшићких Турака преотели Малу Лукавицу. На Комовима је остао топоним *Пиперски катун*. Упамћено је да су у стара времена Бјелопавлићи узимали пашњаке у

⁸⁵ Томаш Катанић, *Васојевићи – историјска збивања*, Андријевица 2004.

⁸⁶ По предању које је забиљежио Хан, аустријски конзул у Скадру.

Комовима у најам од Васојевића. Неко вријеме су Пипери и Васојевићи заједнички ишли у пљачку трговачких каравана који су пролазили њиховим крајем, а нису хтјели да плате пролазак.

У писаним документима Васојевићи се први пут помињу 1444. године (29. октобар или 7. новембар). Константин Јиричек наводи један документ из тог времена који се чува у Дубровачком архиву. Неки Брајан Проданић се жали дубровачком суду како му је шест горштака; Пипера, Бјелопавлића и Васојевића, који станују у Медун де Рикавац (*Meedunum de Ricacas*), напало трговачки караван, убило брата и опљачкало робу.⁸⁷ Значи помиње се укупно шест људи. Вјероватно су два од њих Васојевићи. Та два поменута Васојевића су вјероватно Васови синови или унуци. За исти документ код Бранислава Ђурђева се каже да су „са војском“ напали и опљачкали дубровачке трговце 1444. године: Радоња Рухић и Радосав Дмитровић из Бјелопавлића и деспотови људи Пипери и Васојевићи, њих 60 а не 6 људи.⁸⁸ Према овим наводима Васојевићи су тада живјели близу Медуна. Васо је по паду Зете из Медуна преселио на своје катуне у Лијеву Ријеку.

Васојевићи се помињу и 1455. и 1485. године. У то вријеме Васојевићи су били малобројна родовска заједница. Као племе формирају се много касније, око 1700. године.

Васојевићи су у Лијевој Ријечи и на Комовима живјели све до седамнаестог вијека, а тек тада су кренули у експанзију у долину ријеке Лим и друге крајеве.

Крајем XX вијека на темељима старе цркве (изграђена око 1400. године) на Ножици код Лијеве Ријеке подигнута је нова црква посвећена Светом арханђелу Михаилу, крсној слави свих Васојевића. При градњи нове цркве откривен је гроб неког горостасног и развијеног човјека. Гроб се налазио одмах поред улаза у некадашњу цркву, са лијеве стране, на дубини од два метра. Мјесто уз темељ цркве, по црквеним канонима резервисано је за њеног ктитора. Васојевићи су убијеђени да је то гроб њиховог претка Васа, јер је он био градитељ цркве, а у то доба на тим просторима није било неке значајније личности, ни духовне ни свјетовне, која би заслужила то гробно мјесто. У близини цркве на Ножици налазе се и трагови Васове куће.

Предања Озринића, Пипера и Васојевића су различита. Свака кућа упамтила је предања која се код других не памте. Заједничко им је да у предањима тврде да су поријеклом Немањићи, да су им преци учествовали у боју на Косову и знају да су њихова три претка били браћа. Сва та предања су од велике важности за утврђивање прошлости, јер и у мање тачним дијеловима налазе се истинити подаци који нас наводе на прави пут у склапању мозаика историје о нашим прецима.

Предање Бјелопавлића

Бјелопавлићи су потомци Бијелог Павла. По предању, он се доселио међу Лужане после битке на Косову, а постоје предања која тврде да је ово досељавање било раније или касније. О Бијелом Павлу постоји више различитих предања и тврдњи.

Неки историчари тврде да је Бијели Павле поријеклом из сјеверне Албаније, из неке угледне куће. Ердељановић сматра да су Бјелопавлићи доселили из Скадра. У том случају су могли бити католици. Међутим Бјелопавлићи не памте да су били католици, већ сматрају да су одувјек православни. У уговору са Млечанима из 1455. године је од стране Бјелопавлића назначено да свештеници у њиховим црквама обавезно морају бити православни, никако католички. Једно предање каже да је Бијели Павле био родом из сјеверне Албаније. Његов отац Лека капетан (негдје се тврди Лека Дукађини), је погинуо у бици на Косову. Руски историчар Павел А. Ровински је

⁸⁷ Радосав Јагош Вешовић, *Племя Васојевићи*, Сарајево 1935.

⁸⁸ Бранислав Ђурђевић, *Постанак и развитак брдских, црногорских, и херцеговачких племена*, Титоград 1984.

забиљежио да се отац Бијелог Павла звао Лека Дукађин (Лека Дукин). Историја познаје три Леке Дукађинца: Први је живио око 1387. године и био је господар Љеша. Други је Лека Које Закарија, господар Дања, убијен 1444. године. Трећи је живио око 1456–1481. године. Можда је у питању неки други Лека Дукађинац из исте породице, али је то мало вјероватно.

По једном распрострањеном предању Бјелопавлићи су потомци Немањића.

Ово предање о поријеклу Бјелопавлића каже: Стефан Дечански је имао синове Душана (цар) и Симеона – Сенишу (деспот). Деспот Сениша је имао сина Дуку, а он је имао сина Леку. Лека је имао сина Павла. Он је доселио међу Лужане. Оженио је кћерку лужанског бана. Звали су га Бијели Павле. Бјелопавлићи тврде да је о овоме постојао документ који се чувао у Дворској Библиотеци на Цетињу. Документу се касније губи траг.⁸⁹ Блажо Милованов је забиљежио да је калуђер Јосиф Павићевић имао о томе запис у својим црквеним књигама. О овоме се није смјело причати у доба владавине Петровића.⁹⁰

Зна се да је деспот Сениша имао два сина.⁹¹ Први је Јован Урош Дука Палеолог (око 1348–1422) који му је био савладар, а касније га наслиједио на мјесту цара Тесалије (око 1370). За њега се зна да је имао једну кћерку којој није упамћено име. За синове се не зна, што не значи да их није било. Јован Урош Дука се у старости замонашио.

Други син деспота Сенише био је Стефан Дука (рођ. око 1350. године) господар Фарсале, био је ожењен, али нема података о његовој дјечи и потомцима.

Једно од имена код обојице Сенишиних синова било је Дука. Један од њих је могао имати сина Леку, који је вјероватно рођен око 1370. године. Ова породица се пред Турцима повлачи у сјеверну Албанију. Бијели Павле би у овом случају могао бити рођен око 1388. године. Био је млад када је остао без оца. Међу Лужане је доселио око 1408. године. Уколико би било тачно да Бијели Павле потиче од Немањића, од Леке Дуке Сенишина и да је доселио послје боја на Косову, у тренутку доласка међу Лужане било му је 17–18 година. Године Павла и његовог оца процијењене су под претпоставком да се у помену Бјелопавлића из 1411. године крије Бијели Павле се својом пратњом, а не са потомцима. У ово вријеме и Јован Урош Дука и Стефан Дука били су још живи.

Постоји и верзија предања која каже да је краљ Милутин имао сина Дуку који је имао сина Леку, а његов је син Бијели Павле.

По још једном предању сачуваном у Жупи Никшићкој, Никшићи и Бјелопавловићи су рођаци по женској линији по Немањићима. По овом предању Бијели Павле је био сестрић цара Душана. Да додамо и једно предање супротстављено претходном које каже да је Бијели Павле био слуга на двору цара Душана.

⁸⁹ Послије убиства књаза Данила кућа Петровића није подносила Бјелопавлиће. Могуће је да је овај документ уништен.

⁹⁰ Блажо Милованов Вулетић, *Биљешке и причања из живота Бјелопавлића*, Подгорица 1999.

⁹¹ Мавро Орбини биљежи да је Сениша (Примиша) имао синове Дуку и Стефана и кћерку Ангелину. Дуку Сенишина ослијепио таст и послао брату Стефану. Они су живјели у Румунији на Црном Мору.

Предања Куча и Малисора

Треба поменути и предања која су упамћена код Куча и Малисора у вези и са њиховим и поријеклом Озринића, Васојевића и Пипера, јер та предања су често доста нетачна и уносе доста забуне.

Средином XIX вијека, аустријски конзул Хан је забиљежио предање о Кећу Пантину чији су синови: Лазар (од кога су Хоти), Бан (од кога су Затријепчани), Меркот, Кастар (од кога су Краснићи), Вас (од кога су Васојевићи) и Пипери (од кога су Пипери). *Неки Арбанас, по имену Кећ, побјегао је од Турака и дошао у крај који ће се касније назвати Пипери. Ту се окућио и ту му се родило шест синова: Лазар, Бан, Меркот, Кастер, Вас и Пипери. Када су му синови одрасли један од њих у некој свађи убије сусједу. Отац, стар и оронuo и најмлађи син Пипери, који је иначе био хром, измириће се са породицом убијеног. Временом су од тог најмлађег нарасли Пипери. Остала браћа, из страха од освете, одмах су послије тог убиства побјегли у Затријепач (данашњи Кучи). Лазар и Бан ће ту и да остану да би временом, у предјелима с лијеве стране Цијевне, од Лазара нарасли Хоти, а од Бана Бонкећи у Затријепчу. Нешто касније и Меркот ће се вратити у родни крај да би од њега потом нарасли Мрке у Пиперима... Вас се ожени девојком из Речице, ту се настани и од њега ће да нарасту Васојевићи. Кастер оде даље, у Дукађин (Метохија), тамо се ожени, остане у тазбини и од њега ће временом да нарасту Краснићи.*⁹² Мало је вјероватно да би ово предање могло бити истинито. Тешко је повјеровати да је крв опроштена оцу и једном од синова, а осталима није. Крајем XIX вијека исто предање је забиљежио и Спиридон Гопчевић.

О Кучима

Кучи се дијеле на Дрекаловиће, Мрњавчевиће и остале Старокуче. Послије битке на Марици у околину Скадра долазе два сина Гојка Мрњавчевића. Касније њихови потомци долазе међу Куче (Старокуче–старинце). Њихови потомци су Кучи Мрњавчевићи који су крајем деветнаестог вијека чинили 30% свих Куча. Крајем XVI вијека међу Куче (Старокуче и Мрњавчевиће) је дошао Дрекале Кастриот. Убрзо је постао господар свим Кучима. Његови потомци су Кучи Дрекаловићи којих је крајем деветнаестог вијека било 60% од свих Куча. Због Дрекаловог поријекла Кучи су се својатали са кућом Кастриота.

Марко Миљанов је забиљежио предање које је чуо од Бонкећа из Затријепча. Кећо Пантин је имао са првом женом синове: Пипа (Пипери), Васа (Васојевићи) и Краса (Краснићи), а са другом женом Бона (Бана, од кога су Бонкећи) и Ота од кога су Хоти. По овом предању Кећо је дошао однекуд са сјевера, низ корито ријеке Цијевне. Марко Миљанов је уз Пипа, Васа и Краса додао и Озра, а изгледа да је сумњао да је Бон један од браће.

Малисори⁹³

Сви Малисори су српског поријекла и до 1750. године говорили су српски. Сви су прешли на католичку вјеру, а неки су и од раније били католици. Касније су многи постали муслимани. Малисори су Груде, Затријепчани, Шкрелје, Кастрати,

⁹² Мирко Барјактаревић, Предања о заједничком пореклу неких црногорских и неких арбанашких племена, *Становништво словенског поријекла у Албанији* – Зборник радова са међународног научног скупа одржаног на Цетињу 21, 22. и 23. јуна 1990. године.

⁹³ Андрија Јовићевић, *Малесија*, Подгорица 1997.

Клименти и Хоти. Испрва су сви Малисори славили Светог Николу, али су временом неки узели и друге славе. Слављење славе је искључиво српски православни обичај.

Груде су доселили из Суме у сјеверној Албанији око 1560. године у Тузи и Диношу. По њиховом предању предак им је Србин који је из старог краја доселио јер није могао да трпи зулум Турака и Арбанаса. Католици су и славе Светог Мартина.

Затријепчани су становници Затријепча које је дио Куча, али ипак посебна цјелина. У Затријепчу живи братство Бонкећи. Потомци су Лазара Кећија који је из Пипера побјегао у Хоте. Лазар је имао три сина. Од двојице су Хоти, а од трећег Затријепчани.

Шкреље су доселили из Босне око 1500. године у јужни дио Малесије. Српског су поријекла, по сопственом предању. Католици су и славе Светог Николу.

Кастрати. Око 1500. године Старокуч по имену Дедли одлази у Малесију, јужни дио. Ту је затекао старо становништво од којих су данас преостала братства Туцај, Пелај и Петровић. То је било српско православно становништво. Дедлијеви потомци су Кастрати. Тврдили су да је он био брат Дрекала, а зна се да Дрекале није имао брата. Кастрати су католици који славе Светог Марка. Својатају се са Кучима.

Клименти

У стара времена живио је Пипер (Старопипер) по имену Амати. Био је у најму код неког богатог Куча – Старокуча, који је имао кћерку по имену Бумче. Убрзо Амати и Бумче су побјегли у сјеверну Малесију. То је највјероватније било око 1350. године. То мислим због предања да су Клименти убили Никшу, претка два племена: Никшића и Ровчана. А предање каже да су Клименти убили и војводу Дрекала Кастриота Куча. Нека предања кажу да су Клименти некада живјели на територији Пипера, али су их ратоборни нови Пипери отјерали у Малесију. Једно предање тврди да се отац Аматија звао Климен, па се по њему зову Климентима.

Предање каже да су Амати и Бумче били јако ружни, обоје, али су имали пет синова који су били јако лијеви. Пет синова су: 1. Селе од кога је фис Селца; 2. Лека, који је отишао из Малесије назад у Пипере, гдје је оженио неку удовицу која је имала сина, па су отишли у Ријечку нахију. Тамо данас у горњем Цеклину живе потомци Лекиног сина, као и потомци његовог пасторка. У Малесији су остали да живе Лекини синови из првог брака и они су дио фиса Селца; 3. Вуле од кога је фис Вукли; 4. Ниле од кога је фис Никчи; и 5. Бого од кога је фис Бога. Клименти су католици и славе Светог Николу.

Мислим да су у области званој Пипери живјели становници различитог поријекла. Неки од тих Старопипера звали су се само Пипери, док су неки имали и посебне називе, као Мугоше и Клименти. Послије битке на Косову у Пипере се досељавају Никола и Василије, чиме се ствара четврта струја пиперског становништва, а они ће временом постати најјачи дио становништва и господариће над осталима. Амати Килмент је одселио, али су остали Клименти и даље живјели у Пиперима. Били су ратоборни и подмукли тако да су убили Никшу и Дрекала. У каснијим временима Клименти (не знам да ли из Пипера или Аматијеви потомци) убили су синове Богиха Хота. Богих је доселио у Морачу и многа братства Доњоморачана су поријеклом од њега. Ратоборне Клименте у Пиперима су послије неког спора уништили и истријебили Николини потомци Пипери који су били јачи и ратоборнији. Мислим да се то десило око (или прије) 1500. године.

Клименти се својатају са Пиперима, Краснићима, Затријепчанима, Хотима и Васојевићима због Аматијевог поријекла, а по Аматијевој жени Бумче својатају се са свим Кучима и Кастратима.

Хоти

Једно доста раширено предање каже да су послије битке на Косову, Озро, Никола, Васо и Ото, а многи помињу и петог брата Краса дошли у Зету. О прва три брата је било ријечи. Ото (Оташ, Хота) настанио се на сјеверној обали Скадарског језера, између Подгорице и Скадра. Његови потомци су касније по њему названи Хоти. Да ли су се баш тако звали или је ово Арбанашки изговор или верзија њиховог имена?! Временом су се сви ови Хоти (Старохоти) одселили са тог земљишта. Хоти се помињу 1330. године (Хотска гора) у повељи Стефана Дечанског. Значи да су постојали од ранијих времена, много прије битке на Косову. Ови Хоти су били Срби, али нису били у сродству са Озринићима, Пиперима и Васојевићима, а вјероватно ни са околним племенима. Сам назив Хоти је можда назив тог краја, па су становници касније називани по крају у којем живе.

Око 1500. године међу Хоте (старе Хоте) се доселио Лазар Кећи. Ту се оженио од Хота и остао. Лазар је био Старопипер, могуће Климент из Пипера. Лазар је побјегао од Пипера да га не убију. Временом су ови (стари) Хоти одселили из Хота и око 1580. године тамо их више уопште није било. По предању нико их није отјерао већ су сами одселили из ко зна каквих различитих разлога. Могуће да нису хтјели живјети на терену на коме су Турци били прилично присутни јер се земља Хота налази између Скадра и Подгорице. Највјероватније су одселили због неродних година и тешког живота. Потомци Лазара Кећија преузели су земљу и име Хота, које су касније називали Старохотима.

По хотском предању Кећо је имао пет синова. Са првом женом: Пипа (Пипери), Васа (Васојевићи) и Краса (Краснићи); а са другом женом: Лазара (Хоти) и Бона или Бана (од кога су Бонкећи у Затријепчу). Андрија Јовићевић је забиљежио и једно предање које каже да је Лазар Кећи имао синове Пипа, Васа, Хота, Краса и једног коме није упамћено име.

Хотска предања немају основа из много разлога. Лазар Кећи је доселио међу Хоте око 1500. године. То се зна и по броју пасова које данашњи Хоти могу да наброје (ово памћење предака је у XX вијеку доста заборављено), а постоји предање о једном дрвету на хотској земљи. Каже се да су синови Лазара Кећија о то дрво вјешали своје пушке, а оне су прије 1500. године биле ријеткост.

Највјероватније је Лазар Кећи имао три сина. Од једног су Хоти Трабојин. Он је имао три сина од којих су: Гоздјен, Грачај и Душај (Душан). Од другог сина су Хоти Рапша. Он је имао три сина од којих су: Јунћ, Љајћ и Ђоновић. Од трећег сина су Затријепчани у Кучима. Њих Арбанаси зову Бонкећи. Хоти су католици и славе Светог Ивана. Има их и муслимана.

Постоји више разлога због којих су Хоти створили ова предања. Један од разлога је што су заборавили доста појединости па им се временом све измјешало. Преузимањем Хотског имена и поријекла постали су власници земље. Својатањем са сусједним племенима смањивала се могућност од међусобних сукоба, а то је и одвраћало друге непријатеље од напада. Тако предање о петорици браће набраја Пипа, Васа, Краса, Лазара и Бона као браћу и синове Лазарева оца Кеће.

Тако се Хоти својатају са Пиперима, Васојевићима, Краснићима, Затријепчанима и Климентима (нешто мање). Хоти иначе сами себе сматрају најљепшим сојем међу свим Малисорима.

Ако је један од браће и доселио у Хоте мало је вјероватно да се звао Хота или Ото, а потомци су му се морали некуда одселили, јер су садашњи Хоти потомци Лазара Кећија.

Да допустимо и могућност да су се три претка Васојевића, Пипера и Хота доселили на Луково и Ножицу и тамо живјели неко вријеме. Када су Пипери заузели

земљиште у данашњим Пиперима и тамо се населили можда се са њима доселио и Лазар. А онда се можда посвађао са Пиперима и отишао у Хоте.

Краснићи

О вези Озринића, Пипера и Васојевића са Краснићима нема много података. Када се васојевићи војвода Миљан Вуков, крајем XIX вијека, обраћао главарима арбанашног фиса Краснићи тражећи њихову помоћ против Турака називао их је браћом друге вјере. И Краснићи су у одговору војводу Миљана називали „братом“. Других свједочанстава о сродству нема.

По Кучима и Малисорима међусобно се својатају: Кучи (посебно се својатају са кућом Кастриот), Клименти, Кастрати, Краснићи, Хоти и Затријепчани. Међу њима вјероватно постоје родбинске и пријатељске везе. Ових шест племена својатају и Пипере и Васојевиће, због погрешних предања. Васојевићи знају за малисорска предања, али их не узимају превише озбиљно. Малисорска предања је цијенио Марко Миљанов. Ни у једном малисорском предању се не спомиње Озро, ни Озринићи. Ни Хоти ни остали Малисори за сродство са њима уопште не знају, што је још један доказ да су им предања нетачна.

Што се Краснићија који су настањени у Дукађину тиче, о њима нисам нашао до сада никаквих података, тако да не знам по ком основу и предању се они доводе у везу са осталим племенима.

Посљедица малисорских предања је да и Васојевићи и Пипери и Озринићи по инерцији набрајају петорицу браће: Озро, Пипо, Васо, Хота и Крас.

Малисорска предања иако доста нетачна и погрешна ипак имају значај, јер нам помажу у утврђивању истине о нашем поријеклу. Анализирајући их можемо са сигурношћу тврдити да Озринићи, Пипери и Васојевићи немају крвну везу ни са једним од Малисорских племена: Хотима, Затријепчанима, Климентима или Кастратима, а ни Кучима.

Још о предањима

Постоји још много верзија предања о досељеној браћи. Највише предања помиње петорицу браће: Озра, Пипа, Васа, Краса и Ота. Постоје предања која помињу четири брата: Озра, Васа, Краса и Ота. Или друго које помиње Пипа, Васа, Краса и Ота. У једној верзији се помињу Васо, Пипо, Озро и Бијели Павле (предак Бјелопавлића). Јављају се и верзје у којима се помињу три брата: Озро, Пипо и Васо. Као и верзија која помиње Васа, Хота и Краса. Нићифор Дучић је писао (1866. и 1874. године) да су браћа: Оздро, Васо и Ото доселили из Далмације.

Има и другачијих предања. По једној легенди петорица браће су потомци неког Матије Микачева. Настанили су се у Озринићима. Озро се разболио и остао, а остали се одселили. Или: У Ибарском Колашину постоји предање које каже да је под Шар планином живио богаташ Богдан који је имао синове Васу (од кога су Васојевићи), Павла (од кога су Бјелопавлићи), Косту (по коме се назвало Косово Поље), Методија (по коме се назвала Метохија) и Живка званог Колаш (по коме се назвао Колашин).

Постоје различита предања, која помињу чертворицу, петорицу, шесторицу браће и много њихових рођака од којих су потекла многа племена. Ова предања настала су између осталог и као посљедица многих сеоба на тлу Зете, Брда, Катунске нахије и других крајева.

Помен имена Озринића и Чева у разним документима

Неки властелин Озроје се помиње у даровници манастиру Дечани 1330. године, када је поклонио неко имање манастиру.

У которским документима из 1326. године помиње се Кочова (*Cocova*). Грубоје, син Дедославов (*Gruboye filius Dedoslavi de Cocova*) обавезао се да ће Трифуну Стилију из Дубровника платити 69 перпера и 4 гроша брсковска на име ранијег дуга. Исти Грубоје Дедославов се помиње 1327. године као становник Котора.

У которским изворима се 1333. године јавља Бељослав Тохславов из Кчева (*Belgioslavo filius Tochslavi de Cocova*), који је примио од Матије Абрахе из Котора 45 великих оваца, 19 шиљежи, 11 коза и по 8 јагњади на пашу према обичају земље, с обавезом да му даје половину прихода и сваке године прву вуну од јагњади.

Књига Судског архива у Котору, стр. 334: 3. јуна 1335. године Неноје Озринић (*Nenoye Osdrichinich*) јемчи за Грубишу Толића (*Grubiscia Tolich*) да ће овај до Митрова дана предати у Котор 80 оваца и 30 јагњади. Исте године помиње се и Петар Озринић, власник винограда у Касестрама код Тивта. Нема доказа да су Неноје и Петар браћа или рођаци, као што се не може тврдити ни да су сви који се помињу у документима са именом Озринић међусобно сродни или у било каквој вези.

Властелин Стијепо Озроевик налазио се у пратњи војводе Радича Санковића, 1399. године, када је овај писао даровницу Дубровчанима, уступајући им Лисац. Стјепко Озринић се помиње 1391 – 1399. године.

Према једном документу из 1396. године помињу се власи: Никола Групшић (*Nichola Grubsich*), Бакел Боановић (*Bacel Voanovich*), Кусић Мановић (*Cusich Manovich*), Глава Озрихнић (*Glava Hosrichnich*), Косан Озрихнић (*Cosan Osrichnich*), Вукота Толић (*Vochotta Tolich*), Витоје Поповић (*Vithoye Popovich*), Петар Прибојевић (*Petan Pribojevich*) и Миладин Владојевић (*Biladin Vladoyevich*). Преносили су со Марка Драга до ријеке Лима. Ћеклићи у предањима памте да су у Ћеклићима некада живјели неки Бацули (Бакули) па неки аутори закључују да су то потомци поменутог Бакела. Дакле, по овоме поменути Глава и Косан Озринић као и Вукота Толић могли би бити из Ћеклића.

У Дубровнику се 1396. године помиње которски апотекар Ратко Озринић (*Raticus Osrenich – Osrich*) који је обављао неке послове и у Србији. У дубровачким изворима помиње се жупан Озрен којем Дубровчани пишу као своме пријатељу 1399. године.

Дубровчани се 4. августа 1411. године жале писмом Јелени Балшић да су њихови трговци, који су долазили из Србије и ишли за Дубровник, опљачкани: „Скуп Бјелопавлики, Озрихнику, Мазници и Малоншики с војском, тер самосилно узели наше властели и трговце, и узели им сребро, коње, оружје и все ино што су носили и них напакон от свит и од обукје свкли.“⁹⁴ Дубровчани су молили Јелену Балшић да им се имовина врати.⁹⁵

Озринићи се помињу као катун у млетачким документима 1441, 1444. и 1451. године. Стефан Вукчић је 1441. године упао у Горњу Зету и заузео крајеве до Мораче, али је последице преговора уступио Стефаници (Стефану) Црнојевићу пет катуна: Гољемаде, Горичане, Крусе, Бери и Озриниће (*quinque Catonis... hostrigne*).⁹⁶

Озринићи се помињу као село 1444. године када је Стефан Црнојевић уступио по један катун браћи, а за себе задржао Гољемаде и Крусе. Озринићи (*Osrichene*) се као село помињу и 1451. године када су Млечани дали неке повластице Стефану Црнојевићу.

⁹⁴ Оригинални текст је писан латиницом.

⁹⁵ Душан М. Вучуровић и Милан С. Вучуровић, *Вучуровићи – Вучуревићи из Бјелопавлића*, Београд 1995.

⁹⁶ Нешто дужи извод из оригиналног текста налази се на страни 46 ове књиге.

Четрнаестогодишњи Ђурађ Групковић (*Georgius Grupchovich*) из Озринића (Зете или можда околине Котора) уговорио је са которским провидуром, у Котору 25. новембра 1430. године, да ће за храну и одјећу служити 2 године као коџушар.

Иван Црнојевић је 1484. године одредио границу између Чева и Пјешиваца.

15. јуна 1489. године се међу 24 властелина Ивана Црнојевића помињу и: Вук Николин Штиљановић, Стјепан Ненојевић, Вукота Озрихновић, Ратко Боровина, Стрго Богојевић.⁹⁷

Ђурађ Црнојевић је 1496. године послао кефалију Радосава Богдановића и 24 властелина да потврде међу Кчева и Пјешиваца коју је раније одредио Ђурађев отац Иван Црнојевић.

Раослав Бранковић (*Raoslavus Brancovich*) из Озринића дао је 10. априла 1518. године своју рођаку Ружу да служи которском провидуру 7 година за 10 дуката, а своју рођаку Стану, кћи Божидара (*Stanam filiam Bosidari*) из Озринића, дао је да служи у Котору за 10 дуката, храну, одјећу и обућу.⁹⁸ Раосава Бранковића нема у дефтерима из 1521. и 1523. године. На Бранковиће у Чеву не упућује ни један топоним, нити их предања помињу.

Иванац Радмановић из Његуша је 1544. године за 44 дуката откупио из турског заробљеништва Јану, жену Тодора Раичевића из Озринића и њеног сина Ивана (*Janam...Theodori Raiyevich...et Ivanum*).

Средином XVIII вијека Никола Дабиловић из Доброте купио је 211 брва од Марка Курочепа из Озринића.

Према ових неколико задњих навода могло би се закључити да је у околини Котора постојало село или крај зван Озринићи.

Када се у дубровачком писму из 1411. године помињу: Бјелопавлики, Озрихнику, Мазници и Малоншики; могуће је да се у имену Мазници крије име Мартинићи. А име Озрихнику се највјероватније односи на село које се налазило између села Бери и села Бушата у Зети. Као учесници у поменутом догађају се помињу становници тог села, а не Озринићи из Чева. Малоншићи су били настањени на територији која се данас налази у Зети и дијелом у Команима.

Махала Мажићи се јавља у турском дефтеру у околини Цетиња, код Брајића. У Бандићима постоји топоним Мазине рупе. А у чевском Доњем Крају на Чеву је село Мажниж До или Мажни До. Чевско предање каже да је ту некада живио чувени јунак Богдан Мазнић. Сматра се да су ове Мазниће потиснули Доњекрајци.

Због помена имена Озринић у старим документима Ердџановић и Ковијанић сматрали су да су Озринићи доселили у Чево 1335, а не 1389. године.

У архивима Котора и Дубровника, на разним документима из XIV вијека срећу се имена многих данашњих племена. Неноје Озринић, Косан Озринић, Михајло Пипер, В. Никшић и др. Највјероватније је у питању случајност, а могуће је да је неко прије пар стотина година платио да се ураде такви документи и оставе у архиве приморских градова, па да на тај начин поткријепе своја предања о поријеклу и везу са историјским личностима из тих времена. Када је ријеч о помињању имена племенских предака прије косовске битке, треба да напоменемо да је било и других људи са тим именима у средњем вијеку и касније на тим просторима. И данас многи људи имају иста и имена и презимена, па зашто то не би био случај и у та времена. Осим тога тада нису постојала презимена већ се син звао по оцу. У турским дефтерима људи су пописивани по свом и имену оца. У дефтере су уписивани људи који треба да плате порез. Није природно да се не упишу сви подаци о особама које дугују новац држави. Нема разлога да мислимо да и људи поменути у которским и дубровачким

⁹⁷ Шекуларец Божидар, *Црногорски анали или Цетињски Лџетпис*, Цетиње 1996.

⁹⁸ Ристо Ковијанић, *Помени црногорских племена у которским споменицима*, Цетиње 1963.

документима нису записивани по свом и имену оца. Да су тада постојала презимена била би уписана и у документе и у дефтере. Формирање племена у облику у каквом их данас препознајемо почело је после 1600. године (осим ријетких изузетака). Људи досељени у планине после битке на Косову су формирали племена у облику у ком су касније постала позната, али се то није десило одмах већ у много касније вријеме. Тешко је вјеровати да су у разним архивима остали забиљежени баш преци многих племена, а не обични људи чији су се очеви случајно звали као и људи који ће касније постати родоначелници јаким родовима, а касније и племена. Имена у млетачким документима су често непрецизна и погрешним тумачењем долази се до погрешних закључака. Пошто се Озро, Озроје и Озринићи помињу у много докумената готово је сигурно да се већина ових помена не односи на претке Озринића из Чева.

Још неки случајеви када се помиње име Озринић:

На једном стећку у околину Гацка налази се натпис из 1379. године на коме се помиње Радеша Озрисалић – Плишчић који је био Дубровачки грађанин. Плишчићи су били најугледнији власи у држави краља Твртка.

Из дефтера за Херцеговину из 1477. године: нахија Оногошта, џемат Милке, сина Војихне, помиње се Станоје син Озрихне. Остали који се помињу: Оливер Ивков, Радивој Радков, Вукас Радосаљев, Владоје Степанов, Белослав Милков, Ђурко син Војихне, Миоман Станојев, Божидар Милков, Вила Вукосавов. Домова 11. Зимују у мјестима: Турјац, Горње Подгорје и Богусад, а љетују у мјесту званом Лукавица.

Ако је Станоје у тренутку пописа имао око 67 година могао би бити пети, најмлађи Озров син. Могуће је да је Миоман Станојев његов син. Село Озрнићи код Никшића раније се звало Подгорје. Озринићи из овог села имали су катуне на Крнову (Луково) које се налази западно од Лукавице. Сва предања кажу да су се сви Озринићи из Чева овамо доселили у вријеме војводе Грдана Никшића, око 1590. године. Тада су се сукобили са чевским старинцима и били поражени па су се склонили у Цуце, а онда прешли у Подгорје. Након седамнаест година седам од дванаест кућа Озринића се враћа на Чево и опет сукобљава са Чевљанима. Тада су Озринићи уз помоћ војводе Грдана поразили Чевљане.

Могло би се размислити о томе да су Озринићи у селу Озринићи код Никшића потомци петог Озровог сина Станоја и да су све вријеме били ту настањени. Код њих су се склонили рођаци из Чева 1590. године. Или је стари Станоје, не желећи да живи под турском управом, после пописа прешао код својих синоваца у Чево. Или су његови синови прешли у Чево. Све су ово претпоставке о којима се може размишљати.

Из дефтера за Херцеговину из 1477. године: у џемату Радића, сина кнеза Вукића спомињу се Добри, син Озрена и Драгић син Озрена (нежењен); зимују у Бодежиштима, Билећи и др. мјестима.

Из дефтера за Скадар из 1485. и 1497. године: тимар Вукосава, сина Ђурашева, село Горичани, припада Жабљаку, тимар је старјешине Бога, сина Озресе.

Дракуле из Озринића, настањен у Котору, водио је судски спор са харамбашом Матом Његушевићем, 1672. године. Међу Озринићима у Чеву не памти се да је од њих било настањених у Котору. То нису чинили ни они који су од Млетачке Републике примали плате. По овоме се може закључити да Озринићи из Чева нису били једини род са тим именом на тим просторима. Осим Озринића код Котора постојали су и Озринићи код Подгорице. Да напоменем да у Херцеговини постоје братства која тврде да потичу од Озринића – Риђана. Уз Озриниће из Озринића код Никшића који су

род Чевљанима то је пет родова Озринића за које се зна. Озринићи из Котора и околине Котора, Подгорице и Риђана нису род Чевљанима.

Петар Пејовић сматра да су Озринићи морали доселити раније, а не у доба Ивана Црнојевића, јер се 1335. и 1396. године помињу у облику родовског презимена. Немогуће је да су Озринићи били од Немањића, Бранковића или бана Страхиње, јер се у доба највећег успона Србије ни један род Немањића није могао појавити као сточари, како су у документима из XIV вијека означени Озринићи.⁹⁹

Када је овакво схватање у питању треба да напоменемо да помен „родовских презимена“ није доказан већ је то теорија коју многи сматрају за исправну. Међутим у то доба презимена нису постојала као таква, ни код нас ни другдје. Људи су се звали или по имену оца или по имену краја или села у коме живе. Ако се неко село или катун звао Озринићи то никако не значи да се село или катун зове по неком Озру који је предак становника тог краја. Још је мање вјероватно да су се становници звали по ђеду или прађеду, па се читав род звао по њему. У ствари „родовска презимена“ имају људи данас јер се једним презименом презивају људи који потичу од заједничког претка, што значи да једно презиме носи један род.

Знамо да је Иван Црнојевић имао катуне по читавој Катунској нахији, Зети, па и на планини Лоли у Дробњаку. Према претходно реченом требало би закључити да Иван Црнојевић није био никакво племство већ сточар. Осим тога, Озроје који се помиње у даровници манастиру Дечани из 1330. године био је властелин. Они који по сваку цијену траже имена предака у документима и изричито тврде да су то ти људи морали би уважити и овог Озроја и прогласити га за претка Озринића, ако баш желе бити коректни и досљедни. Али тада би морали признати да су Озринићи поријеклом од средњовијековне српске властеле, а таквих закључака се већина аутора клони као куге. Нисам успио докучити шта је узрок томе.

Такође је нетачна теорија да се некаква властела Црнојевића створила од народних вођа и старјешина из катуна. И Црнојевићи су као и остало племство поштовали законитости које условљавају ко је племство и ко то може бити, а ко не и од тих законитости нису одступали.

Озриње код Подгорице

Озринићи се први пут помињу 1411. године у писму Дубровчана Јелени Балшић. Ово помињање Озринића највјероватније се односи на катун Озриње код Подгорице. Значи први помен Озринића везан је вјероватно за зетску равницу, а не за Чево у планини.

Катун Озриње налазио се између села Бери и Бушати код Подгорице. Спомиње се 1444. године у вези Гојчина и Ђурашина Црнојевића који су претендовали на ово и села у околини. У једном млетачком документу од 3. децембра 1451. године Озриње се спомиње као катун који припада Црнојевићима. Стјепан Вукчић Косача је поклатио Стефану Црнојевићу катуне: Озрихне, Бери, Гољемаде, Горичане и Крусе (*de quinque Catonis infrascriptis videlicet hostrigne, beri, gogle made, gorizane, Crussi a latere suo...*¹⁰⁰). По овоме се може закључити да Озринићи у то вријеме нису користили тај зимовник, ако је он уопште икада био њихов.

По једној смјелој претпоставци катун Озриње је једно вријеме био катун Озра и његових синова. Ту су зимовали. Друге породице су у прољеће излазиле на катуне у планине, а Озринићи су живјели у планини, па су зими силазили у крај са топлијом климом и ту зимовали у Озрињу. Ако је ово тачно Озринићи су користили

⁹⁹ Петар Пејовић, *Озринићи – племе старе Црне Горе*, Београд 2004.

¹⁰⁰ *Acta Albaniae Veneta, Saeculorum XIV et XV, Josephi Valentini S. J.*, том 21, стр. 124–127, документ бр. 5777 од 3. децембра 1451. године.

овај катун од 1390. до 1423. године. Зимовник Озринића прије би могло бити Подгорје (Озринићи) код Никшића гдје се 1477. године помиње Станоје син Озрихне.

Доласком Турака српско становништво је нестало у овим крајевима, па и у катуну Озриње. Касније, временом, ново српско становништво населило је ове крајеве.

Нигдје у литератури не може да се нађе на локалитет по имену Озриње западно од Подгорице, нема га ни у Команима ни у Загарачу, ни око Бери, ни око Круса. Катун Озринићи не могу бити Озринићи код Никшића који се тада нису тако звали, већ су се звали Подгорје. Овај катун Озриње сигурно није Чево, које се и тада тако звало. Катун Озриње је или опустео или му је промјењено име.

Вјероватније је да је поменути катун припадао неким другим Озринићима или се тако звао из неког другог разлога. И други људи у то доба су имали име Озрихна, тако да се помињање тог имена не може везати само за претка данашњих Озринића из Чева.

Пр е ц и О з р и н и ћ а

Ово поглавље нема за циљ да изричито докаже да Озринићи и други потичу од Немањића пошто је то мало вјероватно, већ треба да покаже да ли постоји теоретска могућност за тако нешто.

О Константину Немањићу и његовим синовима Војихни и Драгушину већ сам писао. Нешто ћу поновити и наставити даље о њима и њиховим потомцима.

Војихна је имао кћерку Јелену удату за Угљешу Мрњавчевића. За синове се ништа не зна и вјероватно их није имао. Могуће да му је један син млад умро. Да је имао синове били би споменути, јер је кесар Војихна био доста утицајна личност за вријеме и послје смрти цара Душана и не би помагао Мрњавчевиће, већ би радио у корист ширења власти своје и својих синова. И његова кћерка Јелена (монахиња Јефимија) доста се спомиње, али се нигдје не спомињу њена браћа. Да их је било отишла би да живи код њих, а не код кнеза Лазара.

Највјероватније да је жупан Драгушин (рођ. око 1312, умро 1340) живио у Неродимљу. Драгушинов син се највјероватније звао Гојко.¹⁰¹ Претпоставка је да је одржавао љетњиковац цара Душана на Шари и бринуо се о царским ловиштима на тој планини. У томе су му помагали синови којих је било четири или пет. Послије смрти цара Душана наставили су да живе у Неродимљу и Шар планини на вијековним имањима Немањића. Подржавали су цара Уроша. Послије 1371. године, подручје на коме су живјели постаје несигурно због упада турских пљачкашких банди, па се жупан (капетан) Гојко са синовима сели у Бањску, око 1375. године. Гојко Драгушинов је погинуо у боју на Плочнику, ако су пиперска предања тачна. Драгушинови унуци Никола, Озрихна и Василије се придружују војсци кнеза Лазара у боју на Косову на Видовдан 15. јуна 1389. године. У бици је Василије добио ударац по леђима сабљом или буздованом, па је од тога остао мало погрбљен, због чега је касније запамћен као „Криви“ Васо. Озрихна је посјечен по нози и од те ране је остао хром до краја живота. Највјероватније му је повријеђена нека тетива која послје није могла потпуно да се залијечи или је нешто друго у питању.

Више је претпоставки о годинама рођења Драгушинових потомака.

Прва претпоставка: Драгушин је рођен око 1312. године, а умро око 1340. године. Имао је сина Гојка (предак Пипера Никола се помиње као Никола Гојков). Гојко Драгушинов је рођен 1336–1338. године, а умро је или погинуо у боју на Плочнику 1387. године (или у боју на Косову). У предањима Озринића, Пипера и Васојевића се не помиње да је са њима при досељавању био и њихов отац, па по томе

¹⁰¹ По предању Пипера.

можемо закључити да се он није доселио са њима. Гојков син Никола рођен је око 1363. године и за вријеме боја на Косову је имао око 26 година. Василије је рођен око 1367. године и за вријеме боја на Косову имао је око 22 године. Озро је рођен око 1365. године и за вријеме боја на Косову имао је око 24 године. Ова претпоставка ми се чини највјероватнија.

Друга претпоставка: Константинов син од којег потичу браћа није био Драгушин, већ је то био неко други. Тај Константинов син је рођен 1319–1320. године. Његов најстарији син Никола се родио 1347–1349. године када је њему било 28–30 година, што би значило да се оженио са око 26 година. По овом је Никола у вријеме боја на Косову имао 40–42 године. Други син Василије се родио око 1352–1354. године, када је Константинов син имао 33–35 година. Василије је у вријеме боја на Косову имао 35–37 година. Трећи син Озринха рођен је око 1356–1360. године када је овом Константиновом сину било око 36–40 година. У вријеме боја на Косову Озро је имао око 29–33 године. Озринха се оженио око 1390. године у Чеву, а Васо се оженио по доласку у Пипере. Ова варијанта је мало вјероватна, јер је мало вјероватно да су се браћа женила у тим годинама.

Трећа претпоставка: Константин је имао синове Драгушина (1312–1340), Војихну (1314–1366) и Гојка (1316–1386). Гојко је имао сина Николу (1338–1389), а он је имао синове Озра, Пипа (вјероватно се звао другачије) и Васа.

Браћа се послије битке враћају у Бањску да се одморе и залијече ране. Пошто је у бици на Косову изгинуло много племства и то оног најјачег, таква ситуација у будућности није обећавала ништа добро. Драгушинови унуци схватили су да су Турци у успону и питање је времена када ће да загосподаре Србијом. Сматрали су да више нема озбиљне српске силе која би се могла супротставити Турцима. Сигурно је послије битке било међусобног оптуживања међу племством и народом због велике српске погибије. Српска неслога прије, за вријеме и послије битке, били су јасан показатељ да за Србију тек долазе тешка времена. На Косову је послије 1389. године било преотимања земље међу Лазаревићима и Бранковићима, а градове Јелеч, Звечан и Глухавицу заузели су Турци. Због свега тога браћа су одлучила да оду са Косова, јер нису хтјели да дочекају наредни талас турске најезде, нити су хтјели да живе под сталном пријетњом од упада турских пљачкашких банди које су и раније упадале у Србију, а у будуће ће то бити још чешће.

Тако су већ у јулу 1389. године кренули из Бањске тражећи неко сигурније мјесто за мирнији живот. Озро и Васо нису били ожењени. Могуће је да је предак Пипера био ожењен па је на пут кренуо са породицом. Њихова процјена будуће ситуације била је добра, јер је Косово десетак година касније потпало под турску власт, а тада је и Вук Бранковић затворен и убрзо умро у турском затвору. Српска деспотовина је према Турцима била у вазалном положају и српска агонија трајала је до 1453. године када је читава Србија званично потпала под турску власт. Десетак година касније то се десило и Босни.

Идући из Бањске браћа су прошла кроз јужну Шумадију и ужички крај, а онда су скренули према југу уз ријеку Дрину и стигли до Фоче одакле су наставили даље. Преко Гацка и Билеће стигли су у Требиње. Ни ту се нису дуго задржали већ су кренули даље. Дошли су у Котор, али ни ту нису дуже остали. Кренули су у планине над морем.

Знали су из прича о ранијим непријатељским најездама да освајачи нерадо залазе у планине. Нешто због неприступачног терена, а нешто из разлога што у планинама живе сточари номади од којих се нема шта опљачкати па се такав труд и напор уз велики ризик не исплати. И у доба Немањића сточари у планинама су имали велику слободу и живјели су издвојено од осталог народа, поприлично независни од власти. Тако су браћа одлучила да живот наставе на терену који је неприступачан

Турцима и тако сачувају себе и своје потомке до неких бољих времена. На боља времена се чекало више него што су они тада могли да замисле. А само чекање било је заливено ријекама крви, која је проливана на свим странама у борби за слободу или владање земљом и људима на њој.

О З Р О

и његови потомци

Из Котора браћа преко Ловћена долазе у Чево у Горњој Зети (данас Катунска нахија). Био је крај августа или почетак септембра 1389. године. Пошто је Озро био хром, досадило му је да путује и одлучио је да остане у Чеву, а остала браћа су наставила даље. Никола Гојков настанио се на Лутово у данашњим Братоножићима, а његов брат Васо настанио се на Ножицу више Лијеве Ријеке. Николини потомци су се касније преселили у Пипере код Подгорице.

У то доба господар Чева био је неки Тољ (спомињу се Тољ, Тољо, Тољићи, Толићи). Тољ је био властелин и господарио је добрим дијелом Чева, а имао је имања и у Цуцама. Био је значајна личност у своје вријеме. Озро (1356–1432) се звао Озрихна или можда Озрен.¹⁰² А сасвим је реално да се звао и некако другачије, али је овако упамћен. Озро је убрзо, већ почетком 1390. године, оженио Тољову кћерку. Неки тврде да се звала Добрана, док други кажу да се звала Грубана. Понегдје се помене и неко треће име (Миљуша¹⁰³). Озро је имао више (неки сматрају пет) синова рођених између 1391. и 1403. године. Имена им нису упамћена. Неки сматрају да се четврти син звао Вукота и да од њега потичу Драгојевићи. Можда се пети син звао Станоје.

У Чеву постоји гроб на чијем се надгробном споменику налазила уклесана глава коју пробада стријела са лијева на десно. Сматра се да је то Озров гроб, а на надгробном споменику је уклесан његов грб. Могуће је да је тако. При проширењу цркве 1872. године споменик је уграђен у нову цркву. Данас неки Озринићи сматрају да је Озро умро или погинуо 1404. године. Зна се да се Озро оженио 1390. године и да је имао пет синова. Тешко је повјеровати да је живио само 48 година, мада је и то могуће.

Када су Озрови синови одрасли преотели су земљу у Чеву свом ђеду и ујацима.¹⁰⁴ То се десило око 1422–1432. године, када су имали од 20 од 40 година. Тољ и његови синови жалили су се краљици Јелени Балшић (1373–1443), која је у то доба владала Зетом, послје смрти свог сина Балше III, посљедњег Балшића. Јелена Балшић је кћерка кнеза Лазара Хребелановића и кнегиње Милице Немањић (кћерка Вратка Немањића). Била је удата за Ђурађа II Страцимировића Балшића од 1386. године. *Умна и књижевна васпитана Јела удала се за Ђурђа Страцимировића Балшића.*¹⁰⁵ Средњовијековни хроничари пишу да је била висока стаса, млијечнобијелог дугуљастог образа, златне косе, а поврх чела носила је дијадему с многобројним брилијантима и сафирима. Ђурађ Балшић умро је 1403. године, а Јелена се крајем 1411. године други пут удала, за Сандаља Хранића, који је из свог града Кључа код Гацка владао Херцеговином од 1400. године, а од 1406. године био је господар Котора и Оногшта. Сандаљ се ради Јелене развео од претходне жене. Јеленин син Балша III умро је 1421. године, а Зета је била земља деспота Стефана Лазаревића. У његово име Зетом је од тада управљао његов шура Сандаљ Хранић. У ствари, од 1421 – 1435. године у Зети је главну ријеч имала Јелена Балшић. Послије Сандаљеве смрти, 1435. године, Зетом ће владати Црнојевићи све до 1500. године. Јелена Балшић умрла је 1443. године.

Пошто је Јелена Балшић кћерка кнеза Лазара и кнегиње Милице Немањић, по заједничкој Немањићкој крви, Озро и његови синови били су јој рођаци. Због тога је

¹⁰²За ово име кажу да је из новијег времена, али га налазимо у дефтерима из тог доба.

¹⁰³ Милија Вукотић и др. аутори, *Вукотићи*, Београд 2000.

¹⁰⁴ Лалевић Богдан и Протић Иван, *Васојевићи у црногорској граници*, Андријевица 1991.

¹⁰⁵ Владимир Ђоровић, *Историја српског народа*, Београд 1997.

Јелена пресудила у корист Озринића, а на штету власника земље Тоља. Тољ и синови тада су се одселили у околину Никшића. Тада су Озринићи званично постали господари читавог Чева, иако су и раније, још од свог доласка били угледнији од Тољића.

О овом догађају постоји неколико предања. Једно предање Тољића каже да је краљица Јелена дошла у Чево да би пресудила спор. Тољ јој не укаже пажњу, а Озро је лијепо угости. Тада Јелена имање да Озру, а Тоља протјера у Никшић. Друго предање помиње жену Ивана Црнојевића која је дошла на Чево и рекла: *Зар због овог старог шужња да ишћерамо са Чева овакав сој људи? Богами то нећемо чинити. Нека их ће су.* Оба ова предања су тешко одржива јер владар није одузимао земљу и додјеливао је неком другом због љепшег изгледа или постављене трпезе.

Из тог времена је остао један топоним у Марковини на Кривоглавској главици, а то је *краљичин уљаник–уљаник краљице Јелене*. За тај уљаник¹⁰⁶ неки Озринићи су погрешно сматрали да је уљаник краљице Јелене Анжујске Немањић, али то је уљаник Јелене Балшић.

По предању Вукотића, у Чеву су живјела тројица браће: Јован, Никола и Вукота. Иван Црнојевић је Јована Озринића поставио за капетана катунске нахије. Једног од браће (не знају којег) задржао је код себе као чауша. Од тог чауша потичу Цаушевићи у Велестову и Марковини. Од капетана Јована потичу Драгојевићи. Ова браћа су живјела у Кутима.

Остали Озринићи, чак и исељени, осим Драгојевића, тврде да Драгојевићи потичу од Вукоте Озринића, а Цаушевићи потичу од капетана Јована званог Цауш.

У пјесми *Женидба Максима Црнојевића*¹⁰⁷ помиње се капетан Јован за кога многи погрешно сматрају да је Озринић. Капетан Јован из пјесме је сестрић Ивана Црнојевића. То значи да је његов отац оженио сестру Ивана Црнојевића. У више племена и братстава тврде да су њихови преци женили кћерке Ивана Црнојевића. За такве тврдње нема поузданих доказа.

Један од Озрових синова живио је од око 1399. до око 1470. године. Неки Озринићи сматрају да се звао Вукота. Његови синови су Јован (1423–1495) и Никола (1430–1494). Могуће да је имао још синова, али њихова имена нису забиљежена. Од 1427. године Зетом господаре Црнојевићи. Зету Црнојевића 1479. године освајају Турци, а Иван Црнојевић 1481. године обнавља самосталну државу. Пошто су се у успјешном одупирању Турцима истакли Јован и Никола, Иван Црнојевић их је позвао код себе и дао им највише титуле у својој држави. Јован Вукотин Озринић је постао капетан, а Никола Вукотин Озринић је постао први цауш личне гарде Ивана Црнојевића. По цаушу Николи његови потомци се зову Цаушевићи. Капетан Јован је 1485. године потукао Турке у Милојевићима (вјероватно Милојевићи у Пјешивцима?), а при том је срушена и турска кула. Око 1487. године капетан Јован је потукао Турке и у Бањанима. Бојеви са Турцима који се наводе 1485. и 1487 су под знаком питања јер је тада Иван Црнојевић дао сина Станишу Турцима као таоца па је тада вјероватно био у неком примирју са њима. Вјероватније је да су ови сукоби са Турцима били 1475. и 1477. године. Међу властелом Ивана и Ђурђа Црнојевића 1490. године помиње се и Вукота Озринић.

Иван Црнојевић је био један од последњих наших династа, који је умро у извесној средњевековној традицији. Он помиње свој двор на Цетињу, има свог дворског војводу и придворице, чак и кефалију. Уза њ се помиње његова властела, која је била претставник разних црногорских племена, а чијих потомака има још и данас. Сем свог

¹⁰⁶ Мјесто гдје се држе кошнице са пчелама.

¹⁰⁷ У пјесми се Јован капетан не помиње по презимену. Сама пјесма је писана много послје догађаја који описује и садржи неке грешке, на пр. помињу се Дрекаловићи (њихов предак Дрекале је рођен око 1552. године).

двора на Цетињу Иван је имао свој двор и на Ријеци, у Ободу, са малим манастиром Светог Николе. У традицији средњовековних владара подигао је и своју задужбину и помагао, врло скромно, убогу писменост у свом крају.¹⁰⁸ Иван Црнојевић је умро 1490. године.

Послије Ивана владао је његов син Ђурађ Црнојевић. Он 1492. год утврђује међе између Озринића и Пјешиваца. Ђурађ Црнојевић се 1500. године предао Турцима који су га послали у Истамбул, а онда га населили негдје у Анадолију и никада се више није вратио у Европу. Те 1500. године Турци су загосподарили читавом Зетом са катунима.

О тумачењу предања

Зашто сами Озринићи оспоравају учешће свог претка у бици на Косову. Један од разлога је слиједећи: Озринићи тврде и да је Озро учесник битке на Косову, што потврђује његова рана задобијена тамо; и од угледне куће; и Немањић, што потврђује чињеница да је краљица Јелена, која је од Немањића, пресудила у њихову корист у спору са Тољићима, који су имали прече право на земљу. Озринићи нису могли да нађу краљицу Јелену у личностима из доба битке на Косову, јер тада Немањићи нису више владали Србијом. Тако су дошли до закључка да или нису Немањићи или Озро није учесник битке на Косову. Морали су да се определијеле за једну варијанту, а другу да негирају. Тако су се одлучили да бране став да су Немањићи. Пошто су Озрови потомци имали високе положаје код Црнојевића, уколико би жена Ивана Црнојевића била од Немањића, било би могуће и Озрово учешће у бици на Косову. Али жена Ивана Црнојевића није се звала Јелена већ Гојислава од рода Аријанита из Албаније, тако да та варијанта отпада. Остала им је само краљица Јелена Анжујска, која је владала Зетом између 1276. и 1314. године. Тако кажу да је Озро доселио у доба најезде Татара на Србију, да би се склонио од њих. Најезда је била 1292. године. Ако се тада Озро оженио, његов најстарији син је 1312. године имао деветнаест, а најмлађи десет година (Јелена Анжујска умрла је 1314. године). Тешко да су могли снагом преотети земљу ујацима у тим годинама.

Уколико би било тачно да су Озро, Пипо и Васо доселили у Црну Гору као пратња краљице Јелене Анжујске, у том случају бу изабрали боља имања у зетској равници, а не имања у брдима. Ова нова имања била су заклоњена од главних путева и равница које освајачи прво заузимају. То нам указује да је досељавање било послије боја на Косову.

По разним предањима састављен је родослов Озринића: Озро I, па његов син бан Неноје Озринић, његов син бан Страхиња, његов син жупан Ненад Страхињић, па његов син Јован I, па његов син Ниша, онда слиједи његов син Озро II, па Вукота, капетан Јован II, који је имао Петра, а овај Мартина, а он Перка, који је отац војводе Драгоја Перкова Озринића рођеног око 1573. године.

За Озра I се тврди да је био савременик краљице Јелене Анжујске и да је он доселио у Чево и имао пет синова. У Которским архивима из 1335. године помиње се Групша Тољић за кога у уговору јамче Неноје Озринић и Павле Костић. У другим которским документима из 1396. године помињу се Косан Озринић и Вукота Толић као трговци који преносе со из Котора на Лим у државу Вука Бранковића. Особе поменуте у овим документима прије би могле бити становници Ђеклића или околине Котора. У то доба презимена нису постојала и људе су звали по имену оца. Сигурно је да је много људи имало име Озриња или слично. Тако да су ова имена у старим списима највјероватније случајност и означавају име оца наведених лица. Јер ако су Озрови

¹⁰⁸ Владимир Ћоровић, *Историја српског народа*, Београд 1997.

синови преузели земљу Тољића, а ови одмах иза тога отишли ка Никшићу, тешко је вјеровати да су касније јамчили једни за друге или заједно трговали као партнери и сл. Тешко је вјеровати и да је син дотичног Неноја (бана): бан Страхиња – Страхиња бановић из народне пјесме како неки тврде. Још мање је могуће да је син Страхиње бановића жупан Ненад Страхињић који је био жупан Требиња у доба цара Душана. Ако је по народном предању Страхиња бановић погинуо на Косову како је његов син могао живјети прије њега, у доба цара Душана? Господар Страхиња који се помиње као господар Требиња и Стахињић-бан из народне пјесме нису иста личност. Што се Јована I тиче, за њега се каже да је имао браћу Пеја и Радоњу. Да: Јован, Пејо и Радоња су ускоци из Гацка који су доселили у Чево. Терзи-баша Пејо је био побратим војводе Драшка Поповића Озринића. Око 1680. године заједно са Радулом Драгојевим Озринићем одселили су у Комане. Од Јована су Јовановићи, од Пеја Пејовићи, а од Радоње Радоњићи. Ова три братства се једним именом називају Бездановићи. Што се тиче Нише, њему се помиње само име и ништа више. По мом мишљењу овај дио родослова Озринића је нетачан.

И за Озра II се каже да је имао пет синова као и Озро I. Мислим да је постојао само један Озро. Могуће је да Вукота није Озров син већ унук или праунук. Значи родослов би могао гласити: Озро (1365–1435), па непознати син, који се можда, као што предања тврде, звао Вукота (1399–1470), чији су синови Јован (1423–1495) и Никола. Вјероватно је Јованов син или можда брат од стрица властелин Вукота који се помиње 1490. године. Јованов син (1450–1515) је имао сина Петра (1478–1545), а он Мартина (1509–1574), чији је син Перко (1538–1606). Перкови синови су Вукота, Драгоје (1573–1659) и Вук звани Гардаш.

Сва ова збрка код људи који су преносили ова предања настала је због тога што нису знали, па нису ни могли узети у обзир чињеницу да је до 1427. године Зетом владала Јелена Балшић, која је по мајци Милици била од Немањића. Вјероватно је на то незнање утицало и народно предање о боју на Косову у коме се спомиње жена Лазара Хребелановића, Милица, кћерка Југ Богдана. Југ Богдан и девет Југовића помињу се само у народној пјесми и о њима нема никаквих историјских података. Југ Богдан је у ствари Вратко Богдановић Немањић. Могуће је и да је неки угледан српски властелин погинуо на Косову са својих девет синова, па је опјеван у народној пјесми и доведен у сродство са кнегињом Милицом. За Милицу се зна да је имала брата: жупана Николу, који је владао Пиротом и био је жив после битке на Косову. Тако због чињенице да је Јелена Балшић кћерка кнеза Лазара, а није се знало, па и није узимано у обзир да је од Немањића настала је сва ова збрка око Озровог поријекла.

Као доказ да су Озринићи поријеклом од Немањића наводи се и заједничка слава арханђео Михаил. То само по себи не мора да значи ништа, али уз остале чињенице може да се прихвати као доказ више.

У задњих пар година се код нас врше днк анализе ради утврђивања поријекла. Према налазима узетим од јако малог броја појединаца уочено је да Озринићи, Пипери и Васојевићи немају исти днк. То значи да Озро, Никола (Пипо) и Васо нису били рођена браћа. То никако не оспорава тачност предања. Озрен Страхињин, Никола Гојков, Василије Стеванов и још неколико витезова међусобно су се звали браћом, а у стварности су били побратими који су побратимство запечатали заједничком славом Аранђеловдан. У спомен на заједничку борбу, подвиге и службу код неког од Немањића. Могуће је да је један од ових витезова и био Немањић. Ови витезови су били привржени Немањићима уз које су ратовали. Јелена Балшић је пресудила у корист Озра или због родбинских веза или због ранијих заслуга.

Братства у Доњој Морачи која потичу од Богића Хота (Морачанина) славе Аранђеловдан. По слави би могли претпоставити да су они можда потомци четвртог

витеза који је дошао са Озром, Николом и Васом. Мало је вјероватно да би потомци ових витезова промијенили вјеру тако да мислим да преци Краснића и данашњих Хота нису потомци витезова досељених у вријеме мало иза боја на Косову.

Још једно размишљање:

Одмах последије боја на Косову из тих крајева одлазе: Озро, Пипо, Васо, предак Пуношевића на Његушима и још неколико витезова. Првобитно долазе на простор Херцеговине, а онда у Катунску нахију и Брда. Због чега би се ови витезови селили на запад ако знамо да Турци нису завладали нашим просторима последије боја на Косову већ 65 година касније?

Пред бој на Косову договорено је да се група витезова пробије до султановог шатора и убије га. Ова група је вјероватно бројала 500–2000 витезова. У току боја пробили су се до султана и један од њих га је пробо копљем. Ова група је наставила да се бори. Неки су изгинули, а неки су живи дочекали крај битке. Пошто су учествовали у убиству султана Мурата, Турци су били заинтересовани да их похапсе и казне. Да су Турци то могли учинити знамо по чињеници да су ухапсили Вука Бранковића, који је неколико година касније умро у заточеништву. Тако да је било најпааметније да се не хвале учињеним дјелом и да се одселе што даље, негдје гдје неће бити изложени ризику да буду ухваћени. Због тога неки одлазе ка Босни, Херцеговини, а могуће да неки одлазе ка Мађарској.

Неки витезови су посумњали да би их кнегиња Милица могла изручити султану Бајазиту у склопу мировног споразума, када му је послала Оливеру (или им је неко дојавио). Тако су се брже боље склонили што даље од кнегиње.

И кнез Лазар и кнегиња Милица познавали су ове витезове и знали су њихова имена. Они нису били неки обични непознати витезови. На то упућује и догађај из каснијег времена када је Јелена Лазарева Балшић пресудила у корист Озрових синова и тако учинила неправду према свом властелину Тољу. Јелена је тако пресудила јер је знала ко је Озро.

Ово је могући разлог због чега десет – двадесет витезова последије боја на Косову досељава у Црну Гору и Брда. На Чеву је највјероватније са Озром остало још неколико витезова другог поријекла и можда неколико Озрових рођака. Остали су отишли даље са Васом и Пипом. Ово је у већој мјери плод маште аутора и нема упориште у документованим чињеницама. У мањој мјери постоје чињенице које указују да постоји могућност и оваквог сценарија.

Д о л а з а к Т у р а к а (од 1500. године)

Од доласка у Чево 1389. године, па до пропасти државе Црнојевића 1499. године, Озро и његови потомци су радили на напретку свог имања. Учествовали су у борбама против Турака и успјешно им се супротстављали. Али, најезда је била јака и све српске државе су потпале под турску власт.

Турци су 1479. године први пут похарали Зету. Тада је много становништва избјегло у приморје и даље на запад, а многе су Дубровчани и Млечани продавали као робље на бродове. Зета је опустјела и Иван Црнојевић је покушао да у Зету насели ускоке из Херцеговине и других крајева који су пали под турску власт. Тако се у Зету и доселио извјестан број породица. Око 1499. године, Турци су опет похарали Зету и опет је један број становника избјегао из Зете. У свим овим дешавањима Озрови потомци су успјели да опстану недирнути на својој земљи у Чеву. Иако се тада десило да су Велестово, Марковина и Заграда опустјели, а и у Чеву није остало много народа.

У периоду између 1500–1520. године владало је својеврсно затишје. Турска је учвршћивала своју власт на територијама које је освојила. Турци су 1520. године направили први попис становништва, ради плаћања пореза и других обавеза према турској држави. Попис је био нетачан и многи покојници су били уписани у дефтер. Због тога је попис поновљен 1523. године и од те године становници Катунске нахије плаћају порез Турцима. Становници Катунске нахије и других планинских предјела нису имали од стране Турака намете као остала раја, већ су обавезе биле много мање. Плаћали су филурију (порез за влахе – сточаре). На сваку кућу и баштину (имање) педесет и пет акчи по влашком обичају. Од тога тридесет и три акче за царску благајну на име харача, двадесет акчи за санцак-бега на име ушура и испенце, а двије акче за царске слуге које долазе да скупљају главарину (порез).¹⁰⁹

У сваком крају био је одређен човјек (православни Србин) који ће сакупљати порез и односити га санцак-бегу. Ти су људи у дефтерима били означавани као муселим – кнез. Катунјани и други су имали и обавезу да једном годишње долазе у Улцињ да чисте у солани. Муселими су доводили људе, надгледали рад и били су ослобођени плаћања харача. Турци су увели своје законе, по којима је суђено од тог времена.

У дефтер су уписана само имена домаћина који су у обавези да плаћају порез, а не сва имена људи који су тада живјели у појединим крајевима. У племенима, при попису у дефтер, дешавало се да се изоставе имена кнежева, јер су они ослобођени плаћања пореза. Тако имамо примјер да у дефтеру за Ровца нема Булатовића (војводе

---

¹⁰⁹ *Царски дефтер за Црну Гору и нахије Грбаљ из 1523.*

Ровчана), који су сигурно тада били присутни, а пописана су остала три огранка Ровчана: Влаховићи, Срезојевићи и Шћепановићи, као и друго становништво.¹¹⁰

Такав је случај и код Озринића. У дефтеру нема уписаних потомака Јована Озринића, ни потомака Вукоте Озринића. Прво објашњење је да у дефтер нису уписани Петар Јованов (или Вукотин) и његова браћа јер су били главарска кућа, а они не плаћају порез и не уписују се у дефтер јер нису дужни плаћати порез. Друго објашњење је да су се многи Озринићи склонили од пописивача и избјегли попис. На то упућује и мали број пописаних лица у Чеву, за разлику од околних села у којима је пописано много више становника. И турски пописивачи можда нису били превише ревносни.

Људи су у то вријеме живјели у великим задругама што је доносило погодност плаћања мање пореза јер се порез плаћао по кући а не по броју људи у кући. Посљедњи турски дефтери су из 1570. и 1592. године. У задњем дефтеру уопште нема имена већ само збирни попис кућа у племену по изјавама главара.

Имена уписана у турске дефтере из 1520. и 1523. године. Напомена: дефтери су у оригиналу писани арапским писмом, а последије су транскрибовани на модерну турску латиницу, а онда на српски, тако да су могуће и грешке у преводу.

1. 1520. Караје-и (село) Озрихнићи (*Karaye-i Ozrihnici*), дефтер из 1520. године.¹¹¹

Јанко Делан (?), муселем, Божидар Селак 53, Дука Радич 53, Вуксан Радич 53, Андрија Божидар 53, Радивој Ратко (Радко) 53, Николица Вукић 53, Радивој Милко 53, Драго Данић 53, Оливер Око (Ивко?) 53, Караџоз Ковач 53, Ивко Радеља 53, Радоња Радеља 53, Радич Бориско 53, биве (удовица) Јанка 53, Тодор Богдан 53, Никола Влатко (Владко) 53, Раско Радин 53, Бојко Ђуро 53, Цавуш (?) Ђурко 53, Видајац (?) Петричко 53, Радич Вукосав 53, Бранимил (Братимил?) Богдан 53, Радосав Херак 53, Војко (Витко?) Ђурђе (Ђорђе?) 53, Стјепан (Истепан) Ђурђе (Ђорђе) 53, Ђуро Стјепан (Истепан) 53, Богдан Стјепан (Истепан) 53, Вук Палић (?) 53, Богавац Данко 53, Милак Дабжив 53, Батрић Влад 53, Ђуро Бојко 53, Бретић Бранимил (Братимил?) 53, Радован Радојица 53, Вуксан Жуја (?) 53, Виђац (?) Радун 53, Виђац (?) Вуксан 53.

(39 имена) - (*Yekun-i hane* - збир кућа: 37) - (*Cizye* - харач: 1961)

(53 је харач, 53 акче које треба платити)

2. 1523. (Поновљени попис)

Караје-и (село) Кчево, нам-и дигер (друго име) Озрихнићи¹¹² (*Karye-i Kcevo nam-i diger Ozrihnici*), дефтер из 1523. године.¹¹³

(1) Богдан Стјепан (Истепан), Иван Вукић, Драгић Драгић, Ђуро Бојко, Радован Радоња, Вукосав (...?), Цавиш (Цауш) Ђурко, Радисв Годица, Никола Влатко (Владко), Ђурђија (Ђорђија?) Цавиш, Тодор Богдан, Братић Братимил, Вуја (Воја) Балтић (?), Никола Богавце, Божидар Селак, Вук Радић, Ђуро Стано (Истано), Радован Дабжив.

(2) Баштине-и Јањо (?) Владо (Ивладо) дер јед-и зенес (*der yed-i zenes* - у посједу његове жене), Баштине-и Ковач дер јед-и Кара Џоз (*der yed-i* – у посједу).

¹¹⁰ Стеван Поповић, *Ровца и Ровчани*, Никшић 1998.

¹¹¹ Два дефтера Црне Горе из времена скендербега Црнојевића (друга свеска), Сарајево 1973.

¹¹² Можда су Озринићи покушали промијенити име Кчева у Озринићи по свом оцу и ђеду, тренутном имену племићке куће. Тако би било могуће да је Вукота Озринић из повеље Ивана Црнојевића Озров унук, а Озринићем се звао не по ђеду директно већ по насељу коме покушавају промијенити име. То би могло да објасни због чега се у дефтеру помиње село Кчево, друго име Озринићи. Вјероватно чевски старинци нису хтјели да прихвате нови назив који су први Озринићи покушали да наметну.

¹¹³ *Царски дефтер за Црну Гору и нахије Грбаљ из 1523.*

(3) Хали баштине-и (празне баштине) слиједећих људи: Вукосав Радич, Андрија Божидар, Оливер Ивко, Живко Радиња, Ника Јанко, Бојко Ђуро, Видац Херак, Радич Вукас, Радислав Херак, Војко (Витко?) Ђурђе, Батрић Влатко (Владко), Вуксан Жуја (?), Годица Радован, Стјепан (Истепан) Ђурђе (Ђорђе?).

Нане: 18 – кућа

Bastine-i ma'mul: 2 – обрађена баштина, права баштина.

Bastine-i hali: 14 – празна баштина.

У оба дефтера појављује се 53 имена.¹¹⁴

П р в и в и ј е к т у р с к е в л а с т и

У Чеву је првих неколико деценија турске власти протекло релативно мирно. Самих Озринића није било много. Радили су на својим имањима и некако преживљавали, док им се број полако повећавао. Педесетак година редовно су плаћали харач Турцима. Било је и тешких година и гладовања. То нам свједочи и предање о Добрији Дедејићу који је живио у то доба у Чеву. Славио је Ђурђевдан и прслуживао Велику Госпојину, што показује да није био Озринић, јер су сви Озринићи у то доба славили Аранђеловдан. Једне неродне године, вјероватно прије 1570. године, Добрија је поклатио своју земљу цркви Светог Николе у Чеву и отишао уз Морачу, па ријеком Таром у Добриловину. На његовој земљи је изграђен или обновљен манастир Добриловина, а Дедејићи су се раселили по Дробњаку, Потарју и Шаранцима и од њих су многа тамошња братства.

На Цетињу и Његушима су били главари Вук и његов шура Алекса. Скендер-бег наговори неког Обрада Влаха да их убије. Обрад са својим људима и Турцима око 1522. године на Цетињу из засједе нападне и убије Вука, Алексу и још неке главаре. Вуков син Новак и његов зет Иван Вукотин из Озринића измире се са власима.¹¹⁵

2. јула 1557. године Раич Кршевић из Озринића (*Raiz Cressevich de Osrixinichii*) и Петар Иванишевић из Пјешиваца опуномоћили су Владоја из Озринића (*Vladoe de Osrixnich*), становника Котора, да за њих наплати дуг од Матије Поповића из Љуштице. Ово помињање Озринића као становника Котора је нејасно. Озринићи из Чева не памте да се неко од њих селио у Котор.

У тим временима главну борбу за српство воде Срби из Срема, Баната и Бачке. Српски вође тог доба били су Павле Бакић, Марко Јакшић, Радич Божић, Петар Овчаревић и „цар“ Јован Ненад. Годинама су ратовали са Турцима са промјењивим успјехом. Турци су ускоро освојили читаву Мађарску. Султан Сулејман Величанствени је пошао на Беч, у коме је међу браниоцима био и Павле Бакић са српским четамма. Добро брањени град одржао се упркос турских јуриша све док султан због јесењих киша, 16. октобра 1529. године, није наредио да се војска повуче.

У Далмацији, између 1521–1533. године Турци су већ држали Книн, Островицу, Скрадин, а Клис се предао 12. марта 1537. Ускоци из Босне и других наших крајева, који су сачињавали главну посаду града и сусједних мјеста пребјегли су у Сењ, под аустријску заштиту.

Многи Срби избјегли пред Турцима на аустријску територију постали су војници – граничари, који су ратовали са Турцима који су ради пљачке упадали у

¹¹⁴ У првим дефтерима нису се сви становници хтјели пописати, па је порез одређиван отприлике. Чак је и у XVI вијеку било одбијања да се врши попис (Пипери...) и није било војних акција него се договором одређивао данак. Са сигурношћу можемо тврдити да нису сви мушкарци уписивани у дефтере.

¹¹⁵ Ранко Р. Бубања, *Бубање - прилог за монографију*, Подгорица, верзија рукописа из 2015. У каснијој верзији изостављено. Можда је поменути Иван син Вукоте који се помиње међу властелом Ивана Црнојевића.

пограничне предјеле. Много се ускока населило и у Словенију. Између досељених ускока и старосједилаца често је долазило до сукоба. Ускоци нису пристајали да буду властелински кметови, а заузели су и многа властелинска и црквена имања. Од стране власти били су тјерани са тих имања, па је долазило до освете, отимачине, крађе и разних насиља, од којих су страдали и сусједни сељаци. То изазива 1533. године нереди против ускока близу Метелике и Жумберка у Словенији.

Средином XVI вијека, цијело подручје Угарске у ком су Срби живјели у већим масама, цио Срем са источном Славонијом, Барања, Бачка и Банат (који су дуго називани *српска земља*), дошли су под турску власт.

У то доба на турском двору налазе се три Србина: Рустем-паша Опукловић, Али-паша Семиз и Мехмед-паша Соколовић. Сва тројица су настављали турску политику, да раји учине живот што сношљивијим и да Србе придобију да буду одани држави. Њима се треба приписати, а Соколовићу у првом реду, што је Сулејман Величанствени 1557. године обновио пећку патријаршију.

Тек под црквеном влашћу пећке патријаршије извршено је први пут уједињавање српског народа на цијелом његовом етничком подручју, јер је њена црквена власт допирала свуда докле су допирале границе турске државе. Никад до тада нису се српске ни државне ни црквене границе поклапале са подручјем на коме живи читав српски народ.

У другој половини шеснаестог вијека погоршава се положај хришћана у Турској. Нарочито око 1560. године, а поготово од 1566. године.

У то доба заустављена су турска освајања. Света Лига, коју предводи римски папа, а у којој су били Млечани, Ђенова, Малта и Шпанија, наноси пораз Турској код Лепанта, 7. октобра 1571. године. У то вријеме на турски двор се пробијају Шиптари, који разним сплеткама уклањају конкуренте у борби за превласт на двору. Тако је из потаје убијен, 1579. године, највећи Соколовић, носилац турске политике четврт вијека, Мехмед-паша, велики везир три султана, Сулејмана, Селима II и Мурата III.

Са престанком освајања није више било довољно новца за велику турску војску, па су појачани зулуми над православним становништвом у царевини. То зло су започели и предводили шиптарски потурчењаци, чија је моћ била у успону.

У 1574. год. помињу се први пут у већој мјери и арнаутски зулуми у Пећи, Ђаковици, Призрену и Скадру. *Две хиљаде хришћана околу ових вароши исекоше.*¹¹⁶ Почело је јачати нерасположење против Турака. Први устанак избија међу Србима у Банату. У марту 1594. године устаници и хајдучи нападаше и попалише Вршац.

Синан-паша, главни заповједник турске војске, да би казнио Србе због устанка узима мошти Св. Саве из Милешева и спаљује их на Врачару 27. априла 1594. године. Спаљивање моштију само је повећало незадовољство Срба и устанак се у Банату разбуктао. Устаници су заузели Бечкерек, Липово, Тител и неколико других мјеста. Устанички вођа био је владика Теодор Тиводоровић. Турци су претрпјели велике губитке, али су на крају, угушили устанак. Послије пораза многи Срби пребјегли су у Ердељ и тамо се населили. *За владика Тодора казује се, да је потом основао у Сибињу српску епископију; а један српски натпис бележи, да је темишварски паша вршачког владика „одро на мек“.*¹¹⁷

Устанци против Турака избијали су у другим крајевима. У Албанији 1596. године избија устанак Кимариота. Крајем 1596. године избио је устанак међу Бјелопавлићима, а послвије се проширио на Дробњаке, Никшиће, Пивљане и Гачане. На челу устанака налазио се никшићки војвода Грдан Никшић, а акцији се придружио и пећки патријарх Јован. Побуњена херцеговачка племена почела су 1596. године борбу, али су код Гацка били потучени 10. јануара 1597. године. Међу устаницима, Дробњака

¹¹⁶ Владимир Ћоровић, *Историја српског народа*, Београд 1997.

¹¹⁷ Исто.

је било вјероватно највише, око 800, под водством војводе Ивана Калуђеровића, Пивљана око 200, Бјелопавлића око 600, Ровчана око 100, а водио их је Вукић Вучетић Булатовић, Озринића око 60, а водио их је кнез Радуле Озринић, Никшића и Оногоштана око 600, Риђана око 400, Плањана и Колашиновића око 200, а водио их је Радич Николин Милошевић и херцеговачке раје око 500 људи. Укупно око 3.500 устаника, што је представљало значајну снагу. Турци су били бројнији од устаника. Турска војска је била много боље опремљена и тактички увјежбана. Устаници су претрпјели пораз. Разбио их је црногорски санџак Дервиш-бег. Ахмет-паша херцеговачки опростио је Грдану дизање устанка да би га приволио да остане у миру. Не зна се тачно колико је било Турака и побуњеника. Овај устанак није успио, али отпор Турцима је настављен.

Од борбе за слободу није се одустајало. Неколико година касније, 1604. године скадарски санџак-бег Али-бег Мемибеговић је кренуо да сакупи данак, али га Срби дочекају у Брдима и разбију. Али-бег се успио спасити захваљујући брзом коњу на коме је побјегао са бојишта. На Ђурђевдан 1605. године Дробњаци су потукли Турке на Буковици, али су у љето Турци приморали Дробњаке на покорност. Војвода Иван Калуђеровић морао је отићи у Пљевља, гдје га је посјекао Татаран-паша.¹¹⁸

Српски главари састали су се у манастиру Косијереву, 18. фебруара 1608. године ради планова о новом устанку. Тада су позвали савојског војводу Карла Емануела I да им постане владар. Као главар Црногораца тога времена помиње се ријечки војвода и спахија Вујо Рајчев, а у херцеговачким Доњим Власима као главар помиње се Милисав Милорадовић. Наредни састанак организовали су војвода Грдан Никшић и патријарх Јован у манастиру Морачи, 13. децембра 1608. године. На том скупу су главари Црне Горе и источне Херцеговине, у патријарховом присуству, по други пут донијели одлуку да ће признати Карла Емануела за свога краља, ако их поведе у борбу против Турака. Ипак, од свега тога није било ништа. Војвода Грдан Никшић умро је негдје око 1612. године, а у Цариграду 1614. године је преминуо и патријарх Јован (могуће је и да је отрован).

У то доба у Црној Гори било је још увијек доста католика. У Зети је у стара времена и у доба Немањића било доста католика.

*Цетињски владика Рувим превео је у православље Куче, Дрекаловиће и Братоножиће. Међу Бјелопавлићима било је 1633. године свега још 200 католичких кућа, а 1635. године међу Зетом и Морачом број католичких душа није прелазило много преко хиљаде. Пипери, који су још 1610. године сматрани скоро сви као католици, постали су исто већим делом православни. 1619–1620. године, забележено је и турчење католика у већим масама. Међу Бјелопавлићима прешло је 90 породица.*¹¹⁹

Што се тиче Куча, католици су вјероватно били неки Старокучи, док су Мрњавчевићи били православни од раније. Предање у Кучима каже да су тада прешли у православље Дрекале и Дрекаловићи. Што се Братоножића тиче мислим да они нису били католици већ православни, јер су доселили из Србије послѣ битке на Косову. Осим тога Дрекаловићи су прешли у православље да би унук Лала Дрекалова могао оженити кћерку Пеја Станојева, војводе Братоножића. Вјероватно су старинци на територији Братоножића били католици. Старопипери су вјероватно дијелом били католици и у то доба су још били бројни. Николени потомци (Пипери) били су православни и како се њихов број повећавао и они јачали, потискивали су католике. Ко је успио да опстане у Пиперима морао је да пређе на православље. На територији Пјешиваца, Бјелопавлића, Загарача, Комана, Пипера, Роваца, па и у Братоножићима живјели су већином Лужани. Били су велико и бројно племе. Претпоставља се да су били православци, а сигурно је да су били Срби. Могуће је и да су били католици, али

¹¹⁸ Андрија Лубурић, *Дробњаци племе у Херцеговини*, Београд 1999. Према Љ. Стојановићу. Мада би логичније било да стоји Татарин-паша.

¹¹⁹ Владимир Ђоровић, *Историја српског народа*, Београд 1997.

братства која потичу од Лужана не памте да су икад били католици. И на Чеву постоји село Крижев До које упућује на постојање католика, али нико ни у најстаријим временима није упамтио предање о католицима у том подручју.

Кад су Бјелопавлићи у питању, о њима постоје двије теорије. Историчари тврде да је Бијели Павле поријеклом из сјеверне Албаније, из неке угледне куће. У том случају су могли бити католици. Међутим Бјелопавлићи не памте да су били католици, већ сматрају да су одувијек православни. Друго предање каже да су Бјелопавлићи поријеклом од деспота Сенише Немањића. Сениша је имао сина Дуку, он сина Леку, а он Бијелог Павла. За Бијелог Павла се тврди да му је отац погинуо у бици на Косову. Руски историчар Павел А. Ровински је забиљежио да му се отац звао Лека Дукађин. Можда, али чувени Лека Дукађин живио је у нешто каснијем времену. Можда су у питању два Леке Дукађинија из исте породице. Осим тога треба и на овом мјесту поменути уговор са Млечанима из 1455. године у коме племена из Брда (Бјелопавлићи) траже да им свештеници буду искључиво православни.

Ј а ч а њ е п л е м е н а О з р и н и ћ и

Према попису дукађинског дефтера из 1570. године, село Чево имало је 33 куће. У дефтеру су забиљежена 32 имена: Станиша Радованов, Раич Вуко, Драгић Тодоров, Радован Драгићев, Никша Тодоров, Радован Даничић, Селак Николин, Раич Кешинов, Раде Добролујић, Никола Радисавов, Угљеша Цаушевић, Радоје Радичев, Владимир¹²⁰ Чаушевић, Раич Николић, Радисав Николић, Николица Радисавић, Вук Баличевић, Вукосав Баличевић, Радоња Вуксаилов, Раич Радоња, Радун Радичев, Станко Поповић, Вукосав Влатко, Гргур Радонић, Павко Шурин, Митовић Божидаров, Вуксан Иванов, Вучета Иванов, Јанко Поповић, Радоје Радованов, Раослав Драгићев, Кеш Вукашинов – муселем.

Пошто су чевски старинци у то вријеме били у већини и јачи од Озринића, из тога можемо закључити да су више од пола пописаних лица старинци. Сигурно је да се Озринићи нису баш добровољно пријављивали на попис Турцима. Вјероватно је велика већина Озринића избјегла турске пописе.

У другој половини или крајем XVI вијека на Чеву је дошло до сукоба Озринића са чевским старинцима. Овај сукоб се десио највјероватније 1589. или 1590. године. Озринићи су имали три погинула, а чевски старинци четрнаест (можда је овај број претјеран). Ипак су се Озринићи морали повући. Повукли су се у Градину у Цуцама. Можда су чевским старинцима помогли стари Доњекрајци и Бјелице.

Тада се дванаест кућа Озринића предвођених кнезом Радулом склонило у околину Оногошта код војводе Грдана Никшића. Он их је населио у Подгорје и Магниће и дао им је Крново за планину. Са њим су Озринићи ратовали против Турака. Предање каже да је кнез Радуле прије сукоба живио у чевским Кутима. Овдје морам поменути Станоја, сина Озрихне, као и његовог сина Миомана који се помињу у дефтеру за Херцеговну из 1477. године као становници Подгорја. Да ли су њихови потомци све вријеме живјели у Озринићима код Никшића или су око 1500. године одселили у Чево рођацима?

Турци су 1592–1593. године извршили свој посљедњи попис становништва (дефтер) Катунске нахије и Чева ради плаћања харача. Чево је тада имало 32 куће. У овом дефтеру нема Озринића, јер су тада живјели у Подгорју (Озринићи) код Никшића. Интересантно је да се скоро исти број кућа помиње у попису из 1570. године, када су Озринићи били на Чеву.

¹²⁰ У дефтеру пише Ладимир. Вјероватно је у питању грешка, јер такво име није познато у народу у овим крајевима.

Крајем XIV вијека Озринићи су били већ бројни. Највјероватније у то доба долази до стварања првих хајдучких чета Озринића. Прве чете Озринића предводили су кнез Радуле, поп Петар, Иван Раичев и нешто млађи Вук Драгићевић. То је вријеме када Озринићи више не плаћају харач Турцима. Озринићи су четовали по Херцеговини, Боки, Приморју и даље.

Када је 1596. године војвода Грдан Никшић покренуо велики устанак против Турака у Херцеговини, Озринићи су се прикључили. Након много година опет су били у прилици да се озбиљније супротставе Турцима. Поред свега устанак је угушен јер су устаници поражени код Гацка.

У бици на Гацку 10. јануара 1597. године Озриниће је највјероватније предводио кнез Радуле (55 год.), а уз њега су били Иван Раичев (52 год.), поп Петар (55 год.), Вук Драгићевић (43 год.), Перко Мартинов (58 год.), Вук – Гардаш Перков (31 год.), Вукота Перков (28 год.), Драгоје Перков (24 год.), Вучета Николин Цаушевић (47 год.), Радич Николин Цаушевић (45 год.) и још око педесет Озринића.¹²¹

Након седамнаест година од бјекства се Чева, 1606. или 1607. године, дио Озринића, седам домова, се врате на Чево, а пет домова остане у Подгорју. Озринићи опет дођу у сукоб са чевским старинцима. Озринићима у помоћ дођу рођаци из Никшића са људима војводе Грдана и на Ластви поразе чевске старинце.

Једно предање каже да је војвода Грдан уговорио састанак старинаца са Озринићима на Ластви Чевској. Требало је да преговарају о измирењу. На састанак је је требало да дође по 24 човјека са сваке стране. На састанку се Озринићи опет посвађају са старинцима и дође до сукоба у коме Озринићи побију 24 присутна старинца. Могуће је да су у покољу старинаца учествовали и људи војводе Грдана.

Пошто су најугледнији чевски старинци побијени, остали се нису могли супротставити Озринићима, који су могли неометани да се врате на своја имања. Тада се седам кућа одсељених Озринића врати на своја имања на Чеву, а пет кућа Озринића и даље остане на имањима у Подгорју (Озринићима) код Никшића. Двије групе Озринића су касније измијењале имања.

Озринићи код Никшића од тада живе уз Никшиће и у заједници са њима и нису у вези са матицом племена у Чеву. Али и до данашњих дана истичу да су Озринићи, сматрају се једном цјелином са осталим Озринићима и тиме се поносе. Од 1619. године званично постоји насеље Озринићи код Никшића. Тада се међу никшићким кнезовима помиње Раосав, син попа Петра из Озринића. То је први помен овог села под тим именом.

Послије овог покоља старинаца у Чеву они више нису представљали опасност, јер од око 80 старинаца убијена су 24 најснажнија и најугледнија. Озринићи су се тада по бројности приближили чевским старинцима, а имали су и подршку моћног војводе Грдана Никшића. Пошто се кнез Радуле није вратио у Чево, већ је остао у Подгорју, старјешина Озринића у Чеву постаје Иван Раичев.

Од седам кућа¹²² Озринића које су се вратиле у Чево последије пораза Чевљана потичу Озринићи. Од једне од кућа био је Вук Драгићевић са својима. Од друге куће потичу Драгојевићи и Гардашевићи. Од треће куће потичу Цаушевићи у Велестову. Могуће је да од Цаушевића који се помињу у дефтерима потиче бан Милоњић. Од четврте куће је био кнез Радусин са својима. Могуће је да је са њима у сродству био и Вук Мандушић, мада је он могао потицати од пете куће. Од остале двије или три куће били су некадашњи Ракојевићи (Дурутовићи, Тодоровићи, Радојевићи, Минићи и Радовићи у Доњим Брезнима у Пиви и Шипачном у Горњем Пољу код Никшића) и можда Балићевићи, Бенерали, Краљевићи и још неки други.

¹²¹ Озринића је тада било дванаест кућа. Ако је у просјеку у свакој било по пет одраслих мушкараца способних за борбу долазимо до броја од шездесет људи. Врло је вјероватно да их је било и више јер су тада породице биле бројније, а браћа живјела у задрузи.

¹²² Кућа у овом случају има исто значење као и род, породица.

Петар Пејовић сматра да би Балићевићи могли потицати од Вука Палића или Вука Балтића из дефтера 1521. и 1523. године. Овакви покушаји да се братства повежу са личностима из дефтера понекад се чине претјераним.

Могући помен Озринића у старијим документима

У которским списима из 1600. године као осумњичени за убиство једног посредника у трговини помињу се Драгоје Раосаљић Озринић, његов зет Јован, његов рођак Вучета Лаковић, Зарија и Драгић Раосаљић и други (*da Dragoe Raossaglich Ozrichnich, Jovan suo zermano et Vuceta Lacovich, pur suo cugino et Zariiz et Draglich Raosalich et altri*), са обавезом Лакића (Лака), оца поменутог Вучете, да ће надокнадити уложени новац од 50 талијера.

За Драгоја Раосаљића се каже да је из Озринића, а за остале саучеснике и сроднике не. Ристо Ковијанић сматра да су Драгоје, Зарија и Драгић три брата.¹²³

Ко је чевски харамбаша Вук Драгићевић који је живио у Војинићима око 1600. године? У дефтеру из 1570. године јављају се Драгић Тодоров, Радован Драгићев и Раослав Драгићев. Пејовић сматра да је Драгоје Раосаљић син Раосаља Драгићева (у дефтеру Раослав), а Раосаљ је син Драгића који је живио око 1540. године. По томе би Вук Драгићевић могао бити стриц, брат од стрица или синовац свом савременику Драгоју Раосаљићу. Пејовић сматра да је Вук Драгићевић син Драгћа Тодорова из дефтера или Драгића Раосаљића из млетачког документа.

У дефтеру из 1521. године помиње се Драго Данић, а у поновљеном дефтеру из 1523. године га нема, већ се помиње Драгић Драгић који се не помиње у првом дефтеру. Драгић би могао бити Драгов син и можда предак Вука Драгићевића који се касније помиње.

Пејовић сматра да би Зарија Раосаљић из документа могао бити Жара, предак Жарића који је по предању Жарића живио у Војинићима почетком XVII вијека. Пејовић сматра да су се браћа Драгоје, Драгић и Зарија заједно доселили у Војиниће из Добрине њиве. Сматра да су сва тројица синови Раосаља Драгићева из дефтера из 1570. године (да још једном напоменем да је у дефтеру забиљежен Раослав Драгићев, а не Раосаљ). Опште Озринићко предање и казивање Жарића каже да су Драгојевићи и Жарићи потомци Вукоте Озринића.

Прије ће бити да су поменути Драгоје, Јован, Вучета, Зарија и Драгић становници Озринића код Котора, а не Чева. Терен на коме су Озринићи живјели звао се Чево, а не Озринићи, па би то било поменуто у документу да су ова лица Озринићи из Чева. Тенденција је код готово свих аутора да када наиђу на име Озринић сматрају да се односи искључиво на Чево иако за то немају изричиту потврду. Оно што им је жеља једноставно прогласе за историјску истину.

У попису главара на скупу одржаном 15 јула 1614. године међу главарима се помињу: *Conte Vigiorava Tosgriginich, Gradam Voivoda da Nuovo Goste, Conte Lalla Drezzalo da Cuggi* и у другом списку *Conte Vigioravan Osgriginch*.¹²⁴

По тумачењу документа Маријана Болице, 1614. године старјешина (*commandata*) у Озринићима је Иван Раичев. У препису овог истог документа из 1699. године као кнез у Озринићима је записан Драгоје Расалић (*Dragani Rassalich*). Неки сматрају да је Иван Раичев син Раича Кешинова. Остаје нејасно зашто је промијењено

¹²³ Не можемо бити сигурни да су особе поменуте у овом документу Озринићи из Чева. Вјероватно је у то вријеме у околини Котора постојало село Озринићи. У многим которским документима се помињу особе из Озринића. О тим особама се у Чеву не зна ништа. Осим тога за Озриниће је било уобичајено да се каже да су из Чева, а не из Озринића.

¹²⁴ Нејасно је ко је гроф *Vigioravan*. Да ли је до овог дошло спајањем имена Иван Раичев, или је у питању Видоје, Гаврило, Вигор или неко друго име? Тешко је протумачити.

име у препису документа. Изгледа да је већ тада било појединаца који су из неког разлога хтјели преправити раније документе.

У недатираном документу из периода између 1596. и 1623. године међу приложницима Цетињском манастиру помињу се Вук Вукашиновић, Иваниш и кнез Драгоје, који је приложио пчелу и овцу. Не помиње се одакле су па није сигурно да су из Чева.

Треба напоменути да нису сасвим поуздана сва документа писана у ранија времена. Тако се на основу неких чињеница сматра да су документа која је писао Ренези у периоду 1609–1614. године већином фалсификати.

Драгоја Перковића помиње традиција Гардашевића и Цаушевића. То је забиљежио Андрија Лубурић. Ердељановић није нигдје забиљежио да је Драгоје био Перков. Он није забиљежио ко су Драгојеви преци већ само да је он Озров потомак. О Драгоју међу Озринићима нема изричитих предања да је био кнез или војвода.

Драгоје и Манда

Године 1608.¹²⁵ избила је велика епидемија куге у Боки и у њеном залеђу у Црној Гори. Више су пострадали Цуце, али је доста жртава било и у Чеву. У селу Војинићи кугу није преживио нико. Од куге су страдали жена и сва дјеца Драгоја Перкова Озринића који је тада живио у Добриној њиви у Бошњанима.¹²⁶ У то доба чету Озринића у борбе с Турцима и хајдучију предводио је харамбаша Вук Драгићевић. Драгојева браћа Вук – Гардаш и Вукота и њихов стриц и кум Вук Драгићевић, у повратку из једне хајдучије крајем 1608. или почетком 1609. године, пролазећи кроз Цуце, тад опустошене кугом, срели су у Трешњеву удовицу Манду (можда се звала Мандалена, Магдалена или Марија¹²⁷) којој су муж и дјеца и сва остала родбина помрли од куге и била је потпуно сама. Била је прилично богата и имала много стоке. О Манди је сачувано сјећање да је била млада и прилично лијепа. Тада Драгоје из неког разлога није био у чети. Гардашу и Вукоти, а и Вуку Драгићевићу, пало је на памет да поведу Манду у Чево и удају је за Драгоја. То су јој и предложили. Вук – Гардаш и Вукота били су прилично високи и развијени и гледајући њих Манда је пристала да се уда за Драгоја. Одмах је са свом својом имовином и стоком дошла у Чево уз пратњу Гардаша и Вукоте.

Драгоје Перков је физичким изгледом заостајао за браћом. Није био висок као они. Остало је упамћено да се Манда изненадила када је видјела Драгоја. Очекивала је вишег човјека. Ипак је пристала да се уда за њега. При томе је изрекла жељу да им потомци буду стасом на стричеве. Слично предање постоји у Дробњаку о женидби Јока – Омакла Косовчића, претка Дробњака Омакловића.¹²⁸

Драгоје Перков, иако није био висок као браћа, истицао се чашћу, угледом, мудрошћу и храброшћу. Драгоје и Манда имали су сретан брак, многобројно потомство (седам синова) и велико имање.

Многи сматрају да је епидемија куге у којој су помрле Драгојева и Мандина породица била између 1620. и 1630. године. У млетачким документима има више извјештаја о епидемијама куге из тог времена.

¹²⁵ Неки сматрају да је ова епидемија куге била између 1620. и 1630. године. Памти са да су у Цуцама биле двије велике епидемије куге. Једна крајем XVI а друга почетком XVII вијека.

¹²⁶ Могуће је да је Драгојева породица помрла од куге у Цуцама или Подгорју између 1590. и 1607. године када су Озринићи тамо боравили послје протјеривања из Чева у које су се вратили 1606. или 1607. године.

¹²⁷ Милија Вукотић, *Вукотићи*, Београд 2000.

¹²⁸ Андрија Лубурић, *Дробњаки племе у Херцеговини*, Београд 1999.

Почетком 1608. године читава једна породица је умрла од куге у неком црногорском селу.

Велика епидемија куге 1628. године захватила је Скадар и Подгорицу и пренијела се у Љешкопоље. Било је девет умрлих.

Највећа епидемија била је 1629. године када је у Цуцама умрло девет лица и још једанаест било заражено, у Озринићима је умрла једна жена, а у Команима је умрло тридесет и девет људи.

Почетком 1633. године куга је захватила пограничне крајеве према Боки, а ускоро се појавила у Подгорици и умрло је шездесет људи.

Куге је било и 1613, 1622, 1642, 1651 и 1656–1658. године.

Млетачки извјештаји о епидемијама куге у овим крајевима су непотпуни. Сигурно је да млетачки чиновници нису ишли на терен да сакупе податке већ су извјештаје писали на основу гласина. Куга није била болест од које умире пар лица, већ су нестајала читава села.

Зашто је епидемија куге у којој је помрла Драгојева породица морала бити око 1608. године, а не 1620–1630. године? Рат са Доњекрајцима је био 1660. године. Претходно је Драгоје умро, па су браћа издијелила земљу и Иван Драгојев је добио земљу у Заљућу. Ту су га Доњекрајци ометали па му је старији брат Прента дао своју земљу у Војинићима, а он се са два одрасла сина населио у Заљуће послвије чега је избио рат.

Ако је епидемија куге била око 1625. године, најстарији Драгојев син Прента могао је бити рођен најраније 1627. године. То значи да је 1660. године имао тридесет и три године. Од два одрасла сина старијем је морало бити најмање осамнаест година, што значи да се поп Прента морао оженити са четрнаест година што је немогуће. У случају да говоримо о 1620. години, поп Прента се морао оженити са деветнаест година, што је такође мало вјероватно.

У п а д в е з и р а К у к а в и ц е

Ускоро је Чево захватила нова невоља. Озринићи већ дуго нису плаћали харач Турцима, а њихове чете су ратовале по Херцеговини. Због тога је босански везир Мустафа-паша Кукавица сакупио велику војску са којом је кренуо на Чево. Било их је пар хиљада. У турској војсци било је и доста Срба. Међу њима и 300 Дробњака, које су предводили дробњачки капетан Симеун Мандић, кнез Јован Николичић, кнез Никола Балотић и кнез Стефан Косорић. Везир је тада послао изасланике у Котор да ријеше неке спорове. Из Котора су се вратили са даровима које им је послао которски властелин Маријан Болица. Средином маја 1612. године Турска војска је упала у Чево и запалила га. Попаљена су и сва околна села. Озринићи су пружили јак отпор. О томе свједочи и пожртвовање капетана Симеуна Мандића и оба кнеза дробњачка у тренуцима када је био угрожен и живот везира Кукавице. Знамо да су у овој борби учествовали Иван Раичев, Вук Драгићевић, Перко Мартинов, Гардаш Перков и његов син Раич Гардашев, Вукота Перков, Драгоје Перков, Вучета Николин Цаушевић и његов син Станоје Вучетин Цаушевић, Радич Николин Цаушевић и његова четири сина Абрам Радичев Цаушевић, Шого Радичев Цаушевић, Шћепан Радичев Цаушевић и Тодор Радичев Цаушевић.

И поред храброг отпора Озринићи су поражени и побјегли су у околна брда чекајући да Турци оду. Народ је у збјегове отјерао стоку и све што се могло понијети. Остало су поплљачкали Турци који су попалили куће. Везир Кукавица разапео је шаторе у Велестову на Николиној Главици. Нешто послвије битке заробљен је стари Вучета Николин Цаушевић (тада имао 62 год.). Везир га је држао заробљеног и тражио од њега да наговори народ да се преда. Везир је Вучету малтретирао, тјерао га да му води коња,

хвата скакавце и сл. Предање каже да је Вучета у свој тој муци рекао: *Да је мене овдје мој син Никола, не би ме пустио да се овако мучим и да ме Турци бруче.*¹²⁹

Никола Вучетин Цаушевић је раније нехотично убио свог млађег брата, па је због тога отишао из Чева. У том тренутку је био у Дреновштици у Пјешивцима. Знао је шта се дешава на Чеву, а неко му је пренио очеве ријечи. Одмах је припасао мач и узео неко јако дугачко копље и кренуо на Велестово. У току ноћи пришао је турским коњима који су пасли око логора и почео их је бости копљем и разгонити. Коњи се препадну и крену у стампедо који изгази турски логор. Турци се успаниче и помисле да су изненада нападнути од неке велике војске. Тако се ноћу Турци повуку из Чева.

Никола није остао у Велестову већ је отишао у Марковину. Сва братства Цаушевића у Марковини су поријеклом од њега.

Озринићи су се вратили на згаришта својих кућа и наставили живот.

---

¹²⁹ Милија Вукотић, *Вукотићи*, Београд 2000. (преузето из: Андрија Лубурић, *Трагом легенде о Озру*, необјављена заоставштина, рукописи, САНУ, Београд 1923)

О з р и н и ћ и   Д р а г о ј е в и ћ и

У слиједећим вијековима Драгојеви и Мандини потомци водиће главну ријеч међу Озринићима у Чеву, а и у читавој Катунској нахији и шире. Драгојевићи ће бити главни заштитници цетињских владика из куће Петровића.

Озринићи су били настањени у Чеву (у ужем смислу), Ластви и Копитнику (југоисточни дио Ластве Чевске). Око 1590. године, послје сукоба са чевским старинцима, браћа Вучета и Радич, Цаушевићи, синови Николе, преселили су се из Чева у Велестово. Изгледа да Вучета и Радич нису отишли са осталим Озринићима који су тада одселили у околину Никшића. Друга могућност је да су Вучета и Радич доселили у Велестово 1607. године, јер су се те године Озринићи из Никшића вратили у Чево. Вучетин син Никола доселио се из Пјешиваца у Марковину 1612. године. У Велестову је остао Станоје Вучетин чији су потомци Станојевићи. Радич је имао четири сина. Њихови потомци су Радичевићи. Од њих је постало више од двадесет братстава Цаушевића.

Куга је 1608. године опустошила село Војиниће. Тако пусто село преузели су Озринићи. У Војиниће се први населио Раич Гардашев 1610. године. У нападу на Чево од стране везира Кукавице, 1612. године, изгорјела је и Драгојева кућа у Добриној њиви у Бошњанима. Тада се Драгоје и Манда селе у Војиниће и граде кућу испод Жуте Греде. У Војинићима је Манда ускоро изградила цркву Светог Илије. Свети Илија је био слава или прислуга Мандиног ранијег дома, а и Озринићи су од раније прислуживали исту прислугу. Ово можемо закључити по томе јер Светог Илију од давнина прислужују и братства која су у Драгојево доба била већ одсељена из Чева: Вуковићи у Пиви и братства у Озринићима код Никшића.

У Трешњеву су се и у XX вијеку распознавале развалине некадашње Мандине куће. Ђорђе Вукотић¹³⁰ сматра да је Манда можда била удата у Павићевиће у Трешњеву. Павићевићи у Долу у Пјешивцима потичу из Трешњева у Цуцама и прислужују Св. Илију. По предању, из Цуца је одселио њихов предак Иван (Иванко) Павићев у доба Ивана Црнојевића.

Од куге и Турака страдали су многи тако да се становништво доста прориједило. Када је 1614. године Маријан Болица прошао кроз Катунску нахију, забиљежио је у Чеву 60 кућа са 100 војника. Вјероватно је Озринића било око 60, а старинаца око 40. Старјешина је био Иван Раичев. Тада у Чеву више нису били Вук Драгићевић и Вукота Перков. Послје 1612. године отишли су некуда и о њима више нема података.

У Мратињу у Пиви живе Вуковићи који потичу од Озринића. Њихово предање каже да су се ту доселили из Чева у доба када је грађен манастир Пива (1573–

¹³⁰ Ђорђе Вукотић Чевски, *Племе Озринићи или Чевљани*, Београд 1998.

1586). Дошли су Вукић и његов брат Вукота. Вукић је остао у Мратињу, а Вукота отишао даље, не зна се куда. Врло је могуће да су то били Вук Драгићевић (Вукић) и његов рођак Вукота Перков. У том случају досељавање је било 26 година послје изградње манастира Пиве.

У Озринићима је по дефтеру из 1570. године било 33 куће, а 1592–1593. године, у вријеме када су Озринићи били у Никшићу, 32 куће. Послије сукоба Озринића и старинаца и повратка седам кућа Озринића у Чево услиједила је куга, па напад везира Кукавице. Двије године иза овог Турског напада Болица биљежи да у Чеву има 60 кућа. Из свега тога можемо закључити да је било доста кућа које су избјегавале турске пописе. Друга могућност је да се 1613. године у Чево доселило око 30 кућа досељеника из Зете или Херцеговине.

Драгоје Перков (1573–1659) је у младости доста четовао, а са двадесет и четири године био је у војсци војводе Грдана Никшића, 1597. године у бојевима против Турака, као и у бици на Гацку. И послје битке у Чеву 1612. године ратовање се наставља. Око 1627. године, вјероватно послје смрти Ивана Раичева, војвода Озринића постаје Драгоје Перков. Био је утицајан у читавој Црној Гори. Драгоје је био војвода Озринића у периоду од 1627. до 1654. године.

Постоји мишљење да се рат са Доњекрајцима догодио 1640. године. Могуће да је тада војвода Драгоје (67 год.) предводио Озриниће и Цуце у обрачуну са војводама Цуца Николићима и кнежевима Мијановићима и њиховим присталицама који су се били осилили у то доба и нису се више могли трпјети.

Драгоје је умро 1659. године. Када су 1660. године Драгојеви синови подијелили земљу Иван Драгојев добио је Заљуће. Ту су га прогонили Доњекрајци, па се због тога вратио у Војиниће гдје му је поп Прента дао своје имање, а он са већ одраслим синовима Шћепаном и Драшком прелази у Заљуће. Прича даље каже да је поп Прента организовао војску од Чевљана и Малоцуца и тада протјерао Доњекрајце. Озринићи су присвојили њихову земљу. Тако да је Доњи крај припао Заљућу, Папратни До припао је Војинићима, а Башино Село припало је Ожеговицама. Стоку и имовину поражених разграбили су Цуце.

Територију Цуца, а нарочити Трешњево, Трњине, Просени До и Доњи Крај 1608. године је покосила куга. У Цуцама су била два велика помора од куге. Крајем XVI и почетком XVII вијека многа села су опустјела. У њих се досељавају досељеници из Херцеговине и Зете. Досељавање новог становништва у Цуце је било константно. Трајало је од 1614. до 1630. године.

Око 1640. године помињу се војвода Илија Николић, који је био ожењен сестром кнеза Мијана и војвода Манојло Николић. Живјели су у селу Градини у Цуцама. Војводе Николићи са својим присталицама, понашали су се као неко посебно племе и терорисали су остале племенике, а сукобљавали су се и са Озринићима. Тако је дошло до савеза Озринића и Цуца против ових војвода и кнежева и око 1660. године војводе су побијени, а њихове присталице поражене и протјеране. Доњи Крај је остао без старих становника и припао је Озринићима. У тренутку када је сукоб завршен и Мале Цуце су изгледа остале сасвим пусте.

Могуће је да су била два сукоба са Доњекрајцима, тако да је 1640. године био обрачун са војводама, а 1660. године протјеривање Доњекрајаца. Али је много вјероватније да се читав догађај десио баш око 1660. године, док се 1640. године није десило ништа посебно иако се та година често помиње као вријеме када се одиграо сукоб.

У историјским изворима Драгоје се помиње неколико пута од 1648. до 1651. године. Скадарски Санџак-бег понудио је Драгоју 1649. године титулу команданта свих мартолоса. Уз титулу је ишао и значајан иметак. Турци су на овај начин покушали да обезбједе своју власт над Црном Гором. Драгоје је понуду одбио. Био је непомирљиви

противник Турака. Од 1645. године водећу улогу у племену полако преузимају Драгојеви синови. Сви су учествовали у Кандијском рату (1645–1669) против Турака, на страни Млечана. Драгоје је умро највјероватније 1659. године (око 84 год.), пошто су његови синови подијелили имање 1660. године.¹³¹

Драгоје Перков и Манда имали су седам синова. Најстарији је био Прента (1610–1689), други Бура (1612–1690), трећи Вукашин (1614–1696), четврти Иван (1616–1691), пети Вујо (1618–1693), шести Марко (1620–1700) и седми Радуле (1622–1703).¹³²

ДРАШКОВИЋИ и Поповићи

Драгоје је најстаријег сина Пренту дао да учи за попа. Поп Прента имао је четири сина: попа Шћепана (1640–1703), војводу Драшка Поповића (1642–1722), четовођу Пера (1645–1725) и попа Ћетка (1647–1731). Већина потомака попа Пренте презивају се Драшковићи по Прентином другом сину Драшку Поповићу. Потомци попа Ћетка презивају се **Поповићи**. За Шћепана се каже да није имао мушких потомака већ само једну кћерку, а о Перовим потомцима се не зна ништа. У пјесми *Јунаштво Новака Поповића* коју је забиљежио Андрија Лубурић помињу се Драшков брат Новак и сестра Анђелија. Они нису упамћени у предањима и о њима нема никаквих података.

Поп Прента се спомиње 1648. године као вођа свих Озринића у Кандијском рату. Прента Драгојев (*Prento Dragoev da Osrnich*) се помиње и у једном млетачком документу од 26. фебруара 1649. године, међу главарима којима се додјељују плате. Поп Прента је 1657. године спријечио да Турци освоје Котор. Турци су 30. јуна 1657. године са 10.000 људи напали Котор. Послије једномјесечне опсаде су се повукли. О томе је остала прича коју је забиљежио Сима Милутиновић. Неки Сенђер-паша је са војском ударио на Боку, дошао до Котора и опколио га са стране Працишта (Праћишта) одакле је град гађао из неког, како памте, чудног топа. „У Котору се бјеше намјерио неки Чевљанин, поп Драгојевић, који гледајући како латини гађају својим лубардама с града, али не погађају, замоли их да му допусте да он лубардом нациља. То му дозволише и Бог му даде срећу да првим хицем погоди онај турски топ на Працишту посред отвора цијеви и заглави га тако да Турцима више није могао да служи. Предање каже да се због тога турска војска одатле подигла и без икаква успјеха пошла, као разбијена. Томе попу за тај подвиг принцип млетачки даде златну колајну и плату до краја живота.“¹³³

Поп Прента се са синовима сели у Заљуће 1660. године. Од тада он и његови потомци Драшковићи живе у Заљућу и Доњем Крају. У то вријеме су Цуцама владали војводе Николићи. Имали су велики број присталица. Порилично су се осилили и малтретирали су своје саплеменике. То је трајало годинама и више се није могло трпјети. Око 1659. године умро је у Чеву војвода Драгоје Перков. Његови синови су подијелили земљу 1660. године. Четвртом Драгојевом сину Ивану припала је земља у

¹³¹ Обичај је био да се сачека да прође година дана од сахране па се тек тада очевина подијели.

¹³² Године живота одређивао сам према подацима до којих сам дошао у истраживању прошлости Озринића. Има доста супротстављених тврдњи у предањима, тако да постоје потешкоће у налажењу праве истине. Надам се да сам успио приближно и доста тачно одредити периоде живота појединих Озринића, као и вријеме када су се дешавали одређени догађаји. Сматрам да је ово било потребно ради јаснијег приказивања времена када су живјели, јер се у неким предањима наилази на тврдње које нису одрживе.

¹³³ Сима Милутиновић Сарајлија, *Историја Црне Горе*, Цетиње 1997. Код Милије Вукотића у монографији о Вукотићима и код Ђорђа Вукотића се овај подвиг приписује попу Шћепану Прентину Драгојевићу, 1678. године, у вријеме Морејског рата. Наводи се да је тада поп Шћепан од Млечана добио звање војводе, мјесечну плату од 100 цекина и право да суди у споровима Црногораца и Которана. Исто тврди и Његош. За Шћепана каже да је умро од старости па је Драшко ишао у Котор по његову плату. Ово је највјероватније нетачно. Догађај се десио 1657. године и подвиг је извео поп Прента Драгојев.

Заљућу које се налази поред Доњег Краја. Осилњени Доњекрајци под заштитом војвода Николића малтретирали су Ивана Драгојева толико да он ту није могао опстати ни кратко вријеме. Бојао се за свој живот па је побјегао у сусједно Чево. Тада му је најстарији брат, поп Прента, дао своју земљу у селу Војинићи, а он је за себе узео земљу у Заљућу.

Поп Прента је у Заљуће доселио са стасалим синовима Шћепаном и Драшком. У тајности је склопио савез са незадовољним Цуцама. Чекао се само тренутак за обрачун. Када су Доњекрајци покушали да малтретирају попа Пренту одмах је дошло до сукоба у коме су поп Прента и његови синови убили неколико Доњекрајаца. За кратко вријеме из околних села су дојурили остали Озринићи. Доњи Крај је горио. Истовремено су угњетавани Цуце искористили тренутак и напали војводе Николиће. Њих је било 5–6 кућа у селу Лијески. Цуце су их немилосрдно покљали. Нису поштедили ни жене и дјецу. Каже се да је само једна невјеста са малим дјететом побјегла у Херцеговину.¹³⁴ Остали Доњекрајци су се разбјежали и раселили.

Предање каже да се тада Вук Сјеверовић са својима одселио из Доњег Краја из страха јер је Драшко свакога дана пуцао из пушке према Доњем Крају. Ово предање је јако упрошћен опис онога што се тада дешавало.

Поп Прента је био војвода Озринића од 1660. до 1685. године. Под његовим водством Озринићи су, уз помоћ Млечана које је водио Иван Болица, 1685. године одбранили Чево од Турака.

Поп Шћепан постаје војвода Озринића око 1685. године. Године 1687. се истакао у заузимању Новог од Турака, на страни Млечана, у Морејском рату (1683–1699). Поп Шћепан је предводио Катунјане у боју на Кобиљем долу изнад Новог. Турци које је водио Топал-паша кренули су да разбију опсаду Новог. На Кобиљем долу су их потукли Катунјани.

Драшко Прентин (Поповић) је један од најзначајнијих Озринића. Био је велики ратник и јунак. Већ са непуних 18 година учествовао је у протјеривању Доњекрајаца и ликвидацији војвода Николића. Учествује и у Кандијском рату, пар задњих година овог рата. Ускоро креће у чету и већ око 1670. године је чувен као хајдучки харамбаша. Од помена његовог имена стрепили су Турци у читавој Херцеговини. Драшкове чете нападале су турске караване свуда по Херцеговини, до ријеке Неретве и Мостара, а и даље.

Побратим Драшка Поповића био је Терзи-баша Пејо, ускок из Гацка, који се доселио у Чево, на Драшков позив. Био је у свим Драшковим четама у XVII вијеку. Пејо и његова браћа Јован и Радоња живјели су на Бездану изнад Заљућа и по мјесту становања су прозвани Бездановићи. Када је Радуле, најмлађи син Драгоја Перкова, одселио у Комане са њим су отишли и Бездановићи. Њихови потомци Пејовићи, Јовановићи и Радоњићи су остали у чврстој заједници са Радуловићима Драгојевићима у Команима и до данашњих дана.

Драшко је врло рано ступио у млетачку службу. То му је омогућило да буде стално добро снабдјевен барутом и оловом. Са својим четама ратовао је дуж ратног подручја, а још је био опаснији када је залазио дубоко у територију коју су Турци контролисали.

Драшко је ратовао са Турцима током Морејског рата. Постаје кнез Озринића 1688. године. А 1693. године Драшко (51 год.) постаје војвода Озринића. Постоји мишљење да је Драшко војвода од 1700. године. Са 69 година, 1711. године, сматрао се спахијом и господарем читаве Црне Горе. Предање каже да је, 1713. године, на збору у Брајићима Драшко предао „бакету“ свом брату од стрица Вукоти Вукашиновом, који тада постаје војвода Озринића и капетан све Црне Горе. „Бакета“ је фини кнежевски штап који је био симбол власти међу Озринићима. Можда је тог тренутка војвода

¹³⁴ Ово предање је упамтио чувени гуслар са Чева Мато Бајов Камерић Вукотић (Татар).

Драшко био болестан, па је то разлог за преношење титуле на Вукоту. Вјероватно је ова прича о предаји власти измишљена. Тада је Вукота био изабран за старјешину Катунске нахије у циљу смиривања неких пограничних сукоба, а не за војводу Озринића. У прилог да војводску титулу Вукотићи нису наслиједили од Драшка Поповића иде и чињеница да Млечани Драшкова сина Марка ословљавају са конте (војвода, кнез, гроф).

Како је дошло до тога да Вукота Вукашинов са својим потомцима преузме водећу улогу међу Озринићима од Драшка Поповића?

Војвода Драгоје Озринић, његови потомци, син војвода Прента и унук војвода Шћепан, водили су Катунске у Кандијском и Морејском рату, против Турака, на страни Млетачке Републике. Слиједећи војвода је био други син војводе Пренте – Драшко Поповић.

Послије поменута два рата настало је затишје. У Озринићима и није било потурчењака па се и нису могли претјерано истаћи у истрази. Слиједећи већи рат почиње 1711. године када у Црну Гору долази руски пуковник Милорадовић који са владиком Данилом организује Катунске за рат са Турцима. Вукота Вукашинов је био најближи савјетник владике Данила, а Милорадовић је управљао ратним операцијама и бирао команданте војсци. Војвода Драшко је учествовао у свим бојевима, али није добијао команду над војском. Драшко је много година био у млетачкој служби, па можда Милорадовић није имао много повјерења у њега. Вјероватнија је друга могућност. Драшко је тада већ имао око 70 година па више није могао пред војском јуришати на непријатеља. Са друге стране Драшко је био војвода Озринића и спахија (свјетовни господар) све Црне Горе и било му је испод части да га неки дошљак, па макар то био и руски пуковник, поставља на мјесто војног команданта. Иако се Драшко борио у свим биткама од 1711. до 1722. године када је и погинуо, највећа слава је припала јунацима који су били војни команданти у тим бојевима: Вукоти Вукашинову, Ђикану Вукотићу, Вуку Мићуновићу, Вукоти Мрваљевићу. Осим тога у то вријеме је владика Данило уживао велики углед. Око себе је окупио сва племена и манастир на Цетињу је постао главни центар за борбу против Турака. Као главни човјек владике Данила, уз то и добар политичар, Вукота Вукашинов је владика окружио својим синовима. Послије 1722. године ни један чувени јунак од Озринића више није био жив. Око владике Данила су били Вукотини потомци који су уживали његово повјерење па су имали политичку моћ и подршку уз коју им је било лако да преузму све титуле у племену.

У овим чињеницама леже разлози због којих је водећа улога међу Озринићима припала Вукотићима умјесто да ју наслиједе Драшкови потомци.

Помиње се и да су Вукотићи наслиједили титуле од Велестоваца захваљујући женидби Вукоте Вукашинова сестром Вука Мићуновића. Војвода Вукота Мрваљевић је убијен 1714. године. Његову титулу преузима Вукадин Вукотин и постаје војвода. Понегдје се помиње податак да послјегије погибје сердара Вука Мићуновића, 1717. године, сердар постаје Ђикан Вукотин. Ово је нетачно јер је Ђикан умро 1715. године, а и Мићуновић погинуо исте, 1715. године, у рату око Требиња.¹³⁵

Војвода Драшко борио се и 1714. године уз Вукоту Вукашинова, против Ђуприлића који је попалио Чево и прегазио Црну Гору. Озринићи су му при томе пружили највећи отпор и нанијели највеће губитке, а при томе су и сами доста пострадали. Из млетачких докумената знамо да се Драшко истакао и у нападу на Требиње 1715. године. Учествовао је и у бици на Трњинама у Цуцама 1717. године.

¹³⁵ Гргур Јакшић (*Зетски Митрополит Данило I и ослобођење Црне Горе*, Београд 1896) тврди да је Ђикан био први изабрани губернадур и да је изабран 1718. Тврди да је Ђикан живио у Котору и да је убијен због звања губернадур. За убиство каже да је до тада (1896. године) остало тајанствено. Према овој тврдњи Ђикан је надживио свога оца Вукоту.

Последња битка војводе Драшка Поповића била је опет на Трњинама у Цуцама 1722. године. У овој бици је погинуо. Имао је око 80 година. Иза Драшка је остало више од 60 година ратовања, чиме се ријетко који јунак може похвалити. По томе војводи Драшку нема равних.

Драшко се помиње у млетачким документима 31. маја 1684. године када је од Млечана добио 10 фунти праха и 10 фунти олова. Као и 1685. године када су Турци заузели Цетиње. Тада су уз Турке били Вукота Вукашинов са Озринићима, изузев Драшка са браћом и још неколико Озринића. У априлу 1688. године помиње се као кнез.¹³⁶

Драшко је потписник уговора са Млечанима од 8. септембра 1693. године којим се одобрава Катунанима куповина соли у Котору.

У млетачком документу из 15. октобра 1707. године помиње се да су главари позвани да дођу у Котор ради придобијања за борбу против Турака. Напоменуто је да је том приликом конте Драшко добио два цекина и три лакта чоје на поклон од млетачког представника.

У саставу Суда добрих људи од 33 члана, почетком 1709. године, који су ријешили спор послије сукоба између војводе Милића и Бјелица са људима из Љуте код Котора, из Озринића се помињу: војвода Драшко Поповић, Мојаш Ђукановић, Живан Вукотић, Вукадин Вукотић, Манојло Балићевић, Раосав Живковић, Драгоје (Ћетков) Поповић, Живко Дамјановић, Петар Бошковић и Вук Мићуновић.

Пуковник Милорадовић је 2. новембра 1711. године (по православном календару), у писму тражио од Дубровачке Републике дозволу за куповину барута и олова на њеној територији. У писму Милорадовића 12. јула 1712. године, од Млечана тражи помоћ у баруту и олову. На оба писма се налази Драшков печат на коме пише *Спахија Драшко Поповић од Озринића*.

Конте Драшко се у једном документу од 4. септембра 1718. године помиње као повјерљив човјек Млетачке Републике.

Ниже Заљућа се налази Заљућа Јама, а до ње се налазе Столице Драшкове. То камење подсећа на столицу. Ту је Драшко често сједио са родбином и пријатељима.

Драшкова четири сина су се звали: Вук – Вуко (1672–1750), Милош – Мићо (1674–1711), Симон – Симо (1677–1760) и Марко – Маркиша (1679–1765). Милош – Мићо Драшков био је барјактар. Погинуо је или код Никшића 1711. године или код Спужа 1713. године. Послије његове погибије његов барјак преузели су Кустудије.¹³⁷ Драшковићи се дијеле на више огранака и то им нису презимена. Потомци Вука су Вуковићи који се дијеле на Османовиће и Перовиће, од Милоша потичу Милошевићи који се дијеле на Срдановиће и Матовиће, од Сима су Симовићи, а од Маркише су Маркишићи који се дијеле на: Мрдовиће, Дурковиће и Манојловиће.

Вуко Драшков је имао синове Јова и Петра. Јово Вуков је имао сина Лабуда који је погинуо и коме се послије смрти родио син Осман (Крсто). Он је имао синове Пеја и Новака. Пејо Османов је имао синове: Крста, Лазара, Гаја, Јована и Мата. Новак Османов је имао синове: Јола, Живка и Ивана који су се населили на Луково. Од Ивана Новакова су исељени **Новаковићи** у Зворнику (Босна) и Србији. Од Ђура Јолова су **Ђуровићи** у околини Лесковца.

Петар Вука Драшкова је имао синове Вука и Шћепана који су одселили у Куче. Вуко Петров је имао сина Пера. Када је умро његова удовица са синовима Новаком и Николом враћа се у Чево. Новак – Шкрња Перов имао је синове: Марка, Милету, Томана и Илију. Никола – Чукан Перов имао је синове Мила и Тодора.

¹³⁶ Аутори наводе да се Драшко у млетачким документима помиње као кнез, војвода и спахија. Млечани су главаре са високим титулама ословљавали са конте – кнез, гроф (*conte*). Нисам имао увид у оригинална млетачка документа, али мислим да Млечани нису правили разлику између кнеза и војводе. Драшко се на два писма потписао као спахија.

¹³⁷ Небојша Драшковић, *Чевско Заљуће и Доњи крај села у племену Озринићи*, Београд 1999.

Милош – Мићо Драшков је имао сина Мирка чији су синови Иван и Мато. Иван Мирков је имао сина Срдана чији су синови Вучета и Милош. Вучета Срданов је имао синове: Саву (потомци се презивају **Савићи**), Грујицу (потомци се презивају **Грујићи**) и Ивана који се преселио у Броћанац. Милош Срданов је имао сина Буљана који је преселио у Треча код Никшића 1860. године. Његови синови су: Кеко, кнез Мирко, Илија (одселио на Косово), Дећо (одселио на Косово, убили га Шиптари 1905), Мато (синови одселили у Куршумлију), Алекса и Марко.

Мато Мирка Милоша Драшкова имао је синове: Јока, Милана, Сава и Ика. Јоко Матов је имао синове: Бошка, Ћетка и Мирка. Саво Матов је имао синове Рада и Митра. Ико Матов је имао синове Лазара и Марка. Стотинаш Никола Мирка Јокова се одселио на Луково, а касније са синовима одсељава у Србију. Лука Николин у Новој Тополи није имао потомке. Потомци Саве Николина у Новој Тополи презивају се Драшковићи. Потомци Милована Николина у околини Враћа и потомци Шара – Милоша Николина у Јагодини презивају се **Николићи**.

Симо Драшков је имао синове: Живка (погинуо 1748), Мила и Станка (он је имао сина Стевана). Мило Симов је имао синове Сима и Живка. Живко Милов је имао синове Станка и Радула. Од Симовића су **Докићи** у Србији (потомци Андрије Иванова).

Маркиша Драшков је имао сина Бошка чији су синови: Петар, Живко и Манојло. Петар Бошка Маркишина је имао синове: Мрда – Марка, Сава и Бошка. Живко Бошка Маркишина је имао сина Дурка. Манојло Бошка Маркишина је имао синове Ђура и Шћепана.¹³⁸

Један документ у Архиву у Херцег Новом гласи: *Дукалом дозначена мјесечна помоћ од 24 лире конту Марку Драшковићу из Требиња за заслуге стечене у рату од стране његовог оца Драшка, који је погинуо под Гором¹³⁹, те његовог стрица Петра, који се на челу једне чете јуначки борио под Сињем ..... и да буде уведен у списак заслужних. 26. VI. 1722.*¹⁴⁰ Конте Марко Драшков из документа је Маркиша Драшков. Помен Требиња може да унесе забуну, али у то вријеме осим Драшка Поповића није било неког другог Драшка који је био истакнут борац против Турака. У то доба много бојева је вођено око Требиња, а Драшко је у свом животу много четовао по Херцеговини. Према овом документу да се закључити да су Драшкови потомци задржали титулу војводе још неко вријеме.

Андрија Лубурић и други аутори забиљежили су да је Драшко син попа Пренте Драгојева. Блажо Драшковић из Кочана код Никшића, добар познавалац прошлости Озринића, сматрао је да је Драшко син попа Шћепана и унук попа Пренте. У том случају би синови попа Шћепана били Драшко, Перо и Ћетко.

Поп Ћетко је имао синове Драгоја и Станка. Драгоје Ћетков Поповић је имао синове: Ђорђа, Вукоту и Павла. Они су одселили у Беран Село код Берана. Станко Ћетков Поповић је погинуо против Турака. Послије смрти родио му се син Дајица чији су синови Живко и Ћетко. Живко Дајичин је имао синове Тура и Петра (Петар је имао сина Рада који је погинуо заједно са стрицем Туром 1862. године). Ћетко Дајичин је имао сина Јеремију, а његови синови су Симон (потомци му се презивају **Драшковићи**), Марко (потомци му се презивају **Поповићи**) и још један коме није упамћено име. Од њих су одсељени у Србију **Јеремићи** у околини Ужица. Потомци попа Ћетка се међу Драшковићима уже називају Станковићима и Јеремићима.

Опште је прихваћена теза да су поп Шћепан и Драшко били браћа па сам и ја то прихватио у овом тексту, мада је могуће и да је Блажо Драшковић у праву. Драшко Попов и његов брат поп Ћетко (Џвјетко), Вуко Драшков и Вуко Бурин из Озринића се

¹³⁸ Детаљнији родослови Драшковића су у књизи *Чевско Заљуће и Доњи крај села у племену Озринићи* (Небојша Драшковић, Београд 1999).

¹³⁹ Израз „под Гором“ – млетачки: *Submontaga* је израз којим су Млечани означавали никшићки крај.

¹⁴⁰ 1. Ђорђе Вукотић Чевски, *Племе Озринићи или Чевљани*, Београд 1998, 2. Архив у Херцег Новом.

помињу у млетачким документима 1684. и 1686. године. Уколико је поп Ћетко био Шћепанов брат тада је имао око 37 година, а ако је био његов син имао је око 18–20 година. У том сличају био је премлад да би већ био поп и да га помињу у документима. Драшко је био пар година старији од Ћетка. Из тог разлога ми се чини извјесније да су Шћепан, Драшко и Ћетко били браћа. Постоји могућност да су поп Прента и поп Шћепан иста личност.

Од Драшковића су велики јунаци били и Станко Гаћеша и Машут Мрдовић. Као и Милош (Мићо) Поповић, Живко Симоновић, Зрно Ћетковић, Никола Мирковић, Милутин Дурковић, Лука Радов, Мило Николин, Ђукан Вукотин, Ристо Радунов и Јован Петров.

Драшковићи су настањени у Заљућу, Доњем Крају и Ублима Чевским. Дуго времена Драшковићи су живјели само у Заљућу, а Доњи Крај су само користили. Доњи Крај је био ненасељен од 1660. до 1830. године. Тек од 1830. године га насељавају Драшковићи.

Драшковића има одсељених у Никшић, Горње Поље код Никшића, Луково, Броћанац Никшићки, Подгорицу и у друга мјеста у Црној Гори, Србији и Хрватској.

Пасови 1 (забиљежио Андрија Лубурић): Драгоје – поп Прента – **Драшко** – Вуко – Јово – Лабуд – Осман – Пајо – Јован – Драго.

Пасови 2 (забиљежио Блажо Драшковић): Драгоје – поп Прента – поп Шћепан – **Драшко** – Маркиша – Бошко – Петар – Мрдо – Радун – Марко – Бошко – Блажо – Владо – Данило – Никола.

Пасови 3: Драгоје – поп Прента – поп Шћепан – **Драшко** – Симо – Мило – Живко – Станко – Вукота – Јоле – Симо – Милорад.

Пасови 4: Драгоје – поп Прента – **Драшко** – барјактар Милош (Мићо) – Мирко – Мато – Јоко – Ћетко – Перко – Петар – Блажо – Небојша – Милош.

Б У Р И Ћ И

Бура је Драгојев други син. За њега се каже да је био мали и дебео. Бура је надимак. Право име му није упамћено. Радовићи тврде да је Бурово име било Радоје. Може се наићи на податак и да се звао Богдан, али се то не може са сигурношћу тврдити. Његови потомци су Бурићи у Загреди. Бурићи су живјели у Војинићима и једно вријеме у Кутима. Бура је имао синове Ђура (1638–1698) и Вука (1640–1700). Ђуро је био кнез и као такав се помиње у фебруару 1681. године. Његов брат Вуко (*Vuco Burin da Osrinichi*) помиње се у августу 1684. године. У јануару 1686. године помиње се син кнеза Ђура Бурића. Бурићи не памте Ђура и Вука. Бурићи потичу од војводе Ђукана (1642–1731) и његовог брата Илије (1644–1720) који су око 1700. године први преселили у Загреду из Чева, а касније су им се тамо придружили Ђуканов син Марко, па Марков син Аћим са браћом и други Бурићи. За Аћима се каже да је у Загреду доселио око 1740. године. Зна се да је Ђукан Бурић умро прије владике Данила, који је умро 1735. године. Према наведеном Бура Драгојев је имао четири сина. Можда су Ђуро и Ђукан иста личност. Радовићи тврде да су Ђуканови синови Аћим и Спасоје, али би прије могло бити да су му унуци. Илија Бурин је имао синове: Божа, Сима, Лака и Рада.

Ђукан Бурић је био војвода и велики јунак. Помиње се у једном документу из марта 1673. године када га је цетињски владика упутио у Котор са Вукосавом Митровићем да ријеше спор (сукоби, пљачке, освета) између Катубана и Бокела. У представци генералном провидуру, 1681. године, помињу се Озринићи, кнежеви Ђуро Бурић и Вукосав Миловић (*co: Giuro Burich da Osdrinichi e co: Vucosach Milovich da*

ditto luco). Нејасно је да ли је поменути Вукосав од Митровића или Милоњића.¹⁴¹ Ако узмемо у обзир помињање Ђукана Бурића и Вукосава Митровића из 1673. године, вјероватно су Ђуро из млетачких докумената и Ђукан иста личност. Ђукан Бурић је најистакнутија личност међу Бурићима. Млечани су му слали поклоне. О њему постоји много прича. Бурићи кажу да су Ђукану звање војводе дали Млечани, као и да је тада добио од дужда млетачког 100 цекина плате. Ђукана Бурића су Озринићи изабрали за судију. Био је племенски судија четрдесет година. Предање каже да му је досадило да суди па је почео тражити по дукат за сваку ријеч коју изговори. По казивању Бурића некада је постојала камена столица¹⁴² војводе Ђукана. За разлику од Бурића, остали Драгојевићи не памте да је Ђукан био војвода.

Кћерка Вукашина Драгојева била је удата за кнеза Сладоја Вујачића. Он је у једном разговору рекао да су му Драгојевићи морали дати своју дјевојку за жену. Због те увреде га Ђукан Бурић убије. Сладојева жена поведе чету да се освети роду и на Водотушу у Пјешивцима са четом побије седамнаест озринићких чобана.

Послије смјењивања са мјеста судије Ђукан је са братом Илијом прешао у Загреду око 1700. године. Послије смрти Ђикана Вукотића, 1715. године, Ђукан Бурић био је сердар Озринића.

Пуковник Милорадовић је 1711. године један од три барјака донесена из Русије дао Ивану Карлици Бурићу. Њега је посјекао Суљо Међикукић са четом из Спужа, на Вуковој гомили.

Кнежеви од Бурића су били: Марко Митров, Шћепо Лаков и Јанко Лаков.

Када су се Бурићи доселили у Загреду, на састанку на Лазаревој главици договорили су се да протјерају старинце који су били малобројни, а држали су најбољу земљу. Један Бурић је пресјекао шљеме куће једном старинцу и при томе погинуо. Бурићи су убили неког старинца Баја, а остали старинци су побјегли у Спуж и потурчили се.

Почетком XIX вијека Турци опколе кулу Ђиповића на Главици која се налази у близини Даниловграда. У кули су били опкољени Јово Пајовић Калуђеровић и 300 Бјелопавлића. Тада 40 Бурића са својим прваком Марком Митровићем Бурићем на челу удари из Загреде на Турке и растјерају их, а 17 посијеку.

У Загреди су Бурићи око 1750. године саградили цркву Арханђела Михаила. Бурићи су најјаче братство у Загреди и водили су главну ријеч на том дијелу племенске земље. По њима се Заграда зове још и Заграда Бурића.

Бурића има одсељених у Никшић, Подгорицу, Цетиње, Ријеку Црнојевића, Ваљево, Чачак, околину Алексинца и другдје. Било их је одсељених у Пећ, Ђаковицу и Призрен. Највише су се иселавали из Загреде послвије 1878. године.

Од Бурића су **Васовићи** у Ваљеву. Од Рада Илијина потичу **Радовићи** у Лукову код Никшића. Раде је имао девет синова. Радовићи у селу Кличевцу код Ваљева потичу од Мирка Радова Бурића. Драгиша Бурић је одселио у Петрово Село. Његови потомци су **Драгишићи** којих тамо више нема јер су одселили у Београд, Војводину и Кладово. **Окичићи** су потомци Окице Перова. Било их је одсељених на Косово. Од Илије Савина Бурића који је из Загреде отишао због крви потичу **Каповићи** у селу Андрићи (Видрићи) на Гласинцу и **Богдановићи** у Табацима код Зворника и Ваљеву.

Пасови Бурића (1910. год.): Драгоје – Бура – Ђукан – Марко – Аћим – Митар – Јанко – Богдан – Микоња – Јово – Павле.

Пасови Бурића (1982. год.): Драгоје – Бура – Илија – Симо – Голуб – Дрмаљ – Милош – Радован – Павић – Душан (рођ. 1903. год.).

¹⁴¹ Петар Пејовић сматра да је поменути Вукосав Миловић – Милоњић. Треба напоменути да у то вријеме није било презимена. Тако је савременик бана Милоњића, Вук Мићуновић био син Мићуна Шогов(а)ића. Тако да би требало да је бан Милоњић син Милоње или Мила.

¹⁴² И Драшковћи у Заљућу помињу камену столицу војводе Драшка.

**Потомци Вукашина Драгојева:
ВУКОТИЋИ, ВУКОТИЋИ – ТАТАРИ,
Ђикановићи, Перковићи, ДАМЈАНОВИЋИ,
Думнићи, Ђикановићи, Мусићи,
Ђоковићи, Ракојевићи, Тодоровићи,
Остојићи, Дамјановићи, Пушоње**

Вукашин је трећи Драгојев син. Оженио је кћерку кнеза Радусина Озринића. Радусин је са својима одселио у Буроње у Љешанској нахији, а Вукашин је од свог таста преузео кнежевску титулу. Вукашин је имао осам синова: Андрију (1645–1717), Вукадина (1647–1722), Вука (1649–1729), Јанка (1651–1731), Дамјана (1653–1730), Вукоту (1655–1718), Мићуна – Мића (1657–1733) и Драгоја – Драга (1659–1737). Вукашин је имао и двије кћери. Једна је била удата за кнеза Сладоја Вујачића (Грахово), а друга за кнеза Пера Славујевића (Бањани). Понегдје се у родословима пише да је Вукашин имао синове: Вукоту, Андрију, Дамјана и Коса. Ту се изостављају остали синови, а било их је осам. Могуће је да се неко од браће звао Косо или Милан. По једном предању Вукотића на Чеву, Вукашин Драгојев је имао синове Вукоту, Дамјана, Живка Расеља од којег потичу Вукотићи – Татари и Војина од којег потичу Косовићи у Озринићима код Никшића.¹⁴³ Ово није тачно. Живко Расељ је једини син Андрије Вукашинова. А о поријеклу Косовића постоји више различитих предања.

Мишке су велико село коме припадају и многи засеоци. Године 1685. или можда раније, Драшко Поповић је са својим рођацима отишао у село Мишке на Чеву. У Мишкама су живјели старинци Мишковци (овако упамћени вјероватно по имену села) и имали су велико имање. Главар Мишковаца је тог тренутка поткивао коња. Драшко се са њим због нечега посвађао и ту га убио. Можда је између Озринића и Мишковаца и раније било несугласица. Вјероватно је Драшко све урадио плански, да би се домогао земље Мишковаца, који су последице овог убиства заувјек напустили Мишке и Чево и отишли некуд.

Послије овог догађаја већ стари кнез Вукашин Драгојев са синовима запосједа Мишке и околне крајеве. Од тада су Мишке главно станиште његових потомака, а поготово и понајвише Вукотића, који ће временом остати и једини становници тог краја. Већ раније Вукашинов син Дамјан населио је велико село Крижев До, па је Вукашин у Мишке дошао са осталих седам синова.

1. Вукота
– ВУКОТИЋИ – Чево

За Вукоту Вукашинова¹⁴⁴ кажу да је рођен 1664. године. То је могуће, али мислим да је рођен нешто раније, 1655. године, у Војинићима. Женио се два пута. Први пут је оженио кћерку попа Мијушковића (Пјешивци), али ју је отац тражио назад и она се вратила. О томе прича каже: Вукота Вукашинов је оженио кћерку попа Мијушковића. По предању била је мала и неугледна. Имали су сина Вука (рођен око 1675. год.). Када су отишли у посјету попу Мијушковићу у Пјешивце он је своју кћерку задржао код себе. Рекао је Вукоти да она није за њега. У повратку из Пјешивца Вукота у Велестову сретне Паву, кћерку бана Милоњића и упита ју да се уда за њега. Она га пита: *Зар ниси ожењен?*, а он одговори: *Сад више нисам*. Пава пристане и уда се за Вукоту. Пава и Вукота су имали осам синова. Многи сматрају да Вукота и није био

¹⁴³ Петар Пејовић, *Озринићи – племе старе Црне Горе*, Београд 2004.

¹⁴⁴ Вукота Вукашинов се у историјским списима редовно помиње као Вукота Вукашиновић. Наставак „ић“ се код Озринића додаје сину (до XX вијека). То је под утицајем Малоцуца јер је то код њих био обичај. Код осталих Срба се овај додатак додаје тек унуцима.

жењен два пута, већ да је имао ванбрачног сина. О потомцима првог Вукотиног сина Вука се не памти ништа.

Сердар Јанко Вукотић тврдио је да је Пава сестра Вука Мандушића, али данас многи Вукотићи тврде да није у праву. Они сматрају да је Пава сестра Вука Мићуновића, док се у претходној причи тврди да је била кћерка бана Милоњића.

Вук Мићуновић је био војвода Велестова и велики јунак. Вукотин син сердар Ђикан није био на гласу као Вук Мићуновић, али је био много паметнији. Прича каже да се Вук много хвалио својим јунаштвом, па му је Ђикан рекао: *Знаш ли ти, Вуче, да јунак човјеку*¹⁴⁵ *коња води*. Вук је одговорио: *Ја не знам, то не може бити*. Прошло је дуго времена послје овог разговора. У Велестову су се неки Цаушевићи завадили и дошло је до убиства. Породице се нису хтјеле измирити. Вук Мићуновић није могао да их умири и биле су могуће нове жртве. Да би се то зауставило Вук је послао два младића по Ђикана у Чево. Тада се Ђикан пожалио да је болестан и да не може доћи, осим на коњу и то само ако Вук дође по њега са коњем. Кад је то чуо Вук је одмах са коњем дошао у Чево по Ђикана. Кад је Ђикан примијетио да се Вук приближава легао је поред ватре и правио се да је болестан.

Вук је помогао Ђикану да се попне на коња и кренули су ка Велестову. Два пратиоца су водили коња. Јашући на коњу Ђикан се претварао да је болестан и да би могао пасти. Тражио је од Вука да он води коња јер се боји да га млади пратиоци неће добро пазити. Вук узео коња за узду и водио га је сам до пред само Велестово. Кад су стигли близу зборног мјеста Ђикан се на коњу исправи и рече: *Рекох ли ја, тебе Вуче, негђе по давно, да јунак човјеку коња води*. – *Рече тако*, каза Вук и извади нож да посјече Ђикана, али су га у томе спријечили његови пратиоци. Ђикан је сишао са коња, измирио се са Вуком, а онда су отишли у Велестово и измирили завађене Вукове рођаке.¹⁴⁶

Ако је Вук Мићуновић ујак Ђикана Вукотића, зашто је потезао нож да га посјече. Не би ваљда убио сина своје сестре, само ради шале. Али све је могуће.

Тврди се да је Вукота оженио Паву 1690. године и да му је шест синова које је имао са Павом рођено у Мишкама, а ни један у Војинићима. Мислим да то није тачно. Ђикан Вукотин није био најстарији од браће. Био је други, трећи или четврти син Вукоте Вукашинова и Паве. У том случају значило би да је рођен најраније 1693. године. На Цареву Лазу предводио је Црногорску војску, када му је по овој теорији могло бити највише деветнаест година, а ако је био четврти син онда му је било петнаест година. Ипак би било тешко повјеровати да је команда над Црногорском војском повјерена младићу од деветнаест година, када знамо да су у бици учествовали чувени и провјерени јунаци Озринића: Вукота Мрваљевић, Вук Мићуновић, Вук Мандушић. Може се разумјети да због старости битку нису водили Вукота Вукашинов(ић) или Драшко Попов(ић). Прије ће бити да је Ђикан Вукотин тада имао најмање двадесет и девет година. То значи да се Вукота други пут оженио најкасније 1680. године. Према томе није могао бити рођен 1664. године, јер би у том случају значило да се други пут оженио најкасније у шеснаестој години. А то значи да се први пут оженио најкасније у четрнаестој години. Та варијанта је скоро немогућа.

Највјероватније се Вукота други пут оженио 1676. године у својој двадесет и првој години. Са Павом је имао шест синова (неки тврде осам): Вукадина (1677–1759), Ђикана (1680–1715), Милоша (1684–1763), Петра (1686–1760), Баја (1687–1770) и Марка (1689–1711). Прва три су рођена у Војинићима, а остала три у Мишкама. Сердар Јанко Вукотић је записао да је Вукота имао осам синова, што није сигурно јер се за потомке двојице не зна ништа. Ако су постојали могуће је да су се звали Вукосав и Шћепан. Вукотићи из Ријечке нахије сматрају да су од овог Вукосава, али је то мало

¹⁴⁵ Паметну човјеку.

¹⁴⁶ Милија Вукотић и др. аутори, *Вукотићи*, Београд 2001.

могуће. Вукале и Чобо (синови Вукоте Вукосављева, не Вукоте Вукашинова) рођени су 1702. и 1704. године, а њихов предак Вукосав рођен је око 1650. године док би овај Вукосав Вукотин био рођен око 1693. године, ако је Вукота имао осам синова. Могуће је да се Вукотин син са првом женом звао Шћепан, а не Вук. У Његошевој књизи *Огледало српско* је пјесма у којој је опјевано седам синова и два синовца Вукоте Вукашинова: Марко, Шћепан, Ђикан, Вукадин, Бајо, Петар и Милош и синовци Живко и Новак, Дамјановићи. Према овом Вукота је имао седам синова са другом женом. Капетан Мојаш Вукотић је тврдио (почетком XX вијека) да је Вукота имао девет синова: Ђикана, Вукадина, Петра, Милоша, Вукашина, Баја, Марка и још двојицу којима нису упамћена имена. Вјероватно је Вукашин – Вук први Вукотин син којег је имао са првом женом. У свом овим предањима се ипак помиње девет имена Вукотиних синова: Вук, Вукадин, Петар, Ђикан, Милош, Вукашин, Шћепан, Бајо и Марко. Међу 33 члана суда добрих људи који су рјешавали спор између Бјелица и становника Љуте код Котора помињу се Живан Вукотић и Вукадин Вукотић. Или је Ђукан погрешно уписан као Живан или је то име неког другог Вукотиног сина или синовца (Живко Андријин).

Вукота Вукашинов се помиње у једном извјештају которског провидура од 22. марта 1693. године као један од Озринићких првака – *Угледан човјек од великог утицаја у племену и читавој Црној Гори*.

Године 1693, 8. септембра потписан је уговор којим се одобрава куповина соли Катуњанима. Међу присутнима био је *Вучета* Вукашинов као представник Озринића. Вјероватно је то Вукота, али могуће и да је то један од његове браће.

Године 1700, 2. новембра, канцеларија Дубровачке Републике добила је писмо које их обавјештава да су се Грбљани договорили са Вукотом Вукашиновим и два његова главара да упадну на дубровачку територију и отму било ког дубровачког властелина и одведу га у Црну Гору.

Изванредни которски порвидур 23. јуна 1713. године из Светог Стефана шаље Сенату извјештај о приликама у сусједним крајевима. У том извјештају се помиње да су нека црногорска племена ради смирења пограничних нереда изабрала за старјешину Вукоту Вукашиновића из Озринића и уз њега 16 чланова суда.

Потомци за Вукоту тврде да је био истовремено племенски судија, сердар, војвода и губернадур. Те тврдње нису тачне. Вукота се као сердар помиње у *Горском вијенцу*, али он није био ни сердар ни губернадур. Био је племенски судија, а 1713. године је изабран за старјешину. Тада се Вукота сматрао капетаном све Црне Горе.

Судови су се састојали од 6, 12 или 24 човјека који су били арбитражи који су пресуђивали. Некада су се ови људи звали *Паметари*, а касније се овај суд звао *Суд добрих људи*. Када је смјењиван Ђикан Бурић са мјеста судије требало је да га замјени кнез Андрија Вукашинов. По договору са Вукотом закаснио је на скуп па је за судију изабран Вукота.

Вукота је био храбар човјек и способан политичар. По свему судећи Вукота се више бавио политиком него ратовањем. Његова улога у историјским дешавањима у то вријеме била је значајна.

Вукоти Вукашинову 1715. године (или 1717) умире син Ђикан. Вукота 1717. године постаје губернадур црногорски, али 1718. године умире. Његови потомци Вукотићи временом су израсли у најјаче и најзначајније братство племена Озринића и читаве Црне Горе. Из ове куће су многи јунаци и значајне личности.

Вукотићи се дијеле на огранке: **Вукадиновиће** (од Вукадина), **Вукаловиће** (од Ђикана), **Перковиће**, **Шарчевиће** и **Матановиће** (ова три огранка су од Петра), **Вуковиће** (од Милоша) и **Којадиновиће** (од Баја).

У октобру 1745. године генерални провидур дао је неке поклоне владици и црногорским главарима. Помињу се из Озринића: Вукадин Вукотић, Томаш Николић (*Tomas Nikolich capo da Osrinichi*) и Вукале Ђиканов (*Vukale Giucanov*).

У спору између Цуца и Ђеклића 21. маја 1748. године помињу се Озринићи: војвода Вукадин, кнез Томаш, Милош Вукотин, Пејо и Вукале.¹⁴⁷

Вукадин Вукотин имао је синове: Драга, Сима и Јова. Њихови потомци су Вукотићи Вукадиновићи. Војвода Драго Вукадинов имао је Мића и Ивана. Симо је имао сина Саву. Јово је имао сина Аћима.¹⁴⁸ Неки од њихових потомака, који су одселили из Чева у Србију узели су презиме **Вукадиновић**. Неки Вукотићи сматрају да Вукадиновићи потичу од Вукадина Вукашинова (Вукотин брат). Неколико породица Вукотића је одселило у Србију 1889. године. Међу њима су били Саво (Муса), Марко и Симо, синови Костадина Јокова Вукотића, који су се из Чева населили у село Нову Тополу и Чокотин у јабланичком срезу; и Марко (Бако) и Андрија, синови Станка Ђокова Вукотића, који су се населили у село Чокотин и Дабишевац. Доласком у Србију узели су презиме Вукадиновић, по претку Вукадину Вукотину.

Од Вукотиних синова највише су се истицали Ђикан и Вукадин. Вукадин је био најстарији Вукотин син. Учествовао је у многобројним биткама против Турака у периоду од 1700. до 1725. године. У периоду од 1712. до 1718. године погинули су Јанко Ђурашковић, Вук Мандушић, Вукота Мрваљевић, Вук Мићуновић и Андрија Вукашинов Драгојевић. Године 1715. је умро његов млађи брат Ђикан, а 1718. године је умро његов отац војвода Вукота Вукашинов Драгојевић. Стари војвода Драшко Поповић је у то доба био сувише стар (око 76 год.) да би опет преузео војводску титулу. Тако је Вукадин постао војвода Озринића 1718. године и био је то до 1757. године. На том мјесту замијениће га син Драго (1710–1792). Мићо Драгов (1737–1830) је био слиједећи војвода. Он је посебно остао упамћен по мудрости и био је цијењен у Брдима, Херцеговини и у крајевима сјеверно од ријеке Таре. Слиједећи војвода из ове куће био је Грујица Мићов (1765–1845) којег је на мјесту војводе наслиједио син Раде Грујичин (1794–1880). Војвода Вукадин и његови потомци били су изузетно цијењени како међу Озринићима тако и у читавој Црној Гори и шире.

Ђикан Вукотин имао је једног сина, Вукала, по ком се његови потомци зову још и **Вукаловићи**. Вукале је имао три сина: Богдана, Јока и Филипа. Богдан је имао три сина: Нешка, Мијата и Манојла. Јоко је имао сина Крста. Филип је имао синове: Гојка и Петра. Сви они су имали бројно потомство. Од Петра Филипова потичу **Ђикановићи** у Дробњаку. Ђикан је Вукотин најчувенији син. Водио је Црногорску војску на Цареву Лазу. Пошто се истицао у биткама добио је 1715. год титулу сердара, али је исте године умро (имао око 35 год.).

Вукале Ђиканов први пут се помиње 1716. године, када му млетачки генерални провидур Анђело Емо додјељује плату од 15 лира мјесечно за ратовање са Турцима. Тада се помињу и синови Вука Мићуновића, Милош и Јова. А задњи пут Вукале се помиње 1787. године. То значи да се Вукота други пут оженио можда и прије него што сам претпоставио, али не много прије. Ђикан Вукотин се рано оженио, а његов син Вукале је већ са 16–18 година кренуо у чету.

Неки Вукалови потомци сматрају да је Вукале Ђиканов рођен 1680. године.¹⁴⁹ У том случају Ђикан би морао бити рођен 1660. године, а Вукота 1640. године, што је теоретски могуће. Пошто се Вукале помиње 1787. године, то би значило да је живио око 110 година. А у ово мишљење се не уклапа тврдња Вукотића да се Вукота други пут оженио 1690. године, па се Ђикан родио око 1693. године. По овој

¹⁴⁷ Шекуларец Божидар, *Црногорски анали или Цетињски Љетопис*, Цетиње 1996.

¹⁴⁸ Родослови свих Вукотића могу се видјети у монографији о Вукотићима од Милије Вукотића и др. аутора, *Вукотићи*, Београд 2000.

¹⁴⁹ Милија Вукотић и др. аутори, *Вукотићи*, Београд 2001.

тврдњи се Вукале Ђиканов родио тринаест година прије сопственог оца. Зато сматрам да је у овом случају дошло до грешке. Ова грешка се десила јер се у *Казивању старих Требјешана*, 1711. године помиње сердар Вукале Ђикановић из Чева:

Године 1711. је нападнут Оногошт. Град је био под опсадом. Опсаду је водио Јокан Ђурковић Требјешанин. У опсади су учествовали владика Данило и генерал Милорадовић. Турци се нису предавали, па подмите сердара Вукала Ђикановића из Чева и он се са војском повуче. Турци га преваре и не плате му договорену суму. Само су при врху ћупа од двије оке посули цекине. Тако Никшић није освојен.¹⁵⁰

Нејасно је ко би могао бити Вукале Ђикановић и да ли се овај догађај десило баш тада. Можда се ово односи на Вукоту Вукашинова или можда Ђукана Бурића.

Око 1735. године Вукале Ђиканов Вукотић постаје сердар. Као сердар наслиједио га је син Богдан, а послвије њега сердар је био његов брат Манојло Вукалов. Манојла је на мјесту сердара наслиједио син Рамо. Манојло је имао два сина: Томаша, који је одселио за Бања Луку и Рама који је био сердар, али је у својој шездесетој години одселио у Србију. Сердар Рамо погинуо је у боју на Шуматовцу 1876. године, предводећи црногорски одред.

Петар Вукотин је имао три сина: Шћепана – Шарца (1727–1801), Шалету (1730–1798) и Матана (1733–1804). Петрови потомци се зову по његовим синовима и унуку.

Шћепанови потомци по њему се зову **Шарчевићи**. Шћепан Петров је имао синове Митра и Рада.

Матанови потомци су **Матановићи**. Матан Петров је имао три сина: Вукоту, Драшка и Вуча који изгледа није имао потомке.

Шалетини потомци се називају **Перковићи** по његовом сину Перку. Једно вријеме су Перковићи и званично тако звани од стране Озринића и других, а не по главном презимену – Вукотићи. Шалета Петров је имао синове Перка и Ђура. Шалета Петров је погинуо 1798. године. За живота је био познат јунак и цијењен као мудар човек.

Ђуру Шалетину нико није смио изаћи на мегдан. Успјешно је мирио завађена братства и племена. Због великог поштења Чевљани су га звали „Тата“. Неки Илија Мићов је требао да вади мазију¹⁵¹ на Зборној Главици. Наишао је Ђуро Шалетин и преврнуо котао. У Озринићима се није вадил мазија, јер је то глупост, па Ђуро није дозволио ни да се то тада ради. Ђуро је имао кћер Синђу удату у Пророковића на Његушима. Ђурови синови (Мијат, Марко и Срдан) и петорица унука су одселили у Горње Поље код Никшића првој половини XIX вијека. Презивају се Перковићи.

Перко Шалетин (1764–1798) погинуо је од једне турске засједе.¹⁵² Био је правичан човек и одличан говорник. Митрополит Петар I нудио му је службу на Цетињу, али је Перко остао да живи на Чеву. Петар I слао га је да мири завађена братства и племена. Када су се Цуце и Бјелице сукобили у Трешњеву Перко их је измирио и спријечио крвопролиће. Измирио је и Цуце са Турцима.¹⁵³ Када се враћао на Чево наишао је на турску засједу у којој су била 24 Турчина. Турци испале плотун и ране Перка који је од ових рана нешто касније умро. Озринићи узврате и убију два Турчина, а посјече их Перков брат Ђуро Шалетин. Од Озринића је погинуо само Перко и сахрањен је код цркве у Трешњеву.

Перко Шалетин је имао четири сина: Стевана (1781–1867, умро од колере), Машана (1784–1861, умро од маларије), Андра и Маркишу (који није имао потомке).

¹⁵⁰ Павићевић Бранко, *Казивање старих Требјешана*, Београд 1973.

¹⁵¹ Вађење мазије. У котао са кључалом водом убаци се ужарена потковица. Осумњичени руком вади ужарену потковицу из кључале воде. Ако се опече крив је, а ако се не опече није крив.

¹⁵² И за Шалету и за сина му Перка у литератури се наводи иста година погибије.

¹⁵³ Ђорђе Вукотић Чевски, *Племена Озринићи или Чевљани*, Београд 1998.

Када је Перко погинуо бригу о његовим синовима преузео је стари војвода Мићо Драгов. Стеван Перков је у своје доба био изузетно цијењен. Савременици су га сматрали јако мудрим и разборитим. Био је савјетник владике Петра I, Петра II, књаза Данила и књаза Николе. Када је послје смрти Петра I, Његош требао постати владика многи су били против и организовали су завјеру да то онемогуће. Завјеру је спријечио Стеван Перков који је завјереницима припријетио и силом.¹⁵⁴ Стеван Перков је био племенски првак без званичне титуле, као што је то био и његов отац. Имао је карактеристично пискав глас због којег су га савременици звали Звиздо. Стеван Перков је послужео Његошу као инспирација за лик игумана Стефана у *Горском вијеницу*. И Машан Перков је био цијењен као мудар човјек.

Стеван Перков је имао синове: Мила (1819–1905) и Петра (као године рођења помињу се 1821 и 1826, а као године смрти помињу се 1903, 1904 и 1907). Војвода Петар Стеванов Вукотић је отац Милене (рођ. 1844. год.) удате за књаза Николу Петровића. Петар Стеванов био је јак човјек и велики војсковођа књаза Данила и књаза Николе.

Петар Вукотић женио се два пута. Са првом женом (од Војводића из Бјелопавлића) имао је сина Марка и кћерку Милену. Са другом женом (Јаница од Ковачевића са Грахова) имао је синове Стева, Милутина и Андрију и двије кћери.

Школовао се пет година на Цетињу, а учитељ му је био Његошев секретар Димитрије Милаковић. Добро је познавао историју и прошлост Црне Горе. Био је добар говорник и храбар јунак. Пред Његошем је прескакао два коња која су држана један поред другог. Био је физички лијеп. Брат хајдук Вељка је у Београду срео Петра Вукотића и тражио од њега да се слика у србијанском одијелу са фесом, па је те слике дијелио као слике хајдук Вељка, јер је тврдио да је Петар исти као његов брат. Петар Вукотић је био у државној служби 30 година. Све то вријеме провео је ратујући са Турцима. Предводио је војске у свим бојевима. У војним походима није изувао обућу ни када је спавао, а када је непријатељ био близу спавао је и са оружјем.

Мишковци и Војинићи су се често свађали и сукобљавали у доба Петра I и Петра II.¹⁵⁵ Тако се они посвађају код хана у Мишкама. Војинића је било мање и од погибије их спаси Машан Перков Вукотић, па су успјели побјећи у Војиниће. За свађу сазна Петар Вукотић и одлучи да побије Војиниће (Ђукановиће и Николиће). Позове Велестовце да сутрадан ујутро дођу и да са Вукотићима нападну Војиниће. Велестовци су одувијек били блиски са Вукотићима.

Да би спријечио крвопролиће, Машан Вукотић ноћу пошаље позив капетану бјеличком Андрији Јованову Јовановићу из Предиша. Андрија осване у Чеву са 300 Бјелица и постави се између Мишки и Војинића. Тако је спријечено крвопролиће. Од тада се Војинићи не свађају са Вукотићима.

До 1878. године војвода Петар је био други човјек у држави, одмах иза књаза Николе. Послје тога се књаз ослободио до тада најзаслужнијих људи и окружио скоројевићима. Војводи Петру се то није свидјело па се повукао на Чevo.

Машан Перков имао је четири сина: Шалету (1815–1840), капетана Јована (1817–1887), Станка (1818–1907) и Николу (1820–1900).¹⁵⁶

¹⁵⁴ Када је поставио Рада Томова за владика на Цетињу, Стеван Перков је са Озринићима отишао на Његуше. Ђуза Губернадуровић Радоњић је захтијевао власт над Црном Гором. Када је Стеван Перков са Озринићима дошао до његове куће, Ђузу је убио из двије леденице Јанко Вуков Вукотић. Тако је ријешено питање власти у Црној Гори (Радоман Перковић, *Приче о Црногорцима*, Нови Сад 2002).

¹⁵⁵ Између Вукотића и Ђукановића је током времена било убистава и крвне освете. Слична ситуација је била и када су остала чевска братства у питању.

¹⁵⁶ Ђорђе Вукотић наводи да се најмлађи син Машана Перкова звао Балета и да је био ожењен кћерком Петра Томова Петровића (брат владике Петра II Петровића Његоша).

Јанко Вукотић¹⁵⁷ хвали капетана Јована Машанова Вукотића да је био чувен и храбар јунак. Међутим он је остао у лошој успомени Бјелопавлићима.

Књазу Данилу је запала за око Даница Павићевић (рођ. Кадић). За Троичин дан 1854. године књаз је са перјаницима дошао у манастир Острог, гдје је било доста народа на светац. Тада је почео спроводити своје замисли у вези Данице. То није тема о којој треба писати на овом мјесту, већ ћу само навести оно што се помиње у вези капетана Јована.

У вечерњим сатима играло се коло. У колу је играло 15–20 дјевојака и жена са перјаницима. Играло се *Црногорско коло* и *Зетско коло*. Када је кнез мислио да је играња доста, удари дланом о длан и рече: *А сад нека сваки своју* (ону са којом је играо) *напоји*. Сутрадан је један старији Црногорац срео Јована Машанова Вукотића, командира перјаничког и запитао га у шали: *А да чоче, напоји ли и ти ону твоју, ка шта је кнез река?* Јован му одговори: *Не ја, Богами, но је и...* (пољубио)¹⁵⁸ Тако се ријеч кнежева превела на безобразну, да је кнез тобож рекао умјесто напоји – .... Ове се ријечи пронијеше кроз народ и Бјелопавлићи се наљуте. Отишли су код Данила, а он је знао да је Јован Машанов спрдачина и брз на језику па није хтио узимати његове ријечи за озбиљно.¹⁵⁹ Послије овог услиједили су догађаји у којима су многи изгубили животе, а на крају и књаз Данило.

Томо Ораовац је забиљежио: *Ујутро Јован Машанов Вукотић, по нарави проклет и зао човјек, рекао да је сваки лежао са својом, а он са попадијом попа Јована Радовића и да су то Катуњани учинили по наређењу књаза Данила, да се међу Бјелопавлићима усоје јунаци као Катуњани. Капетан Јован је рекао и: **Послије свега је највећи проблем ко ће им гаће опрати.***¹⁶⁰

На овом мјесту нећу судити о капетану Јовану, али потребно је поменути и учешће у оваквим дешавањима. Ако не желимо да памтимо и оваква дешавања, сјећање на те догађаје неће нестати, јер су их запамтили они који су у њима били оштећени. Све је то дио наше прошлости.

Сердар Јанко Вукотић тврдио је да је његов отац Станко Машанов живио 98 година (1809–1907), што је мало вјероватно. Прије ће бити да је живио 93 године. Сердар Јанко Вукотић (18. фебруар 1866. – 4. фебруар 1927. год.) је најчувенији Озринић XX вијека. Био је висок 204 цм. Истакао се у Првом и Другом балканском рату. Био је командант црногорске војске у Првом свјетском рату. Под његовом командом црногорска војска је поразила бројнију аустроугарску војску код Мојковца б. и 7. јануара 1916. године, штитећи одступницу српској војсци која се повлачила. Био је члан ратног савјета и почасни ађутант краља Александра Карађорђевића. Умро је и сахрањен је у Београду 1927. године.

Андро Перков је погинуо јако млад, а иза њега је остао син Рако, који је погинуо у чети у Херцеговини 1830. године. Његов син поп Дошо Раков погинуо је на Граховцу 1858. године и изгледа није имао потомке.

Милош Вукотин је имао само једног сина, Вука (1708–1793). По њему се његови потомци зову још и **Вуковићи**. Вук је оженио Хајдану Балетић и са њом имао четири сина: Томицу, Жива, Јанка и Новака. Овај огранак Вукотића је најбројнији.

¹⁵⁷ Јанко Вукотић, *Успомене из три рата*, Београд 1996.

¹⁵⁸ Блажо Милованов Вулетић је тако написао.

¹⁵⁹ Блажо Милованов Вулетић, *Биљешке и причања из живота Бјелопавлића*, Подгорица 1999.

¹⁶⁰ Симоновић Будо, *Зeko Мали*, Београд 2002. Питање је да ли су ове реченице баш у потпуности вјеродостојне. У то вријеме народ у селима на овим просторима највјероватније није носио доњи веш.

Бајо Вукотин је имао сина Којадина по коме се његови потомци зову још и **Којадиновићи**. Зна се да је Којадин имао сина Милутина, а он сина Бошка. Бошко је имао Илију (1832–1898). Да ли је било још Којадиновића не зна се. Којадиновићи су се сви одселили из Чева. Бошко Милутинов је неког убио, па је морао да оде из Чева са сином Илијом. Отишли су у Србију у село Збојштицу. Илијини потомци Вукотићи Којадиновићи живе у Србији.

Једна анегдота у вези Којадиновића: Неки Гаврило Јочин из Бјелопавлића се ожени из Мишака у Чево. Посвађа се са женом и отјера ју. Она оде брату Гаврилу Којадиновићу у Чево. Шура позове зета на мегдан. Оба дођу са по тридесет људи код цркве Св. Јована на граници Пјешиваца и Бјелопавлића. Гаврило Којадиновић изађе на мегдан, а Гаврило Јочин не изађе. Није смио изаћи на мегдан, па умјесто њега на мегдан изађе чувени бјелопавлићки мегданџија Миш Стојанов. Гаврило Којадиновић није хтио да се бори са Мишом и све прође без мегдана.¹⁶¹

Марко Вукотин је млад погинуо код Острога у борби са Турцима и није оставио потомство.

То су потомци Вукоте Вукашинова Драгојевића Озринића. Нису упамћена његова четовања и хајдуковања, нити мегдани ни ратовање. Вукота Вукашинов је морао учествовати у многим биткама. У Морејском рату, истрази потурица, у рату 1711. године, на Цареву Лазу 1712. године. Изгледа се није посебно истицао па није било шта да се упамти. Једино је упамћено да је водио одред од 500–600 људи у нападима на Ћуприлићеве одреде. Ћуприлић је спалио Чево, а онда и читаву Катунску нахију и манастир на Цетињу. Али због сталних напада на турску војску, понајвише од стране Озринића, након неколико дана Ћуприлић се повукао из Катунске нахије 4. новембра и отишао у Спуж. Са собом је повео око 4.000 заробљених Катунџана и нешто касније их населио на Соколац на Романији. Неки од тих су се вратили након неког времена, као Мато Шћепанов Вукотић, који се вратио 1745. године у Чево. Већина је вјероватно остала на Романији или су се селили по Србији и Босни. Вукота Вукашинов је са својим одредом нанио велике губитке Турцима. У одреду су били сви Вукотини синови, браћа, синовци и рођаци.

Да поменемо један догађај из 1916. године. Лазар Божов Вукотић и Петар Попов Вукотић су се зарекли да аустријска војска неће ући у Чево преко њих живих. На Поточанима су пресрели аустријску колону и убили су једног официра и два војника прије него што су погинули.

Вукотића има одсељених у Никшић, Подгорицу и друге крајеве Црне Горе; Београд, Ужице, Ниш, Крагујевац...

Пасови Вукотића Вукадиновића 1: Драгоје – Вукашин – Вукота – **Вукадин** – Драго – Мићо – Спасоје – Новица – Перо – Спасоје.

Пасови Вукотића Вукадиновића 2: Драгоје – Вукашин – Вукота – **Вукадин** – Драго – Мићо – Грујица – Раде – Мићо – Филип.

Пасови Вукотића Вукаловића: Драгоје – Вукашин – Вукота – Ћикан – **Вукале** – Богдан – Нешко – Новак – Рако – Мирко – Богдан.

Пасови Вукотића Перковића 1 (забиљежио Андрија Лубурић): Драгоје – Вукашин – Вукота – Петар – Шалета – **Перко** – Машан – Станко – Мојаш – Радован.

Пасови Вукотића Перковића 2 (забиљежио Андрија Лубурић): Драгоје – Вукашин – Вукота – Петар – Шалета – **Перко** – Машан – Станко – Божо – Ђуро.

Пасови Вукотића Перковића 3: Драгоје – Вукашин – Вукота – Петар – Шалета – **Перко** – Машан – Јован – Блажо – Богдан – Вељко – Вуко.

¹⁶¹ Блажо Милованов Вулетић, *Бљешке и причања из живота Бјелопавлића*, Подгорица 1999.

Пасови Вукотића Перковића 4: Драгоје – Вукашин – Вукота – Петар – Шалета – **Перко** – Машан – Јован – Марко – Шалета – Ђуро (Ђорђије).

Пасови Вукотића Шарчевићи: Драгоје – Вукашин – Вукота – Петар – **Шћепан** (Шарац) – Митар (брат Перков) – Лазар – Пејо – Вуко – Лазар – Радован.

Пасови Вукотића Милошевића: Драгоје – Вукашин – Вукота – **Милош** – Вуко – Томица – Грудица – Пеко – Андрија – Лука – Блажо.

Пасови Вукотића Ибровића (у Кочанима): Драгоје – Вукашин – Вукота – Ђикан – Вукале – Богдан – Мијат – **Ибро** – Радован – Јово – Ђоко – Радован.

2. Андрија

– ВУКОТИЋИ – ТАТАРИ (Кешићи) – Чево

Потомци Андрије Вукашинова се зову Вукотићи по Андријином брату Вукоти (а не Андрићи што би било логично). Андрија и Вукота су живјели у задрузи до краја својих живота, а живот у задрузи су наставили и њихови потомци.

За овај огранак се тврди да ни један мушкарац, од Андрије Вукашинова па до Првог свјетског рата није умро природном смрћу већ су сви гинули или умирали од рана задобијених у бојевима.

Андрија је вјероватно био старији од Вукоте и најстарији Вукашинов син, јер је био кнез у Чеву. Био је на челу задруге, док се Вукота више бавио племенским пословима. Посије смрти оца, Андрија и Вукота су изгледа, једини од све браће наставили да живе у задрузи у Мишкама. Њихови потомци су наставили задругу и у Ластви Чевској, а послвије 1878. године у Кочанима крај Никшића и другдје. Андрија је имао само једног сина Живка, а он је имао само сина Вукашина (Кеша). За разлику од Андрије, Вукота је имао шест синова, а и они су имали бројно потомство, па су због њихове бројности ову кућу звали кућа Вукотића. Вукашин Живков имао је надимак Кеша по коме су му потомке звали Кешићи. Због њихове хитрине звали су их још и Искричићи. Андријини потомци знају да су и Андрија и Живко имали више синова, али су рано умирали, гинули или се одсељавали у свијет.

Андрија Вукашинов био је гласник – татар владике Данила, а ту службу код владика су обављали и његови потомци. По томе су прозвани Татари. По некима предак Татара је извршио само једно преношење поруке. Постоје још двије приче које објашњавају због чега овај огранак зову Татарима. Неки тврде да је Андрија био ожењен од Татара са Цеклина. Друга прича каже да је Андрија (или Живко) заробио неког Турчина који је био татар. Држао га је као слугу до јесени, а онда га је пустио. Андрија је погинуо 1717. године¹⁶² на Трњинама у Цуцама у борби са Турцима.

Петар Пејовић сматра да Татари – Кешићи можда потичу од Кеше Вукашинова који се помиње у дефтеру из 1570. године. Вукотићи су их прихватили као своје братственике јер су поријеклом од угледних Озринића.¹⁶³ Мислим да је овакво тражење предака, у турским дефтерима по сваку цијену, погрешно.

Живко Андријин је први почео да живи на катунима у Чаушевцу на Ластви па су га прозвали Живко Расељ. Вукашин Кеша Живков је под старе дане отишао на Сливље код Никшића на турски сточни пазар. Неки Турци су хтјели да му узму стоку испод цијене. Кеша се тада наљути и убије два Турчина, а остали убију њега. Вукашин Кеша Живков имао је четири сина: Марка (Мила), Мирка, Петра и Кеја. Кеја је млад погинуо и није имао потомке, док су остала тројица имали тринаест синова. По прецима међусобно се зову Миловићи, Мирковићи и Петровићи.

Миловићи. Мирко – Мило Вукашинов имао је три сина: Баја, Пера и Радосава. Пера и Радосав су отишли и у Чеву не знају ништа о њима. Интересантно је

¹⁶² Ђорђе Вукотић није сигуран да ли је Андрија погинуо 1717. године или 1722. године на Трњинама у Цуцама.

¹⁶³ Петар Пејовић, *Озринићи – племе старе Црне Горе*, Београд 2004.

да у Бајицама на Цетињу живе два братства, Перовићи и Радовићи који истичу да су Озринићи досељени из Чева. Раније су се оба братства звала Радуловићи. По прецима по којима се презивају могли би се довести у везу са Миловим синовима, али то би било погрешно. Они не потичу ни од Радуловића из Комана, јер је ово братство као такво настало у Команима, већ потичу од Радуловића из Башина Села.

У Чеву је остао Бајо Милов. Имао је синове: Вукосава – Вула и Мата. Вуле је са синовима Мрдом и Радованом – Рашом одселио у Крчагово код Ужица. Радован се последије завршетка правног факултета у Петрограду у Русији, враћа у Црну Гору око 1886. године.

Мато Бајов Камерић био је чувен гуслар у своје вријеме. Званично је био капетан гуслара све Црне Горе. Њега су слушали Петар I, Његош, књаз Данило, Вук Караџић. Спјевао је велики број пјесама, али их није потписивао. Имао је добро памћење и био је добар познавалац прошлости црногорских породица. Напустио је своје имање и отворио ресторан у Росни у близини Цетиња. За његовог сина Пера се памти да је био изузетно лијеп, осим тога и образован и знао је стране језике. Био је у служби књаза Николе. Због неке нетрпељивости са књазом одселио је у Америку са женом Иконијом 1902. године. Перо је у Америци изненада умро.

Мирковићи. Мирко Вукашинов имао је пет синова: Јока, Спасоја, Ђура, Буљана и Радула.

Посебно је у доба књаза Данила био чувен Јоко Мирков. Био је изузетан спој физичке снаге, вјештине и храбрости. Није било битке у којој није убио бар једног Турчина. Знао је у току једне борбе да убије и по десет противника. Убијенима није сјекао главе. То је препуштао другима. Када би чули да Јоко иде на њих Турци би панично бјежали. Јоко је био најбољи у чети Шћепана Радојева Тодоровића, која је била најбоља у Црној Гори. Због тога се и књаз Данило побратимио са Шћепаном Тодоровићем и Јоком Вукотићем – Татаром.

Јоко је био пријеке нарави и убијао је и Србе. У Кочанима код Никшића убио је оца и пет синова Ракитића Радуловића. На Чеву је убио два брата од рођеног стрица. Због те боли и срамоте коју је нанио сопственом братству остао је у лошој успомени код братственика. Јоко је убио два сина Бећка Хаџиманића, познатог никшићког јунака за кога се тврди да је посјекао 34 црногорске главе. Због тога га је Бећко стално вребао са својом четом. Године 1856. код воде Тарантуш, Јоко је отишао испред осталих да провјери има ли засједе и налетио је на Бећкову засједу. Погодио га је турски плотун. Тако је погинуо Јоко Мирков. Шћепан Радојев је тада запријетио Бећку да ће платити главом ово убиство. Децембра 1857. године у кланцу Дуги Јокови рођаци ухватили су Бећка Хаџиманића. Међутим, препустили су Крсту Шалетићу да посјече Бећкову главу да би тако искупио неку кривицу код књаза Данила. За Бећка се тврдило да има два срца па су га распорили да то провјере.¹⁶⁴

Петровићи. Петар Вукашинов је имао пет синова: Илију, Грујицу, Мусу (Бошка), Митра и Вукоту. Овај огранак Вукотића – Татара је најбројнији. Посебно су били истакнути три сина Илије Петрова: барјактар Машан, Ристо и Марко. Сва тројица погинула су у боју на Шобајићима 1877. године и то у два дана (*Девет крвавијех дана на Шобајићима*). Чувен јунак био је и Крсто Мусић (Мусин).¹⁶⁵

Машан Илијин је када му је било шеснаест година са нешто млађим братом од стрица Радојем Вукотиним отишао у Никшићке Рудине, гдје су биле овце неког никшићког бега које је чувао неки Урошевић. Њега је Машан наговорио и частио да оде код бега и каже му да дође јер му овце нешто поболијевају. Када је бег дошао на коњу, Машан је искочио пред бега и пуцао, али је промашио. Бег скочи са коња на њега и

¹⁶⁴ Такав случај је био и са Вуком Лопушином кога су Турци испарали тражећи друго срце.

¹⁶⁵ Када се помињу имена уопште, имену оца се дода наставка – ић (преузето из малоцуцког говора), па се наводе као: Крсто Мусић, Машан Илић, Радоје Вукотић итд.

пошто је био јачи савлада га. Тада је Радоје скочио на бега и ударао га каменом док га није ошамутио. Машан се тада извуче испод бега, убије га и одсјече му главу.¹⁶⁶

Послије завршеног рата 1862. године војвода Петар Вукотић је отишао у Спуж на састанак са Дервиш-пашом. Војвода Петар је повео три највећа јунака из Чева. Двојица од њих били су барјактар Милош Иванов Вукотић и Машан Илијин Вукотић – Татар. Састанак се одржавао у двору злогласног господара Спужа бега Барола Међикукића. Три пратиоца су остали испред двора. У двору су били војвода Петар са Дервиш-пашом и Међикукићем. У једном тренутку дошло је до свађе. Кад је чуо галаму Машан Илијин је утрчао у двор и видио како паша и бег пријетећи стоје уз војводу Петра. Машан је без много размишљања из пиштоља пуцао паши у потиљак, а бегу зарио нож у врат. Када су истрчали из двора примјетили су да су два војводина пратиоца већ побјегли. Војвода Петар и Машан су успјели побјећи из Спужа. Књаз Никола је био задовољан што су убијена два злогласна Турчина. За награду Машану Илијину дат је барјак, који је одузет Милошу Иванову.

Књаз Никола и војвода Петар Вукотић су једном огранку Вукотића одузели барјак и додијелили га Андријиним потомцима (Машану Илијину). Због тога су се Вукотићи наљутили на Андријине потомке. То је за последицу имало да су утицајни Вукотићи у књиге рођених и умрлих, војне спискове и другдје, овај огранак Вукотића почели биљежити као Татаре, а не као Вукотиће. Тако се десило да се Вукотићи – Татари који живе ван Чева презивају Вукотићи, као што и треба, док се Вукотићи – Татари који су послје 1882. године остали у Чеву дијелом презивају **Татари**. Татарима се презивају потомци Грујице Петрова и Митра Петрова.

У Горњем Цеклину у Ријечкој нахији живи братство Татари који са Татарима из Чева немају ништа заједничко. У доба када су Горњаци цецклињски копали думиторе (бунари са леденом водом) сви братственици морали су да учествују.¹⁶⁷ Један је каснио. Журећи је пао и разбио крчаг са водом. Пошто је журио као татар рођаци га из шале тако прозову. То име остло је његовим потомцима који се и данас тако зову.

Пасови Вукотића Татара Машановића: Драгоје – Вукашин – Андрија – Живко – Вукашин (Кеша) – Петар – Илија – **Машан** – Станко – Душан (Богдан) – Слободан.

Пасови Вукотића Татара Мусића: Драгоје – Вукашин – Андрија – Живко – Вукашин (Кеша) – Петар – **Муса** (Бошко) – Пејо – Петар – Радомир – Предраг (Бата) – Петар.

Пасови Вукотића Татара Радојевића 1: Драгоје – Вукашин – Андрија – Живко – Вукашин (Кеша) – Петар – Вукота – **Радоје** – Дрекале (Бошко) – Петар – Милорад – Жарко.

Пасови Вукотића Татара Радојевића 2: Драгоје – Вукашин – Андрија – Живко – Вукашин (Кеша) – Петар – Вукота – **Радоје** – Јован – Блажо – Радосав – Блажо (Бато).

Пасови Вукотића Татара Радојевића 3: Драгоје – Вукашин – Андрија – Живко – Вукашин (Кеша) – Петар – Вукота – **Радоје** – Ђуза – Андрија – Миладин (Мићо).

¹⁶⁶ Ђорђе Вукотић Чевски, *Племе Озринићи или Чевљани*, Београд 1998.

¹⁶⁷ Јовићевић Андрија, *Ријечка нахија*, Подгорица 1999.

3. Вукадин – ВУКОТИЋИ – Ријечка нахија и Зета

О Вукадину на Чеву не памте ништа осим имена.¹⁶⁸ Мислим да су његови потомци Вукотићи у Ријечкој нахији и Вукотићи (Чобановићи) у Гостиљу у Зети. Могуће је да се Вукадин звао и Вукосав.

Вукотићи у Гостиљу у Зети памте да је њихов предак отишао из Чева због крви. У Зету су дошли из Љешанске нахије. Највјероватније су првобитно отишли у Ријечку нахију. Њиховог претка звали су Чобо, па су се неко вријеме ови Вукотићи звали Чобановићи. Некада су славили Аранђеловдан, али сада славе Ђурђевдан. Ови Вукотићи сматрају да су потомци Вучете Матанова Вукотића. Вукота је имао сина Петра, а Петар Матана. Матан је имао: Драшка, Вукоту и Вучету (Вуца) од кога су Вукотићи у Зети (Гостиљ). Мислим да ту нису у праву. Вукотићи у Гостиљу тврде да су ту доселили крајем XVII вијека, а Вучета – Вуцо је рођен и живио много касније. По родослову који имају могуће је да су од Вучете, али остаје непознато кога су звали Чобо. И ко је онда брат Вукала, претка Вукотића у Додошима и куда је отишао и ко су његови потомци. Да ли су то можда Дулетићи (сада у Даниловграду)?

Вукотићи у Додошима у Ријечкој нахији памте да су из Чева отишли због крвне освете. Око 1720. године, Чобо коме је било шеснаест година, чувајући овце посвађа се са неким Војинићем (Ђукановић или Николић) и убије га. Због тога су морали да оду из Чева. Нису хтјели да чекају освету. Чобо и његов брат Вукале отишли су у Ријечку нахију. Вјероватно је са њима био и њихов отац Вукота. А касније је Чобо отишао у Љешанску нахију, а његови потомци одселили су касније у Зету. Од Вукала су Вукотићи у Додошима у Ријечкој нахији. Славе Малу Госпојину, али се у задње вријеме неки враћају својој старој слави Аранђеловдану.

Вукотићи из Додоша кажу о свом поријеклу: Вукота Вукашинов је имао осам синова, а један од њих је Вукосав. Он је имао сина Вукоту, а он Вукала и Чоба. Оваква конструкција је немогућа. Да би ово било могуће Вукота Вукашинов, Вукосав Вукотин и Вукота Вукосављев морали су се женити са петнаест година, сва тројица. За Вукоту Вукашинова знамо да се није тако рано оженио, тако да ова тврдња отпада. Чобо је 1720. године имао шеснаест година, значи рођен је 1704. године, а његов брат Вукале рођен је 1702. године. Њихов отац Вукота рођен је око 1676. године, а Вукотин отац Вукосав рођен је око 1650. године. Значи, Вукосав од кога су Вукотићи у Додошима је врло вјероватно један од осам синова Вукашина Драгојева. Вукосав или Вукадин је брат Вукоте Вукашинова, а не син.

4. Дамјан – ДАМЈАНОВИЋИ – Чево

У другој половини XVII вијека Дамјан Вукашинов Драгојевић, предак Дамјановића, доселио се из Војинића у Крижев До, који се састоји од истоименог села и више засеока. Дамјан је имао три или више синова, а упамћена су имена Живка и Новака.

Чевски харамбаша Живко Дамјанов је био утицајна личност. Помиње се 1709. и 1723. године. Живко Дамјановић, Марко Вукотић и Јово Драшковић су 1754. године водили преговоре о плаћању харача са босанским везиром у Гацку. Предање каже да је погинуо на Кусидама код Никшића са Вулом Гардашевићем.¹⁶⁹

Предање каже да су једног или двојицу Живкових синова убили Живкови синовци који су ускочили у Никшић. Претходно им је Живко отимао земљу,

¹⁶⁸ Мисли се на Чево до прве половине XX вијека, као и на Чевљане одсељене у околину Никшића до тог доба.

¹⁶⁹ За Вула Гардашевића друго предање каже да је погинуо на планини Лигунару у сукобу са Цуцама.

помјерајући међе на њихову штету, због чега је дошло до свађе. Од ова четири Живкова синовца потичу: **Думнићи**, **Мусићи** и **Тодоровићи** (од Станојице), **Ђоковићи** (од Радојице), **Ракојевићи**, **Ђикановићи**, **Ђикановићи** – **Гашевићи** и потурчени Усовићи (од Пеја).

Дамјановићи из Крижева Дола потичу од Новака Дамјанова. Понегдје се тврди да од Живка није остало потомака. Живко је имао три сина. Упамћено је име само једном, Дајици. Дамјановићи из околине Бијелог Поља (Каљића Лијеске) потомци су или Живка или његовог брата (у том случају Дамјан је имао четири сина). Могуће је да су Живкови синови имали потомке који су одселили из Чева. Дамјановића има одсељених у Никшић, Кочане, Подгорицу, Србију.

Дамјановићи су живјели у Крижеву Долу. Нису имали катуне већ су земљу у Копитнику издијелили. Дио њих се населио на сјеверне обронке Копитника са Ђукановићима и Николићима. У Кути се досељавају послите одсељавања Балетића (1790. или 1835. год.).

5. Вук

– Остојићи, Дамјановићи, Пушоњићи – Затарје, Пљевља

Не зна се тачно гдје су одселили потомци Вука Вукашинова. За Вука се зна да је имао сина Цветка.¹⁷⁰ Његови потомци су некуда одселили. Неки сматрају да би од Вука могли бити Вуковићи у Мратињу у Пиви. Мислим да је то мало вјероватно. Вуковићи у Мратињу кажу да су се ту доселили из Чева у доба када је грађен манастир Пива (1573–1586). Дошли су Вукић и његов брат Вукота. Вукић је остао у Мратињу, а Вукота отишао даље, не зна се куда. Врло је могуће да су то били харамбаша Вук Драгићевић (Вукић) и његов рођак Вукота Перков. У том случају досељавање је било 26 година послите изградње манастира Пиве. Могуће је да су Вук Вукашинов и Вукадин Вукашинов са потомцима одселили, па су од Вука Вуковићи у Мратињу, а Вукадин је наставио даље (а не Вукота). Али то би било 150 година послите зидања манастира Пиве и због тога сматрам да су Вуковићи у Пиви прије од Вука Драгићевића или можда од неког другог и тешко да су од Вука Вукашинова.

Могуће је да су Вук Вукашинов и Вукадин Вукашинов са потомцима одселили, па су од Вука Вуковићи у Мратињу, а Вукадин је наставио даље (а не Вукота). Али то би било 150 година послите зидања манастира Пиве и због тога сматрам да су Вуковићи у Пиви прије од Вука Драгићевића или можда од неког другог и мала је вјероватноћа да су од Вука Вукашинова.

У Прветама су живјели Вуковићи који су били близак род са Вукотићима или њихов огранак, што је забиљежио Андрија Лубурић на два мјеста у својим биљешкама. Неки Вукотићи су сматрали да ови Вуковићи нису род са Вукотићима већ да су живјели уз њих. Ови Вуковићи би могли бити потомци Вукотина брата Вука Вукашинова. У Чеву је упамћено и предање да од ових Вуковића из Првета потичу Пушевићи који су ускочили у Никшић и прешли на ислам. Каже се да су Пушевћима прозвани у Никшићу. Послите рата 1878. године из Никшића су одселили у Турску. Могуће да их се дио (или сви) одселио у околину Фоче, 1843. године. Ђорђе Вукотић наводи да се дио ових Пушевића покристио и настанио у Србији. Не треба их мијешати са Пушоњама из Затарја и Рашке области. Због тога што су Пушевићи били потурчењаци неки Вукотићи нису желели да прихвате да су род са њима. Или су поменути Вуковићи од Вукотиног сина из првог брака. Али Вукотићи који су давали податке Лубурићу истовремено нису упамтили ништа о потомцима овог Вука Вукотиног.

Могуће је да су потомци Вука Вукашинова Остојићи, Дамјановићи и Пушоње у Затарју – Потарју (пљеваљском и бјелопољском крају). Или су од Вука или

¹⁷⁰ Податак је из херцеговског архива. Нисам сигуран да се ради баш о овом Вуку.

су од Јанка, Миће или Драгоја. Син неког од њих звао се Остоја. Он је имао синове: Милоша, Милосава и Дамјана од којих потичу Остојићи из Ђурђевића Таре и Пушанског Дола, Пушоње (Пушоњићи) и Дамјановићи са Косанице. Три Остојина сина са својим синовима досељавају у Ђурђевића Тару највероватније у јесен 1757. или у прољеће 1758. године. У Тару су дошли из Чева преко Црмнице и Равне Ријеке код Мојковца. Код Остојића је добро упамћено предање по којем су им на Чеву најближи Вукотићи у чијој су близини највероватније живјели, као и да се један Остојин стриц звао Дамјан. Ова братства се блиско својатају са Дамјановићима из Каљића Лијеске у Потарју који су ту доселили из Чева у вријеме владике Петра I Петровића.

6. Јанко

– Думнићи, Ђикановићи, Ђоковићи, Мусићи, Ракојевићи
и Тодоровићи – Горње Поље, Голија

Недоумица постоји и када су у питању братства Думнићи, Ђикановићи, Ђоковићи, Мусићи, Ракојевићи и Тодоровићи у Горњем Пољу и Голији; да ли потичу од Дамјана или Јанка.

У Чеву се о Јанку и његовим потомцима не зна ништа. Зна се да су некуда одселили, али других података немају. Думнићи, Ђикановићи, Ђоковићи, Мусићи, Ракојевићи и Тодоровићи у Горњем Пољу и Голији су братства која су близак род Дамјановићима из Крижева Дола и Вукотићима. О њима ће бити речено у поглављу о иселиним братствима. За четворицу браће од којих потичу братства у Горњем Пољу и Голији Петар Пејовић каже да су били синови Јанка.¹⁷¹ Ако су синови Јанка Вукашинова онда им је Живко Дамјановић брат од стрица, а не стриц. Тешко је утврдити да ли су четири брата били унуци Дамјана, Јанка или Вука. Или су можда Јанкови синови.

7. Мићун (Мића)

За Мићине потомке каже се да су одселили некуд у Србију, у другој половини XVIII вијека. Неки Вукотићи сматрају да су Мићићи потомци војводе Мића Вукотића. Други за Мићиће тврде да су потомци Мићуна Мића Вукашинова. Ових Мићића је у Чеву било до 1779. године пет породица и сви су одселили у Србију. Има их у околини Чачка и Ужичке Пожеге. Чувени Карађорђевић сердар Јован Мићић из Ужица није од ових Мићића већ је из Телач Дола у Горњој Морачи или Бањана или из Пиве (постоји више различитих предања о њиховом поријеклу).

Можда се Мићунови потомци презивају и једним од презимена: Озринић, Озројевић или Озровић; којих има у Србији?

8. Драгоје

За потомке Драгоја – Драга претпоставља се да су одселили у Босну и Хрватску, Банију, Далмацију, околину Книна. До овакве претпоставке дошло је због тога што у тим крајевима има много братстава са презименом Драгојевић. Неки од њих и тврде да потичу из Чева. Могуће је да су Драгови потомци заробљени од стране Ђуприлића 1714. године и одведени на Гласинац одакле су се раселили у друге крајеве.

У Крајини на Скадарском језеру живе Радишковићи који кажу да потичу од Озровога сина Драга. По овом претку је добило име село Драговићи у коме је настањено ово братство. Радишковићи су албанизовани и не знају српски. Могуће је да су они потомци Драгоја – Драга Вукашинова.

¹⁷¹ Петар Пејовић, *Озринићи – племе старе Црне Горе*, Београд 2004.

**Потомци Ивана Драгојева
Војинићи – Ивановићи:
ЂУКАНОВИЋИ, НИКОЛИЋИ, ПАВЛОВИЋИ**

Иван је четврти Драгојев син. Био је слабашан, а кажу да је био и хром. Око 1660. године добио је у дио Заљуће. Тамо су га прогнали Доњекрајци, па се вратио у Војиниће, а у Заљуће су одселили поп Прента и његови синови који су ускоро повели Озриниће и Малоцуце у обрачун са Доњекрајцима. Временом су Иванови потомци постали једини становници Војинића. По Ивану су их звали Ивановићи, а по мјесту становања звали су их Војинићи. Иван је имао два сина: Ђукана (1645–1710) од кога су Ђукановићи и Николу (1648–1696) од кога су Николићи и Павловићи.

Године 1700. опљачкан је транспорт стоке Ришњанима у Рудинама. Ришњани из освете убију Гаврила Кнежевића, кнеза из Заљућа. Послије смрти кнеза Гаврила Кнежевића, Ивановићи преузимају кнежевско звање. Вјероватно је Гаврило Кнежевић био шура Ивана Драгојева или таст Ђукана Иванова.

Ивановићи су били противници Његоша када је уводио порез. Због тога им је Његош укинуо титулу кнеза. Самовољу Ивановића је прекинуо књаз Данило, који их је као апсолутиста присилио да служе заједничком интересу.

Имања Ђукановића, Николића и Павловића су село Војинићи са околним селима и велики предио Ластве Чевске. Ивановићи су почели насељавати Ластву Чевску почетком XIX вијека. До тада су им на Ластви били катуни. Прво су се настанили код Јамића, са сјеверне стране Копитника, а касније се насељавају на Горњу Ластву.

Ђукановићи.

Ђукан је имао неколико синова. Знају се имена двојице: Мојаш и Вукота. Мојаш Ђукановић је био кнез. Године 1714. скадарски паша Ђуприлић је позвао црногорске главаре да дођу на договор са њим. Владика Данило је бранио главарима да иду код Ђуприлића. Против одласка били су и Вукота Вукашинов и његов син Ђикан Вукотић. Вукота је бранио Мојашу да иде Ђуприлићу, али је овај ипак отишао. Код Ђуприлића је дошло 37 главара из читаве Црне Горе. Кад су посједили на под да разговарају са пашом, овај је наредио слугама да скоче на главаре и заробе их. Паша је на том мјесту наредио да се главари задаве и то је и учињено. Тако је настрадао кнез Мојаш Ђукановић.

У документу од 1. јуна 1715. године на списку главара у Његушима помињу се Матијаш Јовановић¹⁷² (Јанковић) и Мојаш Ђукановић.

У Котору је у мају 1719. године донијета пресуда којом се неки млетачки поданици из Доброте и Костањице осуђују да обештете Вукоту Вукашиновића, Мојаша Ђукановића и Томаша Николића (сви из „Оздринића“), за неко плаво сукно које су ови Озринићи оставили на чување у вријеме Ђуприлићевог напада. Пресуда је објављена 7. јуна 1719. године. У овом судском процесу су учествовали владика Данило и митрополит захумски Стефан.

Мојаш Ђукановић (*Mrgiag Giustavovich*), Којица (*Goica*) и Томаш Николић помињу се на општецрногорском Збору 1723. године.

У предањима је упамћено да је Мојаш Ђукановић убијен од Ђуприлића 1714. године, а Вукота Вукашнов је умро 1718. године. Нејасно је како се помињу у документима из каснијег времена као живи. У првом и другом случају могуће је некако и да буду поменути и у случају да нису били живи. У првом случају, ако се ради о списку главара из ранијег периода у односу на датум у документу. У другом случају, ако се односи на пресуду да се сукно врати потомцима власника. У трећем случају

¹⁷² Вујовић.

могуће је да је дошло до забуне и да је ријеч о неком другом главару. Или можда предање у вези Мојаша Ђукановића није тачно.

И у једном млетачком уговору из 1730. године помињу се кнежеви Мојаш Ђукановић и Томаш Николић, а у Велестову кнез Андрија Мићуновић и Комнен Милошевић.

Марко Вукоте Ђуканова био је сердар Озринића. Живио је средином XVIII вијека. Кнежеви су били: Лабуд Мојашев, Васо, Тодор Лабудов и Шћепо Тодоров. Истакнути харамбаше били су Милић Грујичић, Крсто Грујичић, Ђуро Горчинов и други.

Ђукановићи се дијеле на огранке: Бојичиће, Бугуровиће – потомци попа Бутора Ђукановића, Грујичиће – потомци Грујице Ђукановића, Лабудовиће – потомци Лабуда Милошева Ђукановића; Марковиће и Матовиће.

Временом су Ђукановићи постали јако братство. Због своје снаге понашали су се самостално, готово као посебно племе, али то је особина скоро свих братстава Озринића. Племо Озринићи било је јединствено увијек у борби против Турака, док су у вријеме мира дјеловали свако за себе.

Једном приликом женио се неки Чевљанин. За кума је изабрао Петра Ђукановића.¹⁷³ По старим обичајима млада је прву ноћ проводила лежећи покрај кума (ђевера). Понекад би се десио случај да се куму млада допадне и обрнуто, па се не би све завршило само са лежањем. У тим случајевима би млада и кум бјежали из племена, па би сватови осванули и без младе и без кума. У овом случају није било бјежања. Чевљани су Петра Ђукановића због ове срамоте на Зборној Главици осудили на смрт каменовањем. Петар је уз помоћ својих рођака успио да побјегне. Настанио се на Гласинцу, гдје је прешао на ислам. Ови муслимани су са Гласинца некуд одселили.

Ђукановићи у селу Дајбабе у Зети и Враки код Скадра и њихови рођаци Колороге и Рогошићи тврде да су досељени из Војинића и да потичу од Ђукановића. О њима ће бити ријечи у поглављу о исељеним Озринићима.

Ђукановића има одсељених у Никшић и околину (Кочане, Брођанац Никшићки), Цетиње, Подгорицу. Из Војинића је 1863. године у Србију одселио Саво Војинић Живковић са породицом. Не зна се да ли је био од Николића или Ђукановића. Ђукановића има у околини Прокупља, Петровом Селу, Реткоцеру и Коњарнику, Војводини. Исељених Ђукановића има и у околини Лесковца и они се презивају **Бугуровићи**.¹⁷⁴ Слава Ђукановића је Аранђеловдан.

Пасови Ђукановића 1 (1910. год.): Драгоје – Иван – **Ђукан** – Вукота – Марко – Мрко – Живан (Живко) – Павле – Радован – Милутин.

Пасови Ђукановића 2 (1982. год.): Драгоје – Иван – **Ђукан** – Мојаш – Милош – Дајица – Бутор – Никола – Горчин – Митар – Милован (рођ. 1909. год.) – Момир.

Николићи.

У документима из септембра 1693. и октобра 1695. године помиње се у Озринићима кнез Никола Јовановић. Могуће је да је то Никола Иванов.

У Озринићима су 14. децембра 1696. године неки Илија (Алија) Барденак (Бандерак) и Радоје Цуца отели двојици кројача из Подгорице 15 дуката. Нападаче је штитио Вулиша Краљевић. Драшко Поповић и Никола Ивановић присилили су нападача да врате новац. У свађи која је настала Бандерак је убио Николу Ивановића, а њега је убио Драшко Поповић.

¹⁷³ Ђорђе Вукотић помиње Петра Ђукановића, док Петар Пејовић наводи да је ријеч о Петру Ђуканову Николићу.

¹⁷⁴ Не треба их мијешати са Бугуровићима из Никшића који потичу од Радуловића који су некада живјели у Башином Селу. Они су род са Радуловићима, Бојанићима, Баровићима из Штедима и Вуковићима у Риђанима и Камнеском.

Никола Ивановић је имао синове: Којицу, кнеза Томаша и Пренташа. Од њих потичу три огранка Николића: Којичићи, Томашевићи и Пренташевићи. Томаш Николић и Вук (Вуко) Којичић су били чувени харамбаше. Вук је посјекао бега Љубовића.

У једном документу помиње се Вујадин, син кнеза Томаша из Озринића, који је са Симом, сином попа Ђура од Никшића и шест Ришњана заробљен приликом четовања на Мљету од стране Дубровчана у прољеће 1752. године. Одведени су у дубровачки затвор. Ослобођени су у марту 1753. године у размјени заробљеника.

Николића има одсељених у Србију, у Прокупље, Петрово Село, Реткоцер и Коњарник. Било их је одсељених у околину Пећи и Таковице у Метохији. Славе Аранђеловдан. Од Николића потичу **Поповићи** у околини Ваљева и Поповићи у Јабланичком округу. И од одсељеног Андрије Николића **Андрићи** у Србији.

Пасови Николића 1: Драгоје – Иван – **Никола** – Томаш – Лако – кнез Асан – Илија – Богдан – Јанко (Јошо)¹⁷⁵ – Спасоје – Благота.

Пасови Николића 2: Драгоје – Иван – **Никола** – Којица – Вук – Спасоје – Илија – Пејо – Мићо – Марко – Радомир – Данило.

Павловићи.

Павловићи потичу од барјактара Павла Ђурова Николића. Њега је четрдесетих година XIX вијека убио Мирко Спасојевић из Пјешиваца у сукобу око међа. Ђед Павла Николића је купио од ђеда Мирка Спасојевића из Пјешиваца земљиште звано Орани до. Без обзира на то Пјешивци отму Николићима тај до. Николићи нешто касније због тога убију Новака Спасојевића. Из освете Мирко Спасојевић убије Павла Николића. Потом Николићи убију Сава Спасојевића, а Мирко Спасојевић на Меоцима убије Лазара Павлова Николића. Након тога је дошло до умира и пребијања глава, а Суд састављен од сенатора и гвардије утврдио је границе између Озринића и Пјешиваца у мају 1839. године.

Павле Николић је имао пет синова: чувени војвода Пеко Павловић, Лазар (није имао потомке), Саво, Крсто и Јанко. Пеко је имао три сина: Томаша, Николу и Илију. Томаш Павлов је био капетан у руској војсци. Његови потомци живе у Русији. Сви Павловићи су у другој половини XIX вијека одселили из Чева. Павловићи – Николићи су имали надимак Ације.

Војвода Пеко Павловић (1830–1903) је најчувенији од Ивановића. Дуго је ратовао по Херцеговини. Остале су записане његове ријечи из 1875. године: *Ја знам сваку плочицу, која се клеће по Херцеговини, у којој сам тридесет година четовао, а камоли да не знам пут од Цетиња до Невесиња.* Пеко Павловић је био војвода, а звали су га надвојводом као и Петра Вукотића, да би истакли њихов ранг у односу на остале војводе.

Барјактар Никола Пеков, 1878. године из Војинића пресељава у Дугу (Пресјека – Горње Поље код Никшића). Његов син Радоје Николин нестао је у Другом свјетском рату. Иза њега је остао син Љубомир Радојев који је имао два сина: Зорана и Николу. Већина њихових потомака настанило се у Никшићу. Пеко Павловић је са трећим сином Илијом и братом Крстом, послје свађе са књазом Николом, 1878. године, отишао у Србију, у Топлицу и тамошњи Павловићи су потомци Илије Пекова и Крста Павлова. Прво су се настанили у село Раставницу, а Пеко Павловић је доселио у Бериље. Пеко се 1882. године настанио у Прокупље. Живио је у Србији и Бугарској. Путовао је у Русију. На крају се вратио у Црну Гору. Саво и Јанко Павлови су из Меоца на Горњој Лавти одселили у Србију крајем XIX вијека. Потомци Сава и Јанка

¹⁷⁵ Ђорђе Вукотић помиње Јанка, а Петар Пејовић – Јоша.

одселили су се у разна мјеста: Загреб, Врбас, Ниш и другдје. Њихови потомци се презивају Николићи.¹⁷⁶ Славе Аранђеловдан.

В У Ј О В И Ћ И

Пети Драгојев син је Вујо. Његови потомци су Вујовићи. Вујо је око 1660. године доселио у тада ненасељене Ожеговице. Ускоро, последице сукоба са Доњекрајцима, припало му је и Башино Село. Негдје се може наћи податак да је Вујо доселио у Ожеговице 1640. године. Често се у предањима о Озринићима мјешају ове двије године. Мислим да је 1640. година погрешно навођена, ко зна због чега. Догађаји који се помињу везано за ту годину десили су се око 1660. године. До средине XVIII вијека Вујовићи су живјели само у Ожеговицама. Када су Радуловићи и Бојанићи протјерани Вујовићи се насељавају у напуштено Башино Село, Доловско Корито и дио Беретина дола и ово земљиште прикључују Ожеговицама. У првој половини XIX вијека Вујовићи се насељавају у Убла Чевска, а нешто касније и на Бијеле Пољане и Броћанац.

По цуцком предању које је забиљежио Јован Ердѣљановић 1910. године, средином или у другој половини XVII вијека, Рачета, брат Мијана, претка Мијановића из Малоцуцког села Круг, убио је неког Чевљанина из Ожеговица и побјегао. Ожеговичани су заузели сву Рачетину земљу. Тек око 1840. године су вратили земљу, када су Мијановићи новцем измирили крв коју је Рачета дуговао.

Вујо је имао три сина: Саву (1645–1723), Милоша (1647–1725) и кнеза Јанка (1649–1731). Андрија Лубурић је забиљежио да је Вујо имао синове Јанка и Мартина. И код самих Вујовића има недоумица у вези имена Вујових синова.

Кнез Јанко имао је у Ожеговицама кућу озидану у кречу као што су куће у Приморју. Имао је пред кућом гумно и у близини отесан камен са кога је узјачивао коња. Кнез Јанко је живио попут средњовијековних витезова.

Вујовићи се дијеле на огранке: Савиће од Сава Вујова (или Сава Јанкова), Милошевиће од Милоша Вујова и Голубовиће од Голуба¹⁷⁷ Јанка Вујовог. Касније су се издвојила још два огранка: Радовановићи и Милићи који су одселили из Чева у Никшићке Рудине и околину Лесковца. Милићи – Рушевићи у Милочанима у Горњем Пољу код Никшића потичу из Марковине, а не од Вујовића из Ожеговица.

Од Вујовића се истицао бан Матијаш Јанков који је предводио дио војске у боју на Трњинама против бега Љубовића 1722. године. Матијаш Јанковић (Sanovich) се помиње и 1723. године.

Најчувенији од Вујовића је Симо Милутинов Кођошија, син Милутина Милошева Вујовића, савременик је владике Петра I. Симо Кођошија рођен је на Чеву (Ожеговице) 1726. године.

Симо је носио дугачак перчин. Био је космат па је прозван Кођошија. Вук Карацић забиљежио је да је имао густе обрве које су му прекривале очи па их је морао засукивати као бркове. Носио је токе и доламу, око главе црвен шал, двије сребрне пушке за појасом, сребрни ханцар и увијек је о појасу носио дугачак мач и топуз (који се чувају у цетињском музеју). Симо је био прави горостас. Није имао главарску титулу, али је био утицајна личност. Командовао је дијелом црногорске војске крајем XVIII вијека. Учествовао је у одређивању границе између Црне Горе и Млетачке Републике у которским странама.

Када је умро владика Василије Петровић владика је постао Петар I коме је тада било 20 година. Он је отпутовао у Русију. У његовом одсуству Млечани су уз помоћ губернадуре Радоњића покушавали да потплате галваре да признају млетачку власт. На Цетиње дође неки млетачки генерал. За то чује Симо који је у то доба био

¹⁷⁶ Петар Пејовић, *Озринићи – племе старе Црне Горе*, Београд 2004. Пејовић наводи Сава и Рака, а Сава и Јанка наводи Радивоје Тадић, *Горње Поље код Никшића*, Никшић – Београд 2001.

¹⁷⁷ Негдје се тврди и да је Голуб Матијашев.

стварни господар Озринића. Он са 700 Озринића дође на Цетиње. На Цетињу је био млетачки генерал са пратњом. Имао је хрпу новца и објашњавао је народу да свако од њих ко узме новац признаје млетачку власт. Народ је гледао шта ће учинити Симо и Озринићи. Симо је пушио дугашак чибук и мирно гледао. Након неког времена Симо приђе генералу и саспе му ужарени пепео из чибука за врат.

Генерал врисну, а Симо му рече: *Тур, генерале*.¹⁷⁸ Овим је Симо хтио да понизи генерала. Симо извади мач и рече: *Купи Лацмане те паре и иди одакле си дошао, не продају Црногорци своју част и слободу за лацманске паре*. Затим замахну мачем и рече: *Ко се усуди да узме од овијех лацманскијех пара, овим ћу му мачем одсијећи главу ка кокоту*.¹⁷⁹

Генерал покупи новац и Млечани оду у Котор. Петар Вукотић је сматрао Сима Кођошију за највећег црногорског јунака. То је поменуо на једној здравици код књаза Николе.

Једном приликом, крајем XVIII вијека Симо Кођошија је са Вујовићима хтио отети земљу Вукотићима и протјерати их. Вукотићи позову у помоћ кнеза Мрђена и Велестовце и они спријече напад.

Чувен је био и барјактар Рашо Спасојевић Вујовић. У једном млетачком документу помиње се Голуб Јованов из Ожеговица који је водио чету која је 1769. године заплијенила турску стоку. Тада се помињу као четовође и синовац Мојаша Ђукановића са Чева и Мргуд Милошев са Велестова.

Од Вујовића потичу **Бајовићи** (и њихов огранак **Одовићи**) и **Перовићи** у Горњем Пољу код Никшића, **Баровићи** под Орлином код Броћанца, **Лукићи** у Црквицама у Опутној Рудини (Бањанима) и Топлици у Србији, **Матијашевићи** у Ораху код Видрована у Горњем Пољу код Никшића и њихови огранци **Ђешњићи**¹⁸⁰ и **Шаровићи** у Ораху и Праги. Од Матијашевића су и **Ашоње** у Рађевићима (Рогатица, Република Српска, БиХ). **Спасојевићи** у Лукову. **Тадихи** у Шипачну. Ненадићи (није презиме) су огранак Голубовића. Као огранци Вујовића помињу се и: Ђикановићи, Филиповићи и Драгишићи.

Вујовића има одселиених у Никшић и околину: Броћанац, Кочане, Милочане, Глибавац, Враћеновиће, Луково, Никшићке Рудине, околину Прокупља, Лесковца, Реткоцер код Лебана и друга мјеста у Србији. У Србију се 1863. године одселио Милоња Марков Вујовић са осам чланова породице. Вујовића је било одселиених на Косово послје Првог свјетског рата, а касније су се селили и у Војводину, Београд. За два братства Вујовића у Опутној Рудини, који су тамо доселили из Риђана код Никшића у различито вријеме, не може се тачно утврдити да ли су од чевских Вујовића или су род са Вујачићима, Даковићима, Булајићима, Делибашићима и другим њима сродним братствима у Грахову, а која потичу из Куча.

Пасови 1 (1910. год.): Драгоје – Вујо – Јанко – Матијаш – Голуб – Бојица – Ристо – Милован – Благота (Бајо) – Мило.

Пасови 2 (1984. год.): Драгоје – Вујо – Јанко – Матијаш – Иван – Баћо – Ненад – Лазар – Ђуро – Ристо (рођ. 1885. год.) – Радомир – Славко (рођ. 1968. год.).

Пасови 3 (1982. год.): Драгоје – Вујо – Милош – Петар – Драго – Гојко – Лука – Вуко – Машут – Божо – Драго (рођ. 1932. год.) – Мирко (рођ. 1957. год.).

Пасови 4: Драгоје – Вујо – Милош – Милутин – Симо Кођошија – Спасоје (посјекли га Турци у Дуги) – Рашо (у доба књаза Данила настанио се на Луково) – Илија (био је командир луковског батаљона, умро је 1934. год.).

¹⁷⁸ То се каже јарцу кад вречи.

¹⁷⁹ Марко Вујачић, *Знаменити црногорски јунаци*, књ.1, Цетиње 1951.

¹⁸⁰ Негдје се може наћи да пише Ђешњић.

МАРКОВИЋИ

Марко је шести Драгојев син. Имао је три сина: Петра (1648–1727), Мирка (1650–1731) и Вукића (1652–1734). У времену између Кандијског и Морејског рата, око 1680. године, Марко са синовима одлази у Буроње у Љешанској нахији.

Марковићи тврде да је Марко Драгојев живио у заједници са синовцем Вукотом и осталим потомцима Вукашина Драгојева. Једне зиме је на Чеву пао велики снијег па је Марко отјерао стоку у Буроње и остао да презими код рођака Комнена Радусина који је нешто раније одселио у то село. То је крај са блажом климом него што је у Чеву. На наговор Комнена Радусина Озринића, Марко Драгојев се населио у горњем дијелу Буроња. Марко је отишао у Подгорицу и од Турчина Кулуза коме је земљиште припадало узео нешто земље и шуму у закуп. Зна се сигурно да је нешто земље купио, па је могуће и да је сву земљу тада купио. Касније су Маркови потомци купили од сусједа још земље у околини.

Тако се у Буроњама у Љешанској нахији развило братство Марковића. Сви Маркови потомци у Буроњама се тако презивају. Марковићи у Буроњама се дијеле на три огранка: **Петровићи** су од Петра, **Мирковићи** од Мирка, а од Вукића су **Живковићи** који се зову по Вукићевом унуку Живку. Огранак Мирковићи се дијели још на огранке: **Јокчићи**, **Перовићи** и **Мрђеновићи**. А огранак Живковићи се дијели још на огранке: **Горчиновиће**, **Шутиловиће** и **Борковиће**. Огранак Петровићи је почетком XX вијека потпуно исељен из Буроња. Марковићи су у Буроњама подигли цркву Арханђела Михаила. Марковића има одсељених у Зету (огранак **Васовићи**), Бјелопавлиће, Подгорицу, Враку код Скадра (од огранка Мирковића, задржали презиме Марковић), околину Крушевца и околину Крагујевца гдје се вјероватно презивају **Јовановићи**. У XIX вијеку су се у околину Алексинца у Србији одселили потомци Јоваша Ненадова Марковића (**Јовашевићи**): Митар и Милош. Њихови потомци се презивају **Митровићи** и **Милошевићи**. Од Марковића су **Бјелановићи** – **Марковићи** у Балабанима у Зети. Огранак **Манојловићи** одсељен је у Васојевиће. Марковићи славе Аранђеловдан. У тим крајевима Љешанске нахије осим Марковића населили су се и други Озринићи: Радусини и Ђуровићи – Цаушевићи.

РАДУЛОВИЋИ

Радуле је седми Драгојев син. Он је 1660. године добио земљу у Заљућу (или Војинићима). Око 1680. године одселио је са породицом у Комане. Радуле је имао много оваца. Зимовао је у Заљућу. Чим би снијег окопнио гонио је бројну стоку у Комане јер су питомији и жупнији предјели. Временом је почео тамо и да зимује. Тако је са синовима трајно напустио Заљуће и настанио се у Команима. Ђорђе Вукотић¹⁸¹ сматра да се Радуле можда није одселио сасвим добровољно. Пошто се три пута женио могуће је да се замјерио породицама бивших жена, а и патријархална средина тог доба није благонаклоно гледала на бројне промјене жена. Када је Радуле одселио у Комане са њим су отишли и Бездановићи. Радуловићи и Бездановићи (Пејовићи, Јовановићи и Радоњићи) су организовали заједнички живот у Команима. Временом су Радуловићи израсли у велико братство у Команима.

Радуле се женио два или три пута. По првој варијанти¹⁸², са првом женом је имао синове Вуја и Вулету. Са другом женом имао је синове Стана, Бега и Вујадина. По другој варијанти¹⁸³, са првом женом имао је сина Вуја, са другом синове Милоша, Вујадина и Бега, а са трећом женом имао је сина Вулету.

¹⁸¹ Ђорђе Вукотић Чевски, *Племи Озринићи или Чевљани*, Београд 1998.

¹⁸² Милован Перишин Пејовић, *Племи Комани: Бандићи, Бездановићи, Радуловићи кроз вијекове*, Цетиње 1976. У овој књизи су дати детаљни родослови братстава у Команима.

¹⁸³ Ђорђе Вукотић Чевски, *Племи Озринићи или Чевљани*, Београд 1998.

Вујови потомци су се раније звали Главичани и дијелили су се на огранке: Вукашиновиће, Вуковиће, Пилетиће и Томашевиће, који потичу од четири Вујова сина. Један од синова звао се Новак, а он је имао сина Марка чији потомци су се презивали Даичићи и Томашевићи.

Вулетини потомци су се раније звали Вулетићи. По Вулетином сину Милошу зову се Милошевићи. Вукадин Милошев је имао синове Бјеладина и Којицу по којима се зову огранци Бјелановићи и Којичићи.

Од Стана¹⁸⁴ Радулова (или Милоша¹⁸⁵) су Становићи. Петар Пејовић¹⁸⁶ наводи да је Милош Радулов имао сина Станка од кога потиче огранак Станковићи.¹⁸⁷ Исправно је Стане и Становићи. Стано је имао сина Рада.

Од Бега Радулова су Беговићи. Бего је имао сина Ивана.

Од Вујадина Радулова су Вујадиновићи. Вујадин је имао сина Станка.

Становићи, Беговићи и Вујадиновићи су се раније звали Никодољцима, по Никовом Дољу у Милатима Команским гдје су у прво вријеме живјели. Могуће је да је Радуле имао још синова. Радулови потомци су имали различита (поменута) презимена, али су се договорили да се презивају по Радулу. Ужа презимена (имена огранака) користе само између себе. Тако се данас сви Радулови потомци презивају Радуловићи.

Од краја XVIII па до почетка XX вијека од Радуловића је било шест попова.

Капетани су били Сула Радов, поп Симо Ников и Филип Симов. Барјактари су били Кујо Марков, Маркиша Кујов, Јован Маркишин, а од 1875. године Никола Јовов и Филип Радуловић.

Од самог досељавања у Комане Радуловићи су долазили у сукобе са муслиманима који су ту били присутни. Али они за Радуловиће и Бездановиће нису представљали већу опасност.

У Морејском рату се помиње Вучић Радуловић. Могуће је да је то један од Радулових синова. Средином јула 1691. године скадарски везир Бушатлија, са 6.000 људи, напао је Пипере и почео им палити села. Пиперима су у помоћ притекли Кучи (150), Ровчани (40), Никшићи (150) и Катунјани (150) које је водио војвода Вучић Радуловић. Борба је трајала два дана и Турци су потучени и натјерани у бјекство. Првог дана на бојишту је остало 98 погинулих Турака и још више рањених, од којих су многи касније умрли. Брђани су имали свега 8 погинулих. Заробљено је 8 турских барјака, 300 пушака и мачева. Другог дана су Турци поновили напад, али је и овај био неуспјешан па су се Турци повукли у Подгорицу. Радуловићи не памте овог Вучића па не можемо са сигурношћу утврдити да ли је био Радулов син или је можда био од Радуловића из Башина Села.

Исте године Комане је напао Махмут-бег Пармаковић са 1.500 војника. Команима су у помоћ притекли Озринићи и Загарчани и Турци су били разбијени. Радуловићи и Бездановићи су се често сукобљавали са подгоричким потурчењацима Адровићима који су имали земљу у Команима.

У Команима није било војвода и сердара. Спорове су до прве половине XIX вијека пресуђивали чевски главари који су долазили на Милате да пресуђују. Кнежеви су имали мало власти. У првој половини XIX вијека као значајан главар памти се кнез Новак Лазарев Радуловић.

Радуловића има одсељених у Подгорицу, Никшић, Даниловград, Цетиње, Боку, Бар, Улцињ, Ријеку Црнојевића, Крушевац, Смедерево. Почетком XX вијека неки су се одселили у Метохију и Војводину.

¹⁸⁴ Милован Перишин Пејовић, *Племя Комани: Бандићи, Бездановићи, Радуловићи кроз вијекове*, Цетиње 1976.

¹⁸⁵ Ђорђе Вукотић Чевски, *Племя Озринићи или Чевљани*, Београд 1998.

¹⁸⁶ Петар Пејовић, *Озринићи – племя старе Црне Горе*, Београд 2004.

¹⁸⁷ Можда је ријеч о Станку Вујадинову.

Пасови: Драгоје – Радуле – Вулета – Милош – Станко – Раде – поп Јоко – Рако – поп Крсто – поп Раде (рођ. 1900. год.) – Богослав (рођ. 1931. год.) – Владан.

Слава Драгојевића је арханђео Михаил, а прислужују Светог Илију. После 1750. године неке породице узимају друге славе. Данас Драгојеви потомци славе велики број различитих слава, тако да се према слави данас не може одредити ко је Озринић Драгојевић. Велики број Драгојевића и даље слави арханђела Михаила.

Из куће Драгојевића су многе значајне личности које су својим дјелима исписивали српску историју.

Драгојевићи су у XIX вијеку чинили више од пола племена, док су Цаушевићи чинили трећину племена. Најбројнија братства Озринића су Вукотићи и Вујовићи. Неки Драгојевићи данас, за све остале Чевљане, па и за Гардашевиће и Цаушевиће, тврде да су старинци. То је неки негативан тренд да се издвоји и узвиси изнад осталих и буде посебан.

О з р и н и ћ и   Г а р д а ш е в и ћ и

Гардашевићи потичу од Вука – Гардаша Перкова Озринића (1565–1648) који је био брат Драгоја Перкова. Вук је био висок и лијеп. Сви су говорили да је као створен за гарду, па су га звали Гардаш.¹⁸⁸ Вук – Гардаш је био у четама Озринића које су ратовале са Турцима у Херцеговини, а које је често предводио Вук Драгићевић. Данас неки сматрају да су Вук Гардаш и Вук Драгићевић (рођ. око 1554. год.) једна иста личност. Са овим мишљењем се слаже Петар Пејовић и наводи могуће претке Вука Драгићевића: Драгић (живио око 1540. год.) – Раосаљ (живио око 1570. год.) – Драгић (живио око 1600. год.) – Вук Драгићевић (живио око 1630. год.).¹⁸⁹

Насупрот тога, према именима у дефтерима, сматрам да пасови предака Вука Драгићевића изгледају овако: Дане (1431–1504), па Драго Данић (1460–1519) који је умро прије 1520. године, а његов син је Драгић Драгић (1491–1572), па Раослав или Радован¹⁹⁰ Драгићевић (1524–1592), а његов потомак је Вук Драгићевић (1554–1630) харамбаша из периода између 1582. и 1620. године. Мислим да Вук Драгићевић и Вук Гардаш нису били иста личност.

Гардаш је био у војсци војводе Грдана Никшића 1597. године у устанку против Турака. Гардашев син Раич се око 1610. године населио у тада пусте Војиниће. Претходни становници Војинића помрли су од куге 1608. године, па је село било пусто. У неким предањима се каже да су у Војинићима живјели и Гардаш и Вук Дарагићевић, али се они касније не помињу за разлику од Драгоја који се помиње 1645. године.

Гардашевићи у Ублима Чевским и Бијелим Пољанама се дијеле на два огранка: **Турчиновиће** и **Биочевеће**. Њихов предак је Гаврило Гардашевић који се помиње у октобру 1706. године. Он је имао три сина: Турчина – Тура, Ивана и Вула. Вуле Гаврилов није имао потомке јер је млад погинуо у сукобу са Цуцама у планини Лигунару.

Иван Гаврилов је у сукобу око испаше убио двојицу Цуца и при томе и сам погинуо. Његова жена је са малољетним сином Бијелцем побјегла у род, у Љешанску нахију. Касније се са одраслим сином Бијелцем вратила у Чево. Бијелац је учествовао у четовању са својим стрицем Туром. Гардашевићи који потичу од Бијелца уже се зову Биочевећи. Памти се харамбаша Андрија Биочев.

Турчиновићи потичу од Турчина – Тура Гаврилова. Он није био потурчењак, већ му је то био надимак. Био је чувен јунак и истицао се у бојевима са Турцима.

¹⁸⁸ Нејасно је на какву гарду и гардисте се мисли када је у питању то вријеме (око 1600. године).

¹⁸⁹ Петар Пејовић, *Озринићи – племе старе Црне Горе*, Београд 2004.

¹⁹⁰ У дефтеру из 1570. год. помиње се Драгић Тодоров. Можда је Радован његов син.

Када су Турци напали торине Никца од Ровина на Изворима у Цуцама, Никац је послао сина да тражи помоћ од сердара Вукала Вукотића, Тура Гавриловића и Сима Радуловића из Башина Села. Они су предводили потјеру која је сустигла Турке у Кобиљем Долу. Ту је дошло до борбе у којој је погинуло много Турака, а преживјели су побјегли. Потјера је вратила Никчеве овце. Јован Ердељановић је забиљежио да је чувени јунак Туро Гавриловић био од Радуловића из Башина Села. Или је то грешка или су у исто вријеме живјела два чувена јунака Тура Гавриловића. Треба поменути да је у доба погибије Никца од Ровина, Туро Гардашевић имао преко седамдесет година и није могао предводити потјеру, ако је тада уопште био жив. Вукале Вукотић је тада био жив, али и он стар око седамдесет година, тако да и за њега исто важи.

Једно предање Гардашевића каже да се Туро са једним сином, последије неког сукоба на Чеву, склонио код Турака у Никшић и тада потурчио. Из Никшића су ратовали против Катуњана. Касније се Туро са сином Османом вратио у Чево и поново покрстио.

Каже се да је Осман Туров тада први добио руски барјак. Ова тврдња је нетачна, руски барјак је добио неки други Осман Гардашевић, 1711. године, а Осман Турчинов тада није био рођен.

Друго предање Гардашевића каже да су у Никшић пребјегли Туро и његови синови Мићо и Осман. Од њих се, по овом предању потурчио само Осман. Он је убио Турчина Уса Ракојевића, па се вратио на Чево и поново покрстио.

Треће предање Гардашевића каже да су последије погибије Тура Гавриловића у Очинићима, у Никшић пребјегли Турови синови Осман (Јован) и Бека, док су на Чеву остали Турови синови Мићо и Лука. Беку Турова су посјекли Цуце у Кобиљем Долу. У покушају да га освети погинуо је око 1776. године Бећа Пељевић. Осман је четовао по Херцеговини, па је са барјаком који је добио од Турака, из Подгорице ускочио у Црну Гору. Гардашевићи кажу да је Осману име било Јован. Османов син Горчин је био барјактар. Лука Турчинов је погинуо 1807. године код Клобука. Ово треће предање се чини најближе истини.

О погибији Тура Гаврилова Гардашевића предање каже да се десила на Очинићима, јужно од Цетиња. Тада је чета Тура Гавриловића одвела десетак заробљених дјевојака у Никшић. У Мајсторима, најјужнијем његушком селу, које се налази у сусједству Очинића, при врху Ловћена налази се Турчинов крш. Његуши кажу да је ту погинуо Туро Гаврилов Гардашевић.

Гардашевићи су живјели у Чеву, у Војинићима. Средином XVIII вијека Турови синови насељавају се у Убла Чевска. Средином XIX вијека насељавају се у Бијеле Пољане. Почетком XX вијека били су у селима: Убла Чевска, Седло и Бјеле Пољане. Гардашевићи живе и у Загреди, а има их исељених у друге крајеве.

У млетачким изворима се помиње Мато Гардашевић, који се са четом од 180 људи, у септембру 1712. године кретао између Никшића и Рисна. Он је тада млетачког курира обавијестио да су Турци били у нападу на Бањане, гдје су заплијенили 2.000 грла ситне и 100 грла крупне стоке. Гардашевићи не памте Мата Гардашевића.

Огранак Гардашевића су **Поповићи** у Загреди. Први Гардашевић који се доселио у Загреду био је поп Симо Гардашевић. Доселио је у Загреду око 1700. године, у Оселину. Ту је била стара црква Свете Петке, саграђена у доба Ивана Црнојевића, у којој је поп Симо обављао службу. Поп Симо је имао синове Јова и Баја. Попа Сима је на дужности наслиједио син поп Јово Симов Гардашевић. По њима двојици се овај огранак Гардашевића зову Поповићи. Поповићи сматрају да је поп Симо син попа Радула или попа Вука (Вуко). Попа Јова Симова Гардашевића посјекли су Турци Баленовићи из Слатине око 1711. године, у олтару цркве Свете Петке у Загреди, док је вршио службу. Тада су запалили и цркву која је и раније била паљена. Поповићи у Загреди имају надимак Скоруповићи (Скорупи).

Поповићи данас тврде да су поријеклом од Поповића који су се са Петровићима доселили на Његуше. Са Његуша су се одселили у Сеоца у Црмници. У Првете на Чеву се из Сеоца доселио поп Симо са браћом Гардом и Милом. Од Гарда су Гардашевићи, а од Мила Миловићи. Јово Симов прелази у Загреду. Пошто је поп Јово Симов убијен, Његов старији син Симо Јовов побјегао је у Херцеговину. Млађег сина Радула Јовова заробили су Турци и одвели у Спуж. Да би се спасио Радуле се потурчио. Након неког времена Радуле је из Спужа побјегао у Првете. Радуле Јовов се са стрицем Бајом Симовим и братом од стрица Тодором Бајовим поново досељава у Загреду, око 1760. године.¹⁹¹

Сматра се да од Гардашевића потичу **Авдаловићи** у околини Гацка, **Апрцовићи** и њихов огранак **Ђукови** (Ђуковићи) у Пиви, **Миловићи** у Грахову и три братства у Орасима у Љешанској нахији: **Ђуровићи** (и њихови огранци **Ремиковићи** у Зети и **Батаковићи** у Горњем Пољу код Никшића), **Пејовићи** (и њихов огранак **Анђушићи** у Зети) и **Стојановићи**. Ђуровићи, Пејовићи и Стојановићи су из Чева преселили у Велестово из којег одсељавају у Орахе у Љешанској нахији. Ђуровића је једно вријеме било у Марковини. Они су из Чева пребјегли у Марковину због крви. Настанили су се у Липов До. И из Марковине су се одселили због крви. Одселили су у Корита код Гацка и Загарач. Славе Аранђеловдан, а прислужују Спасовдан. Раније су прислуживали Никољдан, али су прислугу замијенили јер су им се једном приликом посмрзавале кирајције (кириције) доносећи вино из Приморја.

Гардашевића има одсељених у Броћанац (од 1862. год.), Никшић и околину (од 1878. год.), Даниловград и Србију.

Слава Гардашевића је Аранђеловдан, а прислужују Светог Илију, као и Драгојевићи.

Пасови Гардашевића (Турчиновића 1): Гардаш (Вук) – Гаврило – Туро (Турчин) – Осман – Горчин – Мато – Илија – Петар – Илија.

Пасови Гардашевића (Турчиновића 2): Гардаш (Вук) – Гаврило – Туро (Турчин) – Мићо – Ђуро – Срдан – Мато – Благота (рођ. 1907. год.).

Пасови Гардашевића (Биочевевића): Гардаш (Вук) – Гаврило – Иван – Бијелац – Иво – Живко – Грујица – Спасоје – Божо – Веселин (рођ. 1963. год.).

Пасови Гардашевића (Поповића у Загреди, 1910. год.): поп Симо – поп Јово – Бајо – Тодор – Урош – Радован – Крсто – Милош.

Пасови Гардашевића (Поповића у Загреди, 1982. год.): поп Симо – поп Јово – Бајо – Никола – Радуле – Јово – Мијо – Шујо – Видак (рођ. 1890. год.) – Милорад – Веселин (рођ. 1957. год.).

У пасовима Гардашевића уочљива је нелогичност. Гаврило Гардашевић који је рођен око 1676. године је син Гардаша који је рођен око 1565. године. Између њих фале три паса. Према подацима до којих сам дошао направио сам реконструкцију пасова Гардашевића.

Вук – Гардаш је рођен око 1565. године. Имао је три сина. Најстарији је био Раич рођен око 1688. године. Другом сину нисам могао утврдити име, а трећи син се звао Вук или вјероватније поп Вуко (рођен око 1600. год.).

Раич Гардашев је имао два сина, попа Радула (рођ. око 1610. год.) и још једног (рођ. око 1625. год.). Поп Радуле је имао сина попа Сима (рођ. око 1640. год.) који се са сином попом Јованом (рођ. око 1665. год.) одселио у Загреду и од њих потичу Поповићи.

Други Раичев син је имао сина (рођ. око 1650. год.), чији је син Гаврило Гардашевић (рођ. око 1676. год.) од којег потичу Турчиновићи и Биочевевићи.

Питање је чији је син Бјелета (рођ. око 1628. год.) који је отац Вука Бјелетина (рођ. око 1655. год.), а који је предак Миловића из Грахова? Могуће је да је трећи

¹⁹¹ Према причању Видака Шујова – Лазарева Поповића.

Раичев син или је син Раичева брата коме није упамћено име. Овај Раичев брат је имао сина рођеног око 1620. године чији је унук Мато Гардашевић (рођ. око 1680. год.) који се помиње у млетачком документу из 1712. године. Од овог Мата изгледа нема потомака.

Трећи Гардашев син је Вук или поп Вуко који је рођен око 1600. године. Он је имао синове Николу од којег потичу Пејовићи и Стојановићи и Јована од којег потичу Ђуровићи у Љешанској нахији.

О з р и н и ћ и Ц а у ш е в и ћ и

Цаушевићи су велики огранак Озринића. Насељавају Велестово и Марковину. У историјским списима више се помињу као Велестовци него као Цаушевићи. Родоначелник Цаушевића је Озров унук Никола који је био први цауш личне гарде Ивана Црнојевића, а у исто вријеме његов брат Јован (предак Драгојевића и Гардашевића) био је капетан (војсковођа) читаве државе Ивана Црнојевића. Пошто је Никола био цауш по томе ће се звати сви његови потомци: Цаушевићи. Понегдје се може наћи да је записано Чаушевић. Оба назива имају исто значење. Сви Цаушевићи су се раније тако звали. То презиме носи само једно братство њихових старијих исељеника у Бјелопавлићима. Данас већина Цаушевића тврди да потичу од капетана Јована који је био цауш Ивана Црнојевића. Не може се са сигурношћу утврдити која је верзија тачна.

Поп Мило Јововић је тврдио да се отац Вучете Цаушевића звао Сава. Између два свјетска рата, Петар Гаврилов Јововић и Милика Ацић сачинили су родослов Јововића на основу казивања Новака Рамова Јововића, Зека Ђурова Тодоровића и Јована Шћепанова Радојевића. По овом родослову на Велестову су живјела четири брата: Сладоје, Милутин, Вучета и Радич. Од Сладоја потичу Брешковци, од Милутина је био бан Миловић, од Вучете потичу Станојевићи и Марковљани, а од Радича остали Велестовци.¹⁹² Код Марковљана постоји предање које каже да је Вучета, отац Николе и Станоја, био син Сладоја, а Сладоје је био син Цаушев.¹⁹³ Ово се не би могло односити на Цауша из доба Ивана Црнојевића јер у овом случају до њега фале још два паса.

Никола или Јован Цауш је имао сина Саву, а он Вучету, чији је Никола. Никола је имао синове Вучету и Радича (Радицу) који су око 1590. или 1607. године из Чева (или можда из Озринића код Никшића) прешли у Велестово, које је тада било слабо настањено. Друга варијанта: Никола (Јован) Цауш – Сава – Вучета – Сладоје – Вучета и брат му Радич.

Према још једној верзији коју памте Велестовци (Станојевићи), њихови преци су: Јован капетан (цауш) – Драго – Петар – Вучета – **Станоје** – Драго – Вук – Милош – Станиша Велестовац (Новак), од којег потичу Станојевићи.

¹⁹² Петар Пејовић, *Озринићи – племе старе Црне Горе*, Београд 2004.

¹⁹³ Ово предање је забиљежио и Андрија Лубурић.

Цаушевићи у Велестову

Радичевићи

Радичевићи (Мићуновићи, Мрваљевићи, Абрамовићи, Катнићи, Рогачи)

Радичеви потомци по њему се називају Радичевићи. Радич Николин (или Радич Сладојев) је имао четири сина: Абрама, Шого¹⁹⁴, Шћепана и Тодора. Од Абрама Радичева потичу **Абрамовићи** и **Рогачи (Коснићи)** у Црквицама у Опутној Рудини. Шого Радичев је имао синове Мићуна и Мрваља. Мићун се помиње у једном документу из 1686. године. Од Мићуна су **Мићуновићи**, а од Мрваља **Мрваљевићи**. Потомци Шћепана Радичева се презивају **Мрваљевићи** као и потомци Мрваља Шогова. Од Тодора Радичева су **Катнићи**.

Мићуновићи

Мићун Шогов Радичевић је имао два сина: чувеног Вука Мићуновића и Андрију. Мићун је осим њих имао и једну кћерку која се удала за Вукоту Вукашинова. Могуће је да је имао још дјеце.

Мићуновићи су братство чије је сједиште у селу Макљену на Велестову. Претходно су становали у једном сеоцету у близини села Бечићи. Ту су рођени Вук и Андрија. За Вука се каже да је живио прво у Селиштима, а последије је преселио на Николину главицу. По једном предању у Макљен су се преселили око 1685. године. Друго предање каже да су на Николиној главици живјели до око 1800. године. Тада се Маркиша, унук Милоша Мићуновића, са рођацима преселио у Макљен гдје до тада није било сталног насеља.

Сматра се да је Вук Мићунов(ић) рођен 1681. године.¹⁹⁵ Мислим да је Вук морао бити рођен пар година раније. Још као млад се прочуо по јунаштву. Био је сердар, војвода и барјактар Озринића. Имао је синове Милоша и Јову. Имао је још једног или два сина које су Турци заклали током Ћуприлићевог напада 1714. године. Јово Вуков је имао сина Стевана, а Милош Вуков је имао сина Радојицу.¹⁹⁶ По другима¹⁹⁷, Милош Вуков је имао синове Радојицу и Стевана.

Вука Мићуновића је око 1700. године (или раније) заробио спушки бег Зотовић. По предању, Вук се свидио кћерки бега Зотовића и она га је пустила из затвора и побјегла са њим. Надала се да ће је Вук оженити. Вук је већ био ожењен па то није било могуће, па је булу покрстио и удао за брата Андрију. На вјенчању је добила име Златија. По другој верзији Вук је био затворен у Спужу, па у Подгорици. У бјекству му је помогла кћерка потурчењака бега Лисичића из Подгорице. Остатак приче је идентичан претходном.

Вук је са Велестовцима поразио Турке у боју на Прогоновиће 1691. године код куле кнеза Радуна.¹⁹⁸ Вук Мићуновић (*Vuch Michunovich*) се помиње у документу из 1709. године, у саставу *Суда добрих људи*. Од 33 члана 10 их је било од Озринића.

Вук Мићуновић је 28. јула 1712. године на Цареву Лазу командовао лијевим крилом црногорске војске. Пуковник Милорадовић је Вуку Мићуновићу дао један од три барјака које је донио из Русије. Други је дао Ивану Карлици Бурићу, а трећи Осману Гардашевићу.¹⁹⁹

¹⁹⁴ Надимак Шого значи ћелав.

¹⁹⁵ Ђорђе Вукотић Чевски, *Плеће Озринићи или Чевљани*, Београд 1998.

¹⁹⁶ Милорад Пејовић, *Кукавчевићи*, Подгорица 2000.

¹⁹⁷ Милан Мићуновић и Спасоје Мићуновић, *Родослов братства Мићуновића*, Никшић 1996.

¹⁹⁸ Петар Пејовић тврди да је напад на Прогоновиће био у мају 1692. године, док други аутори тај напад стављају у мај 1691. године.

¹⁹⁹ Није могуће да је овај Осман син Тура Гавриловића, јер је он живио много касније. Вјероватно је у питању син попа Сима из Загреде или неко трећи.

Турци (Ћуприлић) су 1714. године прегазили Црну Гору. Каже се да су тада Турци ухватили у планини и заклали по једно дијете Вуку и Андрији Мићуновићу и Миловићу бану. Тада су ухватили и жену Вука Мићуновића, којој су пред очима заклали дијете, а њу су одвели у ропство. Била је у ропству, у Мостару, годину дана. Тада су богати Срби из Херцеговине скупили новац и откупили је од Турака, последије чега се вратила у Велестово.

По другом предању, 1714. године је бег Љубовић из Невесиња у планини Гарачу нашао жену Вука Мићуновића са два сина. Два сина Вука Мићуновића је заклао, а жену је повео са собом у Невесиње гдје је робовала два мјесеца. Откупили су је новцем херцеговачки кнежеви и вратили у Велестово Вуку Мићуновићу.²⁰⁰

У документу од 30. марта 1715. године, у саставу суда који је пресудио у спору Његуша и Кртољана помињу се војвода Вук Мићуновић и војвода Ћикан Вукотин (*voivoda Vucho Michiunovich et voivoda Cichan Vukotin ambi da Osdrinich*).

Постоји мишљење да је Вук Мићуновић погинуо 1714. године у борби против Ћуприлића. Други мисле да је погинуо касније. Највјероватније је да је Вук Мићуновић погинуо у нападу на Требиње 1715. године, јер се његова погибија веже и за смрт Ћикана Вукотића. Каже се: Вук Мићуновић је погинуо приликом опсаде Требиња, а убрзо последије његове погибије умро је и Ћикан Вукотић. До оваквих закључака дошло се можда због мишљења да је Ћикан Вукотин наслиједио титулу сердара од Вука Мићуновића последије његове погибије. Пошто је Ћикан умро 1715. године сматра се да је и Вук Мићуновић погинуо раније.

Међутим, Вук Мићуновић је предводио Катунане у рату Млетачке Републике против Турске од 1714. до 1718. године. У јесен 1717. године владика Данило са Катунанима учествује у нападу на Бар. У једном документу из октобра 1717. године пише да је Вук Мићуновић отео један турски барјак. У тој борби се истакао и његов млађи син Јово и обојица су добили златне медаље. У документу из 1718. године спомиње се Милош, старији син сердара Мићуновића.

Ђорђе Вукотић²⁰¹ наводи да је Вук Мићуновић последије опсаде Бара отишао у бој на Требиње. Пред капијама града је 1717. године рањен у обје ноге. Рањеног га је из боја изнио рођак Иван Поповић који је тада и сам смртно рањен. Вук Мићуновић је од рана умро у Рисну. Иван Поповић и Вук Мићуновић су заједно сахрањени, али је мјесто њиховог гроба заборављено. Данас Мићуновићи кажу да је Вук сахрањен пред црквом у Кутима код Зеленике, у Боки Которској. У овом боју је погинуо и Марко Станојевић са Велестова. Марко је погинуо у Сутјесци код Требиња у борби са беговима Љубовићима. Неки аутори овај напад на Требиње стављају у 1715, а неки у 1717. годину. Андрија Лубурић је забиљежио да је Вука Мићуновића ранио Алекса Анђелић из Дубочака, који се налазио у Требињу са Турцима.

У једном млетачком документу који говори о догађајима из 1715. године каже се да је у једном сукобу са непријатељем према Требињу погинуо Вук Мићуновић, а убрзо затим умро је кнез Ћикан Вукотин, црногорски сердар. За новог сердара свих Црногораца млетачкој територији постављен је 1. јуна 1715. године Драго Вукадинов Вукотић, а 20. априла 1716. године уврштени су у пјешачке чете синови Вука Мићуновића и Ћикана Вукотића, са мјесечном платом од 15 лира. Ћикан је имао само сина Вукала, а Драго је син Ћикановог старијег брата Вукадина. У то вријеме Драго Вукадинов Вукотић није могао имати више од двадесетак година. Био је премлад да би постао сердар, а и отац му је био жив. Често се у документима из тог доба могу срести контрадикторни и збуњујући наводи.

²⁰⁰ Перућица Косто Радов, *Опутна Рудина*, Београд 1989.

²⁰¹ Ђорђе Вукотић Чевски, *Племе Озринићи или Чевљани*, Београд 1998.

Вуков старији син Милош је из неког разлога прешао Турцима и почео се борити на њиховој страни. У једном боју ранио је чувеног Лазара Пецирепа. Предводио је Турке против Црногораца 1752. године. Живио је у Грахову, а касније се преселио на Тупан у Бањанима. Доводио је Турке на Велестово. Рођаци му нису опростили издају. Позвали су га да посјети кућу свога оца. Када је дошао, на прагу куће убио га је рођени стриц Андрија из своје пушке „Зеленка“. Послије Милошеве смрти, његов син Стеван преселио се из Тупана у Батуровину у Коритима, а одатле се Стеванов син Драгоје преселио у Пољице у Црквинама у Опутној Рудини.²⁰² Милош Вуков имао је и сина Радојицу чији је син Маркиша.

Андрија Мићунов је био велики јунак. Посјекао је 90 непријатељских глава. Имао је пушку коју је звао „Зеленка“. Пушку је на самрти дао велестовском кнезу Мрђену Шћепановићу (Шћепанов). Андрија Мићунов је живио око 100 година. Имао је синове Живка, Дајицу и Павића. Живко Андријин је имао синове: Саву, Ивана и Милутина. Дајица Андријин је имао синове: Вука (Вуко) и Новака. Павић Андријин је имао синове: Живка и Мурата. Огранак Мићуновића који потиче од Андрије је бројнији од огранка који потиче од Милоша. Овај огранак Мићуновића по Андријиној жени зову **Булићима** (није презиме).

На општецрногорском збору одржаном 5. јуна 1723. године са Велестова се помињу: Ненад Абрамовић (*Nevada Abramovich*), Андрија Мићуновић (*Andria Michivanovich*), Новак Мрваљевић (*Novak Marvaglievich*), Комнен Милошев (*Baulen Miloscev*), Вукота Андрић (*Vukota Andrich*) и Станко Митровић (*Stanco Dimitrovich*).

Шајо и Ђуро Маркишини су били чувени харамаше. Туњо Шајов Мићуновић је био барјактар и од 1858. до 1878. године посјекао је 30 турских глава.

Од Мићуновића има иселених у Топлицу, Јабланицу и другдје по Србији. Неки су узели друга презимена: **Филиповићи** (од Филипа Петрова Мићуновића), **Митровићи** (од Илије Митрова Мићуновића), **Живовићи** (од Милоша Живова Мићуновића).

Многи Мићуновићи су се послје 1878. године преселили у Никшић и околину (Кочане, Штедим). Има их у Трпачама у Никшићким Рудинама, Бањанима, Опутној Рудини. Послије Првог свјетског рата дио Мићуновића се насељава на Косово и Метохију, а послје Другог свјетског рата неки се насељавају у Војводину.

Године 1999. Мићуновића је било око 1340. Већином живе у Никшићу, Београду, Врбасу и Подгорици. Слава већине Мићуновића је Аранђеловдан.

Пасови Мићуновића (1911. год.): Цауш Никола – Сава – Вучета – Никола (или Сладоје) – Радич – Шого – **Мићун** – Вук – Милош – Радојица – Маркиша – Шајо – Милован – Ђоко – Вук – Саво.

Пасови Мићуновића (1982. год.): **Мићун** – Вук – Милош – Радојица – Маркиша – Шајо – Мустава – Марко – Никола – Милисав (рођ. 1942. год.).

Пасови Мићуновића (1982. год.): Цауш Никола – Сава – Вучета – Никола (или Сладоје) – Радич – Шого – **Мићун** – Андрија – Дајица – Вуко – Стеван (Рњица) – Андрија – Боро – Божо – Перо (рођ. 1938. год.) – Миљан (рођ. 1962. год.).

Мрваљевићи

Потичу од Мрваља Шогова и Шћепана Радичева. Мрваљ Шогов је имао синове: Новака, Драшка и Вукоту. Мрваљевићи из Велестова и Мрваљевићи (Андрићи) из Бјелица нису у сродству. Мрваљевићи који потичу од Мрваља Шогова се дијеле на више огранака. Од Новака Мрваљевића потичу **Мрваљевићи**, **Турчиновићи**, **Николићи** и **Мићуновићи**. Од Драшка Мрваљева потичу **Мрваљевићи** и

²⁰² У родослову Мићуновића (Милан Мићуновић и Спасоје Мићуновић, *Родослов братства Мићуновића*, Никшић 1996) стоји да је Стеван Милошев имао само сина Митра чији су синови Драгић, Тодор и Лазар.

Драшковићи. У овом огранку се дешавало да рођена браћа имају различита презимена – један Мрваљевић, други Драшковић.²⁰³ Огранак **Шћепановићи** потиче од Шћепана Радичева. Мрваљ Шогов живио је у Селиштима. Мрваљевићи пресељавају на Николину главицу када и Мићуновићи.

У писмима која пуковник Милорадовић шаље Млечанима 1711. и 1712. године иза његовог потписа налази се и потпис војводе Вукоте Мрваљевића. За њега се тврди да је био први кнез Велестова.

Упамћено је да је Вукота Мрваљевић 1714. године у току борбе довикивао Ћуприлићевим Турцима: „Вала Турци, залуд нас гоните уз ова брда, предати се нећемо. Ево јуче сте узели ову главицу, али не мари, ми имамо, трећу, четврту, пету и безброј других. Ви ћете на једну, а ми на другу и никад нас нећете покорити, него ћемо се борити док и један од нас траје.“

Вукота Мрваљевић се у вријеме Ћуприлићевог напада 1714. године са 70 породица склонио у једну пећину на врху Ставора. Била је зима. Турци открију ову пећину, па пошто је нису могли заузети, направе прокопом други улаз и ту донесу и запале много сијена. Загушени димом Вукота и народ се на вјеру предају, али Турци неке побију пред пећином, а остале су посијекли на Чеву. Довели су Вукоту у Чево. Тражили су од њега да плати по грош за порез, а он је то одбио. Онда су му затражили да плати само по пару, а он је и то одбио. Тада га Турци осуде на смрт. Прије него што су га Турци погубили успио је да двојицу убије ногом. Чевско предање каже да је на овај начин погинуо Вук Мандушић. Пећина на врху Ставора је названа Вукотина пећина.

У вези смрти Вукоте Мрваљевића постоји једна недоумица. У списку главара који примају плату од Млетачке Републике, од 16. јула 1715. године помиње се велестовски конте (кнез) Вукота Мрваљевић. По овом документу Вукота није погинуо за вријеме Ћуприлићевог напада него касније. Или је плата давана његовим потомцима што је мање вјероватно, али могуће. Предање каже да од Вукоте Мрваљевића није остало потомака.

Старији брат Вукоте Мрваљевића, Новак²⁰⁴, био је кабадахија (телохранитељ) владике Данила. Био је учесник истраге потурица и тада је био рањен. Погинуо је на Огорјелом ждријелу изнад Будве.

Знаменити јунаци од Мрваљевића били су Драшко Мрваљев, Јанко Турчиновић (стотинаш) који је погинуо на Љубињу, Ђуран Јанков Турчиновић, Бошко Косанов Мрваљевић, Пеко Ћуков и други.

Мрваљевићи су у доба Петра I Петровића живјели у централном дијелу Велестова. Око 1826. године неки Мрваљевићи се насељавају на своје катуне у Барјамовици. Први се у Окрајцима настанио Живко – Ћук, син Бела Касомова. Марко, син Јанка Турчинова, настанио се у засеок Луњевице.

Дио потомака Новака Мрваљева одселио је из Велестова у Риђане и Крсац, а одатле прелазе у Драгову Луку и Кочане код Никшића. Они се презивају **Мићуновићи** иако су Мрваљеви потомци. Презиме Мићуновић узели су у вријеме када су били комшије Баћа Ђуричина Мићуновића.

Мрваљевића има одсељених у Никшић, Грещца код Никшића, Цетиње, Прокупље. Турчиновића – Мрваљевића има у Грещцама код Никшића и Петровом Селу. Драшковића – Мрваљевића има у Даниловграду, Цетињу и Србији (топлички округ). Николића – Мрваљевића има у Никшићким Рудинама и Србији.

Пасови Мрваљевића (1910. год.): Цауш Никола – Сава – Вучета – Никола (или Сладоје) – Радич – Шого – **Мрваљ** – Новак – Касом – Бело – Ћук (Живко) – Саво – Живко – Павле.

²⁰³ Оваквих случајева било је у Ровцима и другдје.

²⁰⁴ Новак се у литератури често помиње као Станиша Велестовац.

Пасови Мрваљевића Турчиновића: Цауш Никола – Сава – Вучета – Никола (или Сладоје) – Радич – Шого – **Мрваљ** – Новак – Мојаш – **Турчин** – Ненад – Милоња – Радоје – Благота – Милан.

Пасови Мрваљевића Турчиновића (1981. год.): Цауш Никола – Сава – Вучета – Никола (или Сладоје) – Радич – Шого – **Мрваљ** – Новак – Мојаш – **Турчин** – Марко – Спасоје – Петар – Никола (рођ. 1897. год.) – Божидар – Томислав.

Пасови Мрваљевића Николића (1910. год.): Цауш Никола – Сава – Вучета – Никола (или Сладоје) – Радич – Шого – **Мрваљ** – Новак – Брацан – Голуб – **Никола** – Баро – Мурат – Милутин.

Пасови Мрваљевића Николића (1982. год.): Цауш Никола – Сава – Вучета – Никола (или Сладоје) – Радич – Шого – **Мрваљ** – Новак – Брацан – Голуб – **Никола** – Баро – Вуко – Милутин (Пуро) – Васил (рођ 1912. год.) – Радоје (рођ 1942. год.).

Пасови Мрваљевића Драшковића: Цауш Никола – Сава – Вучета – Никола (или Сладоје) – Радич – Шого – **Мрваљ** – **Драшко** – Маркић²⁰⁵ – Рајко – Драго – Андрија – Милан – Илија – Живко – Душан.

Пасови Мрваљевића Драшковића (1910. год.): Цауш Никола – Сава – Вучета – Никола (или Сладоје) – Радич – Шого – **Мрваљ** – **Драшко** – Маркић – Вуко – Драго – Андрија – Иван – Илија – Живко – Душан.

Пасови Мрваљевића Шћепановића: Цауш Никола – Сава – Вучета – Никола (или Сладоје) – Радич – **Шћепан** – Симон – Туро – Новак – Раде – Бошко – Лука – Ђук – Сава – Живко – Павле.

Абрамовићи

Абрам Радичев живио је на Николиној главици. Абрам је имао синове Ненада и Вујадина чији су потомци Абрамовићи. Они нису у сродству са Абрамовићима из Бјелица, који су другог поријекла.

Абрамов праунук Шћепан преселио се са Николине главице у сусједни Вуков Под, на имање свога таста бана Милоњића. Шћепанова браћа Јован и Стеван погинули су у сукобу са Турцима на Вучјем студенцу под Сађавцем у доба Вука Мићуновића. Од Јована и Стевана данас нема потомака. Из овог братства били су чувени јунаци Перо Новаков и Радоје Бојичин.

Огранак Абрамовића су **Рогачи (Коснићи)** у Црквицама у Опутној Рудини. Абрамовића има одсељених у Никшић и Кочане и Грешца код Никшића, Даниловград, Подгорицу, Цетиње, Котор, Љиг, Ловћенац.

Пасови Абрамовића: Цауш Никола – Сава – Вучета – Никола (или Сладоје) – Радич – **Абрам** – Ненад – Вујадин – Шћепан – Симон – Туро – Новак²⁰⁶ – Благота – Спасоје – Милан – Драган – Стефан.

Пасови Абрамовића (1982. год.): Цауш Никола – Сава – Вучета – Никола (или Сладоје) – Радич – **Абрам** – Ненад – Вујадин – Шћепан – Симон – Туро – Новак – Раде – Бошко – Радован (рођ. 1907. год.) – Светозар.

Катнићи

Катнићи потичу од Радана Катнића који се помиње у *Огледалу српском*. Кажу да су најближи Абрамовићима и не вјенчавају се са њима. Потомци су Тодора Радичева. Презивају се по Катни. За њу није сигурно да ли је била Тодорова снаха или кћерка. Катнићи су живјели на Велестову до прве половине XVIII вијека. Тада

²⁰⁵ Код Ђорђа Вукотића стоји име Марић Драшков, а код Петра Пејовића се помиње Маркић Драшков.

²⁰⁶ Ђорђе Вукотић Чевски, *Плеће Чевљани или Озринићи*, Београд 1998. Пасови: Шћепан, Симон, Туро, Новак; се помињу и код Мрваљевића – Шћепановића. Не знам да ли је то грешка или случајност.

пресељавају у Барјамовицу. Ту су их затекли Мрваљевићи, у засеоку Јасика из кога су их потиснули у Тврдош.²⁰⁷

Уз Катниће су се прибило мање братство **Пејановића – Мишковића** па се и они презивају Катнићима. Они потичу из Црмнице.

Катнићи се углавном женили из Бјелопавлића. Има их одсељених на Цетиње, Петрово Село и другдје по Црној Гори и Србији. Катнићи нису у сродству са Катнићима у Кликовачама код Спужа.

Пасови Катнића (1910. год.): Цауш Никола (или Јован) – Сава – Вучета – Никола (или Сладоје) – Радич – Тодор – **Катна** – Радан – Вукашин – Секула – Вук – Жујо (или Жуља) – Мићо – Васо.

Пасови Катнића (1981. год.): Цауш Никола (или Јован) – Сава – Вучета – Никола (или Сладоје) – Радич – Тодор – **Катна** – Радан – Вукашин – Секула – Вук – Жујо (или Жуља) – Јован (Буљан) – Михајло – Радован.

Пасови Катнића – Пејановића (1910.год.): Пејан – Ђикан – Вућа – Војин – Мишко – Бошко – Видак.

Станојевићи

Вучета Николин је имао више синова. Двојица су се звали Никола и Станоје.

Станојевићи

Никола Вучетин одселио је у Марковину, а Станоје Вучетин је остао у Велестову. Његови потомци се зову Станојевићи. Станоје је живио у Селиштима у Бечићима. Одатле су му се потомци насељавали по Велестовачкој Равни и околним засеоцима. Станојевићи се дијеле на огранке: **Станојевиће, Вучиниће, Дамјановиће, Драговиће, Јовановиће, Јокиће, Мрђеновиће** и **Ненезиће**. Станоје Вучетин је имао синове Милоша и Ненезу. Милош Станојев је имао синове: Комнена од кога потичу Станојевићи и Вучинићи; Шћепана од кога потичу Мрђеновићи и Дамјана од кога потичу Дамјановићи. Ненеза је предак Ненезића.

Станојевића има одсељених у Никшић, Цетиње, Броћанац Никшићки, Боку, Србију. Станојевића – Мрђеновића има у Никшићким Рудинама.

Мрђеновићи потичу од Мрђена Шћепанова који је постао кнез на Велестову послје Андрије Мићуновића. Послје Мрђена кнез је постао његов син Завиша, а послје њега Периша Завишин. Мрђеновићи су живјели иза Јабучког крша у Јабукама и у Трубјелицама. Били су малобројни. У другој половини XIX вијека одсељени су у Никшић и околину (Кочане, Рудине, Трепча), Цетиње и у Петрово Село.

Мрђенов брат Вукосав Шћепанов имао је сина Ивана. Од Јока Иванова потичу Јокићи.

Дамјановићи потичу од Дамјана, сина Милоша Станојева. Живјели су на Николиној главици. У Његошево доба одсељени су у Броћанац и Трепча у Никшићким Рудинама. Један од њих је пребјегао у Никшић Турцима, па се населио у Рудине одакле је прешао у Риђане.

Вучинићи потичу од Вучине Марка Комненова који је живио крајем XVIII и почетком XIX вијека. Живјели су у Јабукама, а послје Другог свјетског рата одсељавају се у Ловћенац, Никшић, Цетиње и другдје.

Драгоје Комненов имао је синове Ивана и Косана. Иван је имао више синова. Од Драга Иванова потичу Драговићи. Драговићи су живјели на Николиној главици и касније у Мидоровинама. Послје 1878. године одселили су на Цетиње и у Махалу у Зети.

²⁰⁷ За Катниће Небојша Драшковић каже да су потомци старих Зећана (*Чевско Заљуће и Доњи крај села у племену Озринићи*, Београд 1999).

Од Јована Комненова потичу Јовановићи. Они су се већином иселили у Брођанац Никшићки одакле су се касније селили у друге крајеве.

Ненезићи потичу од Ненезе. Станојевићи и Радичевићи у XX вијеку тврде да Ненезићи нису род са њима. Диља (Вук) Лаков, стотинаш у доба књаза Данила, погинуо је на Граховцу 1858. године. Његови синови су се настанили на Велестову око 1880. године, када су купили земљу од Јововића. Исељени су из Велестова (1970. год.). О Ненезићима ће бити још ријечи у поглављу о братствима одсељеним из Чева.

Знаменити јунаци од Станојевића били су Марко Станојевић, Бојица Вучинић, Мрђен Шћепанов, Завиша Мрђенов, Иван Драговић, Диља Лаков Ненезић.²⁰⁸

Пасови Станојевића Јовановића (1910. год.): Цауш Никола – Сава – Вучета – Никола – Вучета – **Станоје** – Милош – Комнен – **Јован** – Ђуро – Милош – Шуто (Марко) – Мишур – Бошко – Пејо.

Пасови Станојевића Јовановића (1910. год.): Цауш Никола – Сава – Вучета – Никола – Вучета – **Станоје** – Милош – Комнен – **Јован** – Ђуро – Милош – Шуто (Марко) – Јован – Саво – Михаило (рођ. 1923. год.) – Бранко (рођ. 1949. год.).

Пасови Станојевића Јовановића: Цауш Никола – Сава – Вучета – Никола – Вучета – **Станоје** – Милош – Комнен – **Јован** – Ђуро – Глигор – Стеван – Видак (Токо) – Блажо – Зоран – Видак.

Пасови Станојевића Мрђеновића (1910. год.): Цауш Никола – Сава – Вучета – Никола – Вучета – **Станоје** – Милош – Шћепан – **Мрђен** – Завиша – Шуњо²⁰⁹ – Вучко – Милован.

Пасови Станојевића Вучинића (1910. год.): Цауш Никола – Сава – Вучета – Никола – Вучета – **Станоје** – Милош – Комнен – Марко – **Вучина** – Спасоје – Максим – Грујица – Пашо – Марко.

Пасови Станојевића – Дамјановића: Цауш Никола – Сава – Вучета – Никола – Вучета – **Станоје** – Милош – **Дамјан** – Крцета (кнез Крсто) – Никола – Сава – Јанко.

Пасови Станојевића Ненезића: Цауш Никола – Сава – Вучета – Никола – Вучета – **Станоје** – **Ненеза** – Вук – Вучкан – Марко – Дејан – Лако – Диља (Вук) – Мијајло – Ђурица – Драго.

У Велестову су живјели и Милоњићи. Нестало их је око 1715. године. У Његошевом *Горском вијенцу* помиње се Милоњић бан. Године 1671. помиње се кнез Вукосав Милонић из Озринића, који је предао паши 5.000 реала и свог сина у таоце. Да ли је овај Вукосав из Велестова или из Озринића код Никшића? У предањима се помињу кћерке Милоњића бана: Пава удата за Вукоту, Росна удата за Кека Ђиканова Мустеровића из Загарача и једна удата за Шћепана Абрамовића Цаушевића.²¹⁰

Велестовци нису трпили старинце. Вук Мићуновић је из Велестова протјерао Килибарде, Сариће и Ераковиће (припадници ових братстава тврде да су и они Озрови потомци, док их Велестовци не признају за своје). Иста судбина је прије или касније задесила и друге становнике Велестова који нису од Озринића. Познати јунаци из Велестова били су и Малетићи: Јован и Вук као и Ћетковић Пејо. Не зна се да ли су они били од Радичевића или Станојевића. Послије 1780. године их није било у Велестову, али Малетића и Ћетковића има у Зети и другим крајевима. Ћетковићи у Зети својатају се са свим Озринићима, а посебно са Ненезићима који су из Велестова доселили у Зету.

²⁰⁸ Од овог братства је истакнути историчар Глигор Станојевић.

²⁰⁹ Код Ђорђа Вукотића стоји Шуљо.

²¹⁰ Милоњић бан је био угледан Велестовац. Највјероватније није био Озров потомак. Озринићи су га звали баном. Разлог за такву част није нам познат, али се код Оринића морао заслужити јер они себе међусобно нису ословљавали том титулом. Да је Милоњић био Озров потомак то би се добро знало и истицало и од стране Чевљана и од стране Његоша. Најближи рођаци би такође истицали сродство. Тако да стоји утисак да је бан Милоњић био неког другог угледног поријекла. То што су према предањима двије његове кћерке биле удате за Озриниће није аргумент у овом случају јер су се Озринићи имали обичај вјенчавати међусобно.

Међу 32 Црногорца који су 1789. године ступили у аустријску војну службу био је и Кићо Радуловић са Велестова.

Било је доста убистава између Велестоваца и Загарчана. Године 1832. Загарчани су убили Петра Бабића из Велестова, а Велестовцису убили Вука Ћупића из Загарача. И између самих Велестоваца било је доста убистава. Синови Спасоја Вучинића и Мрђеновићи убили су 1837. године Ђура Маркишина Мићуновића. У то доба оснивани су судови који су бројали 60, а некад 120 судија. Такав суд је у априлу 1837. године одлучио да се због наведеног убиства протјерају Кујо Спасојев Вучинић и Раде Мркаљев и да им се поруше куће, а да братства Станојевићи и Мрђеновићи плате по 100 цекина глобе јер нису спријечили ово убиство.

Велестовци су били бројни. Братства Цаушевића из Велестова била су јака и моћна. Најчувенији Цаушевић је Вук Мићуновић, војвода Велестова, а чувени су и војвода Вукота Мрваљевић и Јанко Ђурашковић. Чувени јунак Јанко Ђурашковић и његов брат Богдан негдје се помињу као Велестовци. Вукале Вукотић и Јово и Андрија Ђурашковић помињу се 1766. године. Да ли су ови Ђурашковићи Цаушевићи из Велестова или су од Ђурашковића из Ријечке нахије?²¹¹ У предањима се помиње Вук Мрваљевић као војвода Бјелица. Он је био од Мрваљевића – Андрића из Предиша у Бјелицама.

Слава Цаушевића у Велестову је Аранђеловдан, а прислужују Светог Пантелију. Као и код других Озринића, неки су временом промјенили славу, поготово они који су одселили у друге крајеве.

Цаушевићи у Марковини

Марковљани

Никола Вучетин је предак Цаушевића у Марковини. Када је био млад нехотично је убио свог млађег брата. Због тога је отишао из Велестова у Пјешивце. Вратио се 1612. године и поплашио турске коње чиме је изазвао повлачење везира Кукавице из Чева. Тада му је отац Вучета опростио убиство брата, али Никола није остао у Велестову, већ се настанио у Марковини. Настанио се на мјесту које је тек касније названо Кривоглавска Главица. Имао је четири сина: Марка, Вука, Милију и Ђура. Друго предање каже да је Никола имао седам синова: Рада, Живка, Вука, Гаја, Марка, Драгића и Станка. Треће предање помиње три Николна сина: Вуја, Вулића и Марка. Од Марка потичу Кривоглав – Марковићи, од Вука потичу Виднићи, од Милије потичу Вујовићи, а од Ђура потичу Ђуровићи.

Кривоглав – Марковић

Братство Кривоглав настало је и развило се у Липовом Долу и Кривоглавској Главици у Марковини. Потичу од Марка Николина.

Марко Николин је имао обичај да накриви главу док неко говори, па је због ове особине његовим потомцима остао надимак Кривоглав. О томе како су Кривоглави добили овај надимак има још неколико различитих предања. Иначе се Марковина од старих времена тако зове и није добила име по Марку Николином. Братства Кривоглав – Марковића настањена су у Марковини, а има их иселиених и у друге крајеве.

Марко је имао синове: Тодора, Вука и Драгића. У једном родослову Јововића каже се да је Марко имао и четвртог сина Новака. Од Тодора су Тодоровићи, од Вука Вуковићи (није презиме), а од Драгића су Рељићи.

²¹¹ Нисам могао утврдити са којим би братством на Велестову ови Ђурашковићи могли бити у роду.

Тодоровићи

Од Тодора Маркова потичу **Тодоровићи** и од њих **Радојевићи** и **Ђуровићи** (од којих су **Митровићи** у околини Прокупља), **Миловићи** (у Никшићу и Прокупљу) и **Тодоровићи – Вукашиновићи** у Никшићу.

Тодоровићи су били познати по храбрости и јунаштву. Посебно је био чувен харамбаша Шћепан Радојев Тодоровић. У доба књаза Данила његова чета је била најпознатија у Црној Гори. Баба Шћепанова била је Стана Горчинова Тодоровић, родом од Вујовића из Ожеговица. Синови Радоје и Савеља Горчинови погинули су млади, а њихове удовице уграбили су Вукотићи из Мишки. Баба Стана је са тешком муком сама подигла своју унучад, дјецу Радоја и Савеље. Шћепан је са петнаест година отишао у најам код једног Загарчанина. Ту је убио једног Турчина који је био у пролазу, одсјекао му главу и узео коња и оружје. Шћепан Радојев Тодоровић је постао најопаснији харамбаша свог времена. Био је побратим књаза Данила и сердар. Око 1860. године се из Марковине преселио у Никшићке Рудине.

Књаз Данило је једном позвао Мила Јововића, Шћепана Радојевића (Радојева), Илију Ђукановића (Ђуканова) Звицера и Ђока Радова Миљанића (Ђоко Бањанин). Питао је Шћепана Радојева ко је од њих најбољи јунак. Шћепан рече Ђоко Бањанин. Књаз запита зашто, а Шћепан рече да Ђоко њих позове када долазе Турци. Они дођу и сви се једнако боре са Турцима у Дуги, па последије боја њих тројица са Катунјанима оду назад у Црну Гору, а Ђоко остане на турској територији. Шћепан Радојевић погинуо је у боју на Пресјечи у априлу 1862. године.

Тодоровића има одсељених у Никшићке Рудине, Горње Поље код Никшића, Никшић.

Пасови Кривоглав Тодоровића (1910. год.): Цауш Никола – Сава – Вучета – Никола – Вучета – Никола – Марко – **Тодор** – Станко – Вукашин – Мирко – Маркиша – Радован – Никола.

Пасови Кривоглав Тодоровића (1982. год.): Цауш Никола – Сава – Вучета – Никола – Вучета – Никола – Марко – **Тодор** – Станко – Лале – Горчин – Радоје – Шћепан – Јован – Радоје – Свето (рођ. 1922. год.).

Вуковићи (није презиме)

Од Вука Марковог потичу **Живковићи** и **Ђуровићи**. Живковићи потичу од Живка Бијелог Вуковог који је био чувен харамбаша. Његови потомци су одселили у околину Ваљева одакле одлазе у Јабланицу код Прокупља и Топлицу. Почетком XX вијека било их је и у Милочанима код Никшића, али их је ту нестало.

Од Ђуровића су били истакнути јунаци Раде и Иван. Има их у Никшићу, Подгорици, Цетињу.

Пасови Кривоглав Вуковића: Цауш Никола – Сава – Вучета – Никола – Вучета – Никола – Марко – **Вуко** (Вук) – Бојан – Мишо – **Ђуро** – Зеко – Мајо – Милован.

Пасови (1982. год.): Марко – Вук – Бојан – Мишо – **Ђуро** – Зеко – Мајо – Васиљ (рођ. 1901. год.) – Милисав (рођ. 1951. год.).

Рељићи

Од Драгића Марковог, званог Реља потичу Рељићи. Дијеле се на **Рељиће** и од њих одвојене: **Гајовиће**, **Перутовиће**, **Машуловиће** и **Вучуровиће**. Гајовићи потичу од Гаја, сина Станка Драгићева. Гајовића има одсељених у Никшић, Подгорицу, Цетиње. Потомци Драга Гајова, одсељени у Медвеђу и Врапце код Лесковца презивају се Рељићи.

Од Перуте, сина Милоша Станкова потичу Перутовићи. Има их одсељених у Никшић, Подгорицу, Цетиње, Војводину. Од Перутовог брата Машуле Милошева потичу Машуловићи. Они су 1858. и 1862. године пресељени у Прагу у Горњем Пољу

код Никшића. Има их одсељених у Дробњак²¹² и у Гајтан у Србији (досељени 1889. године). Од другог Перутовог брата Вучура Милошева су Вучуровићи. Они су 1860. године одселили у Броћанац, а послије 1878. године прелазе у Прагу у Горњем Пољу. Дио њих је око 1860. године преселио и у Голију гдје су се презивали Рељићи. Из Голије послије 1878. године прелазе у Глибавац код Никшића. Од Рељића су били истакнути јунаци Гајо Станков и унук му Илија Драговић, као и Перута Милошевић и Пејо Машуловић.

Пасови Кривоглав Рељића: Цауш Никола (или Јован) – Сава – Вучета – Никола – Вучета – Никола – Марко – **Драгић (Реља)** – Станко – Милош – Перут – Симо – Никола – Богдан.

Пасови Кривоглав Рељића (1982. год.): Цауш Никола (или Јован) – Сава – Вучета – Никола – Вучета – Никола – Марко – **Драгић (Реља)** – Станко – **Гајо** – Јован – Перо – Ћиро – Радован – Радомир (рођ. 1928. год.) – Радован.

Пасови Кривоглав Рељића (1982. год.): Цауш Никола (или Јован) – Сава – Вучета – Никола – Вучета – Никола – Марко – **Драгић (Реља)** – Станко – Милош – **Перут** (Перута) – Симо – Никола – Блажо – Раде (рођ. 1947. год.).²¹³

Новаковићи (нема их у Црног Гори и Србији).

Од Новака Марковог, који се помиње у родослову Јововића, потичу Новаковићи. У Марковини су у доба књаза Данила живјела четворица браће Новаковића. Књаз Данило је наредио попу Милу и сердару Станку Машанову Вукотићу да их побију сву четворицу. Тројица су убијена, а четврти је побјегао у град Оногшт. У бјекству је посјекао главу једном Загарчанину. Са њиме је тада у Оногшт побјегао и његов синовац Благота Вујовић који је убио сина Кеја Пејова Ђукановића. Послије ослобођења Никшића 1878. године обојица су прешли у Скадар. Благоту су касније Турци у Скадру објесили јер је дотурао храну Црногорцима и од њега није остало потомака. Вјерује се да у Албанији има потомака пребјеглог Новаковића.

Крушковци – Николићи

Николићи. Раније су се звали **Крушковци**. Кажу да потичу од Станковог сина Милоша.

Пасови Кривоглав Крушковаца (1910. год.): Цауш Никола – Сава – Вучета – Никола – Вучета – Никола – Марко – Тодор – Станко – Милош – Вујадин – Раде – Јован – **Никола** – Спасоје – Благота.

Пасови Кривоглав Крушковаца (1982. год.): Цауш Никола – Сава – Вучета – Никола – Вучета – Никола – Марко – Тодор – Станко – Милош – Вујадин – Раде – Јован – **Никола** – Спасоје – Ристо – Милош – Вукашин.

Марковићи

Марковићи (Бећировићи). Једно вријеме звали су се Бећировићи. Кажу да потичу од Вуксана, унука Марка Николина. Марковићи су одсељени у Милочане (Горње Поље), Никшић, Цетиње, Подгорицу, Даниловград, Белу Цркву.

Пасови Кривоглав Марковића (1982. год.): Цауш Никола – Сава – Вучета – Никола – Вучета – Никола – Марко – ... – Вуксан – **Марко** – Бећир – Пеко – Гаврило – Јован – Андрија (рођ. 1912. год.) – Веселин (рођ. 1957. год.).

Кривоглави тврде да Крушковци и Марковићи нису род са њима, док остали Марковљани Кажу да ова два братства јесу род са осталим Кривоглавима и да и они потичу од Марка Николина.

²¹² Аутори који пишу о Дробњаку не помињу Машуловиће.

²¹³ Чини ми се да у набрајању пасова фале два или три паса.

Виднићи

Потомци Вука Николина су Виднићи. Названи су по Вуковој удовици Видни. И они су настали и развили се у Липовом Долу и Кривоглавској Главици у Марковини. Дијеле се на више братства.

Вук или Вулић је имао три сина: Пеја, Драгоја и Павлића. Данас Виднићи, а и други Марковљани кажу да су се три сина Вука или Вулића звали: Пејан, Драгоје и Шћепан. Ово је вјероватно грешка. Шћепан је син Пеја (Пејана).

Од Вуковог сина Пеја или Пејана потичу: Јововићи, Павићевићи и њихов огранак Миловићи (од Шћепана Пејова), Митровићи, Муратовићи и Павићевићи – Ђуровићи (од Митра Пејова).

Од Вуковог сина Драгоја потичу: Мандићи, Милошевићи и Ацићи.

Од Вуковог сина Павлића су Павлићевићи – Вуковићи.

1. Потомци Пеја Вуковог.

Јововићи (раније Павићевићи)

Пејо Вуков је имао сина Шћепана, а он је имао сина Павића. Павић је имао три сина: Оташа и Јова од којих потичу Јововићи и Тодора од кога потичу Павићевићи.

Јововићи су чувено братство, иако им у та времена број пушака никако није прелазило 40. До Његошевог доба звали су се Виднићи – **Павићевићи**, а од тада се зову Јововићи. У неким народним пјесмама се помињу као Петровићи, али то презиме нису узели из поштовања према владарској кући Петровића. Презивају се по Јову Павићеву. Јово Павићев погинуо је на Крусима 1796. године. Имао је синове Петра, Мирка и Лазара и синовца Марка Оташева. Они су се 1820. године са Кривоглавске главице преселили у Удраговину у Доњој Марковини.

Петар и Тетна, кћерка Сава Вукотића, имали су синове: Рама (Ћетка), попа Луку и попа Мила. Рамо Петров је имао синове Новака, Јагоша и Гаврила. Они су се населили у Глибавац и Заврх код Никшића после 1878. године. Лука и Мило су погинули без мушких потомака.

Мирко Јовов је имао синове Ђура и Мата (умро без потомства). Ђуро Мирков је имао синове: Баја, Мијајла, Стевана, Петра, Мирка (Чамо). Мирко Јовов се настанио у Голији 1840. године.

Лазар Јовов је имао синове Тому и Јована (умро без потомства). Томо Лазарев је имао синове Стевана, Сава (умро без потомства) и Паја. Томо се одселио у Милочане у Горњем Пољу код Никшића.

Јовов синовац Марко Оташев је имао синове: Радоја, Спасоја и Лала. Када су се 1878. године одселили из Марковине своју земљу продали су Ненезићима. Јововића има у Никшићу и околини, Трепчама (Никшићке Рудине), Подгорици, Врбасу и другдје.

Турска војска кренула је на Грахово преко Бањана 22. априла 1858. године. Књаз Данило пошаље Луку Јововића и Пека Павловића са 300 људи у помоћ војводи бањском Јовану Баћовићу. Близу Тупана у Бањанима 24. априла почне бој. Пет дана је турска војска под борбом путовала до Вилуса гдје су стигли 29. априла. На Грахову је било 100 људи које је довео љуботињски војвода Петар Вујовић. Стигао је и војвода Мирко Петровић па су утврђени положаји.

До битке на Граховцу дошло је 1. маја. Црногорци су потукли Турке којих је погинуло 6.000, а Црногораца је погинуло и рањено око 2.000.

Поп Лука Јововић је са једним дијелом књажеве гарде кренуо да пресјече пут између Грахова и Требиња и тако пресијеку одступницу Турцима. Пробију се до тамо борбом и сукобе се са турском резервом која је надирала из Требиња. У тој борби погинули су поп Лука Јововић и харамбаша Ристо Манојловић.

На Граховцу су погинули и заповједник књажеве гарде поп Ђуро Кусовац, капетан бјелички Ђуро Ђурашковћ, Боро Станојевић, велики заставник Машо Кустудић и други.

Поп Мило био је свештеник у Марковини, али је више ишао у чету. Поп Лука, поп Мило и Томо Мијатовић били су најпознатији гуслару у Марковини средином XIX вијека.

Селим-паша са 6–7.000 Турака 1862. године крене на Бањане. Бањанима и Граховљанима у помоћ дође поп Мило Јововић са Марковљанима. Бој је био на мјесту Кадина Продол више Сланог код Никшића. Трајао је читав дан. Турци су потучени. Мило је посјекао Асан-агу Ресулбеговића, главног заповједника Требиња. Селим-пашу је посјекао војвода бањски Јован Баћовић.

Црногорска војска је 1876. године кренула на Херцеговину. У Грахову су се спремали за покрет. Ту се нашао и новинар А. Пејовић из Новог Сада. Он је описао попа Мила: висока раста, широких груди, лако хода, лице лијепо, сунцем преплануло, црномањасто, крупне црне очи. Стално се добродушно осмјехивао. Изгледао је прије као косовски војвода него као марковљански поп. Своје приче о бојевима обично је завршавао шалама.

Књаз Никола је једном приликом послао Петра Вукотића и попа Мила Јововића у Мостар да преговарају са Дервиш пашом о миру. На путу су застали да ноће у Гацку код Дед-аге Ченгића. Послије вечере су сједили, а дошло је и двадесет Турака да виде Петра и Мила. Петар Вукотић је бранио да било ко узима гусле, а поготово Мило. Поп Мило је знао добро да пјева уз гусле, али је пјесмама додавао своје припјеве. У неко доба изазове га турско пјевање, па узме гусле и отпјева пјесму о Цмиљанић сердару из Котара:

„ ... на кули се добро одморио
И попио каву и ракију“ па дода своје стихове:
„па с' Ајкуном леже у душеке
Окрену јој леђа у дуваре,
А табане у горње таване...“

Тад му војвода Петар Вукотић, љут, истргне гусле да не пјева даље. Сутрадан су отишли у Мостар.

Од јуна 1877. године до 27. септембра Никшић је био под опсадом. Петар Вукотић се посвађао са попом Милом и Пеком Павловићем. Говорио је против њих књазу Николи. Поп Мило је са западне стране водио одред у нападима на Никшић. Књаз Никола дође до попа Мила код куле Лековића и рече: *Попе Мило, ни вода ни вино! Одузимам ти команду над одредом.*

Књаз није хтио објаснити Милу због чега то чини. Поп Мило узјаха вранца и оде пред Никшић. Дође до турске страже и изазове капетана Мујагу Мушовића на мегдан. Мушовић позове Мила да дође до Мале Главице на мегдан. Мило дође под Главицу, код тадашњег амбара, а касније парног млина. На Главици је била једна турска стража. Када Мило стигне из стражаре запуца неколико Турака и погоде Мила. Био је мртав прије него што је пао са коња на земљу. Турци му одсијеку главу, а труп баце у оближњи поток. Главу су ставили на таблу у кули Мушовића.

Коњ Милов се сам врати у шталу из које је изведен и Црногорци сазнају за Милову погибију. Ноћу оду и нађу труп и понесу га у Кочане. Кроз три дана код књаза Николе дође Госпава Станише Мацановића из Никшића, која је служила код Мушовића. Она је ноћу украла главу и пред зору прошла поред турских шанаца. Глава је била у бијелом платну, увијена, лице умивено, дуг перчин зачешљан, брци уредни, очи затворене. Није било трага ране. Посјечен је тачно по средини врата. Књаз је дао главу Милову синовцу Новаку Рамову Јововићу. Откопан је Милов гроб и глава је састављена са тијелом. У том гробу су кости попа Мила остале још осам година.

Иза попа Мила остала је кћерка Итана, удата за Ђура Драгова Петровића.

Рамо Петров Јововић погинуо је под планином Шишманом код Никшића у борби са Сулејман пашом²¹⁴ (погинуо прије Луке и Мила). По другима погинуо је у борби против Дервиш-паше²¹⁵ на Муратовици у Пиви 1861. године.

Новак Рамов је био јунак вјешт на ножу и јатагану. Био је нижег раста. Посјекао је тридесет и двије турске главе; Османа Звиздића, бега Коскију, Арслана Баука (брат Ахметов), Арслана Феризовића и др. Био је седам пута рањаван. Три зрна су му прошла кроз грудни кош, неколико кроз ноге. Руке су му биле осакаћене, десна потпуно, без неколико прстију. Послије ослобођења Никшића добио је кућу познатог турског јунака Ахмета Баука. Новак се 1885. године настанио у Мокрој Њиви. Новак Рамов умро је у Никшићу 1909. године²¹⁶ (или је погинуо несретним случајем 1910. године када му је било 78 година²¹⁷) и сахрањен је поред Петрове цркве у Никшићу (тада нова, обновљена).

Пасови Виднића Јововића (1910. год.): Цауш Никола – Сава – Вучета – Никола – Вучета – Никола – Вуко – Пејо – Шћепан – Павић – **Јово** – Петар – Рамо – Новак – Ђуро – Марко.

Пасови Виднића Јововића (1982. год.): Цауш Никола – Сава – Вучета – Никола – Вучета – Никола – Вуко – Пејо – Шћепан – Павић – **Јово** – Петар – Рамо (Ћетка) – Гаврило – Петар – Боро (рођ. 1912. год.) – Веселин – Никола.

Павићевићи

Тодор Павићев је имао сина Петра, а он је имао сина Мила. Мило Петров је имао синове: Спасоја, Ћетка, Филипа и Живка. Потомци Спасоја Милова живе у Милочанима (Горње Поље код Никшића) и Суботици. Потомци Ћетка Милова живе у Милочанима. Филип Милов је одселио и потомци му живе у Лебанима у Србији од 1927. године. Живко Милов је имао синове: Тома (погинуо на Скадру), Алексу и Андрију. Алексин син Јован је отишао у Париз. Алексини потомци се презивају **Миловићи** и настањени су у Београду и Лесковцу. Потомци Андрије Живкова су настањени у Милочанима. Павићевића нема више у Марковини. Највише их је у Никшићу.

Митровићи

Пејо Вуков је имао сина Митра од којег потичу Митровићи, Муратовићи и Павићевићи (Ђуровићи). Митровића има иселених у Милочане у Горњем Пољу код Никшића, Цетиње, Лесковац, Петрово Село.

Пасови Виднића Митровића (1910. год.): Цауш Никола – Сава – Вучета – Никола (или Сладоје) – Вучета – Никола – Вук (Вулић) – Пејо – **Митар** – Милош – Малиша – Лука – Томо (рођ. око 1800. год.) – Ђуро.

Пасови Виднића Митровића (1910. год.): Цауш Никола – Сава – Вучета – Никола – Вучета – Никола – Вук (Вулић) – Пејо – **Митар** – кнез Станко – Перо – Мрђен – Гаврило – Периша – Радоња – Мијан.

Муратовићи

Огранак су Митровића. Потичу од Мурата Савићева Митровића. Неки Муратови потомци се презивају Митровићима, а неки Муратовићима.

Пасови Виднића Митровића Муратовића (1981. год.): Цауш Никола – Сава – Вучета – Никола – Вучета – Никола – Вук (Вулић) – Пејо – **Митар** – кнез Станко – Савић – **Мурат** – Богдан – Срдан – Марко – Вуко – Богдан – Предраг.

²¹⁴ Марко Вујачић, *Знаменити црногорски јунаци*, књ. 1, Цетиње 1951.

²¹⁵ Петар Пејовић, *Озринићи племе старе Црне Горе*, Београд 2004.

²¹⁶ Марко Вујачић, *Знаменити црногорски јунаци*, књ. 1, Цетиње 1951.

²¹⁷ Петар Пејовић, *Озринићи племе старе Црне Горе*, Београд 2004.

Пасови Виднића Муратовића (1982. год.): Цауш Никола – Сава – Вучета – Никола – Вучета – Никола – Вук (Вулић) – Пејо – **Митар** – кнез Станко – Савић – **Мурат** – Богдан – Машо – Мидо – Блажо – Боро (рођ. 1930. год.).

Павићевићи – Ђуровићи

Павићевићи потичу од Митровог сина Павића. Послије 1878. године одселили су се у Петрово Село гдје се презивају Ђуровићи.

Токовићи – Павићевићи.

2. Потомци Драгоја Вуковог.

Мандићи

Мандићи потичу од Милоша Драгојева. Његова жена Манда је рано остала удовица и потомци се по њој презивају. Предање у Марковини каже да су Голуба Милошева посјекли Бошковићи из Орје Луке, због појења стоке на ублу Павловац у Вељем Гарачу, крајем XVIII вијека. Његову главу однијели су у Скадар. Марковљани су тада из освете посјекли 15 Бјелопавлића и заплијенили 1.000 оваца и 30 говеда. Бјелопавлићи су се жалили Петру I. Када је он дошао у Марковину једино га је дочекао кнез Станоје Павићевић. Остали Марковљани су побјегли у Гарач. Голубова удовица је молила Петра I да не прокуне Марковљане јер су Бошковићи однијели Голубову главу у Скадар. Тада је Петар I опростио Марковљанима почињена убиства. Андрија Лубурић је забиљежио другачије податке о овом догађају.²¹⁸ Живко Пејатовић из Марковине је на Гарчу убио Живка Муратова Џоговића и заплијенио му 200 оваца. Муратов синовац Алекса Пешић, са Томом Раичевићем, попом Бошковићем и још 100 Бјелопавлића из освете су убили Голуба Митрова Мандића и однијели његову главу. Марковљанска чета коју је водио Мишо Пејатовић стигла је Бјелопавлиће и убила им двојицу људи: Марка Даутовића и Мијајла.

Мандићи су живјели у Кривоглавској главици. Браћа Радојица и Ђуро Мандић се средином XIX вијека насељавају у Космаче у Доњој Марковини. Мандићи који су живјели у Крушковцу су послвије Првог свјетског рата своју земљу продали Татарима (Вукотићи) са Чева, а они су одселили у Пећ, Вучитрн и Раставицу код Дечана. Сви Мандићи су одсељени из Марковине. Има их у Никшићу, Горњем Пољу, Голији, Толошима код Подгорице.

Пасови Виднића Мандића (1910. год.): Цауш Никола (или Јован) – Сава – Вучета – Никола – Вучета – Никола – Вук – Драгоје – **Милош** – Голуб – Милош – Бојица – Милован – Лазар – Мирко.

Милошевићи

Милошевићи у Голији су огранак Мандића. Потичу од Радојце Милошева Мандића које се из Доње Марковине доселио у Голију око 1840. године.

Ацићи

Ацићи потичу од Голуба Милошева. Презивају се по Андрији Голубовом којег су звали Ација. Јован Ацић се из Горње преселио у Доњу Марковину почетком XIX вијека. Ацићи су из Марковине иселили у Голију и у Милочане у Горњем Пољу, гдје су отишли послвије 1878. године.

²¹⁸ Андрија Лубурић је забиљежио пјесму *Бој Брђана и Марковљана* од гуслара Филипа Павићевића из Пјешиваца у којој су описани ови догађаји.

3. Потомци Павлића Вуковог.

Вуковићи – Павлићевићи

Марковљани Павлићевиће не памте као такве већ их зову Вуковићима. Од Вуковића – Павлићевића није било исељеника. Вуковићи – Павлићевићи су изумрли у Марковини 1949. године.

Пасови Виднића Вуковића – Павлићевића (1910. год.): Цауш Никола – Сава – Вучета – Никола – Вучета – Никола – Вук – **Павлић** – Вуко – Крко – Милош – Иван – Никола – Ђуро.

Вујовићи

Милија Николин је имао синове Вуја и Радана. Од Вуја Милијина потичу: Вујовићи, Милићи – Рушовићи, Мишовићи, Пејатовићи и Радовићи. Од Радана Милијина потичу Радановићи и Живковићи.

Вујовићи су живјели на Кривоглавској Главици. Почетком XIX вијека у Доњу Марковину пресељавају синови Шћепана Вујова: Милија, Пејат и Беко. Вујовића има одсељених у Никшић, Никшићке Рудине, јужну Србију.

Милићи – Рушевићи су потомци Вујовог сина Милије. Одселили су из Марковине у Милочане у Горњем Пољу код Никшића. Надимак Рушовићи су добили по претку Андрији који је био познат као Рушо Радојев. Рушо је погинуо у Голији у борби са Турцима. Рушо је имао синове Војина (умро млад без потомства) и Милована (рођ. 1867. год.). Милован Рушов је дошао у Милочане 1878. године. Имао је шест синова: Душана, Сава, Радосава, Милосава, Станка и Радомира. Од ових Милића има одсељених у Никшић, Подгорицу, Војводину. Милићи одсељени у јужну Србију презивају се **Мишовићи**. Славе Аранђеловдан.

Од Вујовића су **Пејатовићи** који су одселили у Рубеже код Никшића после 1878. године и **Радовићи** у Никшићким Рудинама гдје су одсељени после Граховске битке.

Пасови Вујовића (1910. год.): Цауш Никола – Сава – Вучета – Никола – Вучета – Милија – **Вујо** – Шћепан – Беко – Шћепан – Вуко – Новица – Милош.

Пасови Вујовића (1982. год.): Цауш Никола – Сава – Вучета – Никола – Вучета – Милија – **Вујо** – Шћепан – Пејат – Мишо – Томо – Мило – Шајо (Блажо) – Богдан (рођ. 1912. год.) – Радомир – Миодраг (рођ. 1966. год.).

Радановићи су потомци Радана Милијина. Живјели су на Кривоглавској главици, па су преселили у Доњу Марковину. Средином XIX вијека дио Радановића се одселио у Петрово Село, али их тамо нема под тим презименом. Тада су земљу продали Васиљевићима из Загарача. Радановића нема у Марковини. Одселили су у Кочане код Никшића, Никшић и околину Лесковца. Огранак Радановића су **Живковићи** у Кочанима и Рубежима.

Ђуровићи

Ђуровићи потичу од Ђура Николина. У том случају њихови преци су: Цауш Никола (или Јован) – Сава – Вучета – Никола – Вучета – Никола – **Ђуро**. По другом предању Ђуровићи су огранак Кривоглава: Цауш Никола (или Јован) – Сава – Вучета – Никола – Вучета – Никола – Марко – Тодор – **Ђуро**.

Нема их у Марковини. Одавно су иселили, неки због крви, а неки из других разлога, у Загарач и Корита код Гацка. Почетком XIX вијека дошло је у Марковини до сукоба у којем су неки Ђуровићи и Глушчевићи побијени, а 5 – 6 преживјелих су побјегли у Корита код Гацка, Опутну Рудину, Загарач. У Загарач су одселили Пејо Иванов и његова мајка која се у Загарачу преудала. Ђуровићи у Подском кршу у

Загарачу за вријеме Првог свјетског рата били су комити. Продали су своју земљу и одселили у Лукавицу код Сарајева. Тврди се да су огранци Ђуровића **Глушци** или **Глушћевићи** и **Шаулићи**. Не зна се на које Шаулиће се мисли јер Шаулића у Црној Гори има само у Језерима у Дробњаку и они су Дробњаци. О овим Шаулићима из Марковине не зна се ништа. Глушаца и Глушчевића има по Херцеговини и Србији. О њима ће касније бити речено.

Ђуровићи славе Аранђеловдан, а прислужују Спасовдан. Негдје се може наћи да су раније прислуживали Никољдан, али се то вјероватно односи на Ђуровиће Гардашевиће (Ђуровићи, Пејовићи, Стојановићи у Орасима) којих је једно вријеме било у Марковини у коју су доселили из Чева због крви.

Пасови Ђуровића из Горњег Загарача (1911. год.): Цауш Никола – Сава – Вучета – Никола – Вучета – Никола – Марко – Тодор – **Ђуро** – Иван – Пејо – Зеко (Оташ) – Милош – Илија.

У Петровом Селу су из Марковине: Велишићи, Думељићи, Ђуровићи, Марковићи, Миловановићи, Милојевићи, Милоњићи, Митровићи, Новаковићи, Перовићи, Радовићи, Спасојевићи.

Марковљани су посједовали доста обрадиве земље и пашњака у Загреди, све до ријеке Сушице. Око те земље су се Марковљани доста сукобљавали са Брђанима (Бјелопавлићима). У XIX вијеку Марковљани су ова имања продали Загређанима и Брђанима. Марковљани нису имали стална насеља у Загреди.

До почетка XIX вијека Марковљани су имали куће само у горњем, заклоњенијем дијелу Марковине, ради лакше одбране од Турака. У Доњој Марковини су им била само имања.

Доста сукоба Марковљана са Бјелопавлићима било је око врха Калуђерова бобија. Око пашњака у Горњој Марковини Марковљани су се сукобљавали са Бјелопавлићима и Пјешивцима, а и са Чевљанима и Загарчанима.

Генерални провидур је оптужио црногорска племена за пљачку каравана и упаде у Грахово, Паштровиће и Никшић. Главари Озринића, Цуца, Бјелица, Његуша и Цетиња одлазе у Котор 14. октобра 1696. године и оправдали су се убједивши провидура да су за нападе и пљачку одговорни Марковљани и Загарчани. Драшко Попов и Никола Јовановић из Озринића и остали главари обавезали су се да ће умирити Марковљане и Загарчане тако што ће од њих узети таоце, а ако наставе са пљачком попалиће им куће и раселити их. По овоме можемо закључити да је у Марковини осим Цаушевића било и других становника (који нису Озринићи).

Изгледа да ово није успјело јер су Млечани 1698. године послали казнену експедицију и попалили Марковину. Марковину су Турци спаљивали 1701, 1704. и 1706. године.

Марковљани нису одустајали од пљачке. Сматрали су да се онај ко не краде и не отима не броји ни у шта.

Дванаест Марковљана и Чевљана, предвођени Мирком Јововићем, Мишом Пејатовићем и Микоњом Илићем, 30. јуна 1825. године напали су Бојаниће у Кривошијама и попалили им дванаест колиба. Тада је од Бојанића и Озринића било двоје или троје погинулих. Владика Петар I је тада послао Петра Јововића да измири Кривошијане и Озриниће. Када је стигао у Кривошије Петра је убио један Бојанић. Сахрањен је пред црквом у Грахову.

Зборно мјесто у Горњој Марковни била је Облушаста главица на Кривоглавској Главици. Ту су се Марковљани окупљали пред одлазак у чету и одатле су се јављали у повратку. Зборно мјесто свих Марковљана је Старо Гувно у Доњој Марковини. Скупови су одржавани на Зборној главици. Марковљани су имали заједничке скупове и са Велестовцима. Племенске скупштине одржаване су на Чеву.

Знаменити Марковљани.

Први кнез у Марковини био је Станко Митров. Послије њега кнежеви су били његови синовци Голуб Митровић и Станоје Павићевић.

Истакнути су били харамбаша Живко Бијели Вуковић, као и његови синови Раде и Иван. Чувени су били и Филип Мирковић, Радоје и Савеља Горчиновић, Лука и Митар Ђуровићи, Перута Милошевић, Пејо Машуловић, Гајо Станковић и његов унук Илија Драговић. Један од најпознатијих Марковљана био је Шћепан Радојев Горчиновић Кривоглав.

Од Митровића су се истакли харамбаше Пејо Митровић, Перо Секулић и Машо Богдановић.

Од Јововића су били истакнути јунаци Петар Јововић и његов брат Марко; поп Лука Јововић и брат му Рамо; Голуб Мандић, Новак Рамов и поп Мило Јововић.

Од Вујовића били су познати Шћепан Вујовић, Живко Николић, Мишо Пејатовић, Раде Мишовић, Рушо Радојевић.

Слава Цаушевића у Марковини је Аранђеловдан, а прислужују Спасовдан. Као и код осталих Озринића и овдје је случај да су временом неке куће промјениле славу.

Сви Озринићи славили су Аранђеловдан. Да би се могли посјећивати о славама у Чеву и Загреди прислуживали су Светог Илију, у Велестову су прислуживали Светог Пантелију, а у Марковини Светог Спаса.

Чевски старинци и усељеници

Васиљевићи (раније Пиљеновићи) у Доњој Марковини били су досељени у новије вријеме из Загарача.

Вулаши су старинци. Помињу се у пјесми *Удар на Вука Мандушића*. Живјели су на Прветама.²¹⁹ Упамћено је да су у Прветама (засеок Мишки) живјели старинци **Раонићи**.²²⁰ По предњу, њихови преци су ту живјели прије Озровог досељавања. Били су бројни у другој половини XVII вијека. Било их је дванаест задруга. Драгојевићи су се често сукобљавали са њима око земље. Једне ноћи Драгојевићи су помјерали киљане Раонића. Сутрадан је дошло до туче између Драгојевића и Раонића у којој је било 18 мртвих. Преостали Раонићи су напустили Чево и одселили се некуда. Овај сукоб се десио или у вријеме сукоба са Доњекрајцима 1660. године или у вријеме сукоба са Мишковцима 1685. године.

Дио их је живио у Војинићима и Ожеговицама до средине 1833. године када их је потпуно нестало у Чеву. Због отмице једне дјевојке из Мишака и убиства једног Ожеговчанина, 1833. године, протјеран је Стеван Васов Рахонић, а имање његовог оца Васа Рахонића селу Липи код Башина Села и код Вујкова Ждријела у Ублима Чевским продато је да се плати одштета.

Остао је само један Раонић који је прихватио славу Озринића. Назвали су га Вулаш и његови потомци су Вулаши. И они су били протјерани из Чева. У Бјелопавлићима, у Орјој Луци живио је Мићун Вулаш, кога је као слугу на Чево довео Стеван Перков почетком XIX вијека. Не знају да наброје претке до родоначелника Вулаша (или Вулише). Око 1910. године их је у Прветама на Чеву било три куће.

Пасови Вулаша: Мићун – Оташ – Митар – Мијајло (Михајло) – Спасоје – Владимир.

²¹⁹ Небојша Драшковић, *Чевско Заљуће и Доњи крај села у племену Озринићи*, Београд 1999.

²²⁰ У дефтеру из 1570. године помињу се Раде Добрујић и Гргур Раонић.

У вријеме када су у другој половини XVII вијека протјерани ови Раонићи протјерани су и Мишковци (око 1685. године). Вјероватно је ријеч о истој скупини старинаца и истом догађају. Неки сматрају да су ови Раонићи побјегли у Доњи Колашин. У Доњем Колашину су два братства Раонића. Једни су Раонићи Србљановићи из Дробњака. Други Раонићи су огранак Дедејића²²¹ који су из Чева одселили око 1570. године. Оба братства славе Ђурђевдан. Петар Пејовић наводи да у Доњем Колашину живе Раонићи који тврде да потичу из Чева и који славе Св. Николу.²²² Или је једна кућа Раонића Дедејића промијенила славу или су ови Раонићи неког другог поријекла. Раонића који славе Св. Николу има у Бијелом Пољу гдје су досељени послје 1912. године.

Калуђеровићи су у Загреду доселили из из Ђеклића. Доселио је Раде, унук Стевана Калуђера. Чувен је био Савић Радов Калуђеровић. По досељавању у Загреду на мегданима је посјекао 18 турских глава. Оне у бојевима није рачунао. Седам година је четовао са Никцем од Ровина. Јово Пајов Калуђеровић је био чувен и учествовао је у одбрани куле Ђиповића код Даниловграда. Славили су Илиндан и прислуживали Петковдан. Прихватили су славу Бурића и славе Аранђеловдан, прислужују Илиндан.

Пасови Калуђеровића из Загреде (1910. год.): Раде – Савић – Мргуд – Пајо (или Гајо?) – Бусјан – Јован – Савић.

Милићи су у Загреду доселили из из Бјелица. Из Дуба су доселила браћа Живко и Драго Матанови Милићи, на купљену земљу. Било им је дозвољено коришћење сеоског комуна. Ранију славу Св. Јована промијенили су и славе Аранђеловдан, прислужују Илиндан.

Пасови Милића у Загреди: Живко – Иван – Драгоје – Радоје.

Мрдаковић – Домазетовићи су у Загреду доселили из Чева. Домазетовићи су били старинци у Чеву. Не зна се када су дошли у Чево. Вјероватно су се доселили на мираз.²²³ Слава им је Аранђеловдан, а прислужују Митровдан. Тврде да су увијек славили Аранђеловдан, док Попаре који се сматрају њиховим старијим исељеницима славе Никољдан и тврде да им је то слава од давнина.

Домазетовићи су живјели у Прветама и Кутима. Кажу да су род са Вулашима. Памте се Вукота и Раде Домазетовић који су живјели у првој половини XVIII вијека. Радова жена била је кћерка Петра Вукотина – Вукотића. Вукота Домазетовић је био имућан трговац стоком коме су остали Домазетовићи били гоничи.

Озринићи су стално потискивали Домазетовиће из Чева. Из Чева у Загреду 1710. године прелази Мрдак Домазет. За њим 1720. године прелазе и други Домазетовићи. Ови Домазетовићи су се једно вријеме звали Мрдаковићи, али су се касније вратили свом старом презимену Домазетовић.

Домазетовићи су се из Чева селили у Загреду, а онда из ње у Никшић и друге крајеве. Тако је 1730. године из Чева у Загреду дошла једна кућа Домазетовића. Ускоро су и у Загреди дошли у сукоб са Озринићима и морали су да бјеже. Од Домазетовића су **Жижичи** у Дробњаку.

Послиједњи Домазетовић у Чеву био је неки поп. Године 1780. отјерао га је из Чева његов шура Матан Петров Вукотић. Од тада у Чеву више нема Домазетовића.

Дио Домазетовића са презименом **Попаре** се јако давно одселио на Гласинац у Босни. Са Гласинца пресељавају у Билећке Рудине одакле се расељавају по

²²¹ Небојша Драшковић тврди да су Вулаши, Дедејићи и Раонићи истог поријекла. По њему први заједнички предак Дедејића, Раонића и Вулаша је Грубоја Дедославов из Кчева који се помиње 15. новембра 1326. и 29. маја 1327. године у которским документима. По томе је Дедослав предак Дедејића. Овакаве тврдње су произвољне јер нема доказа да је баш тај поменути Грубослав било чији предак. Осим тога већина Раонића су огранак Дедејића и као такви су настали у Дробњаку.

²²² Петар Пејовић, *Озринићи – племе старе Црне Горе*, Београд 2004.

²²³ Домазет је човјек који дође да живи на женино имање. И Озро је био домазет.

Херцеговини. Један Попара је био сеиз бега Љубовића у Кандијском рату (1645–1669). Истакао се у рату па је добио земљу у Пађенима из којих су се касније расељавали у друга села.²²⁴ Попаре у Дабру кажу да су се до Смаил-агине године (1840. год.) звали **Домазети**, а онда су добили надимак Попаре. Старином су из Кути (или Црвеног Дола²²⁵) на Чеву. Славе Св. Николу. С обзиром да су у доба Кандијског рата већ били у Херцеговини, из Чева су исељени између 1600. и 1615. године, а можда и раније. Попаре су се звали Домазети у периоду од 1625. до 1840. године. Не зна се како су се звали док су живјели у Чеву. По времену исељавања највјероватније и нису род са Домазетовићима из Чева, јер су ови други доселили у Чево послџе одсељавања првих Домазета.

Од Домазетовића су и **Живовићи – Миловићи** у Горњем Пољу код Никшића и **Поповићи** у Кочанима код Никшића.

Пасови Мрдаковића – Домазетовића у Загреди (1910. год.): Вукота Домазетовић – ... – Матан – Мрдак – Раде – Мојаш – Томаш – Ћетко – Ниша.

Пасови Мрдаковића – Домазетовића у Загреди (1910. год.): Вукота Домазетовић – ... – Матан – Мрдак – Раде – Мојаш – Томаш – Јован – Марко (рођ. 1901. год.) – Вукота – Небојша (рођ. 1972. год.).

Нешто о славама старинаца

Сматра се да су старинци у Чеву славили Св. Николу, али то није вјероватно. Најстарија црква у Чеву је црква посвећена Св. Николи. Од братстава старинаца, којих има много, нико не памти Св. Николу као славу. Тољићи који су некада господарили Чевом славе Аћимовдан. Дедејићи славе Ђурђевдан. Домазетовићи Аранђеловдан. Иначе су готово сва братства старинаца која су живјела са Озринићима прихватила славу Аранђеловдан. Можда су на то били натјерани од Озринића, али прије су разлог били економски мотиви, да би се смањио трошак у вријеме славе.

Због цркве Св. Николе у Марковини сматра се да су и тамошњи старинци славили Св. Николу. Међутим, сви старинци исељени из Марковине славе друге славе, осим Гиљена. Исто тако, неки старији исељеници из Марковине прислужују Спасовдан иако у доба њиховог живота у Марковини та црква није била саграђена.

²²⁴ Јевто Дедијер, *Херцеговина и Обрен Ђурић – Козић, Шума, Површ и Зупци у Херцеговини*, Требиње 2001.

²²⁵ Попаре кажу да су из Црвеног Дола на Чеву. Црвени До не постоји на Чеву.

Исељени и нестали родови Чевљана (и Озрових потомака и старинаца и усељених на Чево)

У неким случајевима је тешко утврдити да ли је братство поријеклом од Озра или не. Иако се дуго сматрало да су Озринићи племе које потиче од једног претка, то није тачно. озбиљнијим посматрањем племена да се утврдити да нити једно племе на тлу Црне Горе не потиче од једног претка. До става да племе потиче од једног претка дошло је између осталог и тежњом појединаца из јачих братстава да се ограде и одрекну слабијих и мање угледних рођака и на тај начин их избаце из племена.

Старинцима се сматрају становници Чева који нису поријеклом од Озра. Првобитне становнике Чева Озринићи су звали Латинима. Могуће је да су старинци дијелом били и католици. О томе можда свједочи име Крижева Дола. Озринићи су од доласка у Чево па до данашњих дана сматрали старинце мање вриједним и са њима су били у сталном сукобу.

Треба додати да су прави старинци одавно нестали, а да су на Чево доселиле породице из разних крајева. Тако да су у стварности Озринићи старији досељеници на Чево од оних који су у касније вријеме називани старинцима. Да кажемо и да су Озринићи неке становнике Чева сматрали за свој род иако су другог поријекла (вјероватни примјери: породица Милоњића бана, Миљанићи из Бањана). Могуће је да нека братства потичу од витезова који су на Чево дошли заједно са Озром.

Послије турских освајања, око 1500. године, Велестово и Марковина прилично су опустјели. Нешто становништва се и доселило, али су их Озринићи Цаушевићи временом све протјерали. Од старих становника остала су само имена и топоними. Зна се да је у Велестову живио неки Вук Зећанин, неки Свиrhoња и неки Барјам по коме се зове Барјамовица²²⁶ у Велестову и за којег се мисли да је био Турчин.

Доњи Крај је послвије 1500. године поприлично опустео. Касније се из Херцеговине и других крајева досељавају многе породице. Они временом јачају. Око 1614. године помињу се Вуле и Нико, старјешине Цуца. Око 1640. године помињу се војвода Илија Николић, који је био ожењен сестром кнеза Мијана и војвода Манојло Николић. Живјели су у Градини у Цуцама. Војводе Николићи са својим присталицама, понашали су се као неко посебно племе и терорисали су остале племенике, а сукобљавали су се и са Озринићима. Тако је дошло до савеза Озринића и Цуца против ових војвода и кнежева, око 1660. године. Војводе су побијени, а њихове присталице поражене и протјеране. Озринићи су преузели Доњи Крај и Башино Село у Ожеговицама. Не зна се ко су све били Доњекрајци ни куда су отишли. Сачувано је предање само о некима од њих.

²²⁶ У другим крајевима се помиње име Бајро и Бајрам па би било логично да се каже Бајрамовица, али у Велестову је упамћен назив Барјамовица.

Озринићи су одлазили из Чева због неродних година, крвне освете и других разлога. Исељавања је било од најранијих времена. Нека братства су нестајала. Разлог за то биле су погибије у ратовима са Турцима или епидемије куге, колере и других болести. Тако би кућа спала на једног или два човјека, па се и они не би оженили и од њих не би остао нико. О таквим братствима није остало готово никаквих података, јер обично сви памте предања само о својим прецима.

Из свих братстава Озринића има одсељених у Подгорицу и Никшић.

Озринићи су се исељавали у многе крајеве Србије. Много их је одселило у околину Ужица. У Србији живе породице са презименима Озринић, Озројевић, Озровић. Вјероватно су многи од њих поријеклом од Озринића из Чева или Озринића код Никшића, па су по досељавању у Србију узели за презиме племенско име.

Почетком XXI вијека на племенској земљи Озринића живи мали број Озринића. То су већином старачка домаћинства. Млади су се одселили и живе у Никшићу, Подгорици, Београду, Цетињу, приморју и другдје.

Одсељена и нестала братства:

Авдаловићи код Гацка у засеоку Авдаловићи, по коме су и названи, су стара свештеничка породица. А. Лубурић је забиљежио да су огранак Гардашевића. Из Чева су отишли у XVII вијеку. Земљу и кућу су купили од Турака Тановића. Има их и у околини Невесиња. Једни славе Аранђеловдан, а други Илиндан.

Ајдиновићи, Ајданићи (или **Ајдановићи**) су били старинци у Загреди. Презиме им је по оријенталном женском имену Хајдана. Од њих је био познати јунак Вук Ајдановић (или Ајдиновић). Били су јако бројни. На њих подсећа око 50 кућишта у Загреди. Из Загреде су их почетком XVIII вијека протјерали Бурићи и Гардашевићи када су се тамо населили. Ајдиновића у Загреди нема послје 1710. године. Има их у Босни и Србији. Било их је у селу Маровац код Медвеђе у јужној Србији.

Анђушићи у Голубовцима, **Пејовићи** у Бијелом Пољу, **Ремиковићи** у Курилу и Толошима (сва села у Зети). Ова братства су сродна и досељена су из Ораха²²⁷ у Љешанској нахији. Потичу од Гардашевића из Чева. Од Анђушића су муслимани **Селимацовићи** који су из Горичана преселили у Сарајево. Они су се до 1918. године презивали Анђушићи.

Пејовићи су од Пејовића из Ораха, а једно вријеме су се звали **Црногорчевићи** (у Мојановићима). Анђушићи су огранак Пејовића. Предак Анђушића, Саво, се по мајци Анђи прозвао Анђушић јер му је отац рано погинуо.²²⁸ Анђушића има у пљеваљском крају. Ремиковићи су огранак Ђуровића из Ораха. Доселили су у Толоше око 1810. године. У Курило се насељавају око 1830. године. Ова братства славе Аранђеловдан.

Апрцовићи у Осојном Ораку (Апрцовића Орах), а раније и у Миљковцу (ту их нема више²²⁹) у Пиви, потичу од Гардашевића, са Убала Чевских. Гардашевићи у Чеву кажу да су Апрцовићи потомци Мића Турова. Доселили су стриц и синовац и настанили се на земљу Гаговића. Божовићи из Ораха су дуго покушавали да их протјерају и било је много међусобних паљења кућа. Од Апрцовића је било много кнежева; кнез Станко, кнез Јоко (умро 1853. год. као таоц), кнез Шћепан (рођ. око 1830). Од Апрцовића потичу **Ђукови** (**Ђуковићи**) у Осојном Ораку и Доњим Брезнима

²²⁷ Андрија Јовићевић, *Зета и Љешкопоље*, Подгорица 1997, страна 144, на пет мјеста пише да су из Граха, што је штампарска грешка. Село се зове Ораси. И Андрија Јовићевић и Петар Пејовић пишу да ова братства досељавају у Зету средином XVIII вијека, али то вјероватно није тачно. Живко Ремиковић је из пушке синцирлије убио Махмут-пашу Бушатлију на Крусима. Тада је живио у Орасима, а не у Толошима. Ова братства су се највјероватније средином XVIII вијека доселили у Орахе из Велестова (у које су дошли из Чева почетком XVIII вијека или нешто раније).

²²⁸ Божидар Кљајевић, *Становништво пљеваљског краја*, Рума 2006.

²²⁹ Обрен Благојевић, *Лива*, Београд 1971.

у Пиви. Светозар Томић²³⁰ их вјероватно грешком помиње као огранак Пејовића са Миљковца. Од Априцовића потичу и **Чипеци** из Осијека код Сарајева, као и њихов огранак са презименом **Ешпеци**. Прво су доселили у Пазарић, а у Осијек прелазе средином XIX вијека. Априцовићи су славили Аранђеловдан, али су због неког несретног случаја промијенили славу и славе Илиндан (који су некада прислуживали). И Ћукови славе Илиндан.

Пасови Априцовића: Ђуро – Јеремија – кнез Јоко – кнез Шћепан.

Антуновићи у Казанцима у Голији. Дошли су са **Паповићима** (види). Старином су из Чева или Велестова. Вјероватно потичу од Велестовских старинаца, јер су Озринићи почели насељавати Велестово тек од око 1610. године. Ова братства су род са братствима која потичу од Неноја у Шипачну (Бошковићи, Мијатовићи, Мићовићи... Види у даљем тексту).

По предању, у првој половини XVII вијека (око 1640. год.) браћа Антун, Павле и Мијат, са породицама и стоком, долазе више Шипачна, одакле Антун и Павле долазе у Чарађе, а касније прелазе у Казанце. Од Антуна су Антуновићи, а од Павла – Папа су Паповићи. Од њиховог брата Мијата у Шипачну нема потомака. Тамошњи Мијатовићи потичу од другог Мијата који је живио много касније. Ови Мијатовићи су поријеклом из Чева, потомци су Неноја и род су са Бошковићима, Мићовићима и осталим сродним братствима у Шипачну. Антуновића и Паповића има одсељених у Србију. Од ових Антуновића има одсељених и у Дервенту у Босни. Неки Антуновићи тврде да су поријеклом од Антуновића из Нудола – Грахово (славе Св. Николу), али је ово мало вјероватно. Антуновићи славе Аранђеловдан.

Ацићи у Милочанима у Горњем Пољу код Никшића су дошли из Марковине. Потичу од тамошњег братства Мандића. Дошао је, последије 1878. године, Јован Андријин Ацић, син Андрије Голубова. Јован је имао шест синова: Андрију, Богдана, Новака Грујицу, Спасоја и Сима. Славе Аранђеловдан.

Бајићи – Мрвићи у Брајовићима у Бјелопавлићима потичу од братства Мрваљевића из Катунске нахије (не зна се да ли су из Предиша или Велестова?).

Бајовићи на Видровану у Горњем Пољу код Никшића су доселили из Ожеговица на Чеву. Потичу од тамошњег братства Вујовића. Из Ожеговица су пребјегли почетком XIX вијека у Брестицу и Клачину. Одатле су Бајовићи прешли у Драгову Луку, а нешто касније у Горње Поље. Из Чева су отишла три брата: Бајо, предак Бајовића, Перо, предак Перовића у Горњем Пољу и трећи брат од којег потичу Баровићи у Броћанцу.

Бајо Вујовић је имао синове Живка, Луку, који је погинуо и Стевана. На Видрован се доселио Живко Бајов Милошевић Вујовић, звани Одо, око 1825. године. По Оду се дио Бајовића презивају **Одовићи**. Бајовићи у Лукову потичу од Ода Бајова. Одо је из Драгове Луке, а касније из Видрована, ради освете ишао у чете против Црногораца. Одо и његова браћа су погинули у борби против Црногораца. Славе Аранђеловдан, прислужују Илиндан.

Пасови: Бајо – Живко звани Одо – Вуле – Лазар (рођ. 1835. године).

Балетићи. Предање каже да је сестра Вука Мандушића била удата у Куче. Када је остала удовица вратила се брату на Чево. Са собом је довела сина Балету. Послије погибије Вука Мандушића, 1714. године, његово имање у Кутима је остало Балети. Балета је имао синове Рада и Вукоту. Они су били чувени јунаци, посебно Раде (Раде Балетић – Раде Чевљанин).

Око 1760. године Раде Балетић је на Кличеву убио синове Хамзе Мушовића, Рустем-бега и Хусеина. Раде је посјекао и турске јунаке Зука Париповића и Сефера Пипера и много других Турака.

²³⁰ Светозар Томић, *Пива и Пивљани*, Београд 1946.

Рада и Вукоту Балетића, са сестром Хајданом, која је била удата за Вука Милошева Вукотића, пресрела је турска чета у Липовој страни испод Столачког врха, на граници Ластве и Пјешиваца. Турци посјеку Рада и Вукоту, а Хајдану заробе и одведу у Никшић. По некима овај догађај се десио издајом Тура Гавриловића.

Од Рада (или Вукоте²³¹) је остао син Спасоје. Радова жена је била родом из Озринића код Никшића и сина је дала у најам код капетана Мушовића. Ту је Спасоје са мајком остао неколико година. Када су Турци 1786. године, побили Ровчане у Никшићу, због помагања Ровчана Турци ухвате и објесе Спасоја.

Вукота је имао сина Тура кога је убио један Вулаш. Тада се Турови синови Лазо и Мићо са мајком одселе из Кути. Отишли су у Грахово, али убрзо, око 1790. године, прелазе у Голију. Живјели су под Крњевом пећином у Злоступу. Лазо Туров имао је синове: Рама, Николу и Бећа. Од њих је само Бећо имао сина Стевана чији су синови: Бошко, Благоје, Јован и Крсто. Мићо Туров имао је синове: Јока, Рада и Гаића. Јоко Мићов је имао синове Новака (чији су синови: Станко, Томаш, Мићо, Јово и Радосав) и Вула (чији су синови: Бошко, Јоко и Васко). Раде Мића Турова имао је сина Шора чији су синови: Бајо, Рако, Тоша, Петар и Ћетко. Бајо Балетић се помиње као кнез у Злоступу. Гаић (Гајић) Мићов је имао синове: Машана (чији су синови: Вукота, Пајо и Мирко), Филипа (чији је син Бећко) и Савића (чији су синови: Мијајло, Ристо, Никола, Ђуро, Илија, Лазар и Ђоко).

За Рада Балетића се тврди да је имао синове Рабрена и Касома. По овом предању од Рабрена су Рабреновићи у Пољима код Мојковца. Рабреновићи имају другачије предање о свом поријеклу. Касом Радов имао је сина Ђура чији су синови: Крсто, Андро и Марко. Крсто Ђуров имао је сина Сима, чији је син Нешко. Андро Ђуров имао је сина Мата, чији је син Маљо. Марко Ђуров имао је сина Стеву, чији је син Нико.

Око 1820. године дошли су у сукоб са Шашарогама који су били досељеници из Бјелица. Балетићи се тада преселе код кнеза Дака у Никшићку Жупу, а Шашароге одселе у Невесиње. Владика Петар I приволи Чевљане да приме Балетиће у Чево и они се 1823. године враћају на своја стара имања у Кути.

У неком сукобу између Гаврила Којадинова и Голуба Хасанова са Балетићима, Првећанима и Крижедолцима, 1831. године, било је четворо погинулих и троје рањених, послје чега је дошло до помирења.

Мустафа Ђукановић је 1835. године убио Николу Лазова Балетића. Тада су се Балетићи одселили у Драгову Луку код никшићких Турака. Из освете су убили Мустафиног брата Перуту Ђукановића. Око 1850. године преселили су се у Клачину код Никшића, а 1857. године пресељавају се у Броћанац Никшићки. Послије 1878. године дио их се насељава у Радовиште код Никшића. Славе Аранђеловдан, прислужују Илиндан. Славу су преузели од Озринића.

У Косору у Кучима су некада живјели Балотићи, који су временом одселили из Куча под притиском Дрекаловића. Нема назнака да би Балетићи могли имати везе са овим Балотићима. Балетића има у селу Српска у Зети и у Подгорици. Не зна се тачно када су доселили. Славе Петровдан. У Конавлима живе Балетини који потичу од Балетића из Црне Горе, а доселили су 1668. године. У то вријеме Балета вјероватно није био ни рођен, тако да ова породица нема везе са Балетићима из Чева.

Пасови: Балета – Вукота – Туро – Лазо – Бећо – Стеван.

Балићевићи. У саставу суда из 1709. године помиње се Манојло Балићевић. Могуће је да ово браство потиче од Вука и Вукосава Балићевића који се помињу у дефтеру 1570. године. Балићевићи су или изумрли или изгинули у нападу Ћуприлића

²³¹ Јован Ердељановић је забиљежио да је Спасоје био Вукотин син. У записима Андрије Лубурића на два мјеста стоји да је Спасоје био Радов син.

1714. године или су одсељени па су узели друго презиме. О Балићевићима у Чеву није ништа упамћено.

Бандићи у Бандићима (сјеверни дио племена Комани) су велико братство које потиче од заједничког претка, а име су добили по старом имену области коју насељавају. Бандићи су се разгранали на више братстава: **Беговићи**, **Вуковићи**, **Ђурановићи** (раније презиме ова три братства било је **Вукотићи**), **Вукадиновићи**, **Баровићи**, **Драгутиновићи**, **Радоњићи** и **Секулићи** чији су огранци **Милутиновићи**, **Павићевићи**, **Петровићи** и **Ђираковићи**.

Бандићи су потомци Орловића. Потомци Орловића тврде да су потомци Павла Орловића који је умро од рана задобијених у боју на Косову. По другом предању Павле није имао потомке, већ су Орловићи потомци његова два брата. По предању Бандића потомак Павла Орловића, Бајо Орловић имао је сина Ивана који је имао осам синова: Ђура од кога су Ђуричковићи у Загарачу, Чеја од кога су муслимани Ченгићи²³² у Гацку, Неноја од кога су Мартиновићи у Бајицама, Раича за чије потомке не знају, Бајка од кога су Бајковићи (Кривокапићи и Преобрежани – Перовићи) у Цуцама, Бјелана од кога су Бјелице (Милићи и други), Сава од кога су Самарцићи у Кривошијама и Радоњу од кога су Бандићи у Команима.²³³

По другом предању у Бајице су доселили браћа: Неноје, Раич, Радоња и Саво. Радоња је предак Бандића. По овом предању Радоња је имао синове Вука и Секула. Радоњини потомци су из Бајице отишли у Доњи Крај (тада у Цуцама). Послије међуплеменског рата 1660. године Вуко Бандић је из Доњег Краја одселио у Цуце, а Секуле у Комане.²³⁴ По овом предању од Вука Бандића су Ђуричићи, Асановићи и Спаићи у Цуцама (и Зупцима). Ово предање је нетачно јер од Вука Радоњина потиче већина братстава у Бандићима, а од Секуле само Секулићи. У Команима су прије 1660. године живјели неки Бандићи којих је нестало и од њих је остало само име краја у који су доселили нови становници који су по крају у који су се доселили добили име Бандићи. Постоји и друго предање које каже да су Вук и Секула убили подгоричког бега Коскића на Батуну, а на истом мјесту један њихов рођак убије неког хотског бана па их због убиства тог бана прозову Бандићима.²³⁵

По предању које је забиљежио Јован Ердељановић, преци Бандића се нису првобитно са осталим рођацима доселили у Бајице већ су се из Чарађа доселили у Доњи Крај у Цуцама. Ту су живјели до 1660. године. Тада су протјерани од стране Озринића и њихових савезника и одлазе у Бајице (Радоња са синовима Вуком и Секулом). Касније одлазе у Комане (Бандиће). Обрад Самарцић²³⁶ наводи да су уз Озриниће у нападу на Доњи Крај учествовали и Бјелице, док други аутори наводе да су Озринићи и дио Цуца напали остала цуцка братства која су се осилила и терорисала народ.

Тада је из Доњег Краја побјегао поп Јаков Орловић са синовима Раславцем и Петром. Потомци Раславца су настањени у Трњинама, село Липе и његови потомци су израсли у једно од најјачих братстава у Цуцама: **Поповиће** из Липа (Липљани). Потомци другог сина Петра су у Просеном Долу, Проседољци, братства **Марковићи** и **Томашевићи**. Брат попа Јакова, Радоња (или можда стриц) отишао је у Комане и од њега потичу тамошњи Бандићи. Бандићи сматрају да се Радоња из Цуца одселио раније (1635).

Предак Бандића Радоња (или његови синови Вук и Секула са сестром) доселио је у Милате у Бандићима између 1635 и 1660. године. Радоња је имао два сина: Вука и Секула и једну кћерку. Предање каже да су они подигли село Милате

²³² Бандићи кажу да су Ченгићи поријеклом од неког млађег Орловића.

²³³ Милован Перишин Пејовић, *Племя Комани: Бандићи, Бездановићи, Радуловићи кроз вијекове*, Цетиње 1976.

²³⁴ Обрад Самарцић, *Поријекло Самарцића и осталих братстава рода Орловића*, Невесиње 2000.

²³⁵ Ђорђе Вукотић Чевски, *Племя Озринићи или Чевљани*, Београд 1998.

²³⁶ Обрад Самарцић, *Поријекло Самарцића и осталих братстава рода Орловића*, Невесиње 2000.

Бандићске. Вук Радоњин је имао синове: Вукоту чији су потомци Вукотићи, Вукадина чији су потомци Вукадиновићи, Вукосава – Бара чији су потомци Баровићи, Радоњу чији су потомци Радоњићи и Драгутина чији су потомци Драгутиновићи. Вукота Вуков је имао сина Станка чији су потомци Ђурановићи. Станко је имао сина Томаша, а он сина Бега чији се потомци презивају Беговићи. Остали Вукотини потомци се презивају Вуковићи. Ова три братства су се раније звали Вукотићи. Вуков брат Секула Радоњин имао је синове Станка и Вујадина од којих потичу Секулићи (са огранцима Милутиновић, Павићевић, Петровић и Ћиковић).

Вук Бандић се помиње као значајан главар (кнез). Помиње се као таоц из Црне Горе код Сулејмана Бушатлије 1689. године. Вук са синовима и још неким Бандићима и Загарачанима 1691. године добија од Млечана жито и новац за заслуге у борби против Турака. Погинуо је 1712. године у борби против Ахмет-паше Шапчалије.

Раније су Бандићи славили Св. Јована, а прислуживали Малу Госпојину, али су из практичних разлога промијенили славу па сада сви Бандићи славе Малу Госпојину, а прислужују Св. Јована.

Пасови Беговића (1911. год.): Радоња – Вук – Вукота – Станко – Томаш – **Бего** – Саво – Милош – капетан Марко – Блажо.

Барановић, Борановић. Кнез Јанко Борановић – Барановић или Баран, живио је у доба Драгоја у Добриној Њиви. Не зна се да ли је био Озринић или чевски старинац. Озринићи га не памте као свога.

Баровићи (1) под Орлином код Броћанца Никшићког. Доселили су после 1878. године. Чувен је био и Лазар Баровић. Род су са Бајовићићима и Перовићићима у Горњем Пољу. Старином су од Вујовића из Чева. Према Николи Вујовићу једни Баровићи потичу од Бара Срданова, а други од Бара Даутова и огранак су Савића.²³⁷ Славе Аранђеловдан, прислужују Илиндан.

Баровићи (2) у Штедиму. Види Радуловићи и Бојанићи.

Бастаси (братства: **Милићевићи, Мушикићи и Филиповићи**) у селу Бастаси (Бастаје) у Жупи Никшићкој. Њихов предак је био поп и живио је у Прветама на Чеву. По предању, имао је велике усне па га је неко назвао Шаловрњом. Због ове увреде поп убије шаливцију и пресели у Жупу. Потомци овог попа су Бастаси. Тако су се звали до XIX вијека. А. Лубурић сматра да су у Жупу доселили у XVI вијеку. Могуће је да су из Чева доселили после сукоба Озринића са чевским старинцима у вријеме никшићког војводе Грдана. Бастаси су сматрали да се тако зову по селу из кога су дошли. Треба поменути да у Чеву нема села по имену Бастаси, али на Цеклину, у околини Ријеке Црнојевића постоји село Бастаћи у које су доселили Поповићи из Пипера и назвали се по том селу. Петар Пејовић²³⁸ сматра да су род са Поповићима – Калуђеровићима којих има у Никшићу, Србији и Херцеговини.

Попов потомак Лука Бастас је имао синове: Мушику, Филипа и Милића и од њих потичу братства Милићевићи, Мушикићи и Филиповићи. Славе Аранђеловдан.

Пасови Милићевића: Милић – Станиша – Јован – Милутин – Благота.

Пасови Мушикића: Мушика – Раде – Петко – Митар – Војислав.

Пасови Филиповића: Филип – Симо (Мишур) – Анто – Блажо.

Батаковићи у Орашу у Горњем Пољу код Никшића потичу од Ђуровића (Гардашевића) из Чева. Раније су се презивали **Ремиковићи**. Из Велестова су преселили у Косов Луг у Бјелопавлићима. Касније пресељавају у Орах. Једно вријеме су живјели у Жупи Никшићкој, одакле се једни враћају у Орах 1879. године, док су други привремено прешли под Острог. По другом предању, потичу из Мартинића (Косов Луг) у Бјелопавлићима. Има их иселених у Никшић, Београд, Бачко Добро Поље. Славе Аранђеловдан, прислужују Св. Николу.

²³⁷ Никола Вујовић, *Вујовићи из Убала Чевских*, Херцег Нови, Подгорица 2002.

²³⁸ Петар Пејовић, *Озринићи – племе старе Црне Горе*, Београд 2004.

Бездановићи у Команима су поријеклом из Гацка (неки кажу Невесиња). Потомци су од три брата: Пеја, Јована и Радоње, који су били хајдуци и ускоци. Терзибаша Пејо био је побратим војводе Драшка Поповића, са којим је у младости четовао по Херцеговини. Предања помињу и Пеја и Ника Терзибаше, од Терзића из Билећких Рудина који су ускочили у Чево и одатле ратовали са Турцима, а са њима је четовао и Вук Мићуновић. Или су у Чеву тада била два ускока Пеја или је у питању једна личност.

Три брата су се населили у Заљућу код Чева, изнад бездана, па су по томе прозвани Бездановићи.²³⁹ Предак Бездановића је поп Мијајло (или Михајло) који је рођен око 1520. године. Он је имао сина Ивана, а он Мијајла који је имао синове Батрића и Нешка. Батрић је имао синове Пеја, Јована и Радоњу. Нешкови потомци (било их је пар кућа) су живјели у Бошњанима на Чеву до почетка XIX вијека. Тада прелазе у Комане и придружују се Радоњићима. Бездановићи су у Комане доселили заједно са Радуловићима или нешто послје њих и настанили су се на Попову Рупу (Попова долина) у Милатама Команским. По једном предању у Милате се доселио поп Михајло са унуцима.

Бездановићи се дијеле на три братства која потичу од три брата: од Пеја су **Пејовићи**, од Јована **Јовановићи**, а од Радоње **Радоњићи**. Пејо је имао синове: Милоша чији су потомци у Руцојевинама, Вукца чији су потомци у Милатама Команским, Николу који је погинуо у Лужници 1720. године (његови потомци су одселили у Србију), Вуша чији су потомци у Овсинама и Врању и Живка чији су потомци у Врању. Јован је имао синове: кнеза Мрђена од кога су Мрђеновићи, Голуба од кога су Голубовићи, Мргуда од кога су Мргудовићи, Вука од кога су Вуковићи, Мркаља и Марка. Радоња је имао синове: Илију (имао синове Јову, Ивана и Мркића), Петра (имао сина Видака) и Станоја (имао синове Вука и Шумана).

Бездановићи су сачували предање да су и они Озринићи као и Радуловићи.²⁴⁰ По овом предању Озро је имао три сина. Петра чији су потомци Драгојевићи и Гардашевићи. Капетана Јована чији су потомци Цаушевићи и Неноја чији су потомци Бездановићи. По овом предању Неноје Озров је имао сина Јову који је отац попа Мијајла. Јово Ненојев се одселио у околину Стоца у Херцеговини. Његов син поп Мијајло се под старост са рођацима доселио на Чево и настанио код јаме *Бездан*. Ако пас рачунамо 30 година у овом родослову фале два паса, а тако је и код Драгојевића и Цаушевића. Ово предање је вјероватно посљедица жеље за што већом блискошћу са Радуловићима са којима су Бездановићи били као једно братство.

Бездановића има одсељених друге крајеве. Средином XIX вијека су се неки Пејовићи одселили у околину Ужица и тамо се зову **Вуковићи**. Од Пејовића су **Станковићи** и **Перовићи** који су крајем XIX вијека преселили у Љешкопоље и Подгорицу. Године 1863. у Србију су се преселили Иван Радоњић, Радоје Радоњић, Зеко Бездановић и Крсто Бездановић са породицама. Од Радоњића су средином XIX вијека и касније одсељени у Бован код Крушевца и презивају се Гешовићи, Павловићи и Ракићи. У Прокупљу су Гешовићи, а у Топлици Марковићи. Средином XIX вијека су неки Јовановићи одселили у Бован код Крушевца. Бездановићи славе Аранђеловдан, а прислужују Св. Илију.

Пасови Пејовића: Михајло – Иван – Михајло – Батрић – **Пејо** – Милош – Бајо – Драго – Ђукан – Саво – Периша (рођ. 1861) – Вуксан – Михајло – Александар.

Пасови Јовановића: Михајло – Иван – Михајло – Батрић – **Јован** – Голуб – Живко – Стеван – Иво – Симо – Крсто.

Пасови Радоњића: Михајло – Иван – Михајло – Батрић – **Радоња** – Илија – Јово – Бошко – Благота – Спасоје – Радован.

²³⁹ Милија Вукотић и др. аутори, *Вукотићи*, Београд 2000.

²⁴⁰ Милован Перишин Пејовић, *Племе Комани: Бандићи, Бездановићи, Радуловићи кроз вијекове*, Цетиње 1976.

Берилаже у Љешкопољу су поријеклом чевски старинци.

Бечићи. Памти се да је у Велестову постојало братство Бечићи. Живјели су у најзападнијем велестовском селу Бечићи (звало се по њима). Из неког разлога су се врло давно одселили у Глухи До у Црмници, гдје су саградили цркву посвећену Св. Петки. Из Црмнице су се одселили у Зету и тамо се убрајају у старо братство. Један дио Бечића се населио у Враку код Скадра. Одатле су се неки одселили у Паштровиће и основали село Бечићи.²⁴¹ Већина Бечића се из Враке вратила у Зету. Населили су се у село Балабане. Од Бечића који су се вратили у Зету из Враке су и **Ђоровићи** у Бишћанима (засеок Балабана). Бечићи који су остали у Враки код Скадра прозвали су се **Јочковићи**. Ту се деси да два брата Јочковића погину. Жена једног од њих са дјецом побјегне у Бар и од њих су тамошњи **Мргудовићи**. У Враки код Скадра је до средине XX вијека остао само један дом од рода Бечића, са презименом **Шуњевећи**.²⁴²

Неки Бечићи су живјели и у Метохији. Одатле су петорица браће 1941. године избјегли у избјеглички логор у Бару, а 1945. године су се одселили у Војводину. Слава свих Бечића и њихових огранака је Аранђеловдан. Данашњи Чевљани вјерују да су Бечићи у Велестову били старинци. Славили су исту славу као и Озринићи. Вјероватно су Озринићи наметнули ту славу велестовским старинцима. Мање је вјероватно да су Бечићи били Озринићи, али је и то могуће. По неким изворима Бечићи су отишли из Чева прије него што су се у Чево доселили Озринићи. Помињу се као властела код Балше III. Били су у Паштровићима и прије XV вијека. Да ли је дио њих остао у Чеву па тек касније одселио или су одселили сви одједном, тешко је утврдити. Могуће је и да су живјели у Зети а имали катуне на Велестову. Данас неки Бечићи у Зети кажу да су из Чева и да су род Вукотићима. У том случају не би могли бити род са Бечићима у Паштровићима који су тамо од XIV или XV вијека.

Бјелановићи звани још и **Марковићи** у Балабанима у Зети. Доселили су из Враке код Скадра. Старином су из Љешанске нахије. Највјероватније потичу од Марковића из Буроња у Љешанској нахији, а они су ту дошли из Чева око 1700. године. Славе Аранђеловдан.

Бјеловићи (негдје пише **Бјелановићи**). Види Миљанићи и Мркајићи.

Бјеловуци. Некада су живјели у Кутима. Истријебила их је куга. Могуће је да их је било и у Мирушама у Опутним Рудинама. Можда би Бјеловуци могли имати везе са Горњевуцима у Добрском Селу, али они у својим предањима не памте Бјеловуке.

Бобини. У Велестову су живјели неки Бобини за које се ко зна због чега сматра да су били богумили. Не зна се када су и зашто отишли из Велестова.

Боговци. У селу Лактац у околини Сиња су живјели Боговци који су се раније звали Богавци. Ту су из Црне Горе доселила три брата. Према предању живјели су на Чеву. Када се најмлађи брат женио морао је да одведе младу код бега на прву брачну ноћ. Тада је убио бега па су браћа побјегла за Далмацију. Пошто у Чеву никада није било бегова описани догађај се ту није могао десити. Из Чева су браћа морала одселити некуда гдје је било бегова или су поријеклом из неког другог краја. Боговци славе Аранђеловдан.²⁴³

Божовићи и **Марићи** у Шипачну. Ђорђе Вукотић је ова братства убројио у исељене из Чева због тога што славе Аранђеловдан и што је већина братстава у Шипачну досељена из Чева. Нисам наишао на предање које би потврдило да су ова братства из Чева.

Преци ових братстава су Саво Гавран (Гаврановић) и његов брат. Савов брат је имао сина Божа од кога потичу Божовићи. Божа је имао три сина: Паја, Обрада и

²⁴¹ Бечићи се у Паштровићима помињу 1413. године, а 1426. године се помиње Вукашин Бечић.

²⁴² Благоје В. Марковић, „Врака и Врачани“, *Зборник радова са међународног научног скупа одржаног на Цетињу* 21, 22. и 23. јуна 1990. године.

²⁴³ Велимир Богавац, *Порекло Богаваца (Боговаца) и њихове сеобе*, Београд 1979.

Обрена. Пајо Божов је имао синове Јанка и Рака. Обрад Божов је имао синове Тома и Гаја. Обрен Божов је имао синове: Симеуна, Лазара и Глига. Њихових потомака има одсељених у Никшић, Бар, Будву, Херцег Нови, Београд, Нови Сад, Врбас, Смедерево, Крагујевац.

Саво Гавран и његова жена Мара су имали сина Зелена званог Токо. Његови потомци су Марићи. Зелен је имао синове: Милована, Мијајла, Митра и Пера. Милован Зеленов је имао сина Милуна. Мијајло Зеленов је имао сина Илију (рођ. 1811. год.). Митар Зеленов је имао сина Луку. Перо Зеленов је имао сина Сима. Његов син Саво Симов **Перовић** је узео презиме по ђеду Перу. Марића има одсељених у Никшић, Подгорицу, Будву, Тиват, Београд.

Бојанићи. Види Радуловићи и Бојанићи.

Бошковићи, Мијатовићи, Мићовићи, Стојановићи и Чоловићи у Шипачну у Горњем Пољу код Никшића и **Паповићи** и **Спајићи** у Гацку.

По предању, из Крижева Дола у Чеву, 1645. године одлазе браћа Неноје, Добрило, Анто (Антун) и један коме није упамћени име. По једној верзији отишли су због немаштине, по другој због сукоба са Бјелицама. Неноје и Добрило су били чевски старинци. Сви Озринићи су некада славили Аранђеловдан, али су ову славу наметали и осталим братствима (већини) која су живјела у чевским селима. Расељени су највјероватније у међуплеменском рату 1660. године, када су Озринићи са дијелом Цуца (а неки кажу се Бјелицама) потукли војводе Николиће и њима одане Цуце и раселили становништво Доњег Краја који су присвојили.

О Добрилу и његовим потомцима нема података. Неноје је имао три сина. Два Ненојева сина се селе у Гацко. Један се потурчио населио у Гацко. Његови потомци су: Осман-бег Казанац и Хасан-бег. Од њих потичу многи муслимани у Херцеговини: Хасанбеговићи (Асанбеговићи) у Автовцу, Муљани и Башићи. Од другог брата потичу Паповићи и Спајићи у Гацку. Неки сматрају да Паповићи потичу од Добрила.

Неноје се са трећим сином населио у Шипачно. Трећи Ненојев син је имао три сина. Један од њих се звао Трипко и од њега потиче више братстава.

Бошковићи су огранак Мијатовића, а презивају се по Бошку, Мијатову унуку.

Мијатовићи се презивају по Мијату, сину или унуку Млађена Трипкова. Има их у Растовцу, Никшићу, Београду, Врбасу.

Пасови: Неноје – ... – Трипко – Млађен – Мијат – Арсеније – Јевто – Сава – Мирко (рођ. 1840. год.).

Мићовићи се презивају по Мићу, унуку Млађена Трипкова. Има их у Београду, Новом Саду, Србији.

Пасови: Неноје – ... – Трипко – Млађен – Јанко – Мићо – Јован – Живко – Никола (рођ. 1847. год.).

Стојановићи се презивају по Стојану, сину Сима Млађенова (Млађен Трипков). Стојан је имао три сина: Обрада, Марка и Паја. Обрад Стојанов је одселио у Србију. Марко Стојанов је имао синове Васка и Радована. Пајо Стојанов је имао синове Николу и Крста. Има их у Никшићу и Подгорици.

Чоловићи потичу од Јована – Чола, сина Томаша Млађенова (Млађен Трипков). Има их и у Растовцу, Никшићу, Подгорици, Београду.

Бошковићи – Гузовићи. Види о Мујичићима у даљем тексту.

Бошњани. Крај јужно од Мишки се зове по њима. О овим становницима Чева није упамћено ништа. Ни када су доселили, ни када су одселили. Озринићи не памте да их је било у вријеме када су они доселили. Могуће је и да су насељени на Чево у доба Ивана Црнојевића, али је то мање вјероватно јер су у то доба Бошњани били имање Озринића и тешко је повјеровати да би га они некоме уступили.

Брешковци²⁴⁴ су **Ацићи, Бошковићи, Мијушковићи** и **Перовићи** у селу Богмиловићи у Пјешивцима. Потичу од Тодора Еракова. Својатају се са Ераковићима и Килибардама у Бањанима. Предање каже да су због крви три брата побјегла из Велестова у Бањане. Друго предање каже да је Вук Мићуновић, око 1705. године протјерао из Велестова Килибарде, Ераковиће и Сариће (или њихове претке). У Велестову су живјели у Брешкову Долу. Тодор није остао са рођацима у Бањанима већ је прешао у Озриниће код Никшића одакле је четовао. Половином XVIII вијека поп Вук Мијушковић из Повије дао му је кћерку за жену и настанио га је у Богмиловиће. Тодор је ту затекао Лужане Милуновиће. Од одласка из Велестова до досељавања у Пјешивце прошло је око 40 година. По томе би се могло закључити да је Тодор син неког од одсељених из Велестова. Прва жена Вукоте Вукашинова је по предању била кћерка попа Мијушковића, вјероватно од ових Мијушковића – Брешковаца.

Још једно предање Брешковаца каже да су у Бањане доселила два брата. Један је остао у Тупанима и од њега потичу братства: Ераковићи, Пејовићи, Марковићи, Живковићи и Туровићи. Други брат Туро је са пет или седам синова доселио у Пјешивце који су га населили у Богмиловиће.

Тодорове потомке су звали Брешковцима, по Брешкову Долу у коме су некада становали. Једно предање Брешковаца каже да потичу од Рајка, најстаријег сина Озрова. Слично предање казују и Килибарде у Бањанима. Набрајају пасове: Озро – Рајко – Ерак – Тодор. По овоме би Озро био рођен око 1610. године, а Озро је по предању био жив око 1400. године. Озринићи нису сматрали Брешковце за своје. Друго, вјероватније предање каже да су Брешковци даљом старином са Његуша одакле су доселили у Велестово.

Знају се имена Тодорових (Турових) синова Радула, Ујмила и Радивоја. Братства Ацићи, Бошковићи и Перовићи потичу од Пероша Радула Тодорова, а Мијушковићи потичу од Ујмила Тодорова.²⁴⁵ Од Радивоја Тодорова потичу Богмиловићи у Пећи.²⁴⁶

Пасови Бошковића: Тодор – Бошко – Лазар – Муса – Милош.²⁴⁷

Пасови Мијушковића (1911. год.): Ерак – Тодор – Ујмил – Мијушко – Стеван – Мојица – Радојица – Драго – Милутин.

Пасови (1911. год.): Ерак – Тодор – Радуле – Перош – Јован – Живко – Јован (Срго) – Петар – Саво – Живко.

Ђорђе Вукотић²⁴⁸ је забиљежио да се предак Брешковаца звао Бошко. Због крви је отишао у Херцеговину, а онда долази у Богмиловиће. Био је ожењен из Куча. Много се сукобљавао са Брђанима. Имао је седам синова од којих се један звао Ујмил. Перовићи потичу од Пера Томашева Бошковића, а Ацићи потичу од његовог брата. Могуће је да се Тодоров отац звао Бошко.

Када је Ердџановић пролазио овим крајем била је у Богмиловићима само једна кућа Ацића. Када је нешто касније Шобајић вршио своје истраживање изгледа да Ацића више није било у селу јер их Шобајић не помиње.

Славе Малу Госпојину. Има их одсељених у Никшић, Спуж и другдје; у село Пепељевац код Крушевца, око Ваљева, а било их је у Призрену. У Горњем Лајковцу је свештеничка породица Чечевци који кажу да су од Бошковића из Озринића и да потичу од попа Милутина Бошковића. У селу Међулужју на Космају живе Максимовићи

²⁴⁴ Брешка је врста дугачке пушке.

²⁴⁵ Звонимир Мијушковић, *Племе Пјешивци, крајина Старе Црне Горе, братство Мијушковићи*, Београд 1984.

²⁴⁶ Петар Пејовић, *Озринићи – племе старе Црне Горе*, Београд 2004.

²⁴⁷ Ове пасове је забиљежио Шобајић.

²⁴⁸ Ђорђе Вукотић Чевски, *Племе Озринићи или Чевљани*, Београд 1998.

(Илићи и Завишићи) чији су преци доселили из Богмиловића у Црној Гори. Славе Илиндан.²⁴⁹

Бутулије у Зарјечју код Требиња досељени су из Марковине. Доселио се отац њиховог претка Гаврила око 1680. године.

Бутуровићи у Штедиму и Црнодољу. Види Радуловићи и Бојанићи.

Вардабаше су живјели у Прветама у Мишкама. Могуће је да су били огранак Домазетовића. Вукотићи су их протјерали 1765. године, када су протјерани и неки Домазетовићи. Вардабаше су одселили у Бјелопавлиће. Из Бјелопавлића су одселили у Србију, у околину Ужица око 1863. године.

Војинићи – Љешњани. Они су једни од најстаријих старинаца у Чеву. Живјели су у селу Војинићи. Село се вјероватно по њима тако зове, али је могуће и да је обрнуто. Мада је могуће да ови Војинићи никада нису живјели у Чеву већ се закључак о њиховом боравку извео из случајности да се село у Чеву зове исто као и ова група братстава. Предање каже да је Богдан Војинић имао четири сина. Из неког разлога отишао је из Војинића. Неки сматрају да се тај одлазак десио око 1250. године. Мислим да су отишли касније, вјероватно пред битку на Косову или још касније. Отишли су у Љешанску нахију. Око 1470. године на славу су им дошли Турци и малтретирали их. Војинићи су Турке побили па су морали да бјеже. Отишли су у сјеверни дио племена Ровца. Мјесто на ком су се настанили вјероватно по њима се зове Љешње, јер су дошли из Љешанске нахије. Из Љешња су се раселили по Доњој и Горњој Морачи, а касније се селе и у друге крајеве. Љешњани су братства: **Букилићи, Вуковићи, Јанковићи, Јоковићи, Јововићи, Перишићи**, који се заједничким именом називају Љешњани. Од њих су и **Мујовићи, Перошевићи** и **Радојевићи** у Дробњаку, **Бијелићи, Бошковићи, Ђурђићи, Јанкетићи, Јаредићи, Кадићи, Кљајићи, Ковијанићи, Марковићи, Матовићи, Мировићи, Мујовићи, Павловићи, Перутићи, Рашчани, Стојановићи, Тошковићи, Трипковићи** и **Ћетковићи** у Доњој и Горњој Морачи и Колашину, **Николетићи** у Васојевићима, **Милутиновићи** у Лукову, **Јелићи** и **Злајићи** у Затону код Бијелог Поља, **Возајићи** у Срему.

Предање сачувано у Ровцима каже да је Богдан Војинић дошао из Љеша у Албанију у Љешанску нахију, а онда се због неког убиства одселио у Чево. Послије неког времена вратио са у Љешанску нахију. Кад су Турци заузели Зету, дошли су да направе насиље на слави, па су их Војинићи побили и отишли у Ровца. Предање каже да се Гојак Никшић оженио од Љешњана. То мора да су претходни становници Љешња, јер се Гојак доселио у Ровца прије доласка Турака у тај крај.

Тачно вријеме досељавања Војинића у све крајеве гдје су живјели тешко је одредити. У Херцеговачком дефтеру из 1477. године помиње се Радован Вукотин, а Вукота (1395–1475) је син Богдана Војинића (1365–1450). Могуће је да је Богдан дошао у Љешанску нахију око 1390. године, а у Војиниће у Чеву око 1405. године. Вјероватно се око 1450. године опет вратио у Љешанску нахију. Послије турског упада на славу 1470. године Богданови синови са породицама селе на Љешње у Ровца. Већина Љешњана слави своју стару славу Ћириловдан.²⁵⁰

Вујовићи (1) код Вира у Горњем Пољу код Никшића су из Ожеговица код Чева и потичу од тамошњег истоименог братства. У Горње Поље је дошао Крсто Павлов послје 1880. године.

²⁴⁹ Петар Пејовић, *Озринићи – племе старе Црне Горе*, Београд 2004.

²⁵⁰ Петар Пејовић наводи да су Љешњани промијенили славу и да славе Аранђеловдан. Ћириловдан су као славу задржали Ћетковићи, Кљајићи, Мујовићи, Радојевићи... Рајко Раосављевић наводи да Љешњани славе Ћириловдан. Пејовић сматра да је Аранђеловдан стара слава Љешњана, а да су Ћириловдан почели славити у Љешанској нахији, па су у Ровцима и Морачи опет за славу узели Аранђеловдан. У Војинићима су Љешњани живјели краће вријеме и одселили су прије него што су на Чево доселили Озринићи. Мало је вјероватно да им је стара слава био Аранђеловдан. Братства Љешњана у Доњој Морачи су славу Аранђеловдан могли преузети под утицајем Доњоморачана, јер братства која потичу од Богића славе Аранђеловдан.

Вујовићи (2) у Капавици, засеоку села Ковачи, у Опутној Рудини. По предању су од истоименог братства из Убала Чевских. Из Убала одлазе у село Риђане код Никшића, а из њих одлазе у Прераце код Билеће. Глигорије Лучин Вујовић је 1860. године из Прераца побјегао од Турака у Капавицу. Глигорије је имао синове: Паша, Јована и Николу. Славе Св. Николу, прислужују Шћепандан.

Вујовићи (3) у Мотичком Гају у Дробњаку. Доселио се Никола око 1890. године из Ожеговица у Чеву. Славе Аранђеловдан, а прислужују Св. Илију.

Вуковићи (1) у Пиви, у селима: Мратиње, Пишче, Заграђе, Папратиште и Шћепан Поље. По предању доселили су са Чева. Предање каже да су била два брата Вуко (Вук) и Вукота. Вуко је био хајдук. Убију човјека на Чеву и од крви побјегну у Мратиње да би се склонили од освете. Настане се у Горњем Селу гдје и данас живе само Вуковићи. Вукота је отишао некуда даље, не зна се куда. Ово је било, по предању, у вријеме зидања Пивског манастира (око 1575. год.). Мислим да је ово досељавање било у периоду од 1550–1612. године. По једном предању у Чеву, Вукота Перков и његов стриц харамбаша Вук Драгићевић су некуд одселили око 1612. године. Могуће је да Вуковићи потичу од овог Вука Драгићевића.

Вук је имао синове: Тривка, Риста и Илију. Илија Вуков је имао синове: Јована, Јоксима, Тривка, Тома и Панта (од кога потичу Пантовићи).

Мратињани нису радо гледали ове досељенике и сукобљавали су се са њима. Тако Вуковићи због насиља Митрића побјегну у Дабар у Босни. Тамо су били 40 година. Један од ових из Дабра оде у Бањане и тамо се ожени и настани. Погине од чобана, а жена му са шесторо дјеце остане у Бањанима и у селу Миљанићима живе његови потомци. Остали се из Дабра врате на очевину у Мратиње. У селу Миљанићима живе Миљанићи који имају другачије предање о свом поријеклу. Осим њих у селу су и братства: Косановићи, Огњеновићи и Радојевићи који су досељени из Боке. Нејасно је на које братство се односи ово предање Вуковића.

На Пишче се доселио Васо Илијин Вуковић око 1812. године. У Бријег се око 1870. године доселили браћа Милован и Лука Вуковић. Послије 1878. године Мићан Вуковић досељава у Шћепан Поље; Илија Вуковић на Бабино брдо; Тодор Вуковић на Папратиште.

У списима манастира Пиве се из овог братства помиње кнез Дука Вуковић. Један од првих пивских ускока је био Окица Митров Вуковић, а са њим се помињу и његови рођаци: Томо, Лука, Видак, Илија, Милован, Симеун и Богдан.

Од Вуковића су **Шимуни** и **Пантовићи** у Доњем Селу у Пиви и **Миловићи** у Грахову. Род су им и **Неимаревићи** у Мостару и Никшићу. Они потичу од Николе Вуковића који је око 1790. године убио неке Љешевиће и побјегао у Мостар, гдје је постао зидар. Марко Вуковић је око 1780. године отишао у околину Сарајева и његови потомци се презивају **Милетићи**. Бошко Вуковић је око 1875. године одселио у Буковицу у Дробњаку и од њега потичу тамошњи Вуковићи. Вуковића има у Пљевљима и презивају се **Пивљани**. Вуковићи славе Аранђеловдан.

Пасови Вуковића: Вуко – Тривко – Илија – Васо – Јоксим – Радован – Лазар (1912. године, 45 година) – Јован. Ако су Вуковићи доселили у Пиву у вријеме које се помиње у предањима, у овом набрајању пасова фале бар четири имена (паса).

Вуковићи (2) из Крстатог Дола (засек Јасеновог Поља) у Горњем Пољу код Никшића дошли су из Мратиња у Пиви. Старином су из Чева. Доселио је Милош Вуковић 1941. године. Имао је синове: Милету, Милана и Милована чији су потомци настањени у Никшићу.

Вуковићи (3) у Риђанима и Каменском. Види Радуловићи и Бојанићи.

Вукота у Перасту. Вукоте у Перасту тврде да су доселили из Чева око 1835. године. Славе Св. Јована.

Вукотићи (1) у Праги (Горње Поље код Никшића) су доселили из Чева и потичу од тамошњег истоименог братства. Доселили су 1862. или 1870. године: браћа

Спасоје – Папа и Зеко Вукотић и Ђоко Јанков Вукотић. Спасоје – Папа се одселио на Луково. Има их одсељених у Никшић, Београд, Будву, Бања Луку, Змајево.

Вукотићи (2) у Ријечкој нахији су потомци Вукала, а Вукотићи у Зети су потомци Чоба и некада су се звали и Чобановићи. Чобо је око 1720. године убио неког Ђукановића, па су морали да оду из Чева. Вукале и Чобо су синови Вукоте, а он је син Вукадина (или Вукосава) Вукашинова (Вукашин Драгојев имао је осам синова).

Вукотићи (3) у селу Пријевор у Грбљу. Дошли су са Његуша. Тврде да су на Његуше дошли око 1610. године из Чева. Ако је година тачна они не потичу од чувеног братства Вукотића из Чева, јер ово братство постоји од око 1700. године (родоначелник Вукота је умро 1718. год.). Могуће је да су потомци Вукоте Перкова Озринића који је у то вријеме (око 1610. год.) некуд одселио из Чева, а од његова два брата су Драгојевићи (група братстава) и Гардашевићи. Славе Св. Димитрија.²⁵¹

Вукотићи (4) у селима Сутвара и Дуб у Грбљу тврде да су дошли из Чева око 1720. године. По времену досељавања мало је вјероватно да су од Вукотића из Чева. Славе Ђурђевдан.

Вукотићи (5) у Ораховцу у Боки. Тврде да су у Ораховац доселили у XVI вијеку (око 1550. год.). Тврде и да су дошли из Чева и да су поријеклом од тамошњих Вукотића. Ове двије тврдње се не слажу јер братство Вукотића у Чеву постоји тек од XVIII вијека. У борбама које су Црногорци и Бокелји водили против Француза један од ових Вукотића је носио алај-барјак. Славе Ђурђевдан, а прислужују Ђурђиц.

Вукотићи (6), једна кућа у Паштровићима. Нису из Чева. Потичу од од Вукоте Јовановића из Бјелоша на Цетињу.

Вукотићи (7) у Габошу код Винковаца славе Светог Ђорђа. Доселио је Никола Вукотић 1770. године. Помиње се као питомац Марије Терезије, 1775. године. Највјероватније нису од Вукотићча из Чева.

Вукотићи (8) у Дрљачи на Банији славе Светог Мрата, а дошли су око 1760. године. Највјероватније нису од Вукотићча из Чева.

Вукотићи (9) у Пакленици код Пожеге славе Светог Мрата. Помиње се Стојан Вукотић 1775. године. Највјероватније нису од Вукотића из Чева.

Вукотићи (10) и **Стојановићи** који су у Стијену Пиперску доселили из Бањана или Херцеговине. Ова братства имају Надимак **Баћи**. Ови Вукотићи нису род Вукотићима из Чева. Вукотићи памте да је њихов предак Вукота имао два сина који су се звали Ђурен и Деда. Ђурен је имао сина Сима, а Деда је имао синове Милована и Радована. Славе Аранђеловдан, а прислужују Св. Илију. Од њих су некадашњи потурчењаци Међикукићи у Спужу.

Вукотића (а да није презиме) има у Бандићима у Команима. **Беговићи**, **Вуковићи** и **Ђурановићи** су група братстава која се заједничким именом називају Вукотићи. Ови Вукотићи нису Озринићи и нису у сродству са Вукотићима из Чева. Они су огранак великог братства Бандића у Команима, које се разгранало на многе огранке.

Вулетићи (1) у Голубовцима у Зети. Старином су из Велестова. Предање каже да су три брата живјела у Перковом Долу изнад Велестова.²⁵² У свађи неког убију па су морали побјећи. Најстарији брат, Андрија се настани у Приморју и његови потомци су Андрићи код Груза.²⁵³ Средњи брат се звао Бошко. Вулетићи тврде да се тај Бошко настанио у Бјелопавлиће и да су од њега тамошњи Бошковићи. Бошковићи у Бјелопавлићима за ово предање не знају већ о свом поријеклу другачије казују. Трећи, најмлађи брат био је поп. Он се населио у селу Прифти у Грдама. Имао је четири сина: Николу, Ђека, Мушику и Вулету. Ђека и Мушика се потурче и од њих су Ђековићи у

²⁵¹ Вукотиће који можда не потичу из Чева сам поменуо овдје а не међу старинцима исељених из Чева. Разлог је тај што ако нису од чевских братстава нису ни од чевских старинаца и нису ни живјели у Чеву. Овдје су наведени ради јасније слике о братствима из Чева.

²⁵² На Велестову нема Перкова Дола.

²⁵³ Не зна се за Груз у Приморју.

Скадру и Мушикићи који су изумрли, а живјели су у Подгорици. Никола се покатоличио и његови потомци су Никовићи у Грудама. Ови Никовићи не знају за ово предање Вулетића, већ о свом поријеклу имају другачије предање.

Вулета није хтио да промјени вјеру па се око 1700. године из Груда доселио у Голубовце. Његови потомци Вулетићи живе у Голубовцима, Матагужима као и Подгорици. Вулетићи славе Св. Николу.

Вулетићи (2). Види Кошарићи.

Вучинићи или **Вучићи** у Дврсници у Поповом Пољу старином су Озринићи. Славе Аранђеловдан.

Вучковићи на Његушима су чевски старинци. Потомци су Вучка. Из Чева су их протјерали Озринићи за вријеме међуплеменског рата око 1660. године. Вучковићи су отишли у Врбицу код Билеће, а одатле су доселили у Боку (Сасовиће, ту славе Св. Јована). Вучко Вучковић је око 1675. године одселио на Његуше. Славе Светог Димитрија.

Гајевићи у Затарју и пљеваљском крају према једном предању потичу од Гајовића из Озринића код Никшића или од Гајовића из Марковине. Славе Ђурђевдан.

Гашевићи. Види: Думнићи, Ђукановићи.

Гезовићи (Кикићи) су у Праги у Горњем Пољу код Никшића од око 1830. године и најстарији су насељеници у Праги. По првом предању, потичу из Чева и раније су се звали Кикићи. Вујадин Кикић 1785. године због крви одлази из Чева у Босну. Његов син Којадин досељава у Орах. Којадин је имао синове Радоја и Митра. Радоје Којадинов је имао синове Мијушка и Мијајла. Митар Којадинов (рођ. 1788. год.) је побјегао у Пипере са четири сестре, да не би биле напастоване од Турака. У Пиперима је остао 25 година, а онда се населио на Луково. Митар Којадинов је имао сина Мирка.

Друго предање о њиховом поријеклу каже да потичу од Томашевића из Куча. Због жена су се потукли са Турцима и њихов предак Којадин одлази у Морачу одакле се касније преселио у Орах. Славе Аранђеловдан.

Гиљени у Стругу и Доњој Бијелој у Дробњаку и њихов огранак **Орман** у Озринићима код Никшића. Они су вјероватно били старинци у Марковини. Не зна се одакле су доселили у Марковину. Око 1820. године Цаушевићи их протјерају из Марковине и Гиљени се разиђу на све стране. Један од њих, Милован, се насели прво у Студенца, а онда пређе у Орах код Никшића. Милован је имао синове Бошка и Петра. Бошко је имао сина Саву; а Петар је имао синове: Милуна и Вукашина. Када је 1847. године Дедага Ченгић из Никшића кренуо да нападне Ускоке, Сава Бошков је пред њима отрчао у Ускоке и јавио им о Турском нападу. Ускоци су се одбранили и потукли Турке, а у борби је учествовао и Сава Гиљен. Саву назову Орманом јер је пред Турцима прелетио до Ускока као орао. И остали Гиљени ускоро доселе у Струг. Савин син Мињо одсели у Озриниће код Никшића 1879. године и његови потомци су тамошње братство Орман. Милован Гиљен одлази у Доњу Бијелу 1872. године. Гиљени највјероватније нису род са Гиљенима који се помињу у Цуцама 1660. године. Славе Св. Николу, а прислужују Вознесење Господње (Спасовдан).

Глушац, Глушчевић. Ђукановићи са Ластве тврде да Глушци и Глушчевићи нису исти род. Тврде да су Глушчевићи били старинци. Из Чева су одсељени последије више убистава између њих и Ђукановића. Одселили су у Херцеговину. За Глушце тврде да су били Озринићи. И Глушци и Глушчевићи су живјели у Кутима у исто вријеме и били су у сукобу са Ђукановићима и једни и други, па се по томе може вјеровати да су ипак били један род. И у Загреди се зна да су ту живјели Глушци који су одселили у Херцеговину. Славили су Аранђеловдан, а прислуживали Илиндан. Сви старинци у Кутима (као и већина старинаца у другим чевским селима) прихватили су славу и прислужбу Озринића. Од Глушаца из Кути су Радовићи (дио их се једно вријеме звао Макуни) у Глибавцу, Границама, Праги, Лукову, Никшићу.

Глушчевићи у Нудом су старином из Чева. Досељени су давно. Могуће је да су род са Атељевићима и њима сродним братствима.

Танасије Пејатовић је забиљежио да су Глушчевићи у Каменој Гори и Обардама код Пријепоља доселили из Шаранаца прије 300 година (око 1600. године). Вјероватније је да су из Шаранаца доселили у првој половини XVIII вијека. Од њих је био чувени харамбаша и јунак Мића Глушчевић који је погинуо у боју на Шаранце 1862. године. Глушчевићи су огранак Милошевића – Новљана из Дробњака. Данас Глушчевићи из Камене Горе тврде да потичу од Церовића из Дробњака. Из Тушине у Дробњаку су одселили почетком XVIII вијека.²⁵⁴ Неки сматрају да су и Глушчевићи из Камене Горе и Глушци у селу Врапце код Лесковца поријеклом од Глушаца из Корита. Глушчевићи у Дробњаку и Шаранцима славе Ђурђевдан, а прислужују Усековање Св. Јована.

Глушчевићи у Ужицу досељени су из Камене Горе и Врбова (околина Пријепоља), а живјели су до 1868. године и на Језерима у Дробњаку. Помињу се Марко и тројица браће: Мићо, Милован и Јован. Славе Ђурђевдан.

Глушчевићи из села Талежа у кориту ријеке Пиве: Мићо, Марко и Маринко пресељени су у Србију 1867. године. У њиховом сусједству живјели су Ковачевићи, који су и данас у Талежу, а има их одсељених и на Гласинац. Славе Ђурђевдан. За њих се каже да су огранак старих Миуновића. Миуновићи немају везе са Озринићима.

Глушице (Глушци) су у Никшић досељени са Његуша. Помињу се у граду Никшићу око 1710. године. Интересантно је да су са Његуша у Велестово доселили Ераковићи и Килибарде који су око 1705. године под притиском Велестоваца одселили у Бањане. Можда су и ови Глушци били у сродству са њима.

Глушци у Коритима код Гацка су досељени из Никшића 1743. године. Има их у селима Браићевићи и Фојници (оба села код Гацка). Потичу из Марковине. Славе Аранђеловдан, прислужују Илиндан. Један Глушац је био у најму код неког Гузине. Гузина је имао снаху која је дуго била удовица. Она се и поред противљења свекра Гузине уда за Глушца. Из овог брака родио се Мато Глушац (1774–1870) чувени пророк и видовњак.²⁵⁵

Глушци у Ублима у Опутној Рудини доселили су из Корита. Старином су из Глушчевине у Марковини. Могуће да потичу од тамошњих Ђуровића чији су један огранак Глушчевићи. Или су од Глушаца из Кути на Чеву. Мило и Анђа су имали синове: Шћепана, Мирка и Илију. По мајци су их звали **Анђићи**. Мирко Милов 1838. године долази на Убла. Имао је синове: Луку, Јока, Николу, Која и Илију (умро без потомства). Лука Мирков је имао сина Сима који је одселио у Србију. Глушаца има одсељених у Србију, Босну, Америку. Славе Аранђеловдан, прислужују Илиндан.

Данас се за Гиљене у Дробњаку, Глушце и Глушчевиће у Херцеговини и Ђуровиће у Загарачу мисли да су били један род и да су у сродству са осталим Озринићима из Марковине. Раније су многи Чевљани за ова братства тврдили да су вјероватно старинци и да су вјероватно раније живјели у Кутима у Чеву.

Гојковићи у Орачу у Горњем Пољу код Никшића, Штедиму и Никшићким Рудинама су доселили из села Кути у Чеву. По предању и у Кутима су се звали Гојковићи. По једном предању потичу од братства Драшковића. Ово предање је нетачно. Драшковићи нису живјели у Кутима, а по пасовима Гојковића види се да је њихов предак Вукосав био савременик Драшка Поповића, а није му био ни син ни унук.

Четири брата, синови Вукосава Гојковића, одлазе из Кута због крви, око 1790. године. Један брат је отишао у Боку. Браћа: Петар, Илија и Мргуд одлазе у Никшић. Петар је отишао у Риђане и његови потомци су Гојковићи у Риђанима, Штедиму и Никшићким Рудинама. Илија је умро у Никшићу 1800. године. Његов син

²⁵⁴ Вукоман Шалипуровић, *Окица Глушчевић*, Београд 1981.

²⁵⁵ Сахрањен је пред црквом Св. Текле (Св. Пекле) у Даниловграду. Из његовог гроба је израсла кошћела.

Јован се населио у Орах 1807. године. И Мргуд Вукосављевић прелази из Никшића у Орах у Горњем Пољу, а затим прелази у Црквице у Опутним Рудинама. Од њега потичу тамошњи **Шапурићи**. Јован Илијин је имао синове Бела, Зека, Радована и Илију. Ових Гојковића има иселиних у Никшић, Подгорицу, Врбас, Нови Сад и другдје. Славе Аранђеловдан.

Пасови: Вукосав – Илија – Јован – Бело – Ђорђевић (рођ. 1852. год.).

Грличичи. Види Миљанићи.

Грујичичи у Витасовићима у Пјешивцима доселили су се из Чева око 1740. године. Дошао је само један, док су остали рођаци тада отишли у Шуму требињску. Не може се тачно утврдити да ли су Озриничи или су од чевских старинаца.

Дајичичи (Даичи). Вукосав Дајичић из Кути се помиње 1723. године. У пјесмама о догађајима из тог времена се помињу и Симон и Живко Дајичић.

Дамјановићи (1) – **Станојевићи** Цаушевићи, одселили су из Велестова у Брођанац и Трепча у Никшићким Рудинама.

Дамјановићи (2) у околини Бијелог Поља (Каљића Лијеска, Барице), околини Мојковца (Подбишће), Бијелом Пољу, Пљевљима и другдје. Дамјановићи из Каљића Лијеске (данас село Лијеска, не треба мијешати са селом Лијеска код Вруље) кажу да су доселили у вријеме владике Петра I Петровића Његоша (око 1790). Славу су промијенили јер при одсељавању са Чева владика није хтио да им да благослов. Остојићи су погрешно сматрали да су Дамјановићи доселили прије њих (прије 1759). Ранија слава Аранђеловдан. Славе Св. Николу.

Дамјановићи (3) у Затарју, Пљевљима и Шаранцима, **Остојићи** у Затарју, Пљевљима и Шаранцима и **Пушоње** (**Пушоњићи**) у Затарју, Пљевљима и Пријепољу су један род. Турци су у новембру 1756. године упали у Чево. Побили су доста народа и спалили куће. Тада су три брата, синови Остоје: Милош, Дамјан и Милосав звани Пушоња, отишли су у Црмницу гдје су презимили. Наредног прољећа нису се вратили у Чево већ су отишли у Равну Ријеку код Бијелог Поља гдје се нису дуго задржали. Доселили су се у Ђурђевића Тару у љето 1757. године. У Потарју су тада већ живјели Дамјановићи, који су потомци неког стрица ове тројице браће. Тако су ова четири братства у сродству. Од Дамјановог брата Милоша су Остојићи из Ђурђевића Таре и Пушанског Дола, а од трећег брата су Пушоње који живе расути од Косанице до Пријепоља. Сва три брата са синовима звали су се Остојићи у периоду од двадесетак година (1740–1760).

У вријеме рата 1862. године један број породица Дамјановића прешао је у Шаранце. Послије рата се већина вратила у Затарје.

У току устанка 1875. године већи број породица Дамјановића прешао је у Шаранце. Било је и појединих породица Дамјановића које су раније прешле у Шаранце. Они који су остали на Косаници јављали су у Шаранце о кретању Турака. Већина Дамјановића се последије 1878. године вратила на стара имања. Андрија Лубурић наводи да је Бјело Дамјановић ускочио у Шаранце са синовима: Пером, Ристом, Драгом и Милутином, 1855. године. Нису се са другим рођацима вратили у Затарје последије ослобођења од Турака. Некада су сва три сродна братства (Остојићи, Дамјановићи и Пушоње) славили Аранђеловдан, али су последије одласка из Чева за славу узели Св. Николу.

Дедејићи. Добрија Дедејић је живио у Чеву.²⁵⁶ Око 1570. године одселио је из Чева јер је била неродна година. Предање каже да је Добрија орао њиву. Снаха му донесе ручак и орачи поједу ручак, а снаху не понуде и она остане гладна. Због глади се заплаче. Тада Добрија закоље једног вола и нахрани породицу. Одлучио је да нађе земљу која ће моћи да му прехрани породицу. Настанио се на ријечи Тари, на мјесту

²⁵⁶ Чевљани кажу да су Дедејићи живјели у Прветама. Чевљани још тврде су били у свађи са Дедејићима и назвали су их Шпањама.

које ће се по њему назвати Добриловица. Дедејићи сматрају да је Добриловица добила име по њиховом претку Добрији, али се Добриловица под именом Добрихнина помиње још у средњем вијеку као засеок Прошћења.²⁵⁷ То земљиште главари касније одредише као погодно за изградњу манастира и ту изградише манастир Добриловину. Добрији су у замјену дали друго имање у Прошћењу. Главари подигну манастир а Добрију не упишу ни као оснивача ни као дародавца.

По другом предању на Чеву је живио Доброје са својих осам синова. Једном приликом дошли су у сукоб са неким Миликићима па напустише Чево и настане се у Лужницу код Спужа. Ту им није било безбједно због присуства Турака па су преко Роваца и Колашина доселили у Добриловину на ријечи Тари.²⁵⁸ Неки Чевљани сматрају да су Дедејићи расељени послје упада везира Кукавице 1612. године.

По трећем предању, једног дана жена Доброја Медојевића је прала веш. Прије јој група Чевљана и један од њих је ухвати за груди. Она га удари пракљачом и тако убије. Плеће убијеног је хтјело освету, али су друга племена то спријечила. Тада се Доброје сели у Добриловину на ријечи Тари.²⁵⁹

Сва братства Дедејића славе Ђурђевдан. Раније су прислуживали прву недељу по Великој Госпођи. Дедејићи су се у Дробњаку временом подијелили на више братстава: Дедејићи, Благојевићи, Раонићи, Крејовићи, Зејаци, Калпачине, Микићи, Шпањи, Јелићи. Истог поријекла са Дедејићима у Шаранцима и Дробњаку су и братства: Вељовићи у Подбишћу, Видојевићи у Бијелом Пољу, Вујичићи из Прошћења, Вукадиновићи у Прошћењу, Вуковићи (од Раосављевића) у Штитарици, Гребовићи у Бијелом Пољу, Ђоговићи (од Зејака) у Прошћењу, Крвавци у Прошћењу, Кргушићи у Прошћењу, Крушчићи у Мојковцу, Меди (Медојевићи) у Прошћењу, Пејовићи – Смолвићи из Поља и Подбишћа, Раосављевићи у околини Колашина, Ратковићи (од Вукадиновића) у Бијелом Пољу, Топовићи (од Медојевића), Ђорићи у Бијелом Пољу, Филиповићи у Бијелом Пољу и Прошћењу, Чокорлије (од Ђоговића) код Томашева.

Дестинићи се помињу као старинци у Марковини. О њима нема никаквих података.

Добриловићи. Петар Пејовић²⁶⁰ наводи да су Добриловићи почетком XIX вијека продали имање Стевану Перкову и одселили у Добриловину на ријечи Тари. У Добриловини нема ових Добриловића нити их ко памти. Добриловићи у Пиви су огранак Браниловића.

Домазетовићи. О њима је речено у опису Мрдаковића – Домазетовића у Загреди.

Дончићи у Шкаљарима у Боки су досељени из Озринића.²⁶¹ Славе Врачевдан.

Доставићи (Достанићи) су некада живјели у Прветама. О њима се у Чеву ништа не зна јер су давно одселили.

Драгићевићи су живјели у Војинићима. Били су угледна кућа. Од њих је био чувени харамбаша Вук Драгићевић. Он се око 1612. године одселио из Чева. Не зна се када је Драгићевића потпуно нестало у Чеву. Од Вука Драгићевића би могли бити Вуковићи у Мратињу у Пиви.

Драговићи у Махали у Зети су досељени из Велестова послје 1878. године. Доселио се поп Андрија.

Драшковићи (1) у Малом Брезовику и Видовом Потоку у Горњем Пољу код Никшића су из Заљућа код Чева и потичу од тамошњег истоименог братства. Славе Аранђеловдан.

²⁵⁷ Жарко Шћепановић, *Средње Потарје и Полимље*, Београд 1979.

²⁵⁸ Саво В. Микић, *Микићи из Ускока*, Београд 2004.

²⁵⁹ Рајко Медојевић, *Братство Медојевић*, Београд 1995.

²⁶⁰ Петар Пејовић, *Озринићи – племе старе Црне Горе*, Београд 2004.

²⁶¹ Не зна се да ли из Озринића код Никшића или Чева.

Драшковићи у Малом Брезовику. Доселили су браћа Томаш и Божо, синови Мила Драшковића. Дошли су 1889. године. Огранак су Драшковића који се уже зову Симовићи по претку Симу Драшковићу.

Божо Милов је погинуо на Скадру 1912. године. Имао је синове Јована, Радована и Вељка (који није имао потомака).

Томаш – Томо Милов је имао седам синова са којима је одселио на Косово. Томаша и четворицу његових синова су убили Шиптари. Два Томашева сина су погинула на Солунском фронту. Само је Крсто Томашев имао потомке који живе у Војводини (било их је и на Косову).

Драшковићи у Видовом Потоку су из Заљућа доселили у Луково 1859. године. Из Лукова је у Видов Поток доселио Гајо Драшковић 1900. године.

Драшковићи (2) у Шумама над Виром у Горњем Пољу код Никшића су из Заљућа и потичу од тамошњег истоименог братства. Огранак су Драшковића који се уже зову Симовићи. Доселили су 1878. године Туро Радулов и Машан Вукашинов.

За **Драшковиће** (3) у Буљарици у Паштровићима каже се да су доселили око 1660. године. Тада Драшковићи из Чева нису постојали као братство па ови Драшковићи не могу бити поријеклом од њих. Ови Драшковићи славе Јовандан (у Дреновици) и Врачевдан (у Ђуровићима). И Драшковићи у селу Груде у Конавлима су другог поријекла јер потичу од Јована који се доселио у XV вијеку.

Дрињаци у Мирушама у Херцеговини потичу од Калуђеровића из Чева одакле су отишли око 1550. године.²⁶² Род су им **Дутине** који славе Шћепандан, Мратињдан, Св. Николу и Св. Саву. Види Поповићи – Калуђеровићи.

Дубајићи (у селу Залом код Невесиња). Види Миљанићи.

Дулетићи су старосједиоци у Маинама, Љуботињу и Грбљу. Сматра се да је њихов предак Дулета отишао са Чева средином или у другој половини XVII вијека. Према једном, највјероватније погрешном предању тврди се да их је у Маинама било око 1510. године. Кажу да су највјероватније потомци Бура Драгојева (1612–1690) и да је Бури право име било Радоје, али то је само претпоставка коју за сада није могуће провјерити. Потомци Дулете су Дулетићи у селу Дубова у Љуботињу, Ластви Грбљској у Грбљу и у селу Дулетићи у Маинама. У Которском историјском архиву налазе се спискови: Маина под оружјем (*Notta di Maini di Arme*) и Побора под оружјем (*Notta d' pente di Pobori*). Ова два списка нису датирани, али се предпоставља да су из времена Морејског рата (1684–1699). У списку у Поборима се помињу Дулета Радојев и његови синови: Вукота Дулетић, Вуко Дулетић и Радоје Дулетић.

Димитрије Дулетић у свом рукопису биљежи да су на Ластви Чевској живјела три брата: Дулета, Марко и Раде. Дулета је на Чеву убио некога и браћа оду у Озриниће код Никшића. Ту се нису дуго задржали већ су кренули даље. У околини Даниловграда Раде одлучи да се врати на Чево. Шта је даље било са њим не зна се. Пролазећи кроз Љешанску нахију Марко одлучи да остане и настани се у Буроње (Марковићи из Буроња имају другачије предање о свом поријеклу). Дулета се настанио у Дубови у Љуботињу у Ријечкој нахији. Ту су се према предању након неког времена сукобили са Вујовићима и убили тројицу, па су побјегли у Маине у приморју. Једна снаха била је од Вујовића и она се са сином вратила оцу. Од њеног сина су Дулетићи у Љуботињу.²⁶³ Од ових Дулетића била је само једна кућа у Даниловграду.

Према Димитрију Дулетићу, Дулета је имао шест синова. Према Дулетићима из Маина Дулета је имао пет синова. Од тројице потичу Дулетићи у Љуботињу (од Андрије Дулетина), Маинама (од Вука – Вукосава Дулетина) и Грбљу. Један се изгледа одселио у Босну. За петог (и евентуално шестог) се не зна. Вуко Дулетић имао је синове: Вучету, Која и Пера (од којих потичу огранци: Вучетићи, Којовићи и

²⁶² Небојша Драшковић помиње да су Калуђеровићи, Дрињаци и Бјелогрлићи један род.

²⁶³ Владо Ђ. Дулетић, *Трагом прошлости Дулетића*, Будва 2015.

Перовићи). Дулетићи славе Аранђеловдан. Осим Дулетића из Пријерада који славе Ђурђевдан.

Думнићи у Злостпу у Голији и селу Корита код Гацка. Истог поријекла су братства: **Думнићи**, **Гашевићи** (послије 1945. године узели су презиме **Ђикановић**), **Ђикановићи**, **Ђоковићи**, **Мусићи**, **Ракојевићи** и **Тодоровићи**. Ова братства су живјела у Никшићу, одакле су се раселили у Луково, Горње Поље и друге крајеве.

Старином су из Крижева Дола у Чеву и потичу од братства Дамјановића. У Крижевом Долу су са стрицем Живком Дамјановим живјели синови Јанка²⁶⁴, четворица браће: Радојица, Станојица, Пејо и Петар. Због неправедне подјеле заједничког имања, при чему је Живко „премицао међу“, средином XVIII вијека, браћа пребјегну у Никшић код Хамзе-капетана.²⁶⁵ Због прекора Живка Дамјанова Хамзи-капетану „да му се не гласе ускоци“, почели су заједно са Турцима четовати против Катуњана. У тим четовањима, у којима су се истицали Станојица, Радојица и Станојичин син Раде, посјекли су 70²⁶⁶ Црногораца и стрица, Живка Дамјанова и његове синове или сина. Предање каже да су због тих заслуга из Истамбула добили ферман по коме се ускоци код Турака у Никшићу ослобађају плаћања харача.

Око 1730. године било је много Чевљана – ускока у Никшићу. Становали су у Никшићком пољу и у самом граду. Са осталим пребјеглим Црногорцима имали су читаву једну *Црногорску* махалу са 120 домова. Као турски помоћници и пандури имали су велике привилегије које им је досељени Чевљанин Станојица добио у Цариграду. Одатле су са својим четама имали бројне окршаје са Црногорцима. Плашећи се сукоба, Турци су их 1805. године раселили по околним мјестима, а у црногорску махалу населили су Феризовиће.

У неким верзијама предања о поријеклу ових братстава се каже да су четири брата на Чеву убили стрица и брата од стрица јер су им ови помјерали киљане, па су морали да бјеже. Предање у Чеву каже да су Дамјановићи из освете убили два сина Живка Дамјанова, али не и самог Живка.

Обрад Вишњић²⁶⁷ је забиљежио предање Думнића по коме су из Крижева Дола дошла браћа: Станојица (предак Думнића, Мусића и Тодоровића), Радојица (предак Ђоковића), Пејо (потурчио се и његови потомци су Усовићи) и Петар (погинуо на Гвозду, без потомства). Предање које су упамтила сродна братства (Ђикановићи) у Горњем Пољу код Никшића је нешто другачије од овог.

По њиховом предању Радојица је предак Ђоковића, Станојица је предак Тодоровића, Петар је погинуо и није имао потомке, а четврти брат Пејо, који се потурчио, имао је четири сина. Од једног су Ракојевићи на Лукову, од другог су потурчењаци Усовићи, од трећег су Гашевићи на Ораху и Думнићи у Голији, а од Думнића потичу Мусићи и Ђикановићи у Праги. О четвртом сину се не зна.

Думнићи сматрају да су поријеклом од Станојице, а Ђикановићи да потичу и од Пеја и од Думнића.

Анализирајући обје верзије предања можемо за тачну узети прву верзију коју памте Думнићи у Голији, али са малим измјенама. Од Станојице су Думнићи, Мусићи

²⁶⁴ Петар Пејовић, *Озринићи – племе старе Црне Горе*, Београд 2004. Други аутори не наводе име оца четворице браће. Могуће је да је овдје у питању забуна. Пејовић каже да су Ђоковићи потомци Ђока Радојичина. Набраја пасове: Радојица – Шајин – Ђоко – Радојица – Јанко. У књизи пасове набраја од млађих потомака до родоначелника. Изгледа је на овом мјесту обрнуто, јер Радивоје Тадић (*Горње Поље код Никшића*, Никшић 2001) наводи да је Ђоко син Шаина и унук Радојице. Ђоко је имао четири сина, а један од њих је Радојица који је имао синове: Јанка, Мирка и Микоњу. Могуће да је Јанко Радојичин добио име по претку. Ако су браћа синови Јанка Вукашинова, Живко Дамјановић није им стриц већ брат од стрица.

²⁶⁵ Хамза Мушовић, па његов брат Бећир, били су капетани Никшића од 1714-1780. године.

²⁶⁶ Тодоровићи у Јасенову Пољу кажу да су браћа са синовима посјекли 75 Црногораца и два Живкова сина.

²⁶⁷ Обрад Вишњић, *Голија и Голијани*, Требиње 1987.

и Тодоровићи. Од Радојице су Ђоковићи. Од једног Пејовог сина су Ракојевићи на Лукову, од другог Гашевићи на Ораху који су узели презиме Ђикановић, од трећег су потурчењаци Усовићи, а од четвртог Ђикановићи.

Станојица и Радојица су били хајдуци и заједно са Грађанима (Турци) су пљачкали Србе. Светили су се рођацима у Чеву. Четовали су око 25 година и за то вријеме су посјекли 70 глава. Побили су много Чевљана. Имали су катуне под планином Војник. Због злодјела која су чинили владика је на њих бацио проклетство. Због тога су њих двојица вребали прилику да ухвате владика. Када се владика једном приликом враћао из манастира Острог, Станојица и Радојица са четом од 30 Турака ухвате владика. Владика са њих скине проклетство, а они обећају да ће престати са злодјелима. Послије овог догађаја престали су са четовањем. Драго Станојичин је био гори човјек од оца и стрица. Народ га је због злодјела прозвао турским буљубашом.

Раде Драга Станојичина није подржавао поступке свога оца па је пребјегао у Корита код Гацка на читлук Диздаревића. Раде је са женом Думном имао синове Богдана, Којадина и Шћепана. По мајци Думни звали су их Думнићима. Богдан и Којадин 1820. године одлазе у Криви До у Голији и настане се на земљи Ајровића. Одатле се касније преселе на Злоступ. Шћепан Радов је остао у Коритима.

Богдан Думнић је имао пет синова: Мусу (од кога потичу Мусићи у Праги); Мијајла (живио преко 100 година и умро без потомства); и Пеја, Рада²⁶⁸ и Стевана. Славе Аранђеловдан.

Пасови Думнића: Станојица – Драго – Раде – Којадин – Туро – Васко – Лазар (рођ. 1890. год.) – Милорад – Владо (рођ. 1950. год.).

Дурутовићи, Минићи, Радовићи, Ракојевићи и Тодоровићи у Доњим Брезнима у Пиви и Шипачном у Горњем Пољу код Никшића. Раније су се звали **Ракојевићи**. Одселили из Чева око 1725–1735. године. Отишли су ујаку Грбовићу, у Дробњак, а овај их насели под планину Војник у Шипачно, сјеверно од Никшића.

Живко Ракојевић је имао синове Дурута (1695–1778) и Савина, а помиње се и Дурутов брат Васо. Предање каже да је Ракојевиће у сеоби предводио поп Дурут. Брат попа Дурута је последије разуре у Чеву прешао у Бјелопавлиће одакле је одселио у Србију. Дурут је имао брата од стрица, Радоја.

Дурутовићи у Доњим Брезнима у Пиви и Шипачну у Горњем Пољу су поповска и кнежевска кућа. Раније су се звали **Удовичићи**. Неки сматрају да је Живко праунук Неноја од којег потичу и братства Бошковићи, Мијатовићи, Мићовићи, Стојановићи и Чоловићи у Шипачну (ова братства су поменута у наредном поглављу). Ово није тачно јер Дурутовићи потичу од Ракојевића који су са Чева одселили око 1725. године, а поменута братства су одсељена из Чева средином XVII вијека. Обрен Благојевић је забиљежио предање које каже да Дурутовићи потичу од Ђукановића. Ђукановићи не памте да су Дурутовићи од њих. Највјероватније да ова братства нису била од Драгојевића, ни од Гардашевића, већ су од засебног огранка Озринића.

Село Доња Брезна су основали Дурутовићи. Синови Вукосава Дурутовића, који је био члан суда у Никшићу, пошто су Турци спалили Шипачно, 1862. године, преселе се на катун у Брезна, ту зимују, касније саграде куће и оснују село Доња Брезна. Андрија, Вукосав и Кариман Дурутовић се досељавају на катуне на Брезна 1863. године.²⁶⁹ На Брезна је те године прешло седам кућа Дурутовића, а само једна одстаје у Шипачном.

Од Дурутовића има одсељених у Никшић, Подгорицу, Београд, Бар, Херцег Нови, Фочу, Нови Сад, Бачко Добро Поље, Врбас, Црвенку, Сомбор, Краљево, Шабац, Њемачку, Швајцарску. Славе Аранђеловдан.

²⁶⁸ Ђорђе Вукотић умјесто Рада помиње Влада.

²⁶⁹ Обрен Благојевић, *Лива*, Београд 1971.

Пасови (1): поп Дурут – поп Ристо – Станоје – Вукосав – Ристо – Јанко – Димитрије (1924. год. 50 година).

Пасови (2): поп Дурут – поп Ристо – Станоје – Вукосав – Ристо – Тодо – Томаш – Бранислав.

Пасови (3): Јоксим – Михаило (Кариман) – Вилотије – Обрад – Гојко.

Дурутов брат од стрица Радоје био је ожењен од Јоковића. Његови потомци су Радојевићи. Радоје је имао четири сина: Јова, Петра, Пеја и Вука. Јово Радојев је имао сина Тодора од кога потичу **Тодоровићи**. Петар Радојев је имао сина Рада од којег потичу **Радовићи**. Пејо Радојев је имао сина Мињу (Мину) од кога потичу **Минићи**. Од Вука Радојева потичу **Радојевићи**.

Послије неуспјелог напада на Никшић, 1810. године, Радојевићи су побјегли у Морачу и тамо су живјели 12 година послије чега су се вратили у Шипачно.

Понегдје се може наћи податак да су Радојеви синови доселили у Шипачно 1822. године. Тада нису доселили, већ су се вратили из Мораче и били су јако стари, ако су били живи (Вук Радојев је тада имао 77 година).

Минићи у Шипачном. Тврди се да је у Шипачно доселио Пејо Радојев око 1822. године. Било их је у Шипачну 1925. године. Мирко Минић је са три сина одселио у Ваљево. Славе Аранђеловдан, а прислужују Спасовдан. Прислугу су преузели од Тодоровића из Дуге, који су досељени из Марковине.

Пасови Минића: Пејо – Мина – Јован – Митар.

Радовићи у Шипачном. Раније су их звали Ћиранићи. Славе Аранђеловдан.

Радојевићи из Горње Брезне у Пиви. Живјели су у Шипачну. Потичу од Вука Радојева који је живио 110 година (1745–1855). Имао је синове Мујицу и Петра. Мујица Вуков је имао пет синова. Петар Вуков је имао сина Глигора који је одселио у Босну. Од њега потичу Радојевићи у Неџарићима у Сарајеву. На Брезна се први доселио Милета Радојевић 1860. године. Славе Аранђеловдан.

Тодоровићи на Липовој Равни у Шипачну и у Потприсојима и Доњим Брезнима у Пиви. Било их је у Липовој Равни 1925. године. Око 1830. године из Липове Равни, у Малинско код Шавника у Дробњаку, отишли су Драго, Филип и Лазар Тодоровић. Од Лазара и Филипа није остао нико. Драго је био чувен јунак и помиње се у народним пјесмама. Од њега су Тодоровићи у Малинску. У Брезну у Пиви, гдје су им били катуни, досељавају 1863. године са Дурутовићима. Дошао је Милутин Тодоровић са синовима: Вукотом, Драгом, Кеком, Павлом и Јолом. Славе Аранђеловдан.

Пасови: Милутин – Павле – Сава – Милош (рођ. око 1920. год.).

Постоји извјесна сличност код двије групације братстава настањених у Горњем Пољу и околини. Прва група братстава: Дурутовићи, Минићи, Радовићи, Радојевићи и Тодоровићи раније су се звали Ракојевићи. Друга група братстава: Гашевићи, Думнићи, Ђикановићи, Ђоковићи, Мусићи, Ракојевићи и Тодоровићи. Могуће је да је прва група братстава поријеклом од Ракојевића поменутих у другој групи братстава. Али је то мало вјероватно јер су Дурутовићи (и остали) отишли из Чева прије Думнића (и осталих).

—

Ђедовићи у Црквицама у Опутној Рудини потичу од Радуловића из Башина Села из којег су прешли у Кути. Род су са Новаковићима. Радоје Радуловић је имао синове Новака од кога потичу Новаковићи и Вукића званог Ђедо од којег потичу Ђедовићи. Из Кути су их протјерали Дамјановићи око 1742. године.

Прво предање о њиховом поријеклу каже да Ђедовићи потичу од Баја Јовова кога су оженили када му је било седам година. Доведу дјевојку за његова брата Сима, али он умре. Тада дјевојку удају за Баја. Када му је било осамнаест година родио му се син Мојсије (зван Мојо или Мајо), а касније је имао и синове Зека и Тривка.

По другом предању, које је упамтио Јован О. Ђедовић из Никшића, предак им се звао Вукић и имао је синове Јова и Петра. Јова Вукићева су оженили када му је било седам година. Имао је синове Мојсија, Зека и Тривка.

Ђедовића има одсељених у Никшић, Подгорицу, Врбас и по Србији. Славе Аранђеловдан, прислужују Илиндан. Радуловићи од којих потичу Ђедовићи и Новаковићи и њихови рођаци Бојанићи су славе Малу Госпојину. Ђедовића има и у Нудолу. Они кажу да су доселили из Билеће. Прислужују Петковдан.

Пасови: Радоје Радуловић – Вукић (Ђедо) – Јово – Мојсије – Илија – Игњат – Обрен – Јован.

Ђенераловићи (Ђенерали) су живјели у Војинићима и Ластви. Станко Ђенерал је четовао са Живком Дамјановићем. Ђенераловићи су одселили средином XVIII вијека у Херцеговину.

Ђешњићи у Орашу у Горњем Пољу код Никшића су старином из Велестова. Род су са Матијашевићима у Орашу и Шаровићима у Праги. Потомци су Живка Матијашева Вујовића из Ожеговица. Има их у Београду, Врбасу и другдје. Славе Аранђеловдан, прислужују Тројичиндан.

Ђикановићи (1) у Праги, Думнићи у Голији, Ђоковићи у Јасенову Пољу, Мусићи у Праги и Тодоровићи у Орашу и Јасенову Пољу (села у Горњем Пољу код Никшића); потичу од братства Дамјановића из Крижева Дола на Чеву. О њиховом поријеклу је речено код Думнића. Славе Аранђеловдан.

Ђикановићи потичу од једног од синова Пеја Дамјановића. У Прагу је доселио Нушко Ђикановић 1865. године, са сином Јакшом. Јакша Нушков је имао синове: Ђира, Петка и Баја. Од ових Ђикановића има одсељених у Никшић, Београд, Прибој, Ријеку.

Зуко Ђикановић из Никшића ускочи у Горњу Морачу, одакле се око 1840. године доселио у Горњу Бијелу у Дробњаку. Зуко је имао сина Вукала, а он сина Шуја.

Гашевићи на Орашу потичу од Пеја Дамјановића. Послије 1945. године узели су презиме Ђикановић. Више не живе у Орашу. Од Гашевића има исељених на Гласинац.

Ђикановићи (2) у селу Горња Бијела у Дробњаку су потомци Ђикана Вукотића. Ђикан Вукотић имао је сина Вукала, а он је имао три сина: Богдана, Јока и Филипа. Трећи Вукалов син Филип имао је синове Гојка и Петра. Гојкови потомци остали су да живе у Чеву. Петра Филипова убио је неки Зарубица на путу преко Туњемира. Петрова удовица, која је била сестра кнеза Стојана Шћепановића из Бијеле у Дробњаку, оде у род и поведе са собом малог сина Рака Петрова. Рако је имао Радована, а он пет синова: Милутина, Мијајла, Сава, Спасоја и Којадина. Ђикановићи се презивају по Ђикану Вукотину и огранак су Вукотића из Чева.

Многи који се баве поријеклом братстава сматрају да су ова два братства Ђикановића једног поријекла. Према мом истраживању мислим да то није тачно. Славе Аранђеловдан, а прислужују Светог Илију.

Ђикановићи (3) у Горњој Горици у Зети досељени су из Марковине око 1840. године. Славе Аранђеловдан.

Ђоковићи у Јасенову Пољу (Горње Поље код Никшића) потичу од Дамјановића и род су са Думнићима, Ђикановићима, Мусићима, Ракојевићима и Тодоровићима. Радојица је имао сина Шака званог Шаин²⁷⁰, а он је имао сина Ђока по коме се потомци презивају. Ђоко Шаинов је имао синове: Радојицу, Јова, Шћепана и Бећа (Драго). Радојица Ђоков је имао три сина: Јанка, Мирка²⁷¹ и Микоњу (Милинко). Јово Ђоков је имао сина Рака. Шћепан Ђоков је имао синове: Перована, Новицу, Неђељка и Радивоја. Бећо (Драго) Ђоков је имао синове Чала и Пушељу. Ђоковића има

²⁷⁰ Шаин на турском значи соко.

²⁷¹ Мирко Радојичин имао је синове Вукашина и Новака. Новакови синови су: Радосав, Владимир и Радоња. Владимиров син је Срђан, отац Новака Ђоковића.

одсељених у Никшић, Београд, Подгорицу, Бар, Краљево, Шабац, Ниш, Улцињ, Краљево, Њемачку, Канаду и другдје. Славе Аранђеловдан.

Ђукановићи (1) у Милочанима и Дуги у Горњем Пољу код Никшића потичу од истоименог братства из Војинића код Чева. Доселили су од огранка Грујичића (није презиме): Спасоје и Ристо синови Шалете; Машан Милићев; Грујица, Мато, Видак и Илија (синови Милоша Милићева). Од огранка Лабудовићи (није презиме): Крсто – Куњо Шћепанов са синовима Спасојем и Илијом. Од огранка Бутуровићи (није презиме): Вукота Николин са синовима: Благотом, Марком, Филипом и Стеваном. Од ових Ђукановића има одсељених у Никшић и Београд. Славе Аранђеловдан.

Ђукановићи (2) у Дајбабама у Зети тврде да су поријеклом из Војинића у Чеву. Њихов предак је у Чеву неког убио, па је побјегао у Зету, око 1750. године. Тада су Колороге изашли у сусрет Ђукановићима и довели их код себе у Дајбабе. Осим са Колорогама својатају се и са Рогошићима из Дајбаба и сматра се да су један род и да су заједно дошли из Чева. Има их одсељених у Враку код Скадра.

Андрија Јовићевић је говорећи о Зети²⁷² забиљежио да су Колороге, Ђукановићи и Рогошићи доселили из Чева. Када говори о Косијерима²⁷³ у Ријечној нахији, забиљежио је да су у ова три братства некада живјела у Томићима у Бјелицама. Због терора Бјелица одселили су у Косијере око 1750. године. Из Косијера су одселили у Дајбабе у Зети. Славе Петковдан.

Ђурановићи и Елеци²⁷⁴ у Штитарима у Голији су дошли из Велестова 1770. године. Дошли су, због крви, Вукосав Елек и синовац му Ђуран. Они су убили неког насилника Дејана. Вукосав Елек је са синовима отишао у Борач, село Плочник (код Невесиња). Ђуран Елек је имао сина Вука, а он је имао синове: Зека, Пера, Ђура, Ивана и Горчина. Зека су убили Црногорци; Пера и Ђура је убио Мурат Ђатовић; Ивана и Горчина су убили Турци. Свих пет синова Вука Ђурановића су сахрањени без глава јер су им их убице посјекли. Горчин Вуков је имао синове: Мата који је умро без потомства и Вула. Вуле Горчинов је имао синове: Алексу и Петра који су умрли без потомства; и Милутина, Саву и Ивана, од којих потичу Ђурановићи. Славе Аранђеловдан.

Ђуровићи, Пејовићи и Стојановићи у Орасима у Љешанској нахији потичу од Гардашевића. Јован Ердџановић је 1911. године забиљежио предање Пејовића по којем су Орашани и Гардашевићи потомци Вука Мандушића из чевских Кута. По овом предању су Гардашевићи из Кута отишли у Убле Чевске, док су преци ова три братства одселили у Велестово, у село Јабуре. Могуће да је Ђуровића једно вријеме било и у сусједној Марковини. Под утицајем овог предања и неки Гардашевићи су почели да тврде да потичу од Вука Мандушића. Крајем XX вијека Пејовићи више не тврде да им је предак Вук Мандушић већ кажу да им се предак који је живио у Велестову звао Вук (Вук од Јабуре). Орашани су Велестовцима дали земљу у Јабурема, а у замјену су добили велестовачке катуне и зимовнике у Орасима.

У Орахе су се први преселили Пејови синови Радован и Станиша, почетком XVIII вијека, у доба владике Данила. Нешто касније досељавају се Стојановићи. Посљедњи долазе Ђуровићи, у другој половини или крајем XVIII вијека. Доселили су Петар и Милош Ђуровић са синовима. Њима је имање у Орасима продао Шајо Маркишин Мићуновић. Пејовићи су стара свештеничка породица. Од Ђуровића је био чувен четовођа Ристо Ђуровић.

Пошто су Радован и Станиша Пејови доселили у Орахе, у доба владике Данила, значи да су били и савременици Вука Мандушића. Вук од којег потичу ова братства рођен је око 1600. године или раније (Вук Гардаш рођен је око 1565. године).

²⁷² Андрија Јовићевић, *Зета и Љешкопоље*, Подгорица 1997.

²⁷³ Андрија Јовићевић, *Ријечка нахија*, Подгорица 1999.

²⁷⁴ У Чеву их зову Елеци.

Ова три братства славе Аранђеловдан, прислужују Илиндан. За Ђуровиће се каже да су некада прислуживали Никољдан.²⁷⁵ Прислугу су замијенили јер су им се једном приликом посмрзавале кирајције доносећи вино из приморја.

Пејовића има одсељених у Никшић и околину, Подгорицу, Цетиње, Зету и Љешкопоље, Смедерево. У Голубовцима се презивају **Анђушићи**, а у Мојановићима су се једно вријеме звали **Црногорчевићи**. Од Пејовића (Анђушића) су муслимани **Селимацовићи** у Горичанима.

Стојановића има одсељених у Подгорицу, Бар, Цетиње, Зету, Смедерево.

Ђуровића има одсељених у Спуж, Цетиње, Улцињ, Подгорицу, Зету и Љешкопоље, Смедерево, Крушевац. У Толошима у Зети се презивају **Ремиковићи**. Ту су досељени средином XVIII вијека. Од овог огранка је био чувени Живко Ремиковић из Велестова. Од Ремиковића су **Батаковићи** у Ораћу код Никшића. Они су из Велестова одселили у Косов Луг у Бјелопавлићима, одакле прелазе у Ораћу код Никшића.

Пасови Пејовића (1911. год.): Вук – Никола – **Пејо** – Радован – Марко – Иван – Мргуд – Петар – Саво – Шпиро – Видак – Милутин.

Пасови Пејовића (1983. год.): Вук – Никола – **Пејо** – Радован – Марко – Иван – Мргуд – Петар – Саво – Шпиро – Саво – Блажо – Јован (рођ. 1935. год.).

Пасови Стојановића (1911. год.): Вук – Никола – **Стојан** – Андрија – Бекан – Стојан – Јован – Петар – Мићо – Вулета – Драшко – Иво.

Пасови Ђуровића (1911. год.): Вук – Јован – **Ђуро** – Петар – Иван – Илија – Живко – Ђуро – Митар.

Ђуровићи у Загарачу досељени су из Марковине.

Ераковићи у Горњим Бањанима. По једном предању у Бањане је са Велестова доселио Вукота Ераковић са рођаком Милошем Килибардом. По другом предању доселили су Марко и Туро Ераковић са рођацима Живком, Пером и Радулом Килибардом. По трећем предању доселили су Туро Вукотин, Живко и Голуб Живалеви, Вујадин Талаица, предак Сарића и Килибарде. Прво предање је вјероватније. У Родослову Килибарди се помињу Живко и Перо Гаврилови и њихов брат од стрица Радуле Симов.

Преци Ераковића и Килибарди су живјели на Његушима. Нису у сродству са тамошњим Ераковићима. Са Његуша је у Велестово доселио Ерак. По предању сачуваном у Велестову, Вук Мићуновић је протјерао Килибарде, Ераковиће и Сариће око 1705. године. Овим братствима су род Брешковци у Богмиловићима у Пјешивцима. Ераковиће, Килибарде и Сариће су у Бањанима и крајем XX вијека звали Велестовцима. Од Ераковића потичу братства: Марковићи, Пејовићи, Живковићи и Туровићи. Славе Аранђеловдан, а прислужују Св. Пантелију.

Пасови (1940. год.) 1: Ерак – Томаш – Станоје – Марко – Раде – Марко – Јаков – Стеван.

Пасови (1940. год.) 2: Вукота – Мирко – Суља (Крсто) – Лазар – Мијајло – Симо.

Жарићи у Бобуљи у Мартинићима (Бјелопавлићи) старином су из села Војинића на Чеву. По једном предању у селу Војинићи на Чеву су живјела три брата Жарића. Око 1765. године (у вријеме мало прије доласка Шћепана Малог) отели су туђу жену па су морали побјећи. Предање о овом догађају каже да је Жарић наговорио жену свога кума да се вјенча са њиме у цркви. Жену маскирају тако што се умотала марамом преко главе и лица као „була“ што је тада био обичај (!?). Обмана се открије па су Жарићи морали побјећи из Чева.²⁷⁶ Један од браће је отишао у Скадар, други у

²⁷⁵ Ову прислугу прислужују Батаковићи (огранак Ремиковића – Ђуровића) у Ораћу код Никшића.

²⁷⁶ Прича није баш реална. Тешко је да неко не би примијетио да се туђа жена удала за другог, код жива мужа и тешко је да би то могло проћи тек тако. Извјесније је да су Жарићи уграбили жену и са њом побјегли из Чева.

Пећ (потомци овог су се по Ђорђу Вукотићу тамо прозвали Карићи²⁷⁷), а трећи у Бјелопавлиће. Петар Пејовић²⁷⁸ наводи да су Жарићи у Скадру католици, а Жарићи у Пећи муслимани.

Једно предање каже да су Бјелопавлићи нашли њиховог претка како се у Гарчу грије поред ватре (жари), па су га по томе прозвали. Андрија Лубурић је забиљежио да се предак Жарића, Жаро, доселио у Мартиниће (Бјелопавлиће) почетком XVII вијека. Са овим се слаже чевско предање по коме су Жарићи живјели у Царевском Долу и Бошњанима одакле су у доба Драгојево отишли у Мартиниће. Ако су се Жарићи одселили почетком XVII вијека, вјероватно су се вратили на Чево, јер је упамћено да је војвода Мићо Драгов Вукотић (1737–1830) убио Бутура Жарића, последије чега су се Жарићи преселили у Загреду из које прелазе у Мартиниће. Вукотићи су им исплатили новац за земљу у Добриној Њиви. Могуће је да се Жарићи нису у исто вријеме иселили из Чева. Жарићи тврде да је Жаро син Вукоте Озринића и да су у блиском сродству са Драгојевићима. Жаро не може бити син, а може бити потомак, Вукоте Озринића који је живио у XV вијеку, од којег по предању потичу Драгојевићи. Пејовић²⁷⁹ наводи могућност да је Жаро – Зарија Раосаљић који се помиње у документу из 1600. године. Прво име у читуљи коју посједују Жарићи је Војин, за кога сматрају да је син Жара и унук Вукоте. Упамћено је да је Наход Вуков Жарић имао синове Милоша и Николу, од којих потичу сви Жарићи у Бјелопавлићима. Жарића има у Спужу и Никшићу. Има их одсељених у Травник. Од Жарића потичу **Станковићи** у Бегаљници код Гроцке, у околини Београда, који су се ту настанили у доба Михаила Обреновића. Жарићи славе Петковдан.

Пасови (1985. год.): Вукота – Жаро – Војин – Вук – Наход – Никола – Јован – Мирко – Мојаш – Спасоје – Милосав – Јовица (рођ. 1864. год.) – Јагош (рођ. 1915. год.) – Владимир (рођ. 1962. год.).

Жеравице. Некада их је било у Голији. Одселили су некуд. Шћепан Штукеља оженио је Анђелију Жеравицу. За ово братство неки кажу да им се предак доселио у Голију из Чева. Других података нема па се не може утврдити да ли су били Озринићи или старинци.

Живковићи (Кривоглав – Марковићи) у Милочанима у Горњем Пољу код Никшића су досељени из Марковине. Доселили су 1878. године, браћа: Иван, Рако, Симо и Велиша, синови Ћетка Живковића. Од ових Живковића има одсељених у Београд и Врбас. Славе Аранђеловдан.

Живовићи (1) у околини Куршумлије потичу од Мићуновића из Никшићких Рудина. Живо Павићев је отишао из Велестова због крви средином XIX вијека. Живио је код Велимља у Бањанима, а онда код Грахова. Синови Жива Павићева: Тодор, Јанко и Богдан се последије граховачке битке 1858. године насељавају у село Смрдуше у засеок Ђурђев До у Рудинама. Четвртог Живова сина Милоша су Турци убили у Ријечанима. Његова два сина Никола и Милутин 1882. године одлазе у Србију у околину Куршумлије. Узели су презиме Живовић.

Живовићи (2) – **Миловићи** у Горњем Пољу код Никшића. Доселили су средином XIX вијека браћа Ристо и Дајица Живовић. Старином су од чевских Домазетовића. Прибили су се уз Миловиће и узели њихово презиме.

Жижихи у Милошевићима и Стругу у Дробњаку (и Ускоцима). У селу Вишње у Вељем Дубоком у Ровцима је живио Трипко Гуришевић који је ту доселио из Васојевића. Имао је седам синова и кћерку коју су звали Жижка. Око 1733. године у кућу им бане Мурат Ђурђевић са још дванаест харачлија. Трипко и синови их побију, а само један Турчин успије да побјегне. Пошто нису смјели да чекају турску освету

²⁷⁷ Ђорђе Вукотић Чевски, *Плеће Чевљани или Озринићи*, Београд 1998. Нисам нашао јасно објашњење за ову тврдњу.

²⁷⁸ Петар Пејовић, *Озринићи – плеће старе Црне Горе*, Београд 2004.

²⁷⁹ Исто.

Трипко и синови побјегну из Вишања, али не поведу сестру. Трипко са пет синова побјегне у Срем, а два сина оду у Жупу Никшићку, у село Југовићи и од њих су тамошњи Зечевићи. Ова два брата се касније врате по сестру, али она је била љута на њих што су је оставили приликом бјекства и није хтјела поћи са њима. За Жижу се зна да је била хрома. Остала је у селу Вишње.

Око 1736. године у село Вишње се доселио ковач Илија Домазетовић (зван Илија Ковач). Раније је живио у Чеву (Загреди), а када је са рођацима убио два Озринића морао је да бјежи у Бјелопавлиће. Из Бјелопавлића их је протјерао спушки капетан па су прешли у Ровца. Ровчани тврде да су Жижичи поријеклом из Куча. Илија је оженио Жижу и имали су седам синова²⁸⁰: Пера, Мијата, Вуја, Ђока, Радивоја, Вука и још једног. Они се по мајци Жижичи прозову Жижичи. Постали су јако братство и истицали су се у бојевима са Турцима. Перо Илијин је предводио Ровчане, Морачане и Пипере 1780. године у нападу на Подгорицу, у вријеме када су се око тог града сукобљавали босански и скадарски везир. Илија је имао двадесет и три унука. Тридесет Жижича били су напад за становништво у Жупи и Дубоком. Отимали су земљу и стоку слабијим братствима, а чинили су и убиства. Вук Илијин је погинуо када је покушао отети јагње Ристану Јокићу из Жупе. Тада је дошло до сукоба Ровчана и Жупљана. Када је један Жижич отео земљу Новаку Радмановићу, Ровчани нападну Жижиче и протјерају их 1818. године. Те године Ровчани су убили Милића Мијатова који се вратио у Ровца да би продао земљу Жижича.

Жижичи се 1818. године настане у Дробњаку у Тушини, а 1820. године прелазе у село Милошевиће²⁸¹ под Дурмитором. На први Аранђеловдан су им дошли војвода Шујо Караџић и кнез Ђоко Маловић и тражили од њих да за славу узму Ђурђевдан и тако докажу вјерност дробњачком племену, али Жижичи одбију и успију се одупријети овом захтјеву. Касније, око 1830. године, у Синовац у Ускоцима прешли су Вуле Радивојевић са синовима Павићем и Недељком; и Петар са синовима Ђорђем и Милованом. Око 1861. године браћа Павић и Неђељко Вулови одселили су у Поља Колашинска. Претходно је Павић посјекао чувеног турског јунака из Поља, Синана Свиралу. Жижичи се дијеле на огранке: Мијатовиће, Вујовиће, Драгојевиће, Радивојевиће и Планиће. Од Жижича су **Боровчани** на Гласинцу. Некада су славили Св. Николу, а прислуживали Митровдан. Славе Аранђеловдан.

Пасови (1): Илија – Мијат – Милић – Милош – Крсто (рођ. 1844. год.).

Пасови (2): Илија – Мијат – Станоје – Милић – Пурен (рођ. 1816. год.) – Божо – Јован (рођ. 1874. год.).

Жуткићи у Котору (једна кућа). У Котор су доселили из Велестова.

Иковићи у Горњим Црквицама у Опутној Рудини су Брешкодољци са Велестова (Чеву) и потичу од Ђалаица. Род су са Кртолицама и Шутовићима. Предак Тодор Ђалаица им се из Велестова доселио у Никшић из којег око 1742. године прелази у Корита.²⁸² У Корита су дошли четири брата: Тодор, Милић (предак Шутовића), трећи брат – предак Кртолица и четврти брат – предак Сарића (у Бањанима).

Тодор је имао сина Станка, а он је имао три сина: Бошка, Милутина и Станка. Бошко је отишао у Мостар и његови потомци су **Глишићи**. Станко Станков је имао синове Милутина и Илију (Ика) од којег потичу Иковићи. Илија Станков је имао синове: Божа, Лазара, Видака и Јована (Јоша).²⁸³ Иковића има одсељених у Никшић, Нови Сад, Врбас. Тодор је имао сина Станка, а он је имао синове Милутина и Бошка.²⁸⁴ Од Милутина потичу Иковићи.

²⁸⁰ Андрија Лубурић, *Дробњаци – племе у Херцеговини*, Београд 1999.

²⁸¹ У Дробњаку постоје два села Милошевићи. Једно је под Дурмитором, а друго се налази јужно од Шавника.

²⁸² Косто Алексић тврди да је ово досељавање било средином XVIII вијека.

²⁸³ Константин – Косто Р. Алексић, *Опутне Рудине*, Врбас 1990.

²⁸⁴ Петар Пејовић, *Озринићи – племе старе Црне Горе*, Београд 2004.

Нешто другачије предање каже да су у Тупану у Бањанима живјели браћа Вујадин и Иван Талаица. Вујадинови синови Живко, Глигор и Иван досељавају у Црквице и од њих потичу Кртолице, Иковићи и Шутовићи. Славе Аранђеловдан, прислужују Илиндан (Велестовци не прислужују Илиндан).

Пасови: Тодор – Станко – Милутин – Ико – Лазар – Милован – Милан – Раденко – Милован.

Јакшићи у Љевиштима у Горњој Морачи потичу од Авдаловића из Гацка. Анто Авдаловић је имао синове Јакшу и Милутина. Браћа се посвађају са Турцима и 1789. године долазе у Љевишта.

Јакша Гачанин је био чувен хајдук. Погинуо је код Никшића око 1810. године. Јакша Гачанин је имао синове: Марка, Мијајла и Мијушка. Марко Јакшин је имао синове: Саву, Миладина, Ивана и Кара. Мијајло Јакшин је имао синове Вукашина који је одселио у Србију и Шћепана и Мирка који су погинули 1861. године. Крајем XX вијека од њих је била једна кућа у Љевиштима и двије у Малинску.

Јакшин брат Милутин се настанио у село Малинско у Ускоцима и од њега потичу Јакшићи у Малинску. Милутин је имао синове Јакова и Шуја (који није имао потомке). Јаков Милутинов је имао синове: Богдана, Јована и Стевана.

Јанковићи у Горњој Горици у Зети су досељени из Марковине око 1825. године када су и Ђикановићи дошли у Горњу Горицу. Славе Св. Николу.

Јововићи (1) у Милочанима у Горњем Пољу код Никшића потичу од Јововића из Марковине. У Милочане је доселио Томо Јововић последије 1878. године. Славе Аранђеловдан.

Јововићи (2) у Штитарима у Голији. Дошао је Мирко Јовов (Јово – родоначелник Јововића) из Марковине. Славе Аранђеловдан.

Јововићи (3) у Момчу и Кржању у Кучима нису поријеклом из Марковне. Они потичу од Јова Вукина. Има их одсељених у околину Берана и Бар. Од њих потичу муслимани Ациманићи у Подгорици и Ђурчевићи у Враки код Скадра. По једном предању потичу од Јовововића са Чева, али то није тачно, јер су Јововићи у Марковини постали посебно братство тек у другој половини XIX вијека док ово братство постоји од раније.²⁸⁵ Славе Св. Николу.

Калуђеровићи (Поповићи). Види Поповићи – Калуђеровићи.

Катићи у Залому код Невесиња су из Чева одселили у првој половини XVII вијека. Једно вријеме су живјели у Голији. Славе Аранђеловдан.

Квартанићи. Једно вријеме су живјели у чевском мјесту Квартушу по коме су и названи. Од њих је био познати ускок Марко Квартанић из Клачине код Никшића. Убили су га Чевљани у Броћанцу и заплијенили му стоку око 1835. године. Тада му се породица некуда одселила.

Кијац у Љубомиру. Славе Св. Јована.²⁸⁶

Килибарде су велико братство у Горњим Бањанима. Доселили су из Велестова. Славе Аранђеловдан, а прислужују Св. Пантелију. Ову славу славе велестовски Озринићи. Килибарде су старином са Његуша што значи да су им славу и прислугу одредили Велестовци. Могуће је да су Килибарде и Ераковићи на Његуше доселили из Зете. Неки Килибарде погрешно сматрају да су потомци Озра Велестовца. Озро никада није живио у Велестову, а Велестовци негирају сродство са овим братствима за која је сасвим извјесно да потичу из Његуша. Килибарде тврде и да потичу од капетана Јована, а за презиме тврде да су добили по претку који је правио ћилибаре.

²⁸⁵ Нису иселили из Чева, а нису ни поријеклом из Чева. Овдје их помињем да не би било забуне, јер има тврдњи да су поријеклом из Чева.

²⁸⁶ Неђељко - Неђо Паовица, *Љубомир: антропогеографска истраживања*, САНУ, Београд 2005.

Килибарде кажу да се од њих први у Бањане доселио Милош Килибарда и настанио се код Комненића. Касније код њега долазе рођаци Живко, Перо и Радуле који су се настанили на земљу коју су добили на дар од Турака Шеховића, Љуца, Феризовића и Аџимусића.

Килибарде су род са Ераковићима и дуго времена се нису вјенчавали једни од других. Ераковићи тврде да су Килибарде потомци Еракове кћерке која је била удата за неког кршног момка из Котора. Други Ераковићи кажу да је од неког Ераковића остало једно дијете са великим трбухом па су га друга дјеца звала трбоња и килоња. По њему су потомци добили име Килибарде. Неки Килибарде тврде да је њихов предак био ковач у Приморју. Презиме Килибарда су можда добили по хелебарди. То је оружје, копље са сјекиром на врху.

Један родослов братства Килибарде помиње Јована који је имао сина Сима, а он сина Митра. Митар је имао два сина (1) Јована и (2) Живка. Јован (1) је имао сина Илију, а он је имао синове Михајла и Павића. Михајло је имао сина Николу, а Павић је имао синове Марка и Ивана. Живко (2) је имао синове Сима и Гаврила. Симо је имао сина Радула, а он је имао синове Стевана и Богдана. Гаврило је имао синове Живка и Пера. Живко је имао синове Бошка и Милоша. Перо је имао синове Станоја, Бојицу, Вука и Митра. Неки Килибарде тврде да се у Бањане доселио Богдан Радулов. Килибарде су већином пресељени у Никшић.

Пасови: Јован – Симо – Митар – Живко – Симо – Радуле – Богдан – Зеко – Видак – Петар – Душан – Мирослав.

Кнежевићи у селу Пријеради у Грбљу су дошли у XVI вијеку из Чева.

Којичићи у Голубовцима у Зети су потомци Којице Радусиновића из Буроња у Љешанској нахији. Досељени су давно. Славе Аранђеловдан.

Колороге (Колорогићи) у Дајбабама у Зети и Подгорици су поријеклом из Чева. Својатају се са Ђукановићима и Рогошићима (оба братства у Дајбабама). Колороге су доселили у Дајбабе прије ова два сродна братства. Колороге се дијеле на огранке: **Андриће**, **Дурковиће**, **Колороге** и **Мишуровиће**. Славе Петковдан.

Комар у Мокром Долу у Опутној Рудини. Доселили су из Нудола (између Требиња и Грахова). По једном предању потичу из Чева. Седморица браће су доселили из Чева у Коријениће. Спасоја прозову Комар. Оженио се од братства Радана. Спасоје је имао три сина: Пера (рођ. око 1770. год.), Мићана и Риста. Друго предање каже да су Комари поријеклом од Стијачића (из Доброг Дуба). Предање каже да из Чева потичу братства: Стијачићи, Вучковићи код Билеће и од њих Тркеље, Лисови, Комари, Атељевићи.

Из Коријенића су се одселили због гладне године. Једног прољећа када су орали, једна снаха донесе орачима ручак. Они све поједу, а њу не понуде, мислећи да је она јела код куће. Она остане гладна и због тога заплаче. Комар тада закоље једног вола и нахрани породицу. Није хтио више радити земљу која не може да му храни породицу па се одселио Мокри До. Славе Аранђеловдан, прислужују Миољдан.

Кошарићи. Једна кућа Кошарића је била на Орасима у Љешанској нахији. То им није било право презиме већ су их тако звали по неким ранијим становницима Ораха. Око 1820–1830. године из Ораха су их протјерали Пејовићи, Стојановићи и Ђуровићи. Из Ораха су одселили у Спуж, а онда су се једни одселили на Цетиње, а други у околину Скадра. Ови Кошарићи се презивају Вулетићи.

Краљевићи у Црквицама у Опутној Рудини. Поријеклом су из села Кути на Чеву. По предању потомци су попа Вука (Вуко) Краљевића који је био главар у Чеву у доба Вукоте Вукашинова са којим је заједно управљао Чевом. Податак да је Вуко Краљевић са Вукотом Вукашиновим управљао Чевом је нетачан. Друго предање каже да су потомци Драшка Поповића. Неки Поповић, њихов предак, ишао је у Млетке по прах и олово у вријеме неког рата са Турцима. Пошто је каснио са повратком неко је питао: *Што је с' овим Краљевићем?* По томе им остане презиме. И ово предање је

нетачно. Потомци Драшка и његове браће су Драшковићи из Чевског Заљућа. Драшко је брат од стрица Вукоте Вукашинова и живио је у исто вријеме када Вук Краљевић. У документима из 1696. године помиње се Вулиша Краљевић. Можда је он поп Вуко Краљевић из предања. Пејовић²⁸⁷ сматра да су они од Доњекрајаца који су живјели у Кутима. У југозападном дијелу Доњег Краја постоји Краљева главица.

Због свађе са Војинићима Краљевићи одлазе у Ластву Чевску из које прелазе у Загреду код Даниловграда. Ту су их затекли Бурићи и Поповићи кад су доселили. Између 1700. и 1710. године Краљевићи одлазе у Никшић.

Краљевићи су доселили у Тољевину у Црквицама, по једнима 1750, а по другима 1815. године. Неки су се настанили у Броћанац Никшићки. Тврде да су род са Краљевићима у Црмници, док са Краљевићима код Цетиња нису у роду. У Сотонићима у Црмници је братство Краљ и они потичу од Михаила Дукаћинца.

За разлику од већине аутора који наводе да су Краљевићи из Загреде отишли око 1710. године, Пејовић сматра да су се Краљевићи много дуже задржали у Кутима. Од овог братства се први из Кута одселио Мргуд, средином XVIII вијека, а посљедњи су одселили његови унуци Окица и Муса почетком XIX вијека. Послије иселавања са Чева једно вријеме су живјели у Загреди, па су се са Радовићима преселили у Драгову Луку, гдје су дошли и Балетићи. Одатле су прешли у Корита, Црквице и Броћанац. Окицу Краљевића, који је био брњички барјактар, око 1835. године оптужио је за четовање (хајдучију) Смаил-ага и објесио, на вјешала са куком, пред својом кулом у Липику код Автовца. Тада су се неки Окичини синови преселили некуд у Србију. Краљевићи су једно вријеме живјели и у Глибавцу код Никшића. На крају XX вијека Краљевића више није било у Црквицама у Опутној Рудини. Славе Аранђеловдан, прислужују Илиндан.

Краљевићи у Ужицу су ту досељени из Црне Горе у XVII или почетком XVIII вијека. Краљевићи су одселили из Загреде око 1700. године. Можда је ово случајност. Неких Краљевића је било и у Хан Пијеску у Босни.

Пасови: Вуко Краљевић – ... – Симо – Мргуд – Милош – Окица – Гајо – Дреко (рођ. 1860. год.) – Милош – Данило – Небојша.

Да додамо да је некада у сусједним Пјешивцима постојало јако лужанско братство Краљ. Могуће је да су Краљевићи и Краљ били истог поријекла. У том случају Краљевићи нису Озринићи.

Кртолице у Црквицама у Опутној Рудини потичу од Талаица – Брешкодољаца из Велестова. Њихов предак Марко је са браћом Тодором, Милићем и још једним, отишао из Велестова у Никшић, из којег око 1742. године прелазе у Корита код Гацка. Из Корита су у Невесиње, у Зови До одселили Рашо Радов Талаица и његови синови: Милутин, Ђоко и Петар. У Невесињу Ђоко Рашов 1855. године убије агу па су морали побјећи. Побјегли су у Бањане из којих 1859. године прелазе у Црквице. Род су са Иковићима, Шутовићима и Сарићима. Кртолица има одсељених у Београд, Ниш, Скопље, Инђију. Славе Аранђеловдан, прислужују Илиндан.

Пасови: Рашо – Милутин (рођ. 1820. год.) – Раде – Стеван – Обрад – Милорад.

Кујовићи и Шуковићи у селу Миоска у Доњој Морачи. По предању које наводи Секула Добричанин²⁸⁸, кнез Милутин Ераковић са Његуша убије неког и побјегне у Морачу. Његови су потомци Ераковићи чији су огранци Кујовићи и Шуковићи. По другом предању које је забиљежио Павел Ровински²⁸⁹, Кујовићи и Шуковићи у селу Миоска у Доњој Морачи су поријеклом из Чева. Отишли су јер су убили једног Петровића са Његуша, коме су ујаци Вукотићи из Чева, па су морали да оду. Предак им се звао Пејан.

²⁸⁷ Петар Пејовић, *Озринићи – племе старе Црне Горе*, Београд 2004.

²⁸⁸ Секула Добричанин, *Доња Морача, живот и обичаји народни по традицији*, Титоград 1984.

²⁸⁹ Павел Аполонович Ровински, *Етнографија Црне Горе 1 и 2*, Подгорица 1998.

Кујовићи и Шуковићи славе Васиљевдан, а прислужују Св. Илију. У Чеву нико не слави Васиљевдан, а Ераковићи на Његушима славе Ђурђевдан.

По слиједећем предању²⁹⁰, браћа: Раде, Дидан, Обрад и Стеван; преци Кујовића и Шуковића, су са Његуша одселили у Ожеговице код Чева. На славу, Аранђеловдан, убију неке Ђеклиће и побјегну у Морачу. Ту узимају славу Св. Василија Великог. Дидан одлази у околину Ужица и његови потомци су Дидановићи. Обрад је отишао у Лубнице код Берана и његови потомци су Обрадовићи.

Кукавчевићи. У Горњим Кокотима и Фармацима у Љешанској нахији су Кукавчевићи који се дијеле на: **Новаковиће, Пејовиће и Стојановиће.** У Лекићима живе **Лаковићи – Кукавчевићи.** Кукавчевићи тврде да потичу од Мићуновића из Велестова. У Велестову нема предања које помиње Кукавчевиће. Кукавчевићи славе Св. Николу, а прислужују прољетни Никољдан.

Прво предање о поријеклу Кукавчевића каже да су се доселили у Љешанску нахију из Велестова.²⁹¹ Неки сматрају да је ово досељавање из Велестова било око 1650. године. Братство Мићуновића као братство постоји од око 1700. године. Уколико Кукавчевићи потичу од Мићуновића ово досељавање није могло бити прије 1750. године. По Андрији Јовићевићу²⁹², тада су се презивали Поповићи.²⁹³

Једном приликом Турци упадну у Љешанску нахију и покољу претке Кукавчевића, осим једног дјетета, Милоша, кога су подигли кумови Радовићи. Милоша су звали кукавцем па су и његове потомке прозвали Кукавчевићима. Милош је имао четири сина: Новака, Пеја, Стојана и Лака од којих потичу четири братства Кукавчевића.

По другој верзији овог предања предак Кукавчевића је са Велестова добјежао у Горње Кокоте. Дошао је у кућу старих Поповића и ту умро. Убрзо његова удовица роди сина Милоша од којег потичу Кукавчевићи.

Треће предање о поријеклу Кукавчевића каже да су три брата Мићуновића 1780. године из Велестова отишли у Риђане код Никшића, из којих су отишли у Ораховац код Требиња.²⁹⁴ Три брата: Остоја, Петар и трећи којем није упамћено име (имао сина Лазара) су потомци Андрије Мићуновића (брат Вука Мићуновића). Касније Остоја из Ораховца прелази у Подосоје код Билеће. Ових Мићуновића има у Јазинама код Требиња, Требињу, Београду. Они славе Св. Јована.

Остоја је имао синове Васиља, Тома, Пеја и Милоша. Томо је одселио у Бијељину у Босни и његови потомци су Томићи.

Милош Остојин Мићуновић у Подосоју убије Турчина и побјегне у Горње Кокоте у Љешанској нахији. Милош се оженио отмицом од Раичевића. Имао је синове: Лака, Стојана, Пеја, Новака, Шћепана и Јована. Лако Милошев је имао синове: Радоја, Ђура и Јова. Њихови потомци су Лаковићи. Стојан Милошев је имао синове Вучету, Пера и Сима. Њихови потомци су Стојановићи. Пејо Милошев је имао синове: Риста, Николу и још једног који је умро као дијете. Пејови потомци су Пејовићи. Новак Милошев је имао синове: Машка, Мрђана и Томаша. Њихови потомци су Новаковићи. Шћепан Милошев је умро као дијете, а Јован Милошев се утопио у Морачи. Неки тврде да једно од ове дјеце није страдало већ је кад је одрасло отишло у Скадар.

Ристо Пеја Милошева је имао сина Ђура, који је имао синове: Глигоја, Филипа, Неша и Мила. Овај огранак Пејовића зову Ђуровићима (то им није презиме). Никола Пеја Милошева је имао синове Ива, Драга и Ђока. Иво Николин је имао синове: Мињу, Стевана, Павића и Илију. Овај огранак Пејовића зову Ивовићима (то им није презиме). Драго Николин је имао синове: Пера и Зека. Овај огранак Пејовића зову

²⁹⁰ Рајко Раосављевић, *Морача, Ровца, Колашин*, Београд 1990.

²⁹¹ Андрија Јовићевић, *Зета и Љешкопоље*, Подгорица 1997.

²⁹² Исто.

²⁹³ Кукавчевићи не памте да су се икада звали Поповићима (Милорад Пејовић).

²⁹⁴ Милорад Пејовић, *Родослов братства Кукавчевића*, Подгорица 2000.

Драговићима (то им није презиме). Ђоко Николин је имао синове: Шћепана, Спасоја, Јована и Пера. Овај огранак Пејовића зову Ђокићима (то им није презиме). Кукавчевића има одсељених у Зету, Подгорицу, Бар и друга мјеста.

Пасови Пејовића: Милош – Пејо – Ристо – Ђуро – Мило – Ристо – Ђуро.

Кућини (Кућани) су живјели у Загреди. Сматра се да су у Загреду доселили из Кути у Чеву. По селу Кути су и добили име. Из Загреде су их протјерали Бурићи и Поповићи (Гардашевићи). Кућана у Загреди нема послје 1710. године. Има их у Никшићу и Подгорици. У Никшићу се презивају **Турковићи**.²⁹⁵

Лазаревићи на Грацу у Дробњаку потичу од Митровића из Марковине. Милутин Јакшин Митровић погинуо је у борби против Махмут-паше Бушатлије. Он је имао три сина: Лазара, Ивана и Митра. Са мајком одсељавају у Расојевицу под Острогом. Око 1820. године селе на Крново, а недуго затим насељавају се на Градац. Између 1840. и 1878. године живјели су на Малинску, а онда се враћају на стара имања на Градац.²⁹⁶

Лазар Милутинов Митровић имао је синове: Јована, Стевана, Јоксима, Миладина и Радована. Стеван, Јоксим и Миладин су погинули као хајдуци са стрицем Иваном Милутиновим негдје у Полимљу. Јован Лазарев имао је синове: Ђорђија, Милосава и Стевана. Радован Лазарев имао је синове Мијата и Теофила. Род су им Митровићи на Грацу.

За разлику од претходног, Перко Гузина²⁹⁷ тврди да Лазаревићи и Митровићи потичу од Јакше Савиног Гузине чији су синови Лазар и Митар.

Лазаревићи из Граца нису у сродству са Лазаревићима у Годијељима. Славе Спасовдан.

Лалевићи су живјели у Велестову у селу Крушка Лалевића. Од њих је био чувени јунак Вук Лалевић. Био је у свађи са Вукотићима. Убио га је неки слуга из Пјешиваца у свађи око неке краве. Вук Лалевић се помиње у документу из 1665. године. По предању живио је средином XVII вијека. У том случају није могао бити у свађи са Вукотићима јер је у то доба живио Вукотин отац Вукашин. Лалевићи су одселили у село Гошиће код Голубоваца у Зети. Данас их тамо нема. Братство Вулетићи у Голубовцима би можда могли бити потомци Вука Лалевића.

Лековиће из Ђурђевића Таре Андрија Лубурић, Ђорђе Вукотић и други аутори грешком убрајају у некадашње становнике Чева. Лековићи су из Црмнице доселили у Ђурђевића Тару око 1740. године. Они су памтили неко предање по коме Лековићи у Црмници потичу од Ивана, који је син Леке капетана, који је имао кулу на Чеву и чији се потомци селе у Груде код Подгорице, а касније у Црмницу. Милић Лековић је одселио на Гласинац. Касније је учествовао у Првом српском устанку и био у чети Гаврила Шибалије. Када је престао са четовањем настанио се у Босачи под Дурмитором и његови су потомци Новосели. Они су предање о поријеклу пренијели Лубурићу. Међутим, Лековићи из Ђурђевића Таре су у доба књаза Николе ишли на Цетиње, па су на Чеву потражили кулу Леке капетана. У Чеву такве куле нема, а Чевљани су им објаснили да се та кула налази код Никшића. Од досељавања у Ђурђевића Тару славе Аранђеловдан. Раније су славили Св. Николу.

Лопушине – Требјешани. Требјешани су потомци Гаврила Никшића, брата војводе Грдана Никшића. Послије рата 1711. године Требјешани (око 60 кућа) се разуре и из Требјесе побјегну у Башино Село. Ту су живјели до 1741. године када су се измирили са Турцима и вратили у Требјесу. Вјероватно их је било и по другим селима у Чеву и Велестову. У Горњој Марковини се једно сеоце зове Лопушин До. Многи сматрају да се овај до зове по чувеном Вуку Лопушини. Вук је погинуо 1796. године. У

²⁹⁵ Ђорђе Вукотић Чевски, *Племи Озринићи или Чевљани*, Београд 1998.

²⁹⁶ Стојан Караџић и Вук Шибалић, *Дробњак – породице у Дробњаку и њихово поријекло*, Београд 1995.

²⁹⁷ Перко Гузина, *Братство Гузина, Лазаревића и Митровића у Дробњаку и њихово поријекло*, Чачак 1997.

доба када су Требјешани живјели у Чеву вјероватно није био ни рођен. Лопушине су се раније звали Јокановићи. Садашње презиме добили су по претку који је за опкладу, сабљом²⁹⁸, једним ударцем пресекао вола на два дијела, лако као траву лопушину. Можда се тај догађај догодио баш у Марковини.

Лукићи у Црквицама у Опутној Рудини (Бањанима) и Топлици у Србији. У Опутној Рудини су потомци Глигорија Лукина и презивају се Вујовићи. Лукићи у топличком и јабланичком крају се тако презивају и потомци су Луке Шћепанова Милошевића Вујовића.

Луњевице су некада живјели селу Луњевице у Велестову. Не зна се од куда су и када доселили на Велестово. За њих се сматра да су у XVIII вијеку одселили у Никшићку Жупу. Након неког времена одсељавају у Шумадију. Од њих је био Никола Милићевић Луњевица (1767–1842), ђед Драге Машин. Луњевица има у ваљевском крају. Кажу да су доселили из Црне Горе *са Загарача на Чеву*. Род су им **Страхињићи** и **Чолићи**.

Малетићи (Велестовци, Цашевићи). Има их у Зети. Својатају се са свим Озринићима. Од њих су познати Јован и Вук из Велестова.

Мандићи у Сриједама и Дуги у Голији; и Челинама у Горњем Пољу код Никшића доселили су из Марковине. Потичу од тамошњег истоименог братства.

Из Марковине је 1880.²⁹⁹ или 1840.³⁰⁰ године одселио Ђуро, син Милоша Голубова Мандића. Он је имао синове: Риста (отишао у Америку, није имао потомке), Јована, Илију и Бошка (није имао потомке³⁰¹). Јован и Илија су имали по пет синова, Обрад Вишњић³⁰² наводи да је и Бошко имао пет синова. Род су са Ацићима из Милочана (из Завраце). Од ових Мандића има одсељених у Никшић, Београд, Цетиње, Херцег Нови, Тиват, Њемачку, Француску. Славе Аранђеловдан.

Мандушићи су Озринићи. Вук Мандушић је рођен и живио на Миловој главици у Кутима на Чеву. Зидине куће Вука Мандушића и очувана изба постојале су 1910. године када је Андрија Лубурић био на Чеву.

Вук Мандушић је био је велики јунак. Ратовао је са Турцима само за свој рачун и није био у служби Млечана, нити у служби Дубровчана. Погинуо је у борби против Ћуприлића 1714. године. Опјевао га је Његош у *Горском вијенцу*.

У Лици је био познат ускок Вук Мандушић. Ратовао је на страни Млечана у Кандијском рату. Опјеван је у народним пјесмама. При упаду ускока у Босну 1648. године у Кључу је запалио џамију док је хоца клањао. При повратку из овог похода посјекао је све робље које је водио да би се лакше одбранио ако га Турци нападну. Био је одликован од Млечана. Крајем јула 1648. године у Звечеву у сјеверној Далмацији опколили су га турски коњаници. Убио је четворицу, а онда му је ударцем мача одсјечена рука, па је ухваћен и посјечен.

Два Вука су двије различите историјске личности. Код неких историчара ово је уносило забуну, па су неки погрешно тврдили да Вук Мандушић Озринић није постојао, већ је Његош опјевао Вука Мандушића из Лике. Неки су помислили да је ускок Вук Мандушић из Лике доселио у Чево, али је то одбачено, јер је живио у раније вријеме. Међу Озринићима је остало сјећање да је Вук Мандушић био Озринић.

Захарије Стефановић Орфелин је 1769. године написао дјело *Петар Велики*, које је штампао 1772. године у Венецији. У опису турског напада на Црну Гору 1712.

²⁹⁸ У причама се каже нож јер су људи у то доба скоро сва сјечива звали нож, без обзира на њихову дужину.

²⁹⁹ Радивоје М. Тадић, *Горње Поље код Никшића*, Никшић – Београд 2001.

³⁰⁰ Обрад Вишњић, *Голија и Голијани*, Требиње 1987.

³⁰¹ Радивоје М. Тадић, *Горње Поље код Никшића*, Никшић – Београд 2001.

³⁰² Обрад Вишњић, *Голија и Голијани*, Требиње 1987.

године каже да су Црногорци предвођени Вуком Мандушићем и Роганом³⁰³ напали и поразили турску претходницу код мјеста Острог.

Сима Милутиновић, пишући у вези рата 1712. године, објављује 1835. године одломак народне пјесме у којем се помињу: владика Данило, са Чева Драшко Поповић, са Велестова Мрваљ Вукота, Мандушић Вук, Вук Мићуновић, Јанко и Богдан Ђурашковић, Вук Раслапчевић и поп Жутковић. Сима Милутиновић је од Вукоте Милутинова Мићуновића са Велестова записао пјесму *Освета Чева* у којој се помињу: Никола Томаш, Андрија Шоговић, Вук од Јабука, Крстиња Мојашева и личности које је Ђуприлић погубио, међу њима и Вук Мандушић.³⁰⁴

Вук Караџић је забиљежио пјесму *Шеховић Осман*, коју су спјевали муслимани, у којој се помињу Живко Дамјановић, Вук Мандушић и Вуле Гардашевић.³⁰⁵ У пјесми *Удар на Вука Мандушића* говори се о догађају из 1713. године када су Петар Бошковић и Раде и Манојло Кадих из Бјелопавлића, заједно са Турцима напали на торине Вука Мандушића, Гојка Мргудовића и Симона Дајачића на Меоцима у Ластви. У пјесми се помињу и девет Вукотића, четири Домазетовића, два Вулаша и Вук са Љешева Ступа.

Вук Мандушић је учесник у боју на Прогоновиће, у борби са Турцима код куле Радунове. Тај догађај је Његош унио у *Горски вијенац*. Вук је учествовао у истрази потурица и у боју на Цареву Лазу, као и у многим другим бојевима.

О погибији Вука Мандушића предање каже: Вук Мандушић се у вријеме Ђуприлићевог напада 1714. године са 70 породица склонио у пећине Бјеличког Ставора. Турци су их пронашли и напали, а због се на вјеру предао. Довели су Вука Мандушића у Чево. Тражили су од њега да свака породица са Чева плати по седам гроша за порез, а он је то одбио. Тада су га убили. Његош је забиљежио да је Вук био смртно рањен и такав набијен на колац. Тада су убили и његовог сина (или синове) и остале мушкарце. Вук је имао само тог једног сина и са њим се његова лоза угасила. Турци су све љепше жене подијелили међу собом. Многе од њих су касније побјегле из Босне и других крајева и вратиле се на Чево. Лешеви убијених извађени су из бездана који се налази између Заљућа и Мишака.³⁰⁶ Скоро идентично предање описује и погибију велестовског војводе Вукоте Мрваљевића. Мало је вјероватно да су обојица погинула на исти начин. Тешко је утврдити на кога од њих двојице се односи ово предање. Пећина при врху Ставора зове се Вукотина пећина по Вукоти Мрваљевићу.

Вук Мандушић је био посљедњи из своје куће. Са њим је нестао овај огранак Озринића. Радусиновићи у Буроњама кажу да је њихове старије сроднике у Лику одвео Вук Мандушић, па се повратио натраг. Можда су ове двије куће Озринића биле у ближем сродству. Тврди се да Балетићи потичу од сестре Вука Мандушића. Сами Балетићи тврде да су директни потомци Вука Мандушића.

Маићи су старинци у Зети. Досељени су из Чева у Косијере, а касније су прешли у Зету. То је било врло давно.

Малишићи у Црквицама у Опутној Рудини потичу од Малише Кучанина из села Кути на Чеву. Малиша због крви из Кути одлази у Загреду, одакле прелази у Никшић, а око 1800. године долази у Тољевину у Црквицама. Малиша је имао синове Драгоја и Пеја. Пеја није имао потомства. Посјекли су га Турци у Корјенићима. Драгоје Малишин је имао сина Спасоја.

³⁰³ Роган (Станиша Митров Лаковић) је био кнез у Малим Цуцама и предак је Рогановића.

³⁰⁴ Сима Милутиновић Сарајлија, *Пјеванија црногорска и херцеговачка*, Никшић 1990.

³⁰⁵ Вук Караџић, *Српске народне пјесме*, Београд 1977.

³⁰⁶ Помиње се 70 фамилија. Тада су породице биле бројне и састојале су се од више од 10 чланова. У том случају побијено је око 1.000 људи. Број побијених изгледа увећан. Процјењује се да су Турци у овом походу побили око 2.000 људи, а 3-4.000 одвели у ропство.

Крајем XX вијека Малишићи тврде да се отац Малише Кучанина звао Гојко Голубовић. Малишићи су већином одселили из Црквица у Београд и Фочу. Славе Аранђеловдан, прислужују Илиндан.

Пасови: Малиша – Драгоје – Спасоје – Јован.

Малошићи. У Велестову се помиње капетан Иван Малошић 1600. године. Он је испросио дјевојку у Котору. Препроси му је бег од Жабљака. Иван је био сирак (без братства) па оде у Ловћен, сакупи 60 чобана и са њима разбије сватове, убије бега и отме дјевојку па је одведе у Велестово. Догађај је у пјесми опјеван. Иван Малошић је био старинац (можда Малоншић).

Марковићи (1). Марко Драгојев и његови потомци придружили су се Радусинима у Љешанској нахији око 1680. године. Славе Аранђеловдан. О њима је већ речено.

Марковићи (2). У Подгорици и Зети има Марковића који тврде да су из Марковине у Чеву. Они су Озринићи, као и Марковићи из Буроња у Љешанској нахији, али су поријеклом од два рођака.

Марушићи у селу Дабовићима у Бјелопавлићима. Старином су из Ожеговица од некадашњег братства **Милошевића**. У Бјелопавлиће су се доселили због крви, јако давно, 120 година прије Милатовића, у првој половини или средином XVI вијека (1500–1550). Под притиском Бјелопавлића примили су славу Петковдан. Једном их је остало само три куће и одселили су у Босну. Један њихов се из Босне вратио у Бјелопавлиће, а остали су из Босне одселили у Срем, у село Секлеуша, гдје се презивају Марушићи. Средином XIX вијека неки од њих се пресељавају у Грабовицу код Ваљева и Неготин, а послје 1878. године у Уб и село Шарбане у Тамнави.

У Габовици код Ваљева има **Ристића** који кажу да су досељени из Загарача са Чева. Славе Аранђеловдан. Кажу да су доселили крајем XVII вијека. Могуће је да су поријеклом од Марушћа.

Један огранак Вујовића су Милошевићи (од Милоша Вујовог) па Вујовићи сматрају да су Марушићи њихов огранак. Али то није могуће, што се да закључити по времену одсељавања Марушића.

Матијашевићи на Орачу у Горњем Пољу код Никшића су доселили из Велестова. Потомци су Живка Матијашева Вујовића из Ожеговица. Род су са Ђешњићима и Шаровићима. Живко Матијашев је из Ожеговица прешао на Велестово, а онда је због крви из Велестова побјегао у Косов Луг у Бјелопавлићима, у првој половини XVIII вијека. Нешто касније досељава у Никшић, код Турака. Муслимани Љуце га населе у Орах 1730. године. У неким предањима се тврди да су досељени и прије 1700. године, али то је мало вјероватно. Сами Матијашевићи нису били сигурни да потичу од Вујовића. Данас се то узима за тачно због имена Матијаш из Ожеговица, јер се из тог доба не памти ни један други Матијаш у Ожеговима. Живко је имао синове: Драга, Радојицу и Тодора. Матијашевића има исељених у Никшић, Суторину у Боки, Врбас, Земун, Љубљану. Славе Аранђеловдан, прислужују Тројичиндан.

Пасови (1925. год.): Драгоје – Вујо – Јанко – Матијаш – **Живко** – Радојица – Драго – Ристо – Бошко (рођ. 1843. год.).

Маџићи. Види Пајовићи.

Машовићи у јужној Србији тврде да потичу од Ђукановћа. Ново презиме имају од око 1890. године.

Машуловићи – Кривоглави. У село Прагу у Горњем Пољу код Никшића 1862. године из Марковине долазе браћа: Машуле, Вучур и Томо. Лука Пејов Машуловић је из Праге доселио у село Јављен у Голији. Машуловића више нема у Голији.

Мегулићи (Мегулице) су живјели у Марковини. За њих се каже са су одселили у Боан изнад Никшића. Других података нема.

Медојевићи су према једном предању живјели у Црквеном долу на Чеву.

Милатовићи у Бјелопавлићима, у Вражегрмцима, у селима Дабовићи и Винићи. По предању предак им се доселио из села Милате Команске у Команима и по том селу су прозвани. Даљом старином су из Заљућа у Чеву. По овом предању потичу од Радуловића из Комана. Доселила су два брата, зидари, па се један настанио у Пјешивцима и од њега потичу тамошњи Росандићи, а од овог у Дабовићима су Милатовићи. Од овог претка до 1920. године набрајали су 12 пасова.³⁰⁷ То би значило да су доселили у Бјелопавлиће око 1600. године. У то доба Радуловићи из Комана нису постојали као братство. Предак Радуловића, Радуле, је у Комане доселио око 1690. године, а његови синови и унуци се нису расељавали. Радуловићи, Бездановићи и Бандићи нису упамтили да су Милатовићи становали у Команима када су се ова братства тамо доселила.

Предање Росандића у Пјешивцима³⁰⁸ каже да су доселили сердар Милоје и Милат у XVII вијеку. Претходно су живјели у селу Мишке на Чеву. Када им убију оца они доселе у Пјешивце. Оца им је убио Драшко Поповић (живио 1642–1722. године, а убио је неког у Мишкама 1685. године). По овом предању Милоје је могао бити рођен око 1635. године или касније. По њему се село у Пјешивцима зове Милојевићи, а његови потомци су Росандићи. Потомци његовог брата Милата су Милатовићи под Острогом у Бјелопавлићима. Милатовићи у Винићима су се једно вријеме презивали **Чакмаци**. У Виниће су доселили прије Станише од којег потичу Станишићи.

Два брата, Милоје и Милат, потичу од Радуловића из Башина Села. Послије рата 1660. године прешли су у Комане, а убрзо прелазе и насељавају се један у Пјешивце, а други у Бјелопавлиће.

Славе Петковдан. Ту славу су им наметнули Бјелопавлићи. Има их у Винићима и одсељених у Ријеку Црнојевића, Цетиње, Подгорицу, Никшић, Пећ, Косовску Митровицу, Горњи Милановац, Ваљево (1878), Чајниче.

Милетићи у Леденицама над Рисном су дошли из Чева око 1650. године. Славе Петковдан (или славе Аранђеловдан, а прислужују Петковдан³⁰⁹).

Милићи – Рушевићи у Милочанима у Горњем Пољу код Никшића су доселили из Марковине. Огранак су Вујовића. О њима сам већ писао. Славе Аранђеловдан.

Миловићи у Грахову су старином од Озринића из Чева. Поповићи – Гардашевићи у Загреди тврде да су Миловићи поријеклом од њих. Миловићи су потомци Вука Бјелетина са Чева који се врло давно преселили у Грахово. Харамбаша Вук Бјелетин је у неком сукобу, у договору са Граховљанима (граховским Турцима) навео Чевљане у засједу па су их Граховљани побили. За то су га Граховљани настанили у Петровиће. По предању Миловића, досељени су у Грахово у првој половини XVII вијека. Ако је то тачно онда тешко могу бити од Гардашевића. Вјероватније је да је Вук Бјелетин доселио у Грахово у другој половини XVII вијека, највјероватније у доба Морејског рата.

Миловића има расељених по Херцеговини. Неки од њих се презивају Скорупи, Скоруповићи, Орози. Неки славе Аранђеловдан, неки Илиндан, а неки Јовањдан. Интересантно је да надимак Скоруп и Скоруповић имају и Поповићи у Загреди.

Једно предање Вукотића каже да су Миловићи живјели у Прветама у Мишкама. Одселили су драге воље у доба Матаново (Матан Петров Вукотић, 1733–1804) у Загреду из које су одселили у Грахово. Ово предање се вјероватно односи на неку другу породицу, могуће за Живовиће – Миловиће (Домазетовићи) који су од средине XIX вијека у Горњем Пољу код Никшића. Тврди се да у Грахову има и

³⁰⁷ Шобајић Петар, *Бјелопавлићи и Пјешивци*, Подгорица 1996.

³⁰⁸ Звонимир Мијушковић, *Племе Пјешивци, крајина Старе Црне Горе, братство Мијушковићи*, Београд 1984.

³⁰⁹ Лазар Радојичић, *Кривошије и Кривошијани*, Никшић 1934.

Миловића који потичу од Вуковића из Пиве. И Миловићи који потичу од Миљанића. Вјероватно су у питању три породице Миловића које су поријеклом из Чева од различитих предака. Миловићи у Грахову славе Аранђеловдан.

Милоњићи. У Велестову, у селу Вуков Под је живио Милоњић бан са својима. Могуће је да су Милоњићи били од Цаушевића, али је вјероватније да су били другог поријекла. У сваком случају били су угледни. Вук Мандушић је био кум бану Милоњићу. Кћерка бана Милоњића била је удата за војводу Радуна из Прогоновића у Љешанској нахији. Једно предање каже да је сестра бана Милоњића била удата за Вукоту Вукашинова, претка Вукотића. У *Горском вијенцу* помиње се погинули син бана Милоњића, Андрија.

У фебруару 1681. године помиње се кнез Вукосав Миловић. Исте године у писму скадарског муселима которском провидуру каже се да су у Подгорицу дошли војвода Батрић и Милоњић са главарима и дали обећање да ће живјети у миру са Паштровићима, Которанима и другим становницима млетачких насеља.

Због турске пријетње 1681. године Црногорци су прикупили данак и послали га Турцима. Тада је кнез Вукосав Миловић из Озрнића предао скадарском муселиму 500 реала и свога сина у таоце.

У документу из 1684. године помиње се син Вукосава Милоњића (*figliolo di Vukosav Millonich da Osrinichi*). Син Вукосава Милоњића помиње се и 1686. године са Вукотом и Мићуном из Озринића.

У предањима се бан Милоњић не помиње по имену, нити му се помиње титула. Данас се сматра да је бан Милоњић иста личност са Вукосавом Милоњићем (Миловићем) који се помиње у документима из тог времена.

Око 1715. године Милоњића је нестало у Велестову. Осим у Велестову, бан Милоњић је имао куле и у Марковини, Команима и Љешанској нахији. Предање каже да је бан Милоњић посједовао пола Дражевине. Ђорђе Вукотић³¹⁰ наводи да је бан Милоњић имао брата Вука (неки мисле Вук Зећанин, док други кажу Вук Лалевић) који је из Вукова Пода у Велестову одселио у Богмиливиће у Пјешивцима. По једном предању од овог Вука потичу тамошњи **Милуновићи**. По другом предању Милуновићи су поријеклом Лужани. Вук је имао два или три сина. Милуновићи не знају да наброје пасове до претка Милуна.

Пасови Милуновића: Вукашин (рођ. 1838. год.) – Петар – Радосав – Тодор.

Милоњића је у Дражевини било 7–8 кућа. За њих је упамћено да су били познати јунаци. Посљедњи од њих су се иселили крајем XIX вијека у Ботун у Зети и Подгорицу. Милоњића има и у Спужу, код Вељег Брда, у Горичанима, Жабљаку и југу Србије. Славе Ђурђиц, а прислужују Вељи Госпођиндан као Ускоковићи. И једни и други су узели за славу ранију прислугу, а за славу узели ранију прислугу.

Милоњићи данас казују предање по коме је њихов предак бан Милоњић са четири или пет синова из Велестова преселио у Дражевину због крви. Бан Милоњић погинуо је 1714. године за вријеме Ђуприлићевог похода. Код бана Милоњића се доселио Вукац који је оженио хрому банову сестру, а банова кћерка Љубица била је удата за војводу Радуна.

Пасови: бан Милоњић – ... – Милић – Раде – Токо – Стеван – Божо – Цветко – Веско.

Милошевићи у Штитарима у Голији су доселили из Марковине око 1840. године. Дошли су Ђуро Милошев, предак Мандића у Голији и његов брат Радојица Милошев Мандић. Радојица је имао синове: Голуба, Мартина и Марка. Славе Аранђеловдан.

Миљанићи, Бјеловићи (Бјелановићи), Мркајићи као и одсељени **Грлички** и **Чаприћи** су старином из Велестова (или Чева). Славе Св. Јована, а

³¹⁰ Ђорђе Вукотић Чевски, *Племе Озринићи или Чевљани*, Београд 1998.

прислужују Св. Илију. Тврде да су раније славили Аранђеловдан. Три брата: Милисав Чевљанин, предак Миљанића, Мрка, предак Мркајића и Бјелан, предак Бјелановића, доселили су у Бањане.³¹¹ Браћа су била у најму код бана Русена. Бан Русен је послао Мрка у Планиник у Петровиће, а Бјелана у Велимље. Милисав је оженио Борану, кћерку бана Русена који је у то доба владао Бањанима. Имали су шест синова. Најмлађи се звао Миљан и по њему се зову сви Милисављеви потомци. Род са Миљанићима су Настићи, Обренићи, Радовићи (потомци кнеза Рада Божова Миљанића се од средине XIX вијека презивају Радовићи) и Шундовићи; као и Миловићи у Грахову. Од Миљанића су и муслимани Дрљевићи и Јусуфовићи (Јусовићи). По другој верзији Милисав Чевљанин имао синове Бијела, Миљана и Мрка од којих су Бијеловићи, Миљанићи и Мркајићи.

У првој половини XVII вијека Богдан Миљанић је убио пашу Цанајлију и при томе и сам погинуо. Тада им је село разорено (прва разура), а неке породице одселиле у Далмацију. Чувен је био Лука Миљанић, барјактар Баја Пивљанина. У Бањанима су око 1660. године посјекли турског буљубашу Бећа и његову пратњу. Због тога Турци попале село Миљаниће. Тада се један дио Миљанића преселио у Приморје (Конавле), а један дио отишао преко ријеке Таре и даље у Србију. По неким предањима од ових Миљанића потичу ваљевски Ненадовићи и њихови огранци Лазаревићи и Бирчани. Ова братства су досељена у Србију из села Бирча у Црној Гори, а у сјеверном дијелу села Миљанића налази се мјесто по имену Бирач. Од Миљанића су Остојићи у Владимирцима (село Меховине) код Шапца (славе Св. Јована).

У Миљанићима су остали само синови Мрака Богданова: Тешо, Лука, Ристо, Никола и Станоје, од којих потичу сви Миљанићи у Бањанима.³¹²

Андрија Лубурић је забиљежио предање по коме Миљанићи потичу од Миљана Озринића који је живио под Гаровим кршем у Чеву. Миљан убије двојицу рођака па пређе у Бањане. Био је у најму код бана Русена, чију је кћерку касније оженио. За бана Русена се каже да је рањен дошао са Косова. Уколико је бан рањен у боју на Косову, тешко да је Миљан могао оженити његову кћерку јер је у Бањане доселио више од вијек касније. Можда је са Косова дошао предак бана Русена.

По овом предању око 1680. године код Миљанића долазе браћа Бијела, Мрка и Грла. Од њих потичу Бјеловићи и Мркајићи као и Грличићи који су некуда одселили. Бијеле је имао сина Тодора, који је имао пет синова. Предање каже да су четири сина Тодорова са још 25 Миљанића погинули на Грдијевићима. По Лубурићу од Миљанића потичу и **Дубајићи** у Залому код Невесиња и **Чоловићи** у селу Раст код Невесиња.

Од Бијеловића потичу Чаприћи који су живјели у Пригредини. Њих су 1848. године напали Црногорци. Том приликом је Вук Божов Чапрић убио Маркића Вукотића, последице чега су се Чаприћи, плашећи се освете одселили на Гласинац.

Пасови Миљанића: Милисав – Миљан – Милисав – Јован – Марко – Богдан – Мрако³¹³ – Ристо – Спасоје – Миро – Симо – Лазар – Стеван – Аким – Миљан – Милош.

Вуковићи из Пиве који су поријеклом Озринићи из Чева упамтили су предање које каже да су једном приликом Вуковићи из Пиве избјегли у Дабар у Херцеговини због насиља неких Митрића. Један Вуковић је отишао из Дабра у Бањане. Тамо се ожени и настани. Погине од чобана, а жена му са шесторо дјеце остане у селу Миљанићима гдје живе његови потомци. Миљанићи ово предање не памте.

³¹¹ Благота Мркајић (*Братство Мркајића*, Никшић 2003) наводи да је Милисав Чевљанин имао синове Бијела, Мркоја и Миљана.

³¹² Јевто Радовић, *Радовићи: огранак Миљанића из Бањана*, Нови Сад 2009.

У књизи *Миљанићи кроз вијекове* (Данило Ђ. Миљанић и Кићан С. Миљанић, Никшић 2007) описани су сви огранци Миљанића.

³¹³ Мрако је рођен последице погибије оца Богдана и већине осталих Миљанића у борби са Турцима у вријеме прве разуре Миљанића и то је разлог што су му дали ово име.

Миљанићи памте и једно другачије предање по коме нису род Озринићима. На Чево су доселили из Метохије, а око 1500. године се насељавају у Бањане. Да додамо да су Миљаниће својатали Станојевићи са Велестова јер им се по једној верзији предања предак звао Миљан Станојевић.

Од Миљанића је био чувени сердар Ђоко Миљанић звани Ђоко Бањанин. Четовао је од 1849. до 1853. године. У јулу 1853. године Ђоко Миљанић, Шћепан Радојевић и Илија Ђукановић са 1.000 људи сачекају Ђулук-Арнауца и 10 табора Турака у кланцу Дуги на мјесту Дубоки Чаири. Погинуло је доста војске са обје стране. Турци су потучени. Погинули су Шћепан Радојевић (Радојев) Тодоровић, Илија Ђукановић (Ђуканов) Звицер, а Ђоко Миљанић рањен је и умро је од рана три мјесеца касније.

Минићи. Види Дурутовићи.

Мињићи у Витасовићима у Пјешивцима су због крви побјегли из Чева. Четворица браће су добјегли код кнеза Мандалинића око 1700. године. Двојица браће настане се у Витасојевиће. Није сигурно да ли су род са Грујичићима у селу Витасојевићима. Славе Јовандан (јесењи).

Мирковићи на Пашиној Води и у Жабљаку (Дробњак) поријеклом су од Раичевића из Озринића код Никшића. Презивају се по ђеду Мирку. Доселио је Мушо око 1890. године. Био је ожењен од Кафецића. Славе Малу Госпојину, а прислужују Св. Илију.

Митровићи (1) у Милочанима у Горњем Пољу код Никшића су доселили из Марковине. Потичу од тамошњег истоименог братства. Предак им је Митар Виднић. У Милочане је дошао Ђуро Богданов Митровић 1878. године. Имао је шест синова: Ђока, Сима, Петра и Павла који су погинули у борби против Аустријанаца; Велишу који је погинуо на Скадру и Јока. Јоко Ђуров је имао шест синова: Саву, Ђорђија, Мила, Митра, Милорада и Маја. Петар Ђорђијев је одселио у Вишеград. Славе Аранђеловдан.

Митровићи (2) – Планичићи на Грацу у Дробњаку потичу од Митровића из Марковине. Милутин Јакшин Митровић погинуо је у борби против Махмут-паше Бушатлије. Он је имао три сина: Лазара, Ивана и Митра. Са мајком одсељавају у Расојевицу под Острогом. Око 1820. године селе на Крново, а недуго затим насељавају се на Градац. Између 1840. и 1878. године живјели су на Малинску, а онда се враћају на стара имања на Градац.³¹⁴

Перко Гузина³¹⁵ тврди да Митровићи и Лазаревићи потичу од Гузина и да су род са Гузинама и Филиповићима на Грацу.

Митар Милутинов је имао синове: Милутина, Јакшу и Сава. Милутину Митрову се последије смрти родио син Милутин. Јакша Милутинов је имао синове: Неђељка, Живка и Митра. Славе Спасовдан.

Митровићи (3) у Глисници код Пљеваља и Меруљи под Дурмитором потичу из Марковине. У Глисницу код Пљеваља доселио се Стеван Митровић са синовима Јовицом, Митром, Илијом и Милованом. У Меруљу се доселио Јован Јовичин. Славе Ђурђевдан.

Мићуновићи (1) у Горњим Црквицама, под Троглавом, у Опутној Рудини потичу од истоименог братства у Велестову. Мићун је имао сина Вука, а он је имао сина Милоша. Милош Вуков је имао сина Стевана, који је имао сина Митра. У Црквице је доселио или Стеван Милошев или његов син Митар Стеванов. Митар је имао синове: Драгића, Тодора и Лазара.

Митар Стеванов је био у једној чети Велестоваца која је ишла у Гацко. При повратку су застали да се одморе у близини куле Ченгића у Липнику. Митар Стеванов и још један из чете су заспали, а чета их је оставила а да нико није примијетио да ова

³¹⁴ Стојан Караџић и Вук Шибалић, *Дробњак – породице у Дробњаку и њихово поријекло*, Београд 1995.

³¹⁵ Перко Гузина, *Братство Гузина, Лазаревића и Митровића у Дробњаку и њихово поријекло*, Чачак 1997.

двојица спавају. Ујутро их нађу Ченгићеви пандури и доведу пред бега. Бег им поштеди животе јер је Митар потомак Вука Мићуновића. Послије овог догађаја Митар се није вратио на Велестово већ се настанио у Горњим Црквицама.

Славе Аранђеловдан, прислужују Илиндан. Прислуга Илиндан је необична за Мићуновиће, јер ово братство у Велестову прислужује Св. Пантелију.

Пасови: Мићун – Вук – Милош – Стеван – Драгоје – Митар – Лазар – Стеван – Томо – Обрад – Бориша – Бранко.

Мићуновићи (2) у Драговој Луци и Кочанима код Никшића. Иако се презивају Мићуновићи у ствари потичу од Новака Мрваљева и самим тим су дио братства Мрваљевића. Из Велестова су се преселили у у Риђане и Крсац код Никшића, а одатле прелазе у Драгову Луку и Кочане.

Мићуновићи (3) у Ђурђеву Долу у Рудинама. Види Живовићи.

Мићуновићи (4). Баћо Мићуновић из Велестова преселио се у Трепчу у Никшићким Рудинама.

Мићуновићи (5) у Подосоју код Билеће (поменути код Кукавчевића) Род су им Мићуновићи из Подосоја код Билеће који потичу од Лазара Мићуновића.

Мићуновићи (6) у Земуну досељени су из Љубомира. По једном предању поријеклом су из Велестова. Потичу од Пера Мићуновића који је остао удовац. Поново се оженио кћерком неког ускока Сорајића из Љубомира. Када је Аустро-угарска анектирала Босну, 1878 године, Сорајић се вратио у Љубомир, а са њим је пошао и његов зет Петар. Петар Мићуновић је имао два сина из првог и два из другог брака. Сва четворица су отишла у Америку на рад, али се враћају на Солунски фронт. Послије рата остали су у Југославији. Потомци су им се настанили у Земун. Јевто Дедијер је забиљежио да је зет Сорајића био из Цуца, али му није навео презиме. Сорајићи славе Ђурђевдан. Веље Цуце славе Св. Јована, а Мале Цуце славе Св. Николу. Братства Озринића настањена у Озринићима код Никшића славе Малу Госпојину (прислужују Св. Илију). Мићуновићи у Земуну славе Малу Госпојину.³¹⁶

Не потичу сви Мићуновићи од Мићуновића из Велестова. Мићуновићи у Јабланичком крају у Србији потичу од Мићуна Марковића (Јаковићи) из Трњина у Малим Цуцама. Његова три сина 1892. године одлазе у Јабланички крај у Србији. Ту су узели презиме Мићуновић. Славе Св. Николу. Мићуновићи у околним Куршумлије потичу од Мићуна Михајловића из Пипера. Славе Аранђеловдан.

Мишковићи (1) у Бјелопавлићима, у селима Подпољу, Миокусовићима и Јастреб. Дошли су из села Мишке на Чеву. Тврде да су доселили око 1770. године. Зна се да је Драшко Поповић убио старјешину Мишки 1685. године и тада су Мишковци одселили из Чева. Могуће је да су род са Милатовићима из села Дабовића и са Росандићима у селу Милојевићима у Пјешивцима.

Славе Петковдан, а прислужују некадашњу славу Аранђеловдан. Има их одсељених у Подгорицу, Црну Ријеку, Лесковац.

Мишковићи (2) у околини Ваљева. У село Попучке код Лукавца у Ваљевској Подгорини, крајем XVII вијека, са *Повије на Чеву*, доселио је Мишко – Милорад од којег потичу Мишковићи. Има их четири куће, а дијеле се на Мишковиће, Бранковиће и Станичевиће.

Мишковци су старинци који су били настањени у Мишкама и околним засеоцима. Предак Мишковаца је вјероватно неки Мишко. По њему се у Мишкама зове мјесто Мишков крш. Отјерао их је Драшко Поповић 1685. године. При томе је убио њиховог старјешину. Не зна се куда су отишли. Могуће је да су отишли у Херцеговину, Босну и Хрватску. Или су Мишковци исто братство као горе поменути Мишковићи. На њихова имања доселио је кнез Вукашин Драгојев са синовима.

³¹⁶ Липљани и Проседолци у Вељим Цуцама и Ђуричићи у Малим Цуцама прислужују Малу Госпојину.

Мрветићи су некада живјели у Крижеву Долу. Живко Дамјановић их је протјерао у Никшић. По неком чевском предању Мрветићи су били род са Дурутовићима, али Дурутовићи и њима сродна братства ово предање не памте.

Мргудовићи се помињу у Кутима. Протјерали су их Ђукановићи и Николићи. Не зна се нешто више о њима. У Кутима се помињу Мргуд Краљевић и Мргуд Гојковић, али није познато да ли су Мргудовићи потомци неког од њих.

Мрђеновићи су живјели у Челинама у Дуги, у Горњем Пољу код Никшића. Били су досељени из Велестова. Огранак су Станојевића. У Челинама је живио Вико Пијов Мрђеновић. Имао је дванаест синова. Био је чувен лопов. Крао је само од богатијих људи. Потомци Мрђеновића су некуда одселили.

Мркајићи. Види Миљанићи.

Мрковићи су били старинци у Загреди. Из Загреде су их почетком XVIII вијека протјерали Бурићи и Гардашевићи. Мрковића у Загреди нема после 1710. године. Мрковићи се помињу и у Кутима. Можда су Мрковићи од Мрка Плачкова (Радовићи – Глушци). За њега се сматра да је живио почетком или средином XVIII вијека.

Мујићи (Мујичићи, раније Гузовићи, Гузоњићи, Бошковићи) у Доњим Црквицама у Опутној Рудини потичу из села Кути на Чеву. Прво предање каже да су некада у Кутима живјели браћа Милутин и Драгутин Бошковић – Гузовић. Због свађе са Војинићима, у другој половини XVIII вијека, богати Драгутин Гузовић пребјегао је са два сина из Кути у Никшић и настанио се у Горњем Пољу. Убрзо се преселио у Голију. Први син Мујица Драгутинов је отишао у Корита код Гацка, а други син је са своја четири сина отишао у Ужице.

Друго предање је упамтио Милосав Р. Мујичић. Око 1680. године преци Мујичића су се презивали Бошковићи. Били су бројно братство и много су се расељавали. Милутин и Драгутин Бошковић из Кута побјегну због крви у Дугу у Гуздо. По том мјесту добију надимак Гузоњићи. Милутин Бошковић је имао шест синова са којима је после неког сукоба са Турцима одселио у Ужице. Њихови потомци презивају се **Бошковићи**. Драгутин Бошковић – Гузовић је имао сина Мујицу по коме су Мујичићи добили презиме.

Послије сукоба са Турцима Мујица се преселио у Ровца. Убрзо се из Роваца вратио у Херцеговину и населио у Батуровину. Одатле је Мујица одселио у Корита. Мујица је имао синове: Станоја (умро без потомства) и Драгоја (Драга) који је имао једанаест синова. Мујичин унук Вуле Драгов је био кнез у Коритима. Његов други унук Тодор Драгов Мујичић (рођ. око 1821. год.) је био опутно-рудински сердар. Шћепан Драгов био је перјаник књаза Николе. Из Корита код Гацка Мујичићи досељавају у Црквице у XIX вијеку. Петар Пејовић³¹⁷ сматра да су ова братства род Гузинама из Невесиња и Фојнице. Њихови рођаци су Лазаревићи и Митровићи у Никшићу. Ово је нетачно. Гузине, Лазаревићи и Митровићи потичу из Цуца, од Перовића. Слава Мујичића је Аранђеловдан, прислужују Илиндан.

Пасови: Драгутин Гузовић – Мујица – Драго – Мијајло – Ристо – Милисав.

Муратовићи у Милочанима у Горњем Пољу код Никшића потичу од Митровића из Марковине. Потичу од Маша (син Богдана Муратова) који је погинуо на Видровану. Доселили су, 1903. године, Матијаш и Мидо звани Ћетко. Матијаш је имао сина Ђорђа, а он је имао четири сина: Митра, Јагоша, Нова и Рајка. Мидо – Ћетко је имао синове: Мурата, Блажа, Рада и Обрена. Блажо Мидов је имао шест синова: Богдана, Рака, Саву, Михаила, Станка и Ратка. Од ових Муратовића има одсељених у Никшић, Подгорицу, Београд, Врбас, Њемачку. Слава Аранђеловдан.

Мусићи у Праги (Горње Поље) и Црквицама (Опутна Рудина). Потичу од Дамјановића из Крижева Дола на Чеву. Род су са Тодоровићима, Думнићима и другим

³¹⁷ Петар Пејовић, *Озринићи – племе старе Црне Горе*, Београд 2004.

сродним братствима у Голији, Горњем Пољу, Лукову. Славе Аранђеловдан, прислужују Илиндан.

Потичу од Станојице од кога потичу и Тодоровићи. Станојица је имао сина Драга, а он је имао сина Рада. Раде Драгов се настанио у Корита код Гацка. Раде и његова жена Думна имали су синове Богдана, Којадина и Шћепана. Богдан Радов се са братом Којадином доселио у Злоступ у Голији 1820. године. Богдан Радов је имао синове: Мусу, Мијајла, Пеја, Рада и Стевана. Муса Богданов има велике заслуге што су Озринићи у децембру 1857. године у кланцу Дуги убили чувеног Бећка Хаџиманића. Муса је са синовима Омером и Живком доселио у Прагу 1862. године.

По једној верзији предања, Раде Драгов је имао сина Мусу, а он је имао сина Богдана кога су звали Думнић по мајци Думни. По Муси Радову се зову Мусићима. Овоме у прилог иде то што се потомци Богданова брата Шћепана у Коритима код Гацка и Опутној Рудини зову Мусићи.

У Коритима код Гацка је живио Шћепан Мусић (или Думнић) са неколико синова. Упамћена су имена Милутину, Голубу и Тривку. Милутин и Тривко досељавају у Црквице у Опутној Рудини око 1861. године. Мусића има одсељених у Никшић и Србију.

Мусићи у Црквицама у Опутној Рудини сматрају да су поријеклом из Марковине, одакле су им преци отишли у Љешкопоље. Милутин и Тривко, синови Шћепана, убију Турчина у Љешкопољу и побјегну у Црквице. По другом предању потичу из Залома код Невесиња. Пасови Мусића у Црквицама: Шћепан – Тривко – Гаврило – Миливоје – Зоран. Могуће је да су Мусићи у Црквицама из Марковине или Невесиња, али је највјероватније да су род са Думнићима који у својим предањима памте Шћепана.

Ненезићи (1) у Праги у Горњем Пољу код Никшића и Броћанцу Никшићком су старином из Велестова. Ненезиће је из Велестова раселио Ћуприлић 1714. године. Тада су три брата Ненезића отишли из Велестова. Један брат је отишао у Подгорицу, други је отишао у Бијелу у Дробњаку, а трећи брат је отишао у Броћанац Никшићки. По предањима Ненезића у Дробњаку и Подгорици и једни и други потичу од удовица Ненезића које су са синовима отишле у род, а синови се касније насељавају у Дробњак и Подгорицу.

Из Броћанца су се четири куће Ненезића доселиле у Прагу 1869. године. У Праги их више нема јер су се сви одселили у Никшић. Славе Аранђеловдан.

Ненезићи (2) у Подгорици потичу из Велестова. Предак им је погинуо у неком родбинском сукобу у Велестову. Жена му је била од Ускоковића, па се са синовима Тодором и Глигом вратила у род у Љешанску нахију. Тодор и Глиго су се доселили у Подгорицу. Од Глига није остало потомака. Тодор је имао синове: Петра, Васа, Јефта и Ђока; од којих потичу Ненезићи у Подгорици. Једна кућа од ових Ненезића зову се **Тановићи**. Славе Ђурђевдан, а раније су славили Аранђеловдан.

Ненезићи (3) у Доњој Бијелој у Дробњаку поријеклом су из Велестова. Послије Ћуприлићевог напада на Црну Гору 1714. године једна удовица Ненезића са малим сином Марком побјегне у Пјешивце, одакле је била родом. Марко се око 1734. године насели у Доњу Бијелу. Са војском неког Турчина је отишао у Русију 1737. године и ратовао око града Оцакова. За ту услугу Турчин му купи читлук у Доњој Бијелој. Марко је имао синове: Николу, Лакету и Пешу. Раније су славили Аранђеловдан, а прислуживали Св. Пантелију. Промјенили су славу, вјероватно под притиском Вуловића и славе Ђурђевдан, а прислужују Св. Николу.

Николићи (1) у Милочанима, Виру и Шумама у Горњем Пољу код Никшића потичу од истоименог братства из Војинића код Чева, из огранка Николићи – Којичићи. Род су са Ђукановићима и Павловићима. Доселио је Ристо Пејов, перјаник, са пет синова (Раде, Јован, Илија, Милутин – Милут и Ђуро). Од огранка Николићи –

Томашевићи доселили су: Мато Новаков, Крсто Вукотин, Јован Богданов и Шакоје Богданов. Од ових Николића има одсељених у Никшић и Београд. Славе Аранђеловдан.

Николићи (2) у Доњем Селу у Глухом Долу у Црмници су доселили из Чева због крви. Били су старији досељеници. Одселили су се из Црмнице послје Другог свјетског рата. У Црмници су славили Ивањдан.

Пасови: Ћетко – Вуко – Станко – Иво – Митар – Петар – Илија (рођ. 1920. год.).

Николићи (Будалићи) у селу Ковачи у Опутној Рудини. Потичу од Николића из Озринића код Никшића. Петар Николић је, са синовцем, 1714. године, пред Ћуприлићем, побјегао у Каменско крај Трепча у Никшићким Рудинама. Касније се преселио³¹⁸ у Коваче (Шенишни до), а његов синовац у Голобрђе код Ковача. Петар је имао сина Јована, а он је имао синове: Бошка, Анта, Илију и Петра. Петар Јованов је одселио у Невесиње. До 1967. године звали су се Будалићи, а тада су се вратили старом презимену – Николићи. Славе Малу Госпојину, прислужују Св. Илију.

Новаковићи у Црквицама у Опутној Рудини. Старином су из Башина Села на Чеву, одакле су их истиснули Озринићи. Преселили су се у село Куте на Чеву, али су их и из овог села отјерали Дамјановићи. Потомци су Радоја Радуловића. Он је имао синове Новака и Вукића званог Ђедо од којег потичу Ђедовићи у Црквицама. У првој половини XVIII вијека, Новак Радојев је због крви ускочио у Никшић, а убрзо, око 1742. године, прелази у Корита код Гацка, а у Тољевину у Црквицама досељавају око 1762. године.³¹⁹

Новак је био чувен јунак и по њему су Новаковићи добили презиме. Кнез Новак Радојев је имао синове кнеза Голуба и Радоја од којих потиче кнежевско братство Новаковићи. Кнеза Стојана Голубова Новаковића тридесетих година XIX вијека погубио је Смаил-ага. Новаковића има одсељених у Никшић и Србију. Славе Аранђеловдан, прислужују Илиндан. Радуловићи и њихови рођаци Бојанићи славе Малу Госпојину.

Пасови: Радоје Радуловић – кнез Новак – кнез Голуб – кнез Стојан – Симо – Мато – Симеун – Марко.

Новосели из Босаче у Дробњаку су огранак Лековића. Види Лековићи.

Огњеновићи у Сасовићима у Боки су дошли из Чева 1687. године. Славили су Ђурђевдан. Изумрли су.

Ожеговићи (Озринићи), у Кутима и Савини у Боки дошли су из Ожеговића на Чеву, 1687. године. Раније су се звали Озринићи. Дошли су Ћетко Рајчевић и Вуко Матков. Раније су славили Аранђеловдан, па су промијенили и за славу узели Св. Тројицу.

Муслимани Ожеговићи на Тјентишту код Фоче поријеклом су од Ожеговића из Озринића и род су са Ожеговићима у Боки.

Ожеговића је било у Пјешивцима око 1801. године. Своју земљу су дали манастиру Острог. Из Пјешиваца су Стефан и Јосиф отишли у Русију. Касније се Јосиф вратио у Срем. Трећи брат, Ђорђе, био је владика у Лици.

Озринићи у Сасовићима у Боки су дошли из Чева 1687. године. Славе Аранђеловдан.

Остојићи у Ђурђевића Тари и Пушанском Долу, Маочу и другдје (Затарје и Пљевља). Из Чева су у новембру 1756. године отишла три брата са породицама. Отишли су у Црмницу гдје су презимили. Из Црмнице одлазе у Равну Ријеку код Бијелог Поља одакле су дошли у Затарје у јесен 1757. или у прољеће 1758. године.

³¹⁸ Преселио се Петар или његов син Јован.

³¹⁹ Петар Пејовић, *Озринићи – племе старе Црне Горе*, Београд 2004. Косто Перућица (*Опутна Рудина*, Београд 1989) је забиљежио да су доселили крајем XVIII вијека (око 1790. год.). Ђорђе Вукотић (*Племи Озринићи или Чевљани*, Београд 1998) је забиљежио да су у Црквице доселили 1862. године, што је вјероватно штампарска грешка.

И Остојићи и Дамјановићи и Пушоње памте да су се при доласку звали Остојићи. Не можемо да тачно утврдимо да ли је Остоја био син Вука или Јанка Вукашинова. Остоја је био рођен на Чеву око 1679. године. Имао је три сина. Упамћена су имена: Милош, Милосав и Дамјан. Остојићи потичу од Милоша (рођ. око 1708. год.). Презивају се по Милошевом оцу Остоји. Од Милосава званог Пушоња су Пушоње (Пушоњићи). Од Дамјана су Дамјановићи. Овим братствима је у сродству и братство Дамјановића из Потарја (Каљића Лијеска, Барице, Подбишће). Њихов предак Дамјан је био стриц Остоји, мада је могуће и да су били браћа или блиски рођаци. Милош Остојин је имао синове Спасоја и Николу.

Спасоје је око 1760. године оженио Луцију Миљанову Лековић и имао синове: Ђурицу, Николу и Рада. Никола Милоша Остојина је био оболио од неке болести. Преживио је али му је лице остало нагрђено крастама. И поред тога су га оженили. Када му се родио син Сава, Никола се убио.

Ђурица Спасојев је имао синове: Гаврила, Спасоја, Јована и Милутина. Гаврило Ђуричин је рано умро па је дјецу подизала његова удовица Магра, која је била од Мартиновића или Томановића.³²⁰ По Магри се потомци зову Магрићи (није презиме). Гаврило Ђуричин је имао синове: Јакшу, Комнена (Комлена), Илију и Јована (Јола). Јакша Гаврилов је имао сина Василија. Комнен Гаврилов је имао синове: Обрада, Милована и Вукосава. Илија Гаврилов је имао синове: Јакова, Јанка, Радована (или Радосава) и Никицу (Ника). Јован (Јоле) Гаврилов је имао синове: Милоша, Ђорђија, Саву и Уроша. Спасоје Ђуричин је имао синове: Перишу, Завишу и Павла. Једино је Павле имао потомке, сина Вула. Јован Ђуричин је имао синове: Милоша и Мирка који нису имали потомке и Мијата. Овај огранак се угасио у XX вијеку. О потомцима Милутина Ђуричина се не зна ништа.

Никола Спасојев је имао синове Тода и Видоја (рођ. око 1795. године). Тоде је једном приликом посудио докољене од неког Турчина Деда. Није их вратио на вријеме па су му Турци одузели земљу. Тада се Тоде одселио у околину Ужица (између 1810–1825). Његов брат Видоје Николин из Ђурђевића Таре пресељава у Пушански До. Имао је синове Јована и Обрада. Јован је имао синове Мијата и Милутина (који одсељава у Вруљу), а Обрад је имао синове: Јована, Саву, Вуксана и Вукосава.

Раде Спасојев је имао сина Ивана, а он сина Обрена. Обрен је имао синове: Марка, Петра и Николу. Радови потомци се зову Бабићи (то им није презиме).

Сава Николе Милошева имао је синове Ђока и Николу. Ђоко Савин имао је синове Мину и Милету. Мина Ђоков је имао синове: Неђељка, Милинка и Мирка. Милета Ђоков је имао синове Бошка и Спасоја и још двојицу који нису имали потомке. Ђокове потомке зову Ђоковићима (није презиме). Никола Савин имао је синове Димитрија и Милића. Димитрије Николин је имао синове: Андрију, Мићуна, Перка и Видоја. Милић Николин је имао синове: Лала, Божа (Милош) и Уроша.

Остојићи се разуре (одметну од Турака) 15. августа 1862. године у вријеме рата са Омер-пашом Латасом.³²¹ У вријеме битке на Шаранце били су на мосту на Ђурђевића Тари очекујући Турски напад из Левера. До овог сукоба није дошло јер су Турци разбијени на Премћанима. У ово вријеме је од Остојића био чувен хајдук Јакша Гаврилов Магрић који је нешто раније у свађи убио Ризван-бега Летића. Хајдук је био и Милета Ђоков(ић). Послије рата турске власти су дозволиле свим Остојићима да се врате на своја имања у Ђурђевића Тари и Пушанском Долу.

Читаво братство Остојића се одметне други пут за вријеме устанка 1875. године и пређе у Шаранце. Остојићи и Лековићи су попалили неколико чардака у Ђурђевића Тари. Остојићи су при томе убили два Љуце и још једног Турчина. Бабићи

³²⁰ Можда је ријеч о Мартиновићима – Томашевићима из Бајица. Томановићи су из Малих Цуца.

³²¹ Милосав Лековић сматра да се нису сви Остојићи одметнули, јер није имао такве податке. Прајед аутора ове књиге рођен је у августу 1862. године, у ноћи када се читаво братство Остојића одметнуло и кренуло у Шаранце.

(Остојићи) су запалили џамију. Потом одлазе у Левере гдје су растјерали турске страже и побили неколико Турака. Послије преласка ријеке Таре запалили су мост на Левер Тари. Због паљења џамије и моста пљеваљски паша је уцијенио главе Лековића и Остојића.

Остојићи су отишли на Језера. Тамо им је помрло доста дјецe. Након неког времена Остојићи са Језера прелазе у Шаранце. Са Турцима је било мањих чарки. У једном мањем сукобу Павле Остојић је посјекао двије турске главе. Послије рата 1878. године Турци нису дозволили повратак у Затарје Остојићима, због паљења моста и Џамије. Касније им Турци понуде да се врате под условом да им се одузме земља коју су имали у својини. Остојићи то одбију и остану да живе у Шаранцима.

Већина Остојића се тек послије Првог свјетског рата, 1919. године, вратила у Ђурђевића Тару, а неки су остали у Шаранцима. Раније су славили Аранђеловдан и прислуживали Св. Илију. По одласку из Чева за славу су узели Св. Николу.

Пасови 1: Остоја – Милош – Спасоје – Ђурица – Гаврило – Јакша – Василије – Миладин – Неђељко – Мирко.

Пасови 2: Остоја – Милош – Спасоје – Никола – Видоје – Обрад – Јован – Милош – Раде – Марко.

Пасови 3: Остоја – Милош – Спасоје – Раде – Иван – Обрен – Марко – Лазар – Милан – Рајко – Ратко.

Пасови 4: Остоја – Милош – Никола – Сава – Ђоко – Милета – Бошко – Милета – Бошко.

Павићевићи у Милочанима у Горњем Пољу код Никшића су досељени из Марковине. О њима сам већ писао.

Павловићи у Дуги (Пресјечи) у Горњем Пољу код Никшића. О њима је већ речено.

Пајовићи (раније **Мацићи**) у Новаковићима у Дробњаку су поријеклом из Марковине. Доселили су се прво у Мљетичак око 1865. године браћа: Марко, Симеун и Пејо. У Новаковиће су преселили око 1870. године. Према Шибалићу и Карацићу³²² у Подмалинско је дошла удовица из Марковине, са синовима Томом и Пајом. Томо се настанио у Морачи и није имао потомке. Пајо је оженио Мацу кћерку Живка Жугића. Имали су синове Марка и Симеуна. Иза Марка Пајова је остао син Петар чији су синови: Томо, Радоман и Бранко. Симеун Пајов је имао синове: Јована (без потомства), Грујицу (умро млад), Вука (погинуо у Америци 1911. године), Јоксима (Карацић и Шибалић не помињу ништа о његовим потомцима), Глигорија (иза њега није остало мушких потомака) и Лазара. Лазар Симеунов је имао синове: Јеврема (без потомака), Неђељка и Дамјана. Неђељко Лазарев имао је синове: Вучету, Пунишу и једнога који је умро као дијете. Дамјан Лазарев је имао сина Милорада. Тврде да потичу од Јововића, али је то мало вјероватно. У првој половини XIX вијека живјела су три Јовова сина и један синовац и знају им се потомци. Славе Аранђеловдан, а прислужују Св. Илију.

Палибрци су некада живјели у Марковини. Не зна се када су и гдје одселили. Неки Палибрци су живјели у околини Ужица па су неки од њих одселили у Топлицу. У Доњој Морачи постоје Грујићи – Палибрци. Од њих су Палибрци у Пљевљима. Не зна се да ли ова братства имају неке везе са некадашњим Палибрцима из Марковине.

Паповићи у Горњим Казанцима у Голији су старосједиоци. Доселили су око 1640. године. Старином су из Велестова. Тврде да су Озринићи, род су са Антуновићима. Зову се Паповићи по претку Павлу – Папу који је имао четири сина. Четврти син се потурчио и од њега потичу Муљани: Пашићи (Пашовићи) Башићи и Омеровићи; и Асанбеговићи. Огранци Паповића (нису презимена): Матовићи од Мата, Божовићи од Божа и Јоковићи од Јока. Матовићи се опет уже дијеле на: Аковиће,

³²² Стојан Карацић и Вук Шибалић, *Дробњак – породице у Дробњаку и њихово поријекло*, Београд 1995.

Голубовиће, Ђаковиће, Перишиће, Перовиће, Радовиће и Божовиће (Илићи, Матовићи, Мијајловићи и Симовићи).

Пејовићи (Гардашевићи). Види Ђуровићи.

Перковићи у Саду Головића, Шумама и Челинама у Горњем Пољу код Никшића. Шалета Петров Вукотић имао је синове Перка и Ђура. Ђуро је имао синове: Мијата, Марка и Срдана и кћер Синђу удату у Пророковића на Његушима. Ђурови синови и петорица унука се у првој половини XIX вијека селе из Чева. Један од Ђурових унука отишао је на Гласинац, други у Фочу, трећи у Пјешивце. Вукота Мијатов са једним братом одлази у Голију 1823. године. Из Голије се Анто Вукотин доселио у Горње Поље 1873. године. Перковића од тада нема у Голији. Ускоро се у Горње Поље досељавају и Перковићи из Пјешиваца, тако да их је 1875. године у Горњем Пољу било двије куће. Славе Аранђеловдан, прислужују Илиндан.

Ђорђе Вукотић је забиљежио да петорица синова Драгоја Перковића због свађе са рођацима из Војинића на Чеву одлазе у Никшић 1790. године.³²³ Они не могу бити од Перковића – Вукотића, јер они потичу од Перка Шалетина који је погинуо 1798. године, а Ђуро Шалетин је живио и послје тог догађаја.

У литератури се помиње да су Перковићи из Чева из мјеста Домазетовићи. Чеву нема села са тим именом. Каже се да крајем XVIII вијека, због крви, из Чева бјеже браћа: Срдан, Мијат и Марко и долазе у Црногорску махалу у Оногшт. Пет њихових синова се расељава из Оногшта. Ђуро Шалетин је живио вјероватно до 1810-15. Његови синови се нису исељавали за вријеме његовог живота. Црногорска махала у Никшићу расељена је најкасније средином XVIII вијека. Тако да ове тврдње вјероватно нису тачне. Перковићи су се из Чева одселили највјероватније 1823. године.

Пасови: Драгоје – Вукашин – Вукота – Петар – Шалета – **Ђуро** – Мијат (Милош) – Вукота – Анто (рођ. 1830. године) – Ристо (рођ. 1862. године) – Вукота (рођ. 1893. године) – Радоман (рођ. 1935. године) – Гвозден (рођ. 1960. године).³²⁴

Перовићи у Растовцу у Горњем Пољу код Никшића су из Ожеговица на Чеву и потичу од тамошњих Вујовића. Од три брата потичу Перовићи, Бајовићи и Баровићи. У Горње Поље се досељавају око 1825. године. Од Перовића има одсељених на Гласинац и у Дреницу на Косову. Славе Аранђеловдан, прислужују Илиндан.

Перутовићи у Милочанима у Горњем Пољу код Никшића су доселили из Марковине. Доселио је Крсто Перутов 1879. године. Крсто је имао три сина: Перована, Јоша и Марка. Њихових потомака има у Никшићу, Врбасу и другдје. Славе Аранђеловдан.

Пециреп. Поријеклом су из Голије. Живко (или Марко) Вишњић је имао три сина: Лазара, Рада и Богдана. Харамбаша Раде Пециреп се помиње 1718. године. Ратовао је са Турцима у Рудинама. Чувени хајдучки харамбаша Лазар Вишњић је познатији као Лазар Пециреп.

Каже се да су име Пециреп добили јер је неки Лазарев предак, када су му на косидбу донијели ручак, појео печени реп, па га из шале тако назову. Једно предање каже да су Лазареви преци живјели у Доњем Броћанцу. Ту су доселили заједно са Мулинама и имали су катуне у Голији. У Голију се по овом предању преселио Лазар са браћом.

Марко Вујачић забиљежио је и пар предања која кажу да је Лазар Пециреп био поријеклом из Велестова.

Прво предање: Свештеник Ђук из Никшића је имао забиљешку свога оца и ђеда Стевана кога је 1724. године запопио владика Данило. Ђуци – Поповићи су држали парохију Никшић од 1724–1877. године. Забиљешка попа Стевана Ђука:

³²³ Ђорђе Вукотић Чевски, *Племе Озринићи или Чевљани*, Београд 1998.

³²⁴ Радоман Перковић, *Приче о ријечима*, Нови Сад 2004.

Лазар Пециреп је у Велестову убио неког Вука и дошао у Никшић код бега Мушовића да се потурчи. Било му је тридесет година. Бег Мушовић га није потурчио већ га је населио у Голију. Не зна се ко је Вук из Велестова, а тамо није постојало братство Пециреп.

Друго предање: По причи Пеја Докнића (умро 1901. год.), који је ту причу чуо од свог ђеда Радојице Докнића који је био Лазарев савременик.

Када је Пециреп дошао у Голију ту су живјели Вишњићи, Паповићи, Тепавчевићи у Казанцима; Докнићи и Думнићи у Доњој Голији и Канкараши. Пециреп је Радојици Докнићу рекао само да је из Велестова и ништа више.

У Голији је било доста хајдука. Једном приликом Турци заробе једног хајдука и у мучењу он ода јатаке. Рекао је да Лазар Пециреп и његова браћа учествују у свим хајдучким нападима и да није никог убио на Велестову већ да се са главарима Марковине и Велестова договорио да се настани у Голији као најпогоднијем мјесту за четовање.

Мушовић пошаље Бећа Пељевића и 60 никшићких Грађана да убију Пецирепа.³²⁵ Он није био код куће, а Турци ухвате његову браћу Рада и Богдана и одсијеку им главе. Његову сестру Анђелију поведу у Никшић. Лазар са неколико Голијана у Дуги пресретне Турке и у току борбе Анђелија успије побјећи, а Турци одбију Лазарев напад и оду у Никшић. Лазар покопа браћу у Пецирепову пољу и тада оде у Велестово и тамо се настани.³²⁶

Пошто су му у Голији Турци побили браћу, Лазар око 1740. године, са сестром, женом и сином Живком коме је тада било седам година, дође у Броћанац, из кога пређе у Кобиљи до у Цуцама, из кога прелази на Велестово. Друго предање каже да је Лазар са оба брата из Голије побјегао у Велестово.³²⁷ По овом предању оба брата су му касније погинула у борби са Турцима.

Код Лазара је касније долазе Лука Радовић, кнез из Невесиња, Милутин Абазовић, кнез из Дробњака, Никола Сочивица, кнез из Билећких Рудина и други ускоци. Касније долазе Петар и Лука Пустахије, харамбаше од риђанских Куча. Једно вријеме је са њима био и Видо Жеравица из Гацка. Видова жена Докна била је кћерка Вукоте Ђукановића. Са Лазаром су четовали Марко Ђукановић и Иван Драговић од Озринића.

Иван Ловрић је у Венецији 1776. године штампао дјело у коме се каже да су 1745. године из околине Требиња у Црну Гору доселили браћа Сочивице са десетак рођака. Један од Сочивица се тамо придружио хајдуцима међу којима је био и чувени Лазар Пециреп који се забављао тако што је Турке набијао на колац и пекао.

Лазар Пециреп је у једној акцији са 10–15 Чевљана по Херцеговини побио 25 Турака. Према казивању народних пјесама убио је хоџу Мушовића и у Дуги Хасана Гошовића. Побратимио се са познатим никшићким Турцима. Убио је пашу од Казанаца. Погубио је и Јуса и Авдију Феризовиће из Никшића.³²⁸ Крајем септембра 1753. године је са Ђуром Пешикановићем заплијенио 500 оваца у Конавлима. Тада су убили четири чобана и заробили двије дјевојке које су касније пустили уз откуп од тридесет дуката.

Једном приликом Лазара је ранио Милош, син Вука Мићуновића који је прешао на страну граховских Турака.

³²⁵ Према једном предању Бећо Пељевић је био побратим Лазара Пецирепа. Уколико му је побио браћу тако нешто није могуће.

³²⁶ Марко Вујачић, *Знаменити црногорски јунаци*, књ.1, Цетиње 1951.

³²⁷ Ђорђе Вукотић забиљежио је да се Лазар настанио у Доњи Крај, а не у Велестово.

³²⁸ Наводи према народним пјесмама и нису поуздани. Помиње се да је Лазар Пециреп у Сливљу погубио два сина Хамзе капетана Мушовића. У другим пјесмама се наводи да је синове Хамзе Мушовића убио Раде Балетић. Каже се да је Лазар три пута долазио до куле Јашара Бабића и на крају га жива посјекао. Ово није тачно јер је Јашар Бабић погинуо у нападу и убиству Никца од Ровина. Каже се и да је убио два сина Беће Пељевића. Лазар је био побратим Бећа Пељевића.

Спушки капетан Абдулах-паша Пармаковић је средином јуна 1756. године ухватио Лазара Пецирепа у Бјелопавлићима. Прича се да су Лазара издали кумови Кадићи у чијој се кући тада налазио. Абдулах-паша је морао Лазара одвести у Травник везиру, а није смио да га води преко Никшића јер је Лазар Пециреп био побратим никшићког буљубаше Бећа Пељевића и био је у пријатељству са никшићким Турцима. Зато су Турци повели Лазара преко Дробњака. Када су прелазили преко Шавника тамо су Дробњаци били на скупу на коме су се Јоко Карацић и Николица Церовић спорили око војводства. Дробњаци крену да ослободе Лазара, али их Николица убиједи да не нападну Турке. Лазар је тада проклео Дробњаке; да им не роди жито, да им покрепа стока и да им удари болест у племе. Кажу да се клетва обистинила исте године. Лазар Пециреп је доведен у Травник. Ту је покушао да побегне, али је убијен из кубуре последице чега је набијен на колац. Ово се десило 1756. године.³²⁹

У неким документима се каже да су Турци ухватили побуњеника Лазара званог Жељезна Рука. Каже се и да је нудио Турцима откуп од 1.000 цекина и још три Турчина. Босански паша Мехмед Кукавица није прихватио понуду већ га је осудио на смрт и набио на колац. Иван Ловрић је у раније поменутом дјелу забиљежио да је Лазар на коцу живио још три дана и да је на коцу пушио цигаре.

За одмазду, Пецирепови другови су на коље набили осам муслимана, међу њима и сина никшићког капетана. Послије смрти Лазареве хајдуци напуштају Катунску нахију. Сочивица је отишао у Лику. Лука Радовић и Милутин Абазовић предали су се Турцима, али их Турци обојицу објесе.

Лазарев син Живко остао је да живи на Велестову и наставио је са четовањем. Једно предање каже да је 1798. године, када је турска чета у Цуцама ранила Перка Шалетина Вукотића, Живко Пециреп убио Муја Бајровића из Никшића. За Живка се каже да му је пред смрт, по десној руци изашло много црних приштева, кажу онолико колико је људи убио. Пецирепи су живјели на Чеву до 1882. године када су изумрли.

Пешићи. У Ђеђези у Бандићима се памти предање да су ту некада живјели Пешићи које је са Чева довела мајка када је остала удовица. За ове Пешиће у Бандићима тврде да су посљедњи од њих одселили некуда у околину Скадра почетком XIX вијека.

Попаре. О њима је речено у опису Мрдаковића у Загреди.

Поповићи (1) – Калуђеровићи. Некада су живјели у Прветама у Мишкама. Од њих је било много попова. Раније су се презивали Калуђеровићи. Петар Пејовић³³⁰ наводи да су се још раније звали **Шаловрње** и да су род са Бастасима у Жупи Никшићкој. Један дио Поповића се одселио у Невесиње. Највећи дио одселио се у Србију у село Таково код Уба.³³¹ Преостали Поповићи су се 1878. године преселили у Кочане код Никшића. Славе Аранђеловдан. Поповићи одсељени у Србију славе Ђурђевдан, а прислужују Марковдан.

Поповићи (2) и Савовићи у Васојевићима (у Горажду, Будимљи и околини Берана) који славе Аранђеловдан досељени су из Чева. Према предању у Чеву су се звали Поповићи. Из Чева су се одселили у Добриловину на ријечи Тари између 1600. и 1650. године. Ту су се прозвали Рабреновићи (Рабрени). Око 100 година по досељавању у Добриловину дио Рабреновића се одселио у Будимљу и узео презиме Поповић. У Дапсиће код Берана доселио се поп Симон. Од њега потичу Поповићи, Савовићи и Шиљци којих има по Рашкој области. У Чеву не памте ове Поповиће, а ни Рабреновиће.

Поповићи (3) у Кочанима код Никшића потичу од Домазетовића.

Поповићи (4) у Броћанцу Никшићком потичу од попа Ћетка који је био син попа Пренте Драгојева и брат војводе Драшка Поповића.

³²⁹ Марко Вујачић, *Знаменити црногорски јунаци*, књ.1, Цетиње 1951.

³³⁰ Петар Пејовић, *Озринићи – племе старе Црне Горе*, Београд 2004.

³³¹ Ђорђе Вукотић Чевски, *Племи Озринићи или Чевљани*, Београд 1998.

Просјаковићи су живјели у Марковини. У доба књаза Данила звали су се **Станковићи**. Тада су побијени из непознатих разлога.

Прчевићи су живјели у Гувништима на Чеву. Били су старинци и 1740. године било их је само двије куће. Из Чева су их око 1770. године или нешто касније протјерали Матан и Шалета, синови Петра Вукотића. Петар Пејовић је навео да су Прчевиће протјерали Матан и Шалета средином XVIII вијека. Матан и Шалета рођени су тридесетих година тог вијека и били су сувише млади да би неког протјеривали. Ако је протјеривање Прчевића било тада протјерао их је неко други, а ако су то били Матан и Шалета протјеривање се десило око 1770. године или касније. Ђорђе Вукотић³³² наводи да су одселили у Зету и Крајину (на Скадарском језеру), а да их је некад било у Которском заливу. У Гостиљу у Зети настањено је братство Прчањићи који су род Вратницама, Нешковићима и Лађићима. Ова братства су доселили у Зету из Станисаљића у Љешанској нахији око 1725. године. По њиховом предању, старином су из Бајица код Цетиња. Ни у Крајини нема Прчевића. У Крајини живе Радишковићи који кажу да су потомци Озровога сина Драга. По овом претку је добило име село Драговићи.

Пуачи. У Војинићима се налази ливада Пуачица. Због тога се сматра да су некада ту живјели Пуачи. Чевска братства их не памте у овим крајевима. Пухачи (Пуачи) су живјели у Горњим Команима одакле су их протјерали Радуловићи и Бездановићи када су се доселили у Комане.

Пустахије (Уљаревићи) у Растовцу у Горњем Пољу код Никшића једно вријеме су живјели у Доњем Крају. Потичу од Уљаревића који су некада живјели у Риђанима, а средином XIX вијека одселили су у Трновице код Билеће. Пар деценија раније, 1830. године, Браћа Лука и Петар Уљаревић су ускочили у Чево. Презиме Пустахије су добили јер су се одметнули у планине Бабу и Бјеласицу због убиства неких Турака; Авдића и Ченгића. Луку су убили Пипери, а Петар га је осветио. Петар је погинуо у Рисну.

Потомци Луке и Петра су 1862. године одселили из Чева у Границе на Лукову. У Растовац, 1878. године, досељава Марко Ставанов Пустахија. Он је имао синове: Ђура, Петра и Стевана. Има их одсељених у Будву. Некада су славили Св. Николу. Због славе сматра се да су поријеклом од риђанских Куча (Вујачићи, Даковићи, Булајићи, Делибашићи и други). У Чеву су за славу узели Аранђеловдан, а прислужују Св. Николу.

Пушоње (Пушоњићи) у Затарју и Пљевљима. Турци су напали Чево и попалили куће Чевљанима 11. новембра 1756. године. Тада Милосав Остојин звани Пушоња са браћом Милошем од којег потичу Остојићи и Дамјаном од којег потичу Дамјановићи, из Чева одлази у Црмницу, па у Равну Ријеку код Бијелог Поља. У љето 1757. године дошли су у Ђурђевића Тару. Пушоња се са породицом настанио у Ђурђевића Дољу. Ускоро се десило неко убиство ради којег су Пушоња и његови отишли из Ђурђевића Дола. Послије тог убиства се Ђурђевића До зове Пушански До. Пушоње су се настанили на Косаници, на земљи коју су контролисали Храповићи, који су били супарници Ђурђевићима. Временом су се Пушоње расељавали по селима пљеваљског краја. Има их од Косанице до Пријепоља. Ни на једном мјесту гдје станују нису бројни. Славе Св. Николу.

Рабаревићи (Ребаревевићи). На Ластви се налази Рабаревића катуниште. У Пјешивцима је живио неки кнез Рабар. Могуће је да су његови потомци имали катун на Ластви. Између Мишки и Велестова налази се Рабаревића оприша. Ово земљиште је вјероватно некада припадало Ребаревевићима из Бјелица који се данас презивају Попиводе и Кузмани. Њихов предак је Вук Љешевоступац Ребаревевић.

Радечи. По неким предањима на Чеву су некада давно живјели и Радечи. Из Чева су преселили почетком XVII вијека или раније, у Марковину, а из Марковине у

³³² Ђорђе Вукотић Чевски, *Племи Озринићи или Чевљани*, Београд 1998.

Комане. Када су се Радуловћи у другој половини XVII вијека доселили у Комане затекли су тамо Радече. За њих се у Команима каже да су били од *старог свијета*. Радуловићи су их стално потискивали и преузели су им земљу. Посљедњи Радечи одселили су из Комана у Спуж, а онда у Ново Село код Спужа у првој половини XIX вијека. Преселили су се браћа Петар и Петко Радеч. Славе Аранђеловдан, прислужују Илиндан.³³³ Радечима су род и Ђукановићи који су некада живјели у Команима, а које су као и Радече протјерали Радуловићи.

У Гађима у Љуботињу у Ријечној нахији су Ђукановићи, Ђурашевићи, Укашевићи и Баше који славе Ђурђевдан, а прислужују Вељи Госпођиндан. Они потичу од двојице браће који су због крви отишли из Комана. По предању, Радечи потичу од њиховог трећег брата.

У новије вријеме у Команима се може чути да су Радечи, Пуачи и други старинци можда сродни са Милатовићима под Острогом у Бјелопавлићима. За овакву тврдњу нема поузданих доказа. Милатовићи и Росандићи у Пјешивцима поријеклом су од Радуловића из Башина Села.

Радишковићи у Крајини на Скадарском језеру кажу да потичу од Озреновог сина Драга. По њему су селу у коме живе дали име Драговићи. Албанизовани су, не говоре српски. Могуће да потичу од Драгоја – Драга Вукашинова за чије потомке Озринићи вјерују да су одселили у Босну. Или можда потичу од Прчевића.

Радовићи (1) у Лукову потичу од Бурића из Загреде. Илија Буров је имао синове: Божа, Сима, Лака и Рада. Раде Илијин је имао синове: Пеја, Милутина, Марка, Велишу, Шћепа, Тура, Богдана, Драгишу и Мирка од којих потичу Радовићи у Лукову и другим крајевима. Пејо, Милутин, Марко, Велиша, Шћепо, Туро и Богдан се почетком XIX вијека насељавају у Драгову Луку код Никшића. Богдан и Велиша гину у сукобима са Турцима. Послије битке на Граховцу 1858. године потомци Пеја, Милутина и Тура досељавају у Луково. Пејо је имао сина Мића, а он синове Вула и Перована. Вуле је погинуо на Крсцу 1877. године. Перован изгледа није имао синове. Мисли се да се одселио у околину Крагујевца. Милутин Радов је имао сина Мрка чији је син Перо који је имао синове Видака и Вула. Туро Радов је имао сина Пера чији су синови: Живко, Милија и Горчин. Потомци Шћепа Радова одсељавају у Глибавац код Никшића, а потомци Марка Радова у Орах и Прагу у Горњем Пољу. Шћепо Радов је имао сина Михајла чији је син Шћепо. Шћепо Михајлов је имао сина Кара чији су синови Машан и Иво. Марко Радов је имао синове Николу и Јова. Никола Марков је имао синове: Пера, Бећа, Илију и Сима. Јово Марков је имао синове Марка и Бошка. Потомци Марка Радова који су почетком XX вијека одселили у Србију презивају се Окичићи. Средином XIX вијека из Загреде у Србију одсељавају: Драгиша Радов у Петрово Село код Кладова, а Мирко Радов у село Кличевац код Ваљева. Драгиша Радов је имао синове: Радована и Теодора који нису имали синове и Томицу и Петка. Томица Драгишин је имао синове: Мирка, Илију, Благоја, Горчина и Живка. Петко Драгишин је имао синове: Крста, Живка и Милана. Миро Радов је имао синове: Павла, Саву, Јоју, Миша и Николу. Драгишини потомци се презивају Драгишићи, Миркови се презивају Радовићи. Славе Аранђеловдан, прислужују Илиндан.

Радовићи (2). Види Дурутовићи.

Радовићи (3) и **Перовићи (Озринићи)** у Дубовику у Бајицама код Цетиња су се раније презивали Радуловићи и живјели су, по предању, у Царевском долу у Мишкама (негдје пише Заљуће) на Чеву. Царевски до се налази у Ластви Чевској, а не у Мишкама. По ранијем презимену и слави да се закључити да су ова братства поријеклом од Радуловића из Башина Села. Они су славили Малу Госпојину, а слава Св. Јован била је честа у том крају. Ови Радуловићи су били род са Бојанићима, а

³³³ Петар Пејовић, *Озринићи – племе старе Црне Горе*, Београд 2004.

старином су били из Херцеговине. Радовићи и Перовићи у Бајицама славе Св. Јована, а прислужују Малу Госпојину.

Послије међуплеменског рата 1660. године Радуловићи и Бојанићи су избјегли из Башиног Села. Пошто се ситуација смирила они се враћају у Башино Село. Дио Радуловића се није вратио већ се настанио у Царевском долу, а тврди се да су неки живјели и у Кутима на Чеву. Средином XVIII вијека (1758. год.) Перо и Раде прелазе у Дубовик у Бајицама. Остали Радуловићи из Царевског дола и Башина Села одселили су у околину Никшића.

Радовићи (4, раније **Глушац**, а дио их се једно вријеме звао **Макуни**) у Глибавцу, Границама, Праги, Лукову. Радовићи су огранак Глушаца. Предак им је Раде Глушац. Живјели су у селу Кути.

Војинићи отму стоку Краљевићима и дође до сукоба. Раде Глушац са својима притекне у помоћ Краљевићима и при томе убију једног Војинића, па се затворе у кућу јер су били слаби и малобројни. Војинићи их опколе. Опкољеним Радовићима, на Бадњи дан, у помоћ дођу Велестовци, одбране их и одведу са собом на Велестово. Тада је на Велестово прешао Раде Глушац са синовима: Шћепом, Мићом и Туром и унуком Мрком Плачковим. У Велестову остану пола године, па пређу у Загреду. Тешко је утврдити да ли се овај догађај десио почетком или средином XVIII вијека.

Рада Глушца Турци затворе у Спуж. Његови синови убију једног Бурића и због тога пребјегну у Спуж. Одатле се последије помирења са Бурићима врате у Загреду. Комшије су им често пребацивали ускакање у Спуж па су 1792. године ускочили у Никшић. Предање каже да су их Турци сматрали за велике јунаке и њихов долазак у Никшић поздравили су пуцњем из топа на градском беду. Из Никшића су се преселили на имање Брунчевића у Драговој Луци, гдје су са њима били и Радуловићи из Кути.

Око 1868. године Радовићи прелазе на Луково и у Прагу у Горњем Пољу. Дио их се 1879. године настанио у Глибавцу и Границама. Од Радовића у Глибавцу одвојили су се **Туковићи**.

Док су Радовићи били у Драговој Луци, код њих су из Кута дошли браћа Никола, Раде и Јово који су њихови блиски сродници. И они се презивају Радовићи. Пар кућа од ових Радовића у Праги имају надимак Макуни (Макуновићи). Тврди се да су се раније тако звали. Из Праге су им потомци одселили у Никшић. Славе Аранђеловдан, прислужују Илиндан.

Радојевићи. Види Дурутовићи.

Радоњићи Љешанској нахији, у Прогоновићима, у засеку Присоје су досељени из села Јабукe на Велестову почетком XVIII вијека, у доба кнеза Радуна. Доселио им се прадак Батрић, који је погинуо у Радуновој кули. Има их у Спужу и Грбавцима, Београду, Подгорици, Лесковцу. Не знају за сродство са велестовачким или озринићким братствима. Некада су славили Аранђеловдан, а прислуживали Пантелијевдан. Сада славе Никољдан, а прислужују Пантелијевдан.

Пасови (1911. год.): Батрић – Радоња – Илија – Мрђен – Тодор – Лука – Никола.³³⁴

Пасови (1984. год.): Батрић – Радоња – Илија – Милош – Стеван – Милош – Јован (78) – Саво (57) – Милорад (35).

Радуловићи (1). Радуле Драгојев је одселио у Комане око 1680. године. Од ових Радуловића има исељених у Зегу, Подгорицу и другдје. О Радуловићима је већ речено.

Радуловићи (2) и **Бојанићи** су два сродна братства. Има их у Заврху и Горњем Пољу код Никшића, и у Кривошијама.

³³⁴ Радуновићи су тада до свог претка Радуна набрајали 9 пасова, а Радоњићи до свог претка Батрића 7 пасова.

По једном предању ова братства потичу од српске кнежевске куће Војиновића из Вучитрна на Косову. Преци су им се из Србије доселили у Чарађе око 1450. године. Андрија Лубурић је дошао до података да су најприје доселили у Куче из којих се пресељавају у Чарађе. Почетком XVII вијека у Цуцама су епидемије куге однијеле много живота. Многа села су остала пушта. Тада се из Херцеговине у та села досељавају многе породице. Тада су се и Радуловићи доселили у Башино Село, Беретин До и Ржани До у Доњем Крају.³³⁵

Славили су Св. Николу, а прислуживали Св. Јована. Послије досељавања у Башино Село су промијенили славу и почели су славити Св. Јована и Малу Госпојину. У Башином Селу су изградили и цркву Мале Госпође. Вјероватно су Радуловићи и Бојанићи били нешто имућнији, кад су зидали цркве. Неки и Радуловиће и Бојаниће убрајају у братства која потичу од Орловића. Радуловићи и Бојанићи су са осталим Доњекрајцима сачињавали једно племе које је било у саставу Цуца. Доњекрајци су владали Цуцама.

Послије међуплеменског рата 1660. године, мањи број Радуловића се преселио у Царевски до и Кута (на Чеву), док се већина Радуловића и Бојанића вратила у Башино Село. Два брата, Милоје и Милат одселили су у Комане из којих прелазе у Пјешивце гдје се настанио Милоје и његови потомци су **Росандићи**. Милат се одселио у Бјелопавлиће и његови потомци су **Милатовићи** у Вражегрмцима.

Почетком XVIII вијека, због сукоба са Вујовићима, **Бојанићи** су из Башина Села одселили у Кривошије. Неки од њих 1882. године из Кривошија селе у Дугу и Кусиде у Горњем Пољу код Никшића и град Никшић. Дио Бојанића се населио на десној обали ријеке Моштанице код Никшића.

Од Радуловића у Башином Селу је био чувени јунак и четовођа Симо Радуловић, савременик и саборац Никца од Ровина. Радуловићи су становали у Башину селу, Кутима и Царевском долу све до средине XVIII вијека (1758. год.). Тада долази до сукоба са Озринићима. Радуловићи у Пјешивцима кажу да је у сукобу погинуло 15 Радуловића и 14 Озринића. У знак помирења, послије овог сукоба Симо Радуловић је крстио Чевљанима деветоро дјеце. Послије тога Радуловићи су се раселили. Симо Радуловић је одселио у Заврх код Никшића (негдје пише Гацко), а његов син Дамјан се одселио у Пјешивце. Радуловићи у Пјешивцима кажу да се Дамјан доселио са три брата. Од њих су **Радуловићи – Гавриловићи**. Росандићи су им дали земљу у Милојевићима. У Милојевиће се нешто прије Дамјана и његове браће из Башина Села доселио и поп Рајић Радуловић од кога оптичу **Радуловићи – Спице**. Петар Пејовић³³⁶ наводи да се огранак Радуловића у Башину Селу звао Гавриловићи по Гаврилу Кнежевићу који се помиње као кнез у Заљућу 1700. године.

По предању Радуловића у Заврху, Мато Радуловић је 1758. године убио неког Озринића па је са браћом Радом и Обрадом побјегао у Заврх код Никшића. Њихов брат Симо се одселио у Кривошије. Од Радуловића у Заврху има одсељених у Горње Поље код Никшића.

По предању Радуловића у Заврху, које је забиљежио Пејовић³³⁷, пред турски напад на Црну Гору 1756. године Радуловићи су били за то да се Турцима исплати тражени харач. Због тога су их Чевљани напали и у сукобу је било погинулих на обје стране. Послије овог сукоба Радуловићи су протјерани. Тада је Симо Радуловић са дијелом рођака отишао у Кривошије, а остали су отишли у Пјешивце и Заврх. По другом предању Чевљани су протјерали Радуловиће у сукобу око имања.

Радуловићи из Никшића су били у сталном сукобу са Чевљанима. У Никшић су доселили и неки Радуловићи из Кривошија. Радуловића има у Тречки у Рудинама, Горњем Пољу, Голији. Славе Малу Госпојину.

³³⁵ Сава Радуловић, *Радуловићи из Кривошија*, Нови Сад 1980.

³³⁶ Петар Пејовић, *Озринићи – племе старе Црне Горе*, Београд 2004.

³³⁷ Исто.

По предању Радуловића из Кривошија, у XVIII вијеку, ту су дошла три брата: Симо, Милош и Золота. Симо Радуловић је био ожењен сестром Никца од Ровина.³³⁸

Баро Матков Радуловић је са браћом побјегао у Никшић, код Турака и настанио се на читлук Осман-аге Мекића на Клачини око 1760. године. Од Бара Маткова су **Баровићи** у Штедиму, од Бутора Маткова су **Бутуровићи** у Штедиму и Црнодољу, од Вука Маткова су **Вуковићи** у Риђанима и Каменском, а од Николе Маткова су **Радуловићи** код Лигунара у Броћанцу.

Баро Матков се истицао по ратовању са Озринићима. У Никшић је донио 37 црногорских и чевских глава. На крају су и њега посјекли Чевљани. Ова братства славе Госпођиндан, а прислужују Јовандан.

Пасови Баровића: Вукола – Матко – Баро – Стеван – Раде – Милутин – Шпиро.

Раде и Перо Радуловић 1758. године одлазе у Бајице код Цетиња и од њих потичу тамошњи **Радовићи** и **Перовићи**. Тада се из Кути на Чеву (или Царевског дола) Озриниће код Никшића одселио Косо Радуловић од кога потичу **Косовићи**.

Радуловића има одсељених у Лозницу и Прокупље. Од Радуловића из Пјешиваца има одсељених у Реткоцер у Србији.

Радуловићи (3) у селу Милојевићима у Пјешивцима. Дијеле се на **Спице** и **Радуловиће – Гавриловиће**. Послије сукоба са Озринићима 1758. године Радуловићи се одсељавају из Башина Села. Поп Рајић Радуловић се досељава у Милојевиће. Његови потомци су Радуловићи – Спице. Једно предање каже да је поп Рајић нешто касније у Милојевиће довео свог брата. Ближе је истини друго предање да је у Милојевиће доселио Дамјан Симов са тројицом браће и од њих потичу Радуловићи – Гавриловићи. Радуловићима су Росандићи дали дио земље. Нека предања тврде да је прије доселио поп Рајић, док други тврде да се прије доселио Дамјан.

Славе Госпођиндан. Има их одсељених у Реткоцер у Србији. Род су им Радуловићи у Горњем Пољу код Никшића, као и у Штедиму код Никшића.

Радусиновићи (Радусини) су поријеклом Озринићи из Чева. У Буроње су доселили око 1670. године. Доселио је кнез Комнен Радусин са својим синовима и синовцем. Његова кћерка је била удата за кнеза Вукашина Драгојева Озринића.

Родоначелник Радусиновића је кнез Радусин који је, по предању, живио у доба Драгоја Озринића. Радусин и његови потомци живјели су у Прветама на Чеву. Неки Радусин се јавља међу приложницима Цетињском манастиру између 1596. и 1623. године. Данас Радусиновићи вјерују да је баш он њихов предак.

У Буроње се доселио Комнен Радусин са четири сина који су се звали: Вујадин, Милош, Мргуд и Петар. Неки Радусиновићи памте предање да се Комненов предак преселио у Момишиће у Зети, а касније се преселио у Буроње. Радусиновићи сматрају да се Комненов отац звао Раде, а да је Комнен имао синовца који се звао Никола, од којег потиче огранак Николићи. Радусиновићи се дијеле огранке: Вујадиновиће, Милошевиће, Мргудовиће, Петровиће и Николиће, али се сви презивају Радусиновићи.

У *Горском вијенцу* се помиње кнез Јанко (Борановић, Његош му не помиње презиме), као анахрона личност, јер је живио у доба војводе Драгоја Озринића, средином XVII вијека. Многи сматрају да је кнез Јанко Борановић отац кнеза Радусина. Кнез Јанко Борановић је живио у селу Добра Њива и упамћен је као добар човјек и племенски старјешина.

Из Буроња су од Радусина одсељени у Враку код Скадра: **Стајкићи** (презивају се по удовици Стаки чији је супруг убијен и освећен) и **Шабановићи**. Радусиновића има у Никшићу, Лукову, Спужу, Подгорици, Штитарици код Колашина,

³³⁸ Сава Радуловић, *Радуловићи из Кривошија*, Нови Сад 1980.

Ријечкој нахији и Зети; Смедереву, Крушевцу и другим крајевима Србије, Херцеговине, Босне. Од Радусиновића су и **Јовановићи** у околини Мојковца, **Којичићи** у Голубовцима у Зети и **Лукићи** код Крушевца. Радусиновићи сматрају са од њих има одсељених у Лику у другој половини или крајем XVII вијека. По предању, њихове старије сроднике је у Лику одвео Вук Мандушић, па се вратио назад. По овом предању могли би смо претпоставити да су Радусиновићи и Мандушићи били међусобно у ближем сродству него са осталим Озринићима, али се такав детаљ у предањима не памти. Радусиновићи славе Аранђеловдан.

Пасови: Комнен – Вујадин – Ђикан – Лако – Бућо – Перо – Васо.

Пасови: Комнен – Милош – Косо – Иван – Гаврило – Васо – поп Бошко – Милош – Миодраг.

Рађени (Рађеновићи) се помињу у Марковини уз Гиљене и у Загреди. По предању, око 1700. године убили су Вука Цаушевића (унук Николе Вучетина). Неки сматрају да су од ових Рађени у Босни.

Ракојевићи (1). Види Дурутовићи.

Ракојевићи (2) на Лукову потичу од једног од четири сина Пеја Дамјановића. Род су са Думнићима у Голији, Мусићима и Ђикановићима у Праги и Ораху, Ђоковићима у Јасенову Пољу и Годоровићима у Јасеновом Пољу.

Раонићи. О њима је речено у опису Вулаша.

Рогач (**Коснићи**) у Црквицама у Опутној Рудини. Потичу од Абрамовића – Радичевића са Вукова Пода код Јасиковица на Велестову. Андрија и брат му Вук Абрамовић са сином Мрђеном, одлазе у Никшић из којег одлазе у Корита код Гацка. Због убиства неког Турчина у Никшићу Турци ухвате Вука и сина му Мрђена. Вукова кћерка Анђелија (Анђа) се удала за Турчина и потурчила да би спасила оца и брата од турског ропства. Удала се за Алију, сина Мујка Црновршанина. Мрђен Вуков је имао синове: Ђура, Јевта и Лазара. Зову их и Коснићи. Рогачи кажу да им је предак Синан Поздеровић из Поздерова врта у Црној Гори. На Велестову у Вуковом Поду постоји Поздерова зграда. Има их одсељених у Никшић. Славе Аранђеловдан, прислужују Илиндан (Абрамовићи у Велестову прислужују Св. Пантелију).

Пасови: Вук – Мрђен – Ђуро – Врндо – Шпиро – Гајо (рођ. 1880. год.).

Рогошићи у Дајбабама и Митровићима у Зети су поријеклом из Чева. Својатају се са Ђукановићима и Колорогама. Сматра се да су дошли са Ђукановићима и да су један род. Славе Петковдан.

Росандићи и **Пајовићи** у Милојевићима у Пјешивцима. По предању предак им се доселио у првој половини XVII вијека из села Милате Команске у Команима. Даљом старином су из Заљућа у Чеву. Доселила су два брата, зидари, па се један настанио у Пјешивцима и од њега потичу Росандићи, а од другог су Милатовићи у селу Дабовићима у Вражегрмцима. По овом предању потичу од Радуловића из Комана. Од досељеног претка, Милоја, до 1920. године набрајали су 12 пасова.³³⁹ То би значило да су доселили у Пјешивце око 1620. године. У то доба Радуловићи из Комана нису постојали. Предак команских Радуловића, Радуле, је у Комане доселио око 1690. године, а његови синови и унуци се нису расељавали. Тако да је искључено да потичу од команских Радуловића.

Код Вука Рћанина дођу два брата. Један оде у Дабовиће, а други, Милоје, остане у најму код Вука. Вук је имао хрому кћер Росанду (Росну). Милоје згријеши са Росандом па ју ожени. Село у ком су живјели добије име Милојевићи, а потомци се прозову Росандићи.³⁴⁰

Друго предање каже да се предак Росандића није звао Милоје већ Стојан и био је од братства Сенића из Чева одакле је побјегао због крви.

³³⁹ Петар Шобајић, *Бјелопавлићи и Пјешивци*, Подгорица 1996.

³⁴⁰ Исто.

Треће предање каже да су браћа, сердар Милоје и Милат живјели у XVII вијеку у селу Мишке на Чеву. Када им убију оца они доселе у Пјешивце. Оца им је убио Драшко Поповић. По овом предању Милоје је могао бити рођен око 1635. године или касније.³⁴¹

Једно предање које се разликује од претходних. Росанда није била кћерка Вука Рђанина, већ је била сестра двојице браће који су одселили у Дабовиће у Бјелопавлићима, од којих потичу тамошњи Милатовићи. По овом предању Росанда се удала за Вука Рђанина и Росандићи су њихови потомци. Да је ово предање истинито потомци би се презивали по чувеном Вуку Рђанину, а не по његовој жени.

Два брата можда потичу од Радуловића из Башина Села. Послије рата 1660. године прешли су у Комане, а убрзо прелазе и насељавају се један у Пјешивце, а други у Бјелопавлиће. Овоме иде у прилог и чињеница да су Росандићи дали дио земље Радуловићима (Гавриловићима и Спицама) када су ови доселили у Милојевиће.

Славе Зачеће Св. Јована Крститеља. Један огранак Росандића су **Пајовићи**. Росандића има одсељених у Србију: Ваљево, Крагујевац, Реткоцер.

Пасови Пајовића: Милоје – Марко – Павле – Живко – **Пајо** – Завиша – Рња – Живко – Милан.

Роћени у Орашцу, Расови и Бијелој у Дробњаку и Бршном у Никшићкој Жупи. Из Кути у Чеву одселили су због крви, крајем XVII вијека. Прво су отишли под Дурмитор одакле пресељавају у Расову око 1710. године, двије куће, колико их је тада и било. Настанили су се на манастирску земљу. Од њих је једна удовица са дјецом одселила у Бршно код Никшића 1720. године. Од тих из Бршна је Милован Роћен који је доселио у Бијелу 1861. године. Једно предање каже да се у Бршно доселио Роћен по коме се презивају. Постоји и предање које каже да су Роћени потомци неког Додовића који је живио у XVIII вијеку и био слуга код неког Вушовића у Бршну.

У Расови су увијек били малобројни. Били су сиромашни и није им се дало да направе кућу. Остала је узречица: *Свеједно ти се мучити ка' Роћену око куће*. Најстарији предак кога памте је поп Никола који је живио у другој половини XVIII вијека. Поп Никола је имао сина Мијајла, а он је имао сина Мијата. Мијат и Мерцо Роћен пресељавају у Орашац 1861. године. Три куће Роћена прелазе у Глибаће у Затарју 1920. године, а у Пљевља 1926. године одсељава Живко. О Роћенима у Чеву нема предања. Од Роћена је у доба књаза Данила био чувен Милован Роћеновић који је у Дробњаку посјекао чувеног турског јунака Муја Тановића. Славе Аранђеловдан, прислужују Ђурђевдан.

Пасови Роћена у Дробњаку: поп Никола – Мијајло – Мијат (рођ. 1826. год.) – Бошко – Живко (рођ. 1896. год.).

Пасови Роћена у Бршну: Роћен – Јеремија – Раде – Шулe – Јован – Мићo – Иво – Срђа.

Рудићи у Бијелом Пољу, Равној Ријечи, Ракоњама, Припчићима, Реснику, Крушеву и Расову. Рудићи су у околину Бијелог Поља дошли највјероватније у другој половини XVIII вијека. Кажу да су презиме добили по рудинама, али не памте по којим. О свом поријеклу мало знају. Нису сигурни да ли су дошли из Никшићких Рудина или Куча. Неки сматрају да су од Озринића, а многи су увјерени да су из Пипера (у Пиперима има девет рудина). По једном предању Рудићи су род са Ружићима, али се ова братства не својатају нити знају појединости о сродству.³⁴² Оба братства славе исту славу као и многи Пипери.

По једном предању, девет предака Рудића је у Рудинама косило ливаду која се налазила у шуми. Турци их нападну, али се преци Рудића одбране. Одмах послје овог сукоба објесе косе о букву и оду. Каже се да су те косе у букви зарасле.

³⁴¹ Звонимир Мијушковић, *Племе Пјешивци, крајина Старе Црне Горе, братство Мијушковићи*, Београд 1984.

³⁴² Петар Рудић, *Рудићи из околине Бијелог Поља*, Бијело Поље 1966.

Предак Рудића је био рањен. Рођаци или браћа су га оставили у шуми и прекрили грањем и лишћем мислећи да је мртав. У шуми су га нашли турски ловци. Турци су га излијечили и примили за свог чипчију. Настанио се на земљи Каљића из Лијеске код села Томашева (раније Шаховићи). Постоји и верзија предања која каже да су претка Рудића Турци нашли у Ропушици на Бјеласици. За остале његове рођаке каже се да су одселили у Босну.³⁴³

Друго предање каже да су три брата због крви побјегла из Никшићких Рудина. Настанили су се у Лијеску код Каљића. Из неког разлога Каљићи одлуче да побију браћу и нападну их док су ови косили ливаду. Браћа се одбране. Један је био рањен у ногу и остављен је у шуми прекривен лишћем. Нашли су га ловци и излијечили. Остала два брата оду у Босну.³⁴⁴ Рудића има у Босни, Далмацији, Кордуну, Суботици и многим другим мјестима, али највјероватније нису сви истог поријекла. Када су Рудићи отишли од Каљића из Лијеске дошли су код Бајрамспахића у Ракоње из којих су се касније расељавали у друга села.

Преци Рудића су могли живјети на Чеву. Требјешани се разруе први пут 1711. године и оду на Чево. Тамо су били тридесет година. Када су се 1741. године враћали на своја имања могли су повести своје пријатеље, претке Рудића са собом. Пошто није било слободних имања у Требјеси могли су им дати имање у Рудинама гдје су били катуни и пашњаци Требјешана, гдје у то вријеме није било стално насељених становника. За вријеме друге разуре 1789. године Требешани заувјек одлазе из Требјесе, а њихова имања преузимају Турци. Тада су и преци Рудића вјероватно морали отићи из Рудина. Славе Аранђеловдан.

Сарићи – Ћулаице³⁴⁵ у Велимљу, Тупанима и Сомини, у Бањанима су доселили из Велестова. У Велестову је очувано предање да је Сариће око 1705. године отјерао Вук Мићуновић. Сарићи су род са Шутовићима, Иковићима и Кртолицама из Црквица у Опутној Рудини. Славе Аранђеловдан, а прислужују Св. Илију. Вјероватно су Сарићи велестовски старинци. Озринићи у Велестову славе Аранђеловдан, а прислужују Св. Пантелију. Св. Илију прислужују Озринићи у Чеву. Могуће је да су Озринићи присилили старинце да славе исту славу као и они. То је била редовна појава у многим племенима, а разлог је да би се смањили трошкови у вријеме славе.

Пасови: Вујадин Сарић (живио око 1750. год.) – Окица – Милутин – Ристо – Мирко – Мишо – Божо.

Симеуновићи (Пренгаши). У селу Ковачи у околини Сарајева живе Симеуновићи. Досељени су средином XIX вијека из Чева. Доселили су браћа Крсто и Стеван. Презивали су се Пренгаши. Симеуновићи су прозвани по баби Симеуни. Славе Аранђеловдан.

Симоновићи су некада живјели у Кутима и Мишкама. Из Кути су их протјерали Ђукановићи и Николићи.

Сјеверовићи су живјели у Сјеверову Селу. Послије пораза од Озринића, 1660. године, одселили су, а одвео их је њихов старјешина Вук Сјеверовић. Славили су Малу Госпојину, а прислуживали Јовањдан.

Сјеверовићи су се највјероватније преселили у Бандиће. У мају 1692. године у турском нападу на Комане погинуо је Вукосав Сјеверушин са породицом. Могуће је да је Вукосав Сјеверушин – Вук Сјеверовић који је одселио из Доњег Краја 1660. године. У Бандићима се памти и име Османа Сјеверовића, који није био муслиман. Ова породица се одселила у Подгорицу средином XIX вијека. У Подгорици су се потурчили. Муслимана Сјеверовића је у Подгорици било између два свјетска рата. У селу Кутима у Боки живе Сеферовићи – звани Северовићи који су досељени из Куча.

³⁴³ Петар Рудић, *Рудићи из околине Бијелог Поља*, Бијело Поље 1966.

³⁴⁴ Исто.

³⁴⁵ У литератури се може наћи да пише: Ћулајице, Ћалаице, Ћулалице.

Спасојевићи (1) на Тупану у Бањанима досељени су из Марковине. Доселио им се предак Бошко. Дошао је са гулама у рукама и уселио се у кућу неког Комненовића који је некуд одселио. Андрија Лубурић је забиљежио да потичу од Спасоја Вукотина који је доселио из Марковине 1848. године. Славе Аранђеловдан, а прислужују Св. Пантелију. Ову славу су усвојили од Ераковића када су доселили у Бањане.

Спасојевићи (2) у Лукову потичу од Спасоја Османова Милошевића Вујовића.

Спахићи (Спаићи, Спајићи) су некада живјели у Црмници, а имали су имања и у данашњој Ријечкој нахији. Могуће је да су Спаићи – Спахићи исти род са Вујовићима Спахијама из Трнова у Љуботиња. Вујовићи славе Аранђеловдан, а њима сродни Лекићи у Комарну и Лалићи у Лимљанима славе Илиндан и прислужују Св. Јована. На Скадарском језеру на сјеверозападној страни, данас у Ријечкој нахији, налази се Спахића Луг. Не зна се зашто су отишли из Црмнице. Из Црмнице су се одселили у Љешкопоље код Подгорице. Не зна се колико су времена ту провели. Преко Комана су одселили у Доњи Крај и Башино Село који су тада припадали Цуцама. Ове крајеве је опустошила куга 1608. године. Нова братства су се досељавала на ненасељену земљу. Турци су напали и попалили сусједно Чево 1612. године, а ни околни крајеви нису били поштеђени. Из ових разлога може се претпоставити да је досељење Спаића у Доњи крај и Башино Село било око 1620. године. Није се доселио један човек већ више њих. Ови Спаићи вјероватно нису у сродству са Спаићима који се помињу у Кучима, а сигурно нису у сродству са Спаићима из Жупе Никшићке. Некада су се вјероватно звали Спахићи (или је то погрешан изговор), а данас се зову Спаићи (у Зупцима и другдје, презивају се и Спаић и Спајић). Славе Св. Јована. Прислуживали су Великој Госпојину.

Спаићи су живјели у Мажном Долу и Башином Селу као и у селима Грещца и Трњине. У Мажном Долу су Спаићи изградили цркву Светог Јована.

Спаићи су живјели у Доњем Крају, Башином Селу и Мажном Долу до 1660. године. Тада су се нашли на страни војвода Николића који су поражени у сукобу међу Цуцама. Спаиће и остале Доњокрајце су поразили и протјерали Озринићи који су ове територије прикључили својој племенској земљи. Већина Спаића се тада одселила у Зупце код Требиња. Ту су основали село Граб. Можда су од њих Рајчевићи из Полица код Требиња. Мали број, Асан Вуков Спаић и можда још пар њих су се одселили у село Граб у Цуцама одакле су их касније потиснули Грабљани. Тада преостали Спаићи одлазе у села Ровине и Трешњево. Потомци Асана Вукова су били комшије Никца од Ровина. Када су Турци убили Никца (у његовој шездесетој години), 1755. године, отјерали су његове овце и однијели његову главу. У тренуцима борбе Никца са Турцима у близини су била три брата Спаића који нису притекли Никцу у помоћ, већ су све то само посматрали. Никац од Ровина је један од највећих црногорских јунака. На његовој сахрани народ се разбјеснио и стотине људи појурили су да побију Спаиће који су једва успјели да некако побјегну. Цуце су им одузели сву имовину и стоку. Тада су Спаићи потпуно протјерани из Цуца.

Андрија Лубурић је забиљежио да су живјели у Гацку. Неки Спаићи тврде да су живјели у Гацку и да су одатле доселили у Зупце, а да у Цуцама нису живјели никада. Ови Спајићи из Гацка су поријеклом од Неноја који је био чевски старинац. Од Спаића су Шаговновићи коко Билеће и Мостара.³⁴⁶ Род су им и Раичевићи у Полицама код Требиња.

Обрен Ђурић пише да су Спаићи старином из Роваца у Црној Гори одакле су дошли око 1770. године.³⁴⁷ Ово је грешка. Нису из Роваца већ из Ровина (у Цуцама).

³⁴⁶ Обрад Самарџић, *Поријекло Самарџића и осталих братстава рода Орловића*, Невесиње 2000.

³⁴⁷ Левто Дедијер, *Херцеговина* и Обрен Ђурић – Козић, *Шума, Површ и Зупци у Херцеговини*, Требиње 2001.

Што се године тиче, ради се о времену када су Асановићи доселили из Ровина пошто су протјерани послје убиства Никца од Ровина. Већина Спаића се у Зупце доселила много раније.

Стојановићи (Гардашевићи). Види Ђуровићи.

Суботићи у Леденицама над Рисном су доселили 1650. године. По првом предању дошли су из Чева, а друго предање помиње да су дошли из Врбе код Гацка. Најбројније су братство у Леденицама. Има их у Рисну, Котору, Перасту и из Рисна одсељених у Брчеле у Црмници. Овом братству нису род Вујачићи – Суботићи у Кутима код Херцег Новог. Славе Св. Илију, прислужују Св. Николу.

Тадићи у Шипачну потичу од Тадије Голуба Матијашева Вујовића из Ожеговица. Огранак су Голубовића. Не треба их мијешати са Тадићима у Горњем Пољу који су досељен из Пиве.

Тодоровићи (1) у Потприсојима и Доњим Брезнима у Пиви. Види Дурутовићи.

Тодоровићи (2) у селу Дуги код Шипачна (засеоци: Тиса и Дубово Брдо) у Горњем Пољу код Никшића су досељени из Марковине. Једни потичу од Мојаша, сина Грујице Вукашинова Тодоровића (Вукашин је син Станка Тодорова, а по Тодору се презивају). Други потичу од Јована, сина Филипа Маркова Тодоровића. Њихових потомака има исељених у Никшић, Цетиње, Бар, Београд, Врбас и другдје. Славе Аранђеловдан, прислужују Спасовдан.

Тодоровићи (3). Поријеклом су од Станојице Дамјановића из Крижева Дола у Чеву. Род су са Думнићима у Голији, Ђикановићима у Праги и Ораку, Ђоковићима у Јасенову Пољу, Мусићима у Праги и Ракојевићима на Лукову. Тодоровићи су се из Никшића преселили на Крстац и у Заљутницу у Голији око 1790. године. Око 1830. године сукобили су се са Канкарашима и Елецима. Тада су Елеци убили Сима и Илију Тодоровића. Послје овог сукоба Тодоровићи су одселили у Мокро и настанили се на земљу Мука Љуце, гдје су остали 3–4 године. Из Мокрог досељавају у Јасеново Поље. Има их и у Ораку, Растовцу и Видровану (Горње Поље). Има их одсељених у Никшић, Подгорицу, Београд, Колашин, Бар, Зрењанин, Њемачку.

Тодоровићи на Виру и у Растовцу (Горње Поље) потичу од Тодоровића са Ораха у Горњем Пољу. У Горње Поље је послје Балканских ратова доселио Перко Тодоровић, повратник из Америке. Између два рата је доселио и Аћим Тодоровић. Славе Аранђеловдан.

Пасови Тодоровића 1: Станојица – Тодор – Бошко – Милутин – Павле – Сава – Милош.

Пасови Тодоровића 2: Станојица – Тодор – Бошко – Симеун – Грујица – Анђелко.

Тољићи. Кад је Озро дошао у Чево Тољићи су били најмоћнија породица и владали су читавим крајем. Живјели су испод брда Гргуљ. На Видаковој Љути је некада била кула Тољића. Као глава ове породице помиње се Тољ. Озро је оженио Тољову кћерку и добио нешто земље. Слава Тољића је Аћимовдан. Исту славу су славили и господари Оногшта Угреновићи. Прислужују Савиндан и Оцеве. Могуће је да су Тољићи истог поријекла као и Угреновићи.

Кад су Озрови синови одрасли и ојачали отели су земљу својим ујацима Тољићима, а касније је то потврдила и Јелена Балшић, што сам раније објаснио. Тољићи су тада (око 1421. год.³⁴⁸) отишли из Чева у Пјешивце и вјероватно су они основали село Тољиће (Толиће). Касније одсељавају у Горње Поље код Никшића.

Потомци Тољића у Горњем Пољу су: **Тољићи**, **Бабићи** и **Пиљевићи**. За **Вујичиће** у Горњем Пољу се тврди да су огранак Тољића, а они сами тврде да су

³⁴⁸ Андрија Лубурић сматра да су се Тољићи доселили у Горње Поље 1360. године, али је ово досељавање морало бити много касније. Краљица Јелена Анжујска је живјела у Зети у периоду од 1280–1314. године, а Јелена Балшић је живјела у Зети од 1386–1443. године.

огранак Угреновића. Вујица Тољић је имао четири сина. Огранак **Марковићи** је изумро. Од Тољића (Бабића) су и **Радојевићи** у Мокром у Дробњаку. У Дробњаку је некад било неких Тољевића, али су некуда одселили. Од Тољића су и **Радосављевићи** у околини Ниша. Тољића има и у Билећким Рудинама и у другим крајевима Херцеговине.

У Толићима у Пјешивцима су послје одласка Тољића живјели **Капешаћи** које су ту затекли досељеници у Пјешивце. Капешаћи су касније одселили у Дробњак. Неки и ово братство сматрају огранком Тољића, али за то нема јаких доказа.

У селу Толићи код Мионице (Ваљево) живе братства која по предању потичу од Толића који су доселили из Никшићке Жупе почетком XVIII вијека. Доселило је пет кућа. Славе Св. Луку, што је слава Никшића. То су братства: Василијевићи, Гошнићи, Јазаревићи, Јовановићи, Качаревићи, Рафајловићи, Николићи, Нешковићи, Сретеновићи и Трифуновићи. Није јасно да ли су Никшићи или су Тољићи.

Требјешани. Види Лопушине.

Туковићи. Види Радовићи (Глушац, Макун).

Ћетковићи у Матагужима у Зети тврде да су поријеклом из Чева и да потичу од тамошњих Вукотића. Својатају се са Вукотићима у Гостиљу. Вукотићи нису имали обичај да мијењају презиме тако да није сигурно да проистичу из овог братства. Ћетковићи се својатају и са Ненезићима у Подгорици, а они потичу од Ненезића из Велестова. Вукотићи и Ненезићи су истог поријекла, а тешко је утврдити којем племенском огранку Озринића су ближи Ћетковићи. У Велестову се неки Ћетковићи помињу до 1780. године, уз Малетиће. Помиње се је Пејо Ћетковић. Нисам могао утврдити да ли Ћетковићи из Матагужа потичу од ових велестовских Ћетковића. Славе Аранђеловдан.

Ћопци су некада живјели у Војинићима. Увијек су били малобројни. Нестало их је 1862. године.³⁴⁹

Филиповићи у Топлици у Србији. Филип Петров Мићуновић је живио на Буску у Горњим Тречмама. У то вријеме је у сусједним Бањанима племенски капетан био Ћетко Пејов Ераковић. Из неког разлога Филип одлучи да убије Ћетка Пејова. Чекао је у засједи али му се није указала прилика, па је запалио Ћеткова сијена. Пожар је захватио и шталу и кућу. Није се сазнало ко је подметнуо пожар. Када се Филип оженио повјерио је жени да је он запалио сијена и кућу Ћетку Пејову. Једном приликом опали шамар жени а она припријети да ће рећи ко је подметнуо пожар Ћетку Пејову. Ово неко чује па Ћетко сазна ко му је запалио имовину. Тада Филип побјегне у Србију, у Топлицу. Потомци му се презивају Филиповићи.

Цаушевићи у Слатини, Горици и Поткрају у Бјелопавлићима. Побјегли су због крви из Велестова у Подгорицу у доба Лазара Пецирепа. Из Подгорице прелазе у Мартиниће, а онда у Слатину. Има их одсељених у Улцињ и Никшић.

Црногорци у Горњим и Доњим Казанцима у Голији су доселили из Чева и по предању потичу од Озринића. Дошли су 1820. године. Дијеле се на три огранка (Црногорци, Трипковићи и Симовићи). Има их одсељених у Херцег Нови, Мостар и другдје. Славе Аранђеловдан.

Чаприћи. Види Миљанићи.

Чејовићи. У Зети су давно досељени Чејовићи из Чева. Нису у сродству са Чејовићима (Радоњићи и Прелевићи) који су досељени из Куча. Око 1900. године била их је само једна кућа у Зети.

Чоловићи (из села Раст код Невесиња). Види Миљанићи.

Цулумиде су некада живјели у Велестову (Барјамовици). О њима се не зна ништа.

³⁴⁹ Ђорђе Вукотић Чевски, *Племя Озринићи или Чевљани*, Београд 1998.

Шаловрње. Види Поповићи – Калуђеровићи. Небојша Драшковић³⁵⁰ наводи да су најстарији становници Заљућа и Доњег Краја у средњем вијеку, прије досељавања Озринића, били Шпањи или Шоловерне. О њима нема много података.

Шапурићи у Горњим и Доњим Црквицама у Опутним Рудинама. По предању су из Кута у Чеву. Раније су се презивали Гојковићи. Род су са Гојковићима у Горњем Пољу, Никшићу и Никшићким Рудинама. Четири брата су због крви отишли из Кути. Један од браће отишао је у Боку, а Петар, Илија и Мргуд одлазе у Никшић. Од Петра и Илије су Гојковићи. Јован Илијин и стриц му Мргуд пресељавају Орах у Горњем Пољу 1807. године. Нешто касније Мргуд Гојковић из Горњег Поља прелази у Црквице. Мргуд је имао синове: Лазара који се настанио у Горње Црквице и Гојка који се настанио у Доње Црквице. Лазар Мргудов је имао синове: Илију, Ђура и Шћепана. Гојко Мргудов је имао синове: Милоша, Пеја званог Врндо, Тома и Тодора. Шапурићима су их назвали Турци, јер је неко од Гојковића ходао бос по снијегу па је неки Турчин рекао *Ено га онај са шапама*.³⁵¹ Род су им Гојковићи у Орачу у Горњем Пољу и Никшићу. Славе Аранђеловдан, прислужују Илиндан.

Пасови: Вукосав – Мргуд – Лазар – Ђуро – Васо – Ратко.

Шаровићи су у Прагу у Горњем Пољу код Никшића доселили из Ораха. Старином су из Велестова и потомци су Живка Матијашева Вујовића. Потичу од Тодора Живкова. Род су са Матијашевићима и Ђешњићима. Већина их је одселила у Никшић. Славе Аранђеловдан, прислужују Тројичиндан.

Шиљак (Шиљци) у околини Пљеваља. Раније су живјели у Блишкову у Потарју. Зна се да је Шиљака некада било и код манастира Добриловине, одакле су последије његовог рушења побјегли у Комине.³⁵² Шиљци потичу од Рабреновића из Поља мојковачких. Род су са Поповићима (Рабреновићима) код Берана. Према једној верзији Шиљци су огранак Поповића из Берана. Шиљци славе Аранђеловдан.

Шиљеговићи у Кутима у Боки су дошли из Марковине 1687. године. Дошао је Марко Шиљеговић. Раније су се звали Николићи. Славе Митровдан.

Штукеља Шћепан, кнез. Шћепан Штукеља постао је голијски кнез последије одласка Лазара Пецирепа у Велестово. Био је ускок. Дошао је из Марковине због крви. Доселио је 50 година последије одласка Лазара Пецирепа из Голије. Штукеља је био истог поријекла као и Јововићи из Марковине. По причању Милете Вишњића прозвао се Штукеља по доласку у Голију. Био је висок и црномањаст и по љепоти се издвајао од осталих људи. У Голији је био кнез у вријеме владике Саве и Шћепана Малог. Оженио је Анђелију Жеравицу. Она је била кћерка неког Жеравице из Орлине, који је био поријеклом Чевљанин, а давно се одселио (или његови преци) из Чева у Голију. Ови Жеравице су некуд одселили и из Голије.

Шћепан је трговао стоком у Приморју. Сазидео је кућу на Главици. На мјесту Штукељине куле 1924. године Голијани су саградили основну школу.

Хајдар (Ајдар-бег) Мушовић је хтио Шћепанову кћерку Видосаву за жену. Њу је раније испросио Рајко³⁵³ Велестовац. Рајко са 30 Чевљана, Велестоваца, Марковљана и Цуца, ноћу дође у Голију. Хајдар Мушовић је са 50 сватова дошао из Никшића код Штукеље. Турци су се у кући напили. Када је пала ноћ Рајко, Штукеља и Велестовци нападну Турке и побију их пушкама и ножевима. Рајко је побио 50 сватова и несудјеног младожењу. Штукеља са породицом побјегне у Велестово гдје је наставио да живи, а своју кћерку дао је Рајку за жену.

Шувајло из околине Сарајева у Босни. Потичу од Дамјановића са Чева. Према предању које су сачували, два брата због сукоба са Турцима одлазе из околине

³⁵⁰ Небојша Драшковић, *Чевско Заљуће и Доњи крај села у племену Озринићи*, Београд 1999.

³⁵¹ Косто Радов Перућица, *Опутна Рудина*, Београд 1989.

³⁵² Петар Пејовић, *Озринићи – племе старе Црне Горе*, Београд 2004.

³⁵³ Марко Вујачић забиљежио је да се Велестовац звао Рајко док се у неким предањима помиње као Раде Велестовац.

Никшића око 1800. године. Један је отишао у Херцеговину. Други, Илија Дамјановић, одлази у околину Сарајева. Славе Аранђеловдан.

Шутовићи у Црквицама у Опутним Рудинама су поријеклом Брешкодољци из Велестова. Потичу од Ћалаица. Њихов предак Милић Ћалаица је из Велестова (Чево) отишао у Никшић. У Корита је дошао око 1742. године. Милићев потомак је Шуто по коме се презивају. Он је имао синове: Мијајла, Тривка, Илију (није имао потомке) и Рада. Од Рада потичу Шутовићи у Бијелом Пољу и Бијелићи у Беранама. Род су са Иковићима, Кртолицама и Сарићима из Бањана. Шутовића има одсељених у Банат. Један огранак Шутовића задржао је старо презиме **Ћалаица**. Славе Аранђеловдан, прислужују Илиндан.

Пасови: Милић – Вујадин – Живо (Мирко) – **Шуто** – Тривко – Симо – Аким – Радомир – Драган.

О з р и н и ћ и к о д Н и к ш и ћ а

У другој половини или крајем XVI вијека на Чеву је дошло до сукоба Озринића са чевским старинцима. Овај сукоб се десио највјероватније 1589. или 1590. године. Озринићи су имали три погинула, а чевски старинци четрнаест. Ипак су се Озринићи морали повући. Повукли су се у Градину у Цуцама.

Тада се дванаест кућа Озринића склонило у околину Оногошта код војводе Грдана Никшића. Он их је населио у Подгорје и Магниће и дао им је Крново за планину. Са њим су Озринићи ратовали против Турака.

Након седамнаест година од бјекства се Чева, 1606. или 1607. године, дио Озринића, седам домова, се врате на Чево, а пет домова остане у Подгорју. Озринићи опет дођу у сукоб са чевским старинцима. Озринићима у помоћ дођу рођаци из Никшића са људима војводе Грдана и на Ластви поразе чевске старинце.

Једно предање каже да је војвода Грдан уговорио састанак старинаца са Озринићима на Ластви. Требало је да преговарају о измирењу. На састанак је је требало да дођу по 24 човјека са сваке стране. На састанку се Озринићи опет посвађају са старинцима и дође до сукоба у коме Озринићи побију 24 присутна старинца. Могуће је да су у покољу старинаца учествовали и људи војводе Грдана.

Пошто су најугледнији чевски старинци побијени, остали се нису могли супротставити Озринићима, који су могли неометани да се врате на своја имања. Тада се седам кућа одсељених Озринића врати на Чево, а пет кућа и даље остане у Подгорју (Озринићима) код Никшића. Ове двије групе Озринића су касније измијењале имања.

Озринићи код Никшића од тада живе уз Никшиће и у заједници са њима и нису у вези са матицом племена у Чеву. Али и до данашњих дана истичу да су Озринићи, сматрају се једном цјелином са осталим Озринићима и тиме се поносе. Од 1619. године званично постоји насеље Озринићи код Никшића. Помиње се податак да је село Озриниће тада основао Радосав, син попа Петра.

Од пет кућа у Озринићима, чији је старјешина био кнез Радуле, у старом насељу Подгорје, развила су се бројна мања и већа братства: **Николићи** (и од њих одсељени **Ојданићи**, односно **Будалићи** у Прерацима код Билеће, **Субашићи**, **Роснићи**, **Танталовићи**, **Вукановићи** и **Васковићи**), **Брајичићи** (и од њих **Мијатовићи** у Ужицу), **Варајићи**, **Ђукићи**, **Лалатовићи** (и од њих **Чизмовићи**, **Гајовићи** и у Србију одсељени **Кушлаковићи**), **Раичевићи** (и од њих **Мирковићи** у Дробњаку), **Ројевићи**, **Ћетковићи** (Били су разурени и живјели су у Горњој Морачи од 1829–1836. године), **Штурановићи** (и од њих **Ђираковићи**).

До средине XVIII вијека славили су Аранђеловдан. Једном приликом им изгину кирајције када су ишли у Котор по пиће за славу па су промијенили славу и сва

братства Озринића у овом крају славе Малу Госпојину (Рождество Пресвете Богородице), а прислужују Св. Илију.

Од ових братстава има много иселиених у Босну и Србију. Од њих је било доста истакнутих личности, народних вођа и познатих четовођа. Од Николића је била Јегда, мајка Вука Караџића.

Сва ова братства раније су се звала Озринићима. По њима је овај крај, некадашње Подгорје, добио име Озринићи. Село Озринићи дијели се на Растиће, Средократине, Горњи Крај, Магниће и Турјачу. У Подгорју су некада били зимовници Требјешана, а касније су овај крај држали Мушовићи, за које се зна да су били аге Зорићима и Штурановићима. Село Озринићи горело је више пута, а посебно у рату 1862. године.

Кнежевство у Озринићима држали су потомци кнеза Радула, прво Брајичићи, па Николићи. Кажу да је кнез Радуле учествовао на скупу главара у Морачи 1608. године. Николићи памте предање по коме су некада живјели у Шипачном код Гацка, па у Шипачном код Никшића, па су се одатле доселили у Озриниће код Никшића. Вук Николић (око 1650–1704) се помиње око 1680. године. Био је познат главар и предводио је дио Никшића у Морејском рату 1684–1699. године. Убио га је на мегдану Иван Чупић из Дробњака 1704. године.

Пасови Николића Којадиновића: кнез Радуле – Никола – Којадин – Васко – Аћим – Голуб – Милета – Јевто (живио у другој половини XIX вијека).

Пасови Николића Вуковића: кнез Радуле – Никола – Вук – Андрија – Сава – Јован – Станиша – Тодор.

Ако узмемо у обзир вријеме када су живјели кнез Радуле и његов потомак Вук Николић можемо да примјетимо да у набројаним пасовима фали један пас. Никола је био унук кнеза Радула, а не син.

Нешто касније су из Чева доселили Косовићи, Вукотићи, Дамјановићи и др. Послије 1945. године досељавају Вукотићи, Ђукановићи и многи други...

Косовићи. По једном предању Вукотића, Косовићи потичу од сина Вукашина Драгојева који се звао Војин и који је имао надимак Косо. Вукашин Драгојев је имао осам синова и друга предања не памте Војина или Коса. Косовићи су живјели у Брамиловцу у Мишкама до почетка XIX вијека, када су одселили у Никшић. Једна кућа Косовића је остала у Мишкама до XX вијека и у Никшић су одселили послвије Првог свјетског рата.³⁵⁴ Постоји и друго предање које каже да Косовићи потичу од Вукоте Вукашинова. Вукота је са првом женом имао сина који је имао надимак Кос и од њега потичу Косовићи.

Косовићи у Озринићима код Никшића кажу да потичу од Вукашина Драгојевића. Њихов предак Мирко Косов Вукашиновић је из Чева, са синовима: Јоком, Радом, Новом, Николом и Ивом, пребјегао у Никшић око 1822. године. Нешто касније их је Бећи Мараш населио на своју земљу у Озринићима код Никшића. Никола (Мирков) Косов је 1858. године одселио у Бијељину. Раде (Мирков) Косов је био чувен јунак и истакао се у Вукаловићевом устанку. Ако је Мирко био син родоначелника Коса, онда Косо не може бити брат или син Вукоте Вукашинова јер је у том случају живио један вијек касније. Славе Аранђеловдан.³⁵⁵

Андрија Лубурић је забиљежио да су у Магнићима у Озринићима почетком XX вијека биле двије куће Косовића од Камерића. Ту су доселили почетком XIX вијека. На Чеву су их звали Матаругама. Неки сматрају да су на Чево доселили из Залаза на Његушима. Водећа братства на Његушима су братства која су настањена на Залазу и Врби, а која нису истог поријекла као и они, називали Матаругама. У другој половини

³⁵⁴ По казивању Вукотића са Чева.

³⁵⁵ Петар Пејовић, *Озринићи – племе старе Црне Горе*, Београд 2004.

XIX вијека на Чеву је живио чувени гуслар Мато Камерић који је био из братства Вукотића – Татара.

Слиједеће предање каже да потичу од Радуловића који су једно вријеме живјели у Кутима на Чеву. По овом предању род су са Радуловићима и Бојанићима који су некада живјели у Башином Селу. Радуловићи су се раселили из Башина Села 1758. године. Тада се из Кути и Царевског дола неки Радуловћи одсељавају у Бајице, а неки у Никшић.

Пасови: Мирко Косов – Раде – Милан – Живко.

А у Озринићима код Никшића живе и братства другог поријекла:

Копривице из Бањана и њихови огранци; **Головићи**, **Зајовићи**, **Јањушевићи**, **Јелићи** и **Павићи**. Ова братства славе Светог Николу.

Вујковићи су досељени из Куча. За Вујковиће Ђорђе Вукотић³⁵⁶ наводи да су род са осталим братствима Озринића у Озринићима код Никшића. Вујковићи су род са Јованићима, Ђоројевићима и Симанићима у Горњем Пољу код Никшића; и Трошевићима и Несиреновићима у Бршну у Жупи Никшићкој. За Несиреновиће Ђорђе Вукотић каже да су се раније звали Влашићи. Вујковићи имају катуне на Крнову и тамо су проводили доста времена. Ова братства су раније славила Св. Николу. Славе Аранђеловдан, а прислужују Св. Николу.

Зорићи и од њих **Широјевићи** досељени су из Приморја. И за њих Ђорђе Вукотић тврди да су Чевљани из Озринића. Преселили су се ближе Никшићу. Од Зорића су у Србију одсељени Радовановићи. Славе Томиндан, а прислужују Св. Илију.

Вулановићи су доселили из Пјешиваца. **Мирјачићи** (Никшићи) су доселили из Бршна. **Митровићи** (Никшићи) су доселили из Ливеровића у Жупи. Братство **Орман** су од Гиљена, досељени из Марковине и славе Светог Николу. **Савићи** су доселили из Требјесе. **Симоновићи** су досељени из Куча. **Чворовићи** (Никшићи) су доселили из Заграде у Жупи. **Ковачевићи** досељени из Херцеговине славе Ђурђевдан.

Потурчењаци

Аматбашићи у Љешкопољу су из Марковине.

Ожеговићи. По имену би се могло закључити да су из Ожеговица на Чеву. Било их је на Тјентишту код Фоче. Има их по Босни и Хрватској.

Покрклићи у Подгорици досељени су из Велестова.

Пушевићи. Андрија Лубурић је забиљежио да потичу од Вукотића. На другом мјесту је забиљежио да не потичу од Вукотића већ су им близак род. Ускочили су у Никшић и прешли на ислам. У Никшићу су прозвани Пушевићима. Послије рата 1878. године одселили су у Турску. Могуће је да се дио Пушевића одселио у околину Фоче. Ђорђе Вукотић наводи да се дио ових Пушевића покрестио и настанио у Србији. Не треба их мијешати са Пушоњама у Рашкој области који су такође поријеклом са Чева и род са Вукотићима.

Радичевићи. Неколико Радичевића је прешло у Комане и примило ислам. Из Комана су их протјерали Велестовци и Бандићи. Не зна се куда су отишли.

Ђоројевићи у Сјеници. Претпоставља се да су из Чева јер у Чеву има топоним Ђоројевић гомила (мислим да ова претпоставка нема основа).

Хебиби у Церници, Меданићима и Равни код Гацка имају предање да су доселили из Турске, преко Боке. Имају и друго предање, које каже да су старином Вукотићи из Црне Горе и потичу од црногорског племена Вукотића. Највјероватније потичу од Вукотића из Боке, а не из Чева.

Џулуповићи. Из Чева су ускочили у Оногшт послје 1711. године. Потурчили су се. Презиме су им дали никшићки муслимани. Не зна се од које су

³⁵⁶ Ђорђе Вукотић Чевски, *Племя Озринићи или Чевљани*, Београд 1998.

породице поријеклом. Били су окрутни зулумћари и упамћени су по злу. Побјегли су у Турску послје 1878. године. За њих друго предање каже да су били у сродству са потурченим братствима Рамадановић, Гледић и Руњевић, које је из Теклића довео Чолак Арслан, син имама џамије у Теклићима, Ибрахим-аге.

Шабановићи у Левер Тари потичу из Чева. Тврде да су од братства Мркоњића (?), Мрковића (?) или Ђукановића. Из Чева је око 1800. године због крвне освете побјегао Јован и прешао на ислам. Настанио се у Зглавак на Косаници. Дошао је послје Авдовића. По другој верзији дошао је Јованов син Шабан. Шабан је имао синове: Мехмеда, Реца и Османа (Осман је имао сина Хрњицу). Шабановићи памте претке од Халила рођеног 1815. године. Његов је син Рустем (Хрустем) чији су синови: Хамид, Алија и Абид.

Гаврило Вукотић се завадио са Загарчанима око водопоја и убио је двојицу Ђуровића. Са три сина побјегао је у Никшић. Из Никшића одлази у село Меданиће код Гацка. Ту су му се синови потурчили.

Још нека братства

Аутори који врше истраживања о поријеклу, у вези са Озринићима, у Чевљане убрајају сва братства која славе Аранђеловдан. Сама слава не мора да значи заједничко поријекло.

Тако Ђорђе Вукотић у Чевљане убраја и **Тасовце** код Требиња иако за њих Штекојевићи у Пјешивцима тврде да су њихов огранак.

Мијачи. За **Мијачевиће** (славе Шћепандан) Ђорђе Вукотић каже да су одселили у XV или XVI вијеку у Фатницу у Билећким Рудинама. Од њих су настала братства **Первани** и **Голубићи**. Неки од њих су прешли на ислам.

Скоруповићи у Невесињу старином су из Чева. Нису од Драгојевића, Гардашевића, ни Цаушевића. Славе Аранђеловдан.

Из Трњина у Цуцама су од Озринића побјегли Ратко и Милоје, чији су потомци **Ратковићи** и **Милојевићи** у Зупцима код Требиња. Славе Ђурђевдан.

У Трњинама у Цуцама су некада живјела братства: Бијелићи (могуће да их је поморила куга 1608. год.), Беретине (Беретићи), Боројевићи, Црногорци, Ратковићи, Видаковићи. Највјероватније да су ова братства протјерана из Трњина и Доњег Краја послје сукоба са Озринићима 1660. године.

Влашићи. Помиње се да су некада у Чеву живјели неки Влашићи. Помиње се Радуле Влашић. Предање каже да се старјешина катунских влаха звао Радуле Влах. Био је силан јунак, љетовао је на Цетињу, а зимовао у приморју, у Боки и Будви. Кад је Иван Црнојевић морао да се пред Турцима повуче на Цетиње требало је да претходно отјера влахе. Послао је једног Зећанина из Грла, са тридесет људи, на Цетиње. Влах Радуле је тада био у приморју. Када се враћао на Цетиње, о Ђурђевдану, људи Ивана Црнојевића га сачекају у засједи, под Бјелошким Соколом. Влах Радуле и његова пратња били су побијени. Остали власи су се послје овог догађаја некуда одселили. Тако се Иван Црнојевић око 1480. године населио на Цетиње.

Ђорђе Вукотић³⁵⁷ сматра да су Влашићи јако давно из Чева преселили у Никшић и да су живјели су у Кутима у Жупи Никшићкој под именом **Несиреновићи**. Нестало их је у XVIII вијеку. У предањима, из тог доба памте се Милош Влашић Несиреновић и Тешан Несиреновић. Од других Влашића су **Јованићи** у Горњем Пољу и њихови огранци **Трошевићи** у Бршну и **Јаковљевићи** у Кутима у Жупи Никшићкој.

³⁵⁷ Ђорђе Вукотић Чевски, Плење Озринићи или Чевљани, Београд 1998.

Од Влашића су и **Симанићи**, **Боројевићи** и **Вујковићи**, као и изумрли **Ердељићи** у Горњем Пољу код Никшића. Ова братства славе Аранђеловдан, прислужују Никољдан.

До закључка да су ова братства Влашићи дошло се због имена Милош Влашић Несиреновић и славе Аранђеловдан. Међутим, ова братства памте предања по којима су досељени 1730. године из Куча и потичу од Поповића. Раније су славили Св. Николу, а славу Аранђеловдан славе од досељавања у околину Никшића.

У Попову Пољу у Херцеговини поријеклом од Озринића – Риђана су **Иванишевићи** са огранцима: **Батинићи**, **Глигићи**, **Љепаве**, **Милићи**, **Мићићи**, **Мостарице**, **Пенде**, **Рунде**, **Сетенчићи**. Доселили су око 1750. године. Ова братства славе различите славе (Шћепандан, Лучиндан, Св. Николу). За ова братства Стеван Поповић тврди да потичу од ровачког кнеза Иваниша Радоњина Срезојевића.³⁵⁸ Тврди се и да су од Драгошевића (Вујачићи, Даковићи и други) из Риђана, као и да су из Жупе Никшићке гдје су доселили са Цетиња и да потичу од тамошњих Иванишевића. И **Маслеше** у селу Туље у Поповом, старином су Николићи, кажу да су од Озринића – Риђана. Нејасно је у каквој су вези ови Озринићи из Риђана са Озринићима из Озринића код Никшића или са Озринићима из Чева.

Корјенићи

СТИЈЕПЧИЋИ из Каменог изнад Херцег Новог доселили су тамо из Корјенића 1692. године. Предање у Корјенићима каже да су у граду Клобуку живјела деветорица браће који су учествовали у боју на Косову. Они су у Клобуку убили неког главног Турчина па су се разбјежали. Стијепчићи овом предању додају и да је један од ове браће био Озро који је отишао на Чево. Овај дио о Озру у Корјенићима не памте.

АТЕЉЕВИЋИ у Љубомиру поријеклом су из Корјенића. Од њих су **Вучковићи** на Богдашићима, **Јаничићи** у Миротињским Доловима, **СТИЈАЧИЋИ**, **КУЈАЧИЋИ**, муслимани **Бараковићи** у Корјенићима, **Лисови** у Билећи, **Комари** у Зупцима и **Антељи** код Мостара. Са овим братствима род су **Трклје** у Мирловићима. Православци славе Аранђеловдан.

Корјенички муслимани Бараковићи, који потичу од потурчених Стијачића, а и сами Стијачићи, тврде да су они и Миловићи у Грахову од три брата.

У селу Засушје код Билеће живе Стијачићи досељени средином XIX вијека од истоименог братства из Корјенића.

Вучковићи на Богдашићима у билећком крају кажу да су из племена Озринића. Живјели су на Граховцу, па су преселили у Корјениће гдје су се најдуже задржали, а онда су прешли у Богдашиће.

Лисови, Трклје и **Бошњаци** у Билећи су од Стијачића из Корјенића. И Бошњаци из села Граница према Гацку су од Бошњака из Билеће. И они тврде да су од Стијачића и да су исто племе са Вучковићима и њиховим огранком Трклјама (Бекићи). Лисови из околине Невесиња доселили су средином XIX вијека из Пађена. Старином су Вучковићи.

Антељи у селу Зијемља код Невесиња досељени су из Нецвијећа у Бијело Поље код Мостара почетком XIX вијека. У село Зијемља прелазе крајем XIX вијека. Антељи у Бијелом Пољу кажу да су од Атељевића из Љубомира.

Комари у Мокром Долу у Опутним Рудинама, Бањацима код Билеће и у Дабру кажу да су дошли из Нудола у Корјенићима. Потичу од седморице браће који су ту дошли са Чева. Комари су огранак Стијачића из Миротињских Долова. Осим побројаних братстава Комари кажу да су са њима у сродству и **Перовићи** и **Лажетићи** у Добрељима код Автоваца, **Чавалуге** и **Драгићи** у Бијелом Пољу код Мостара и

³⁵⁸ Стеван Поповић, *Ровца и Ровчани*, Никшић 1997.

Јањетовићи у Требјесину. Комари се презивају по надимку који су им дали Турци. Славе Аранђеловдан, прислужују Миољдан. Неки Комари су у новије вријеме промијенили име у **Лазетићи**.

Лажетићи код Невесиња кажу да су старином из Марковине. Давно су живјели код Клобука и тамо су зидали цркву Св. Арахнђела. Одатле се преселе у Добрељу. Од њих неки пређу у Крековце око 1640. године. Касније прелазе у Биоград код Невесиња. Раније су се звали **Кнежевићи**.

Лажетићи у Добрељима не знају да ли су из Корјенића или Борча. За њих мјештани тврде да су се звали **Истинићи**. Род су им **Ђоровићи** на Равном у Гацку и у Шљивовици. Неки Лажетићи кажу да су од Требиња и да су се некада звали **Трифковићи**. Други кажу да су од Атељевића из Љубомира. Од Лажетића из околине Гацка су Лажетићи који су отишли у Посавину одакле су се преселили на Гласинац.

Гобовићи и **Кујачићи** у Нудолу су стара братства. Стара братства су и Атељевићи код Билеће, **Бакочи** изнад Мориња у Боки и у Рисну и **Рутешићи** и **Стијачићи** у Корјенићма.

Рутешића има и у Спили у Вилусима. Најстарији су досељеници и доселили су из Клобука у другој половини XVIII вијека. Предање у Ластви Чевској каже да су некада ту живјели неки Рутешићи.

На основу славе Аранђеловдан и предања, Петар Шобајић је закључио да је ова група братстава у далеком сродству са Озринићима и да је њихов предак Озро потицао од старих племићких родова у Корјенићима као и династија Бранковића.

Веза ових коријенићких братстава и Озринића није довољно истражена. Вјероватно је у давна времена било досељених Озринића у Корјениће па су се измијешали са старим корјенићким родовима који су славили Аранђеловдан. Братства у Корјенићима не знају за сродство са Озринићима, а за разлику од њих, неки њихови старији исељеници (Стијепчићи) одржавају то предање.

Одсељени у Србију.

У Петрово Село (Зајечар) одселили су из Велестова и Марковине: **Вујовићи** и њихови рођаци **Радановићи**, **Катнићи**, **Малетићи** (одсељени у Београд), **Мандићи**, **Милинковићи** (одсељени у Београд), **Митровићи**, **Мићуновићи**, **Мрваљевићи** (огранци **Турчиновићи** и **Николићи**), **Станојевићи**, **Станојевићи** – **Мрђеновићи**.

У Колубари и Подгорини. У село Попучке код Лукавца у ваљевској Подгорини, крајем XVII вијека, са *Повије на Чеву*, доселио је Мишко – Милорад од којег потичу **Мишковићи**. Било их је четири куће, а дијеле се на **Мишковиће**, **Бранковиће** и **Станичевиће**. Славе Аранђеловдан.

У селу Попучке су и **Јовановићи** (Славе Лазаревдан) који тврде да су из Чева. Њихови сусједи **Савићи** (Славе Аранђеловдан) и **Јелићи** такође тврде да су из Чева.

У околини Ваљева у селу Попаре су **Кавадари** и **Јеремићи** који су се доселили у доба Првог српског устанка из Озринића. Славе Ђурђиц.

У Робајама код Ваљева су **Жужићи** који су некада живјели на Чеву, па су одселили у Дробњак, одакле су дошли у Србију, кажу у другој половини XVII вијека. Род су им **Гавриловићи**, **Маринковићи** и **Јаковљевићи**. Славе Аранђеловдан.

У Доњој Буковици су **Ерићи** (**Тадићи**) који су доселили крајем XVII вијека из Озринића у Црној Гори. Има их под разним презименима. Са њима су род **Курјаџи** у Драчићу, **Аничићи** у Дегурићу и Ушћу. Славе Ђурђиц. Ту су и Терзићи који су доселили из Озринића пред Први српски устанак. По слави би се могло закључити да су доселили из Озринића код Никшића. Славе Малу Госпојину.

У селу Градац код Ваљева су **Савићи**, **Гајићи** и **Горићи**. Потичу од тројице браће: Марка, Радојице и Гаврила, који су због крви отишли из Озринића. Доселили су у Градац 1798. године и населили су се по Абдурахмановом одобрењу. Славе Малу Госпојину.

Ђуровићи и **Станковићи** у Прњавору, уз манастир Боговађу у долини Љига доселили су из Чева последије Другог српског устанка.

Бровићи у Бровићу у Ваљевској Тамнави досељени су из Озринића у првој половини XVIII вијека. Презивају се **Ђурђевићи**, **Павловићи** и **Станишићи**. Бровићи у Пироману презивају се **Гачићи** и Павловићи.

Стојановићи (**Дубљевићи**) у селу Тврдојевцу у Ваљевској Тамнави досељени су из Озринића у првој половини XVIII вијека. Славе Ђурђиц.

У Ужичкој Црној Гори. **Милетићи** – **Роснићи** у Тубићима потомци су Милете и Росне који су дошли из Озринића код Никшића. Славе Малу Госпојину.

Матијевићи и **Петровићи** у селу Здравчићи. Из Озринића су доселили баба Дивна, са сином Матијом и два унука од другог, преминулог сина. Славе Малу Госпојину. **Узуновићи** у Татинцу досељени су из Озринића. Славе Ђурђиц. **Томановићи** у Дубоком досељени су из Чева. Славе Св. Николу. **Мијаиловићи** у Дубоком и по Метаљци потичу од два брата која су досељена из Чева. Славе Аранђеловдан. **Дивјаци** (**Дивљаци**, **Дивљаковићи**) у Стапару поријеклом су из *Црвен Дола*³⁵⁹ на Чеву. Славе Аранђеловдан.

У околини Ваљева су настањена братства која тврде да су доселили из Заграда на Чеву. Заград је у Жупи Никшићкој. Заграда је била настањена Озринићима, али је дио Чева званично постала много касније. Тако да ова братства вјероватније потичу из Жупе Никшићке. То су: **Анђелковићи** у селу Маркова Црква, **Башићи** – **Павловићи** у селу Равњу, **Мајсторовићи** у селу Лукавац, **Стојановићи** у селу Градац, **Трифунровићи** у селу Петници (са њима су доселили **Синђелићи** којих има у селу Горње Вардиште у Старом Влаху).

У Соколској нахији су из Загреде у Црној Гори доселили су **Ђозићи**, **Пантелићи** и **Петровићи**.

У село Радановце у Ужичкој Црној Гори доселио је Маринко Шубарић из Заграда, а старином је био из Комана. Од њега потичу: **Ђипаровићи**, **Маринковићи**, **Муњићи**, **Папићи**, **Шубарићи** и други.

Андријашевићи у Букојевцу досељени су из Велестова. **Вукотићи** из Чева у Ужицу. **Делибашићи** у Селишту код Куршумлије досељени су из Велестова. У истом селу су **Филиповићи** који потичу од Мићуновића са Велестова, а досељени су 1880. године. **Мрваљевићи** у Растваници потичу од Турчиновића са Велестова. **Савићи** су огранак Драшковића из Заљућа и досељени су у Гајтан у јужној Србији. У Србији се може наићи и на презиме **Озринић**.

³⁵⁹ На Чеву нема Црвен Дола. Има Црквени до. Црвени до постоји у Горњим Бандићима. Ту су некада имали катуне Велестовци. Више породица које тврде да потичу из Чева кажу да су у Чеву живјели у Црвен долу.

XVII и XVIII в и ј е к (неки догађаји)

Озринићи и Бјелице су у првој половини XVII вијека осим четовања по Херцеговини много упадали на млетачке територије и на њих су Млечани имали много притужби 1633, 1637. и 1638. године. Млетачки провидур је тражио од скадарског санџак-бега да се ови упади спријече.

Ђехаја херцеговачког санџак-бега је почетком 1637. године казнио Озриниће, Цуце и Бјелице због спречавања проласка млетачких писмоноша.

Турци су 1645. године ушли у дугогодишњи рат са Млечанима због Крита (Кандијски рат 1645–1669). Катуњани су са Млечанима 1648. године напали Нови (Херцег-Нови). Кучи су 1649. године заузели Медун, а Никшићи, Дробњаџи и Риђани препадом су се дочепали Рисна и предали га Млечанима. Покрет је захватио и Бјелопавлиће. Озринићи учествују у свим биткама у овом рату.

У овом рату истакли су се Срби из Лике, гдје је било много ускока. Међу њима су се истакли многи јунаци. Млечани су 1648. године наградили већи број морлачких главара и харамбаша: попа Дамјана Ковиловића, харамбашу Илију Смиљанића и друге, а 1649. године Јанка Митровића, који је тада имао око 36 година, а наредне године и његовог „нејаког“ сина Стојана.

Вук Мандушић³⁶⁰ је био врло храбар и цијењен. Он је 1648. године допро до града Кључа у Босни. Погинуо је 21. јула те године. Илија Смиљанић погинуо је на Вучјаку 1654. године. Јанко Митровић, отац Стојана Јанковића, умро је 1659. године од рана добијених у једној борби. Његов син Стојан заробљен је 1666. године приликом једног неуспјелог напада на Цетину и био је одведен у ропство, у Цариград. Спасио се после четрнаест мјесеци робовања и дао мотив за једну од љепших народних пјесама.

У јужним крајевима Далмације и Херцеговине дјеловао је Бајо Пивљанин, који се јавља први пут 1654. године са 1.500 другова, на млетачком земљишту као њихов човјек. Турци су нападали Пераст 1654. и Котор 1657. године, али нису имали никакав успјех. Под Котор их је довео бивши грбальски капетан, потурица Џафер-ага Тујковић.

За ускоке и „Морлаке“³⁶¹ писао је млетачки провидур Катерино Корнаро, да су „народ неукротив и необуздан“, а на њих је око 1666. године вршио највећи утицај Србин Цвијан Шарић, харамбаша у Шибенику, који је 1652. године заробио алај-бега Јусуфа Филиповића, „најкрупнију личност међу турским Крајишницима“.³⁶²

1650. године Турци подижу утврђење Колашин.

Послије 1651. године Свети Василије одлази у манастир Острог.

1658. године избија устанак у Херцеговини и Брдима. Војвода Илко Дрекаловић са Кучима и војвода Пејо Станојев са Братоножићима протјерали Турке до Прибоја и Пећи.

1662. године Турци су похватили 57 првака из Никшића, Пиве, Бањана, Дробњака и Мораче, па су их у Колашину све побили тако што су им одрали кожу и живе их набијали на колац. Херцеговачки санџак-бег сјекао им је нос и руке, а некима је распорио стомак.

Турска је у овом рату однијела коначну победу, освојивши Кандију (Крит) 1669. године.

1671. године упокојио се Свети Василије Острошки.

1672. године Дракуле из Озринића, настањен у Котору, водио је судски спор са харамбашом Матом Његушевићем. Међу Озринићима у Чеву не памти се да је од

³⁶⁰ Овај Вук Мандушић и Вук Мандушић Озринић који се помиње у *Горском вијенцу* су двије различите личности и живјели су у различито вријеме.

³⁶¹ Морлаци – назив за Србе у Лици и Далмацији.

³⁶² Владимир Ћоровић, *Историја српског народа*, Београд 1997.

њих било настањених у Котору. То нису чинили ни они који су од Млетачке Републике примали плате.

1681. године Озринићи су често нападали Паштровиће и наносили им штету. Нису плаћали харач. Због тога је румелијски белер-бег кренуо са 6.000 војника да умири Арбанасе, а после тога да казни Озриниће. До напада није дошло јер су Озринићи пристали да плате харач, а одлазе и код млетачког провидура у знак пријатељства и мира.

Аустријанци и Пољаци 1683. године разбијају турску опсаду Беча. После тога настављен је рат са Турцима (Морејски – Бечки рат, 1683–1699). Ратује се и на нашем подручју. Црногорци, Херцеговци и Брђани су привучени обећањима ушли у рат на страни Млечана.

Племена одбијају да плате харач Турцима. Скадарски санцак-бег, 1684. године са војском долази у Озриниће да их примора на плаћање харача. Озринићи склоне породице и стоку, а куће оставе празне. Турци су попалили много напуштених кућа у Озринићима и Бјелицама. Катунјани су били од Млечана снабђевени прахом и оловом па су протјерали ову турску војску.

Турци заузимају Цетиње 1685. године. Тада, у мају 1685. године, у боју код Вртијељке гине Бајо Пивљанин. Кучи су 1687. године разбили једну казнену експедицију Сулејман-паше Бушатлије, а 1688. године услиједила је велика пobjеда када су сломили Турке низ Орљево. Те године су Озринићи опколили и лишили иметка неке побуњене Никшиће (Србе).

Сулејман-паша после два пораза у Кучима, 1688. године напада Катунску нахију. Преко Љешанске нахије долази на Чево. Ту га Катунјани (Озринићи) и Млечани, под командом Ивана Болице, дочекају и натјерају на повлачење.

За то вријеме аустријска војска је постигла велике успјехе. Очистила је од Турака читаву западну и сјеверну Угарску, разбила Турке у више бојева и прешла у Банат и Ердељ. Међу самим Турцима настало је расуло. Раздражени јаничари, који су и сами допринијели поразима, убили су великог везира. Свргнут је и султан Мухамед IV. Аустријанци су 1688. године наставили напредовања и у нашим областима, освојивши Петроварадин, Сланкамен и у августу и сам Београд. У то доба вођа Срба у Аустрији био је гроф Ђорђе Бранковић (1645–1711). Његова породица потиче од старе куће Бранковића из требињске околине, из Корјенића, а дошла је у Поморишје крајем XV или почетком XVI вијека. Због жеље за стварањем српске државе и везе са Русима затворен је 29. октобра 1689. године.

Од септембра 1689. године, аустријска офанзива је добила бржи темпо. Кад је аустријска војска стигла пред Скопље, у најразвијенији турски град од Београда до Солуна, чији је број становника био око 60.000, у њему је владала куга. Генерал Пиколомини је опљачкао град, а онда га спалио 16. (26.) октобра 1689. године. Убрзо је и сам генерал умро од куге. После великих пораза султан је на мјесто великог везира поставио Мустафу Ћуприлића. Куга је прориједила Аустријанце, а Турци су кренули у противнапад. Крајем 1689. године почело је турско напредовање. У борби код Качаника, на католичку нову годину, Арнаути, огорчени аустријским поступцима, пређоше на турску страну, а и српске чете брзо се повукоше. Аустријски пораз био је потпун и почело је њихово повлачење.

Тада долази до сеобе Срба. Патријарх Арсеније III Чарнојевић и истакнути Срби повлачили су се пред Турцима, а са њима је ишло и доста народа.

Турци су из освете на Косову опљачкали све манастире и цркве и побили све свештенике које су затекли. Над народом су чињена многа звјерства. Народ се спасавао како је знао и могао, у планине, пећине и преко границе. На све стране било је страдања. *Љути страх и беда тада беше; матер од деце раздвајаху, и од оца сина.*

*Младе робљаху, а старе секаху и дављаху. Тада људи призиваху на се смрт а не живот.*³⁶³

У то доба владала је страшна глад у Дробњацима, у Рашкој, у Босни и Херцеговини. Ока пшенице продавала се по 100 аспри, граха по 150, лука 130 и све у том размјеру. *И то лето једоше људи месо пасје и човечје и коњско и много нечисто. Силан народ помре у великој муци. Куд год би се мако лежаху мартци, нит се копаху, нит имадиаше ко,* пише један босански фрањевачки хроничар. *Јећаху ресу липову, з дарвја кору, винову лозу, псе, мачке. У Сарајеву изидоше дица матер мртву. У Бањој Луци кога су обисили, обноћ би га гладни људи свега изили. У то врме паша сидијаше и вишаше и ускоке и рају, кога год би довели; и те би људи мартце све изили.*³⁶⁴

У српским земљама Турци отимају земљу Србима. Многи прелазе на ислам да би сачували животе и имовину. На Косово продиру Арбанаси, па Призрен, Пећ и Ђаковица добијају постепено турски и арнаутски карактер.

Повлачећи се испред Турака патријарх се био задржао у Београду, средином јуна 1690. године. Цар Леополд је 11. (21.) августа 1690. године издао своју диплому којом је дао Србима привилегије. Турци су напредовали и ускоро заузели Београд. Срби су избјегли у Угарску. Патријарх Арсеније отишао је далеко на сјевер, у Сент-Андреју.

У једном писму патријарх наводи, да је прешло више од 30.000 душа и то је највјероватнији број Срба који су са њим прешли у Угарску. Не зна се тачан број Срба који су самостално прешли у Угарску. У то доба Будим је имао српски дио града (*Racvaros*³⁶⁵), у ком се према једном путопису из 1715. године налазило око 20.000 српских душа.

За то вријеме Турци су покушали да зауставе српске сеобе и да их колико-толико умире. Пошто је протутњао први бијес освете велики везир објавио је општу амнестију за све који се у року од шест мјесеци врате кућама. Да би спријечио утицај патријарха Арсенија на Србе, Ђуприлић је у прољеће 1691. године поставио новог патријарха, Калиника, ранијег свештеника у Скопљу, кога неки зову Грком. Калиник се трудио да умири народ и поврати избјегле епископе и свештенство на њихове дужности. Да му појачају углед и приходе, који су ишли и њима на корист и да дају одушка незадовољству према Аустрији и Венецији, Турци су поново наредили да католици морају плаћати извјесне намете српској патријаршији. Обавијештени о таквом турском дјеловању и Аустријанци су били предусретљиви према Србима много више него што су жељели.

У првој половини 1691. године није било већих борби. До веће битке је дошло код Сланкамена, 9. (19) августа. Турци су претрпјели страховит пораз, али рат ипак није био окончан. Аустријанци нису имали довољно свјежих снага да га пренесу даље, на тло Шумадије. Значајно је у овој бици било учешће српске милиције, која се, као посебна цјелина, са 10.000 људи, борила под Монастерлијиним заповједништвом. Било је 6.400 пјешака и 3.600 коњаника. Српска милиција је прва провалила у турски табор и заплијенила 34 заставе. Битка код Сланкамена, била је последњи бој, у коме су се Срби, као компактна цјелина и као царски савезници, под својим командантом, борили против Турака. Послије им Аустријанци више нису признавали посебан положај, него Србе распоређују у војне јединице као и остале војнике, бојећи се да Срби као посебна организована војна јединица не постану опасни.

Которски провидур Никола Ерицо је даривао катунске и херцеговачке главаре и радио на измирењу Цуца, Озринића и Бјелица са једне стране и Дробњака, Пивљана, Граховљана и Никшића са друге стране, јер су се ова племена међусобно

³⁶³ Владимир Ћоровић, *Историја српског народа*, Београд 1997.

³⁶⁴ Исто.

³⁶⁵ Код Ћоровића стоји *Raszvaros*.

сукобљавала. Пошто је до помирења дошло, један одред састављен од људи из ових племена је 1692. године направио продор у турску територију и дошао до Стоца. Попалили су много кућа и отјерали велики плијен у стоци.

Крајем XVII вијека на платном списку у Котору било је 113 Његуша, 42 Цетињана, 33 Бјелоша, 60 Цуца, 46 Теклића, 50 Озринића, 60 Бјелица.

Подгорички капетан Мухамед Пармаковић је са 1.500 Турака напао Комане 23. маја 1692. године. Мјештани их заустављају, а када су стигли Озринићи и Загарчани, Турци су потучени. Ослобођено је робље, осим три жене и једног дјечака које су Турци одвели. Погинуло је 60 Турака, а 40 рањених су Турци понијели са собом. Заробљена су три Турчина. Погинуо је један Команин и Вукосав Сјеверушин који је са осам чланова своје породице био угушен пламеном у рушевинама своје куће из које се бранио.

Сулејман-паша је 1692. године заузео Цетиње и узео таоце из Озринића, Цетиња и других мјеста. Млетачка посада је тада при повлачењу минирала манастир.

Млечани су у јануару 1693. године опет придобили Вукоту Вукашинова и Драшка Поповића.

Кнез Вукота Вукашинов је 1693. године више пута ишао код скадарског паше и од њега примао дарове.

1695. године били су учестали напади на млетачке караване који су из Рисна ишли у залеђе. Которски провидур је тражио од катунских главара да спријече четовање Велестоваца и Марковљана. Пошто су четовања настављена, которски провидур је 1697. године забранио бокелским трговцима трговину са Озринићима, Марковљанима и Загарчанима. Млечани су 1698. године послали казнену експедицију која је у Велестову, Марковини и Загарачу похапсила 60–70 људи.

Око 1696. године почиње зидање града (утврђења) Никшића.

У октобру 1700. године Озринићи су заплијенили трговачку робу једном каравану из Рисна.

У октобру 1701. године 400 Озринића, Бјелица и Вукодољана (или Озринића и Цуца) напали су Крвавац изнад Леденица и убили три војника и заплијенили 980 грла ситне и 18 грла крупне стоке.

У новембру 1701. године Катуњани су напали двије турске пандурице у Рудинама, убили Мухамед-агу Бјелића и Муха Циговића и заплијенили Ришњанима 100 овнова.

1702. године Реџеп-паша Невесињац усељава 20 турских породица у нову турску тврђаву у Никшићу.

1703. године скадарски паша опустошио је Бјелопавлиће и Загарач, а Велестово и Марковину је попалио.

У љето 1704. године Ходаверди-паша је са великом војском упао у Чево и спалио га. Турци су похарали Бјелопавлиће, Загарач, Марковину и Велестово. У то вријеме Турци су утврдили градове Спуж и Никшић и Озринићи постају гранично племе насељеном Никшићу. Поход на Катуњане се поновио и 1706. године. Турци су хтјели раселити Црногорце као што су раселили и Клименте. Турски поход је прекинут јер су Црногорци платили харач и дали таоце.

Петар I Петровић је забиљежио³⁶⁶ да су Турци из Херцеговине напали Катунску нахију 1706. године. Турци су разбијени, а погинуло их је 157. Било је доста заробљених Турака. Катуњани заробљене Турке нису посјекли, већ су за њих тражили откуп. За откуп нису хтјели примити новац већ су тражили да Турке размјене за вепрове. За веће турске чиновнике више вепрова, за обичне војнике мање вепрова.³⁶⁷

³⁶⁶ Петровић Петар I Његош, „Кратка историја Црне Горе“ – *Повјесница Црногорска*, Подгорица 1998.

³⁶⁷ Ова битка се морала десити касније. Можда 1722. године.

У октобру 1706. године Гаврило Гардашевић, Бајо Ђукановић и још 51 Озринић напали су Конавле и отјерали 400 грла стоке и предали је свом кнезу Вукоти.³⁶⁸

Истрага потурица 1710. године. *По Његошу, главни покретач те акције био је владика Данило Шћепчевић, послџје прозван Петровић, родом са Његуша. Он је био изабран за црногорског владика 1697. године, а хиротонисао га је, не сусједни пећки патријарх Калиник, него Арсеније III Чарнојевић, 1700. године, у Сечују. Постоји предање, да је допао ропства код неког Демир-паше, који га је много мучио и пустио тек послџје плаћеног откупа од 600 цекина. Од тада, он је желио да се освети и да „очисти“ земљу од Турака. У једном запису, који се њему приписује, каже се, како је он наваливао на црногорске главаре да изагнају Турке између себе, али да Црногорци не смједоше „уложити“. Кад су Турци, дознавши за то, почели да му пријете владика је позвао Вука Бориловића и четири брата Мартиновића и затражио је од њих или да ударе на Турке или ће он напустити Црну Гору. Они су пристали на акцију тек кад им је владика дао још тројицу својих људи. На Божић, прије зоре, 1710. године³⁶⁹, побили су они ћеклићке и цетињске Турке, све који не хтједоше да се покрсте. Акција је с црногорске стране прошла без икаквих тежих жртава; рањен је био само један владичин момак.³⁷⁰* Истрага потурица изведена је на Бадње вече 1710. године у све четири црногорске нахије.

Руски цар Петар Велики је 1711. године послао у Црну Гору пуковника Михаила Милорадовића и капетана Ивана Лукачевића. Те године одмах избија устанак против Турака. Нападнут је Оногшт. Град је био под опсадом. Опсаду је водио Јокан Ђурковић Требјешанин. У опсади су учествовали владика Данило и генерал Милорадовић. Турци се нису предавали иако су били у безнадежном положају.

Турци подмите сердара Вукала Ђукановића из Чева и он се са војском повуче. Турци га преваре и не плате му договорену суму. Само су при врху ћупа од двије оке посули цекине. Тако Никшић није освојен.³⁷¹ Нејасно је ко би могао бити Вукале Ђукановић. Тада је главар Озринића био Вукота Вукашинов, а његов син Ђукан Вукотић је постао сердар 1712. године, а умро је млад, 1715. године. Ђуканов син Вукале Ђукановић Вукотић постао је сердар око 1735. године.

У октобру 1711. године капетан Живко (*Zvane*)³⁷² и Озринићи отели су Риђанима 500 грла стоке, а трговцима из Љуте 800 грла стоке.

У овом рату су Руси доживјели пораз на ријечи Прут па су прекинули рат. Из освете за црногорско ратовање и истрагу потурица Турци нападају Катунску нахију 1712. године.

У јулу 1712. године 20.000 Турака под командом босанског везира Ахмет-паше Шапчалије преко Гацка и Никшића долази у Спуж. Одатле нападају Катунску нахију. У више бојева погинуло је 2.000 Турака и доста Катунана. Погинуло је 12 главара међу којима Вук Бандић. Турци су ипак заузели Цетиње. Приликом повлачења са Цетиња Турци су претрпјели велике губитке. У нападима на Турке истицали су се одреди Вукоте Вукашинова и његовог сина Ђукана. Један од бојева у овом рату је била и битка на Цареву Лазу на Цеклину у Ријечкој нахији, када су Катунани потукли Турке.

1713. године било је доста четовања и пустошења по Херцеговини и никшићком крају од стране Катунана, поготово Озринића. Катунани су заплијенили

³⁶⁸ Владимир Ђоровић, *Одношаји Црне Горе са Дубровником од Карловачког до Пожаревачког мира*. Београд 1941.

³⁶⁹ Овдје је Ђоровић наводи 1707. годину. Та година је дуго времена била прихваћена као година у којој се догађај десио. Када се сагледају чињенице везане за овај догађај долази се до закључка да се морао десити 1710. године. Тим питањем се бавим у књизи о племенима и зато на овом мјесту не дајем посебно образложење.

³⁷⁰ Владимир Ђоровић, *Историја српског народа*, Београд 1997.

³⁷¹ Павићевић Бранко, *Казивање старих Требјешана*, Београд 1973.

³⁷² Вјероватно је у питању Живко Дамјановић.

много стоке. Те године су зубачки прваци Даниловићи чували херцеговачку границу и покушавали спријечити упаде Катуњана. У томе нису имали посебног успјеха.

1714. године 600 Катуњана је напало Грахово и заплијенило 3.000 грла стоке, последије чега су напали тврђаву Клобук.

1712. године Јанко Ђурашковић погинуо је на Цареву Лазу.

1714. године Вук Мандушић погинуо је у рату против Ђуприлића.

1714. године Вукота Мрваљевић погинуо је у рату против Ђуприлића.

1715. године, у љето, Вук Мићуновић погинуо је у рату на Требињу.

1715. године Ђикан Вукотић умро је за вријеме рата код Требиња.

1717. године Андрија Вукашинов погинуо је у боју на Трњинама у Цуцама.

1718. године Вукота Вукашинов умро је на Чеву.

1722. године Драшко Поповић погинуо је у боју на Трњинама у Цуцама.

Напад Ђуприлића на Црну Гору

Почетком 1714. године за новог везира у Босни постављен је Нуман-паша Ђуприлић, који је важио за исправног али и енергичног човјека. Његов напад на Црну Гору почео је тек у октобру, последије дугих припрема казнене експедиције. По султановом наређењу, у мјесецу мају 1714. године, на границу Катунске нахије, са херцеговачке стране дошао је везир Ђуприлић са 100.000, а по некима са 120.000 војника.³⁷³ Неки историчари умањују број Турака и помињу 30.000 војника. Циљ је био да се Катуњани, посебно Озринићи, побију, а преживјели преселе у друге крајеве.

Ђуприлић је прије напада позвао племенске главаре да дођу код њега на преговоре о миру. Гарантовао им је сигурност. Владика Данило је био против одласка главара на преговоре са Ђуприлићем. Иако су их владика и Вукота Вукашинов одговарали од одласка, 37 главара су отишли Ђуприлићу. Неки сматрају да је у Ђуприлићевом походу похватано и побијено 15–20 главара и истакнутих људи из сваког племена.

Петар I Петровић је записао³⁷⁴ да је Ђуприлић одмах ухапсио главаре, а повјешао их је на Чеву, тек последије заузимања Цетиња. По другом предању, главари су на састанак са везиром Ђуприлићем отишли на ријеку Ситницу у Љешкопољу. Када су посједали да разговарају са Ђуприлићем Турци су их одмах ухватили и задавили. Помиње се да су тада убијени кнез Радун, Вук Мандушић, Мојаш Ђукановић и др.

У октобру 1714. године Нуман-паша Ђуприлић и Ахмед-паша Скадарски су са 30.000 Турака напали Црну Гору.³⁷⁵ Нуман-паша је са 15.000 људи и са неколико мањих топова преко Броћанца Никшићког упао у Чево. Ахмед-паша је са 10.000 људи блокирао подручје од Паштровића до Бјелопавлића. Између ове двије војске је био Бећир-паша са 5.000 људи.

Прво су изненада попаљене Цуце. Много становништва је страдало. Турци су покушали да сруше цркву Светог Николе у Трњинама у Малим Цуцама. Плоче са крова цркве су саме почеле да падају и при томе су убиле неколико Турака, који су престрашени одустали од рушења. Касније су Турци у Чеву срушили цркву Арханђела Михаила. Последије рушења је један Чевљанин викао према цркви: *А што се ти шогоња, не одбрани сам ка црква Светог Николе на Трњине, него морам ја да те браним са својом пушком у руци.*

Слиједеће је спаљено Чево. Озринићи су се супротставили Турцима, али су се морали повући. У борбама у Чеву и Велестову погинули су и чувени јунаци војвода

³⁷³ Цетињски љетопис.

³⁷⁴ Петровић Петар I Његош, „Кратка историја Црне Горе“ – *Повјесница Црногорска*, Подгорица 1998.

³⁷⁵ Звонимир Мијушковић, *Племе Пјешивици, крајина Старе Црне Горе, братство Мијушковићи*, Београд 1984.

Вукота Мрваљевић и Вук Мандушић са сином. Пошто су се прво повукли у планине, 500–600 Озринића, Цуца, Бјелица и Ђеклића, које је водио војвода Вукота Вукашинов, кренули су за Турцима и стално нападали мање, бочне турске одреде и наносили им губитке. Ова турска војска је преко Бјелица и Ђеклића избила на Његуше и Цетиње. Ту се срела са војском Ахмед-паше која је дошла од Подгорице. Ћуприлић је поручио Вукоти да ће му опростити и поштедити га ако се преда, али се Вукота није предао.³⁷⁶

Жене, дјеца и стари су на вјеру или силу извлачени из кућа и пећина, па одвођени у логор на Чево гдје су сјечени или окивани у ланце. По турским изворима, Ћуприлић је људе који су се посакривали у пећине хватао тако што је пећине лагумао или људе из њих истјеривао јаким смрадовима, као што су нафта и сумпор. Побито је доста Озринића. На Чеву је посјечено 300–400 заробљених Катуњана.

Ахмед-паша је заузео Цетиње и попалио Његуше. Турци су спалили сва села на која су наишли. Катуњани су пружили отпор, али су потучени. Много народа је избјегло, а многе су побили Турци при хватању и у борбама. Клади су све које су нашли, старце, жене и дјецу. Много људи је одведено у ропство. Заробљено је 3.000–4.000 људи, жена и дјеце. Оковани су у ланце и одведени у робље. Ћуприлић је срушио манастир на Цетињу. Народ се разбјежао по планинама, а неки су побјегли у Приморје.

Једна Ћуприлићева војска је прошла и кроз Брда и покорила брдска племена. Нису наишли на већи отпор. По предању, Турци су тада у једној пећини у Ровцима нашли рањеног чувеног ровачког јунака Вуксана Булатовића и убили га.

Ћуприлић се није дуго задржао на Цетињу. Црна Гора је била прегажена и попаљена, али су мали одреди Катуњана стално нападали Турке и наносили им губитке. Ћуприлић је имао намјеру да на Цетињу остави војну посаду која ће контролисати Катунску нахију, али је од те намјере одустао. Убрзо је са Цетиња отишао у Приморје, на млетачку територију и од Млечана затражио да му предају народ који је избјегао пред Турцима. Млечани, у страху од турске силе, а и пошто су били безобзирни, предају му народ који се код њих склонио. Ћуприлић са војском тада крене у Скадар. Народ који је заробио послао је у Босну. По његовом наређењу насељени су на Соколац и Гласинац на планини Романији. Појединци су се касније вратили у Катунску нахију, а од осталих потиче добар дио становника на Романији.

По једној верзији око 800 душа се склонило на територију Млетачке Републике која их је изручила Ћуприлићу. Он је већину постријељао. Дјецу је населио око Вишеграда, а љепше жене и дјевојке је задржао за себе.³⁷⁷ Понегдје се помиње податак да је Владика Данило успио да на млетачку територију склони 2.300 људи.

Ћуприлић отишао из Озринића у Зету. Путем је палио и убијао. У Спужу је погубио 40 заробљеника, а 30 послао у Цариград.³⁷⁸

Везир Ћуприлић је 4. новембра са војском из Скадра отишао у Албанију гдје се придружио великом везиру Али-паши, са којим је кренуо у нови рат против Млечана. Дио војске је одвео заробљени народ, преко Спужа и Никшића у Гацко и даље, преко Мостара за Романију (Гласинац). Ћуприлић је хтио преселити све Озриниће, Цуце, Бјелице и Ђеклиће, али није, осим 4.000 заробљених. Чим је Ћуприлић отишао Вукота је са својима одмах био на Чеву.

Катунска нахија је остала у згариштима. Ћуприлић је био зао и суров. Црна Гора је била опљачкана, највећи дио катунске нахије опустошен, а Озринићи, Заљупи³⁷⁹, Цуце, Бјелице, Ђеклићи и Његуши попаљени и савњени са земљом. Владика Сава још је 1743. године помињао ово страдање Црне Горе као други расип

³⁷⁶ Глигор Станојевић, *Црна Гора у доба владике Данила*, Цетиње 1955.

³⁷⁷ Косто Радов Перућица, *Опутна Рудина*, Београд 1989.

³⁷⁸ Глигор Станојевић, *Црна Гора у доба владике Данила*, Цетиње 1955.

³⁷⁹ Тако стоји код Ђоровића. Не знам за Заљупи, вјероватно је грешка, могуће да се мисли на Заљут у Цуцама, или Заљуће на Чеву, или Загреда, или Загарач, или можда Пјешивци.

Јерусалима, од кога се земља није могла лако опоравити.³⁸⁰ Побито је или одведено у ропство око 5.000 људи.

Турска је Млетачкој Републици објавила рат у децембру 1714. године. Од избјеглих на млетачку територију Млечани су формирали одред од 500 људи који је ратовао у турском залеђу.

Владика Данило је 1714. године отишао у Русију и био тамо до 1716. године. Млечани су због тога били љути и намјеравали су убити владикау.

И поред пустошења Катунске нахије и великих губитака борбе са Турцима су настављене. Тако 1715. године Млечани и Црногорци нападају Требиње.

У априлу 1715. године Дурмиш-паша Ченгић напао је Трњине у Цуцама, али је одбијен. Изгинуло је 100 Турака.³⁸¹

1717. године био је бој на Трњинама у Цуцама. Заробљено је 70 бегова који су касније погубљени, а зна се и мјесто њиховог погубљења.

У бојевима 1714. и 1715. године погинули су многи Озринићи. Плеће је било десетковано.

1717. године помиње се да су у неком боју учествовали Андрија Шогов Мићуновић и 9 Велестоваца и Томаш Николић са 29 Војинића.

1712–1718. године биле су године страхоте. Тих година су се у борби јако истакли Вукота и његови синови, последице чега су преузели сву власт у племену.

У првој половини XVIII вијека Озринићи и Цуце су у протјерали Турке из Рудина и Трепача. Тако су ови предјели постали несигурни за Турке.

Око 1720. године Озринићи и Пјешивци су пљачкали стоку Бјелопавлићима. Из освете су и Бјелопавлићи пљачкали стоку Озринићима.

1722. године био је бој на Трњинама у Цуцама.

У фебруару 1725. године Озринићи и Цуце разбили су Турску војску у околини Никшића и заробили велики плијен и доста Турака, међу којима је био и синовац херцеговачког санџак-бега Пашић Осман.

Да би могли да преживе у суровим планинама Срби су морали да се осим сточарством баве и пљачком. Пљачкани су каравани, турска имовина, али су пљачкани и становници Млетачке Републике. Поготово дубровачко залеђе, Конавли, Драчевица и Бока. То је нарочито било изражено у првој половини XVIII вијека. Такође су често пљачкани и православни Срби, како у Херцеговини тако и у сусједним племенима.

У прољеће 1714. године дошао је у Далмацију Мојсије Рајовић, патријарх српски. На пропутовању кроз Херцеговину, упутиће у Цетиње једно писмо - протест, због катуњанских пустошења Херцеговине која не штеде никога.

Дубровачка Република ће, као и Бока, затражити заштиту од пограничних Турака, а обраћаће се и султану. У 1733. години одузето је у Конавлима много стоке. Овом приликом Дубровчани су тврдили како посједују ферман султана Ахмета у коме пише: *Ако би икад Црногорци учинили какове штете у нашем вилајету да се има наплатит од Зубаца и Крушевичана, јербо без њихова пропуштања они не могу никако доћи у наш вилајет.*³⁸²

У пустошењу бокешких села 1744. године предњаче Његуши, Цуце, Бјелице и Озринићи. О овим упадима свједоче и многи списи. Један од таквих докумената:

Документ 17:

³⁸⁰ Владимир Ћоровић, *Историја српског народа*, Београд 1997.

³⁸¹ Глигор Станојевић овај бој ставља у 1717. годину (*Црна Гора у доба владике Данила*). Сматра да је народно предање ову побједу преувеличало. Више аутора помње два боја на Трњинама. Један 1715. и други 1717. године.

³⁸² Горан Ж. Комар, *Планинска села Драчевица под влашћу Венеције 1687–1797*, Херцег Нови 1997.

*Давамо на знање вашему п(реузвишеному) г(оспоству) била је пошла једна чета Озринића и Цуца у Херцеговину и тако уграбе 4 воловах побјегну уз планину. А ту се намјерио Небуд Селман паша из Гаџка, пак сфорца с Турцима за четом уз планину и тако је кћела срећа Црногорци се узврате и учине јуриш и Турке разбију. А истога пашића уфате жива и довели су га у Озриниће и на њему много одијела сребрна. То су учинили веће не знамо хоће ли (и)м на добро изис то и осека се да да за себе три стотина цекинах откупа, и ово давамо на знање вашему преуз(вишено)му свду (!)...*³⁸³

1735. године умире Владика Данило.

1738. године Кучи су потукли Турке на Златици више Подгорице и на Медуну, гдје су поломили Турке низ стијење Великог Орљева.

1739–1742. као и 1750–1756. године ратовало се са Турцима.

*У јануару 1751. године 2.000 Турака из Никшића и Херцеговине напали су цуцке чобане на Кобиљем Долу и пљигенили им стоку. Цуцама су дошли у помоћ Турчин Гавриловић, Вукале Бикановић и син кнеза Томаша са још десет Озринића. У тим борбама погинуло је тридесет и пет Турака, а нешто их је мртво остало по планини да нису примјећени. Много је било рањених Турака. Заплијењено је доста одијела, четрдесет и три пушке, доста мачева и ножева, долама и струка, сребрних копчи, оседланих коња и другог пљигена. Погинуо је један Црногорац, а рањена три.*³⁸⁴

Босански везир 1756. године шаље свог ћехају Камил Ахмед-пашу на Црну Гору. Главни напад је ишао од Никшића, а херцеговачки Турци под командом Ченгића и Љубовића продрли су од Грахова преко Цуца.

Бјелице, Косијери и Ђеклићи су били распоређени у Кобиљем Долу у Цуцама, против војске Алај-бега из Босне. Цуце и Цетињани су били на Трешњеву против војске Ченгића.³⁸⁵ Крајем новембра, 20.000 Турака је продрло на Чево и попалило га. Турци су били свирепи и клали су све на које су наишли осим жена и дјецe млађе од осам година. Људи су се склањали по пећинама и јаругама. Турци су спалили све куће на које су наишли. И сами Катунјани су палили своје куће при повлачењу да не би могле користити Турцима.³⁸⁶

Турци нису продрли до Цетиња, већ су заустављени у Предишу, 3. децембра 1756. године. Ту су Црногорци, снабђевени прахом и оловом које им је дотурио један Бокел, разбили турски табор. У овим борбама рањени су Ђехаја и бег Љубовић. Турци су били удаљени од својих линија снабдијевања, била је зима и много Турака је дезертирало. Тако је дошло до турског повлачења. Турска војска се повлачила по киши и снијегу и нападана је у повлачењу, читавим путем до Броћанца. По предањима у току овог похода је било више битака. Каже се да су Турци заустављени и одбијени у бојевима у Томићима (у Бјелицама) и на Велестову (Озринићима). За овај поход веже се и подвиг Никца од Ровина који је са 40 људи дошао на Убле³⁸⁷ правећи се да хоће да се преда Турцима. Када су дошли пред пашин шатор испалили су плотун и убили пашу, а онда су кренули да се пробију кроз турску војску. Тада су Црногорци напали Турке и поразили их. Од оних 40 људи преживјели су Никац и још три човјека.³⁸⁸ Никац од Ровина је имао шест рана.

³⁸³ Исто.

³⁸⁴ Јевто Миловић, *Зборник докумената из историје Црне Горе 1685-1782*, Цетиње 1956. Сматра се да су у овом извјештају сердара Станише Станишића турске снаге су преувеличане, а црногорски губици смањени.

³⁸⁵ Милован Аџић, *Ђиновићи код Цетиња*, Котор 1979.

³⁸⁶ Богумил Храбак, *Никшић до почетка XIX вијека*, Београд 1997.

³⁸⁷ У литератури се често помиње да је до овог окршаја дошло на Ублима Чевским, али је вјероватније да се ради о неком мјесту у близини Предиша. Убли Чевски су даље на сјеверу, код Броћанца Никшићког у близини Никшића.

³⁸⁸ По Његошевој *Свободијади* од њих четрдесет преживјело је петнаест, а погинуло двадесет и пет.

Постоје различита предања о погибији Ћехај-паше 1756. године. Једно предање каже да га је убио Мило Вујовић из Ожеговица. Турска војска је напредовала од Никшића ка Чеву. Мило Вујовић је са неким Херцеговцем који је познавао пашу пришао турској војсци која је у том тренутку пролазила кроз Доловско Корито. Пуцали су у пашу и погодили га. Мило је покушао побјећи али га Турци убију. У чевским предањима овај догађај смјештен је у 1750. годину. Друго предање каже да је тада босанског Ћехају убио гувернадур Станко Радоњић.

Ћехај није лично име. Овај ћехај се звао Ахмет. Он је био ћехај босанском везиру Хаџи Мехмед-паши. Босански везир је умро па га је на том положају замијенио његов ћехај Ахмет-паша који је умро 1761. године, што су и историчари утврдили. Ћехај Ахмет је у походу на Црну Гору 1756. године замјењивао везира па су га звали Ћехај-паша. По овоме није погинуо у походу на Црну Гору већ је само рањен.³⁸⁹

У првој бици на Броћанцу, 25. новембра, погинули су Вучета Маркишин из Заљути, из Озринића Томаш Николић и други, а 30. новембра, у трећој бици, у мјесту Томићи погинуо је Мило Ивановић.

1762. и 1763. биле су гладне године. Године 1763. владала је велика глад па је 25 породица из Цуца и Чева прешло у Никшић и Требиње. Турци су им дали стоку и земљу уз услов да као доказ оданости донесу црногорске главе. Неки су тако и учинили и донијели у Никшић четири црногорске главе.

1767–1773. године Црном Гором владао је Шћепан Мали, који се представљао као руски цар Петар III.

Средином августа 1768. године босански и румелиски везири су са 50.000 људи напали Црну Гору. Упали су у Чево и спалили га. Озринићи су тада поразили Турке на Чеву. По чевском предању за вријеме овог похода гром је уништио сву турску муницију, а нову муницију коју су допремали заробили су им Велестовци на Љесковцу у Велестову. У овом турском походу попаљени су и Бјелопавлићи, Пјешивци, Бјелице и друга племена, а скадарски везир Мехмед-паша продро је у Црмницу и попалио села. Русија је у то вријеме ушла у рат са Турцима па се четовање наставило.

Сарајевски љетописац Мула Мустафа Башескија писао је о тактици Црногораца за вријеме похода на Црну Гору 1768. године. *На овим црногорским путевима врло је тешко водити борбу, јер је то сами камен, па је немогуће то описати ко није видио. Ја сам од неколико особа слушао да би вољели, како кажу, на другу коју војну и шездесет конака далеко отићи, јер им је то лакше него ли у овај каменити крај. Осим тога, непријатељ, ако га нападнеш, скрива се, јер има сто хиљада заклона. Са Црногорцима је врло тешко водити борбу, јер они у борби немају одређених правила него изненада дочекују, а и брзи су на ногама да им је тешко наћи примјера. С њима се не може борити онај који не познаје њихове варке. Зато су и у овој борби много допринијели побједи Требињци, Никшићани и становници Спужа, који су им вјешти...*³⁹⁰

У прољеће 1769. године Чевљани и Велестовци су никшићким агама и беговима заплијенили 600 грла ситне стоке у Херцеговини и 200 грла ситне стоке на Рудинама.

1770. године ратовало се са Турцима.

Махмуд-паша Бушатлија 1785. године напада Црну Гору. Његов брат Ахмет-паша је са 6.000 људи, из Спужа, преко Загарача, Велестова и Чева, које је спалио, дошао на Цетиње и срео се са главнином од 12.000 Турака које је водио Махмуд-паша. Цетиње је спаљено, као и манастир. Турцима није пружен значајнији отпор, али није било ни великог страдања народа, каквог је било при ранијим турским нападима.

³⁸⁹ Ђорђе Вукотић Чевски, *Племя Озринићи или Чевљани*, Београд 1998.

³⁹⁰ Петар Пејовић, *Озринићи – племя старе Црне Горе*, Београд 2004. Преузето из: М. Хадријахић, „Односи босанског ејалета са Црном Гором у XVIII вијеку“, *Историјски записи*, ЛП/З, Титоград 1980.

Ово је био задњи турски упад у Чево. Народно предање памти да су Турци долазили на Чево девет пута.

Послије 1785. године распламсавају се међуплеменски сукоби. Између Чевљана и Бјелица било је 74 мртве главе. Између Велестоваца међусобно и са околним племенима 71 погинули. Ове сукобе је смирио Петар I.

1786. године Махмут-паша Бушатлија (потомак потурчених Црнојевића) позвао је на вјеру у Никшић Ровчане. Неколико дана послје 25. јуна 57 ненаоружаних Ровчана ушли су у град Никшић. Турци су их побили 53, паша је својом руком убио ровачког кнеза. Четири Ровчана успјела су да побјегну.

1788–1791. године био је рат Аустрије и Русије против Турске. Српски устаници ослобађају Шумадију, Крушевац и Сопођане. Послије рата са Русима и Аустријанцима Турци се враћају и свете Србима.

1789. године Турци разарају Требјесу, а Никшићи Требјешани одсељавају прво у Бјелопавлиће, а онда у Горњу Морачу, па у Дробњак, гдје се нешто касније формира ново племе Ускоци.

У децембру 1789. године по зими и снијегу Турци су изишли у Рудине са стоком не очекујући напад Катуњана. Чевљани, Цуце и Бјелице су их напали, посјекли им 16 глава и заплијенили стоку.

Озринићи су плијенили стоку и Пјешивцима 1792. године.

1796. године у јулу, битка на Мартинићима у којој су Катуњани предвођени Петром I Петровићем поразили војску Махмут-паше Бушатлије.

25. септембра 1796. године (стари календар) Ровчани, Морачани и Ускоци (њих око 700) разбили су војску од 3.000 Турака. Устанку се придружују и Дробњаци. Нешто касније на Крусима у Љешанској нахији Катуњани и Брђани предвођени Петром I Петровићем опет су поразили војску везира Махмут-паше Бушатлије, који је и сам при томе страдао и глава му је однесена на Цетиње.

При повратку из Русије митрополит Петар I донио је из Трста, у фебруару 1786. године, кромпир и посадио га у Поборима код манастира Стањевићи. Одатле се кромпир раширио по Црној Гори и околним крајевима. Од тада се у Црној Гори није више гладовало.

XIX и XX в и ј е к

Почетком XIX вијека Озринићи и Цуце потиснули су Турке даље од својих граница и потпуно су их потиснули из Рудина. Тада Озринићи насељавају Ластву, Убле и Бјеле Пољане. Турци се све више повлаче у утврђене градове, а чете Озринића и Цуца слободно крстаре Херцеговином и по Босни.

1804. године је у Србији дошло до сјече кнезова. У другој половини јануара 1804. године погубљени су кнез Алекса Ненадовић, Илија Бирчанин, Марко Чарапић, Хаџи Рувим и други; укупно око 70 лица.

1804. године на Сретеније избија Први српски устанак под Карађорђевићем водством.

1805. године, 22. новембра, Херцеговци и Брђани на Кулићима у Пиви разбијају Турску војску и враћају се на Пирни До на конак. Турска војска исте ноћи обиђе Дурмитор и изненади Србе. Прогонили су их до морачке границе и посјекли им 280 глава, међу којима 74 Дробњака.

1806. године избио је устанак херцеговачких племена.

1806. године Црногорци и Руси потукли су француску армију у Боки којом је командовао маршал Мармон.

1806. године Карађорђе и устаници заузимају Београд.

1807. године почетком априла, херцеговачка племена, руска војска и Катуњани опколили су Никшићку тврђаву. Након борби Турци су пристали да предају

тврђаву Црногорцима. Ноћу се владика Петар I Петровић са Црногорцима повлачи, а да о томе није обавјестио Русе и Херцеговце. Турци сазнавши за то нападну Русе, Херцеговце и Брђане и нанесу им тешке губитке. Нешто касније иста ситуација се поновила на Клобуку код Требиња. Није јасно зашто је владика Петар I Петровић два пута напустио бојиште и допустио да Срби и Руси буду разбијени.

Озринићи су 1807. године нападали и плијенили Бјелопавлиће, Граховљане и Бањане. Доста је било и сукоба са Цуцама. Послије много сукоба суд је измирио Чевљане и Цуце. Тада је забиљежено да су у сукобима Чевљани убили 35 и ранили 14 Цуца, заплијенили 932 грла ситне стоке и 123 говеда. Цуце су убили 28 и ранили 39 Чевљана, заплијенили 732 грла ситне стоке и 89 говеда.

Чево је 1810. године имало 110 кућа и 260 војника.

1813. године десио се слом Првог српског устанка. У недељу 21. септембра 1813. године Карађорђе прелази у Земун на Аустријску територију. 6. октобра 1813. године стигао је у Цариград глас да је турска војска опет заузела Београд, Шабац и Смедерево, што је значило да је српски устанак угушен. Србија је за то вријеме била прегажена. Народ је гинуо, одвођен је у робље. Само једног дана, 17. октобра 1813. године, доведено је на пазар у Београду 1.800 српских жена и дјеце на продају. Набијање на колац постала је свакодневна појава.

1815. године, 13. фебруара убијен Станоје Главаш. У Такову, на Цвијети, 11. априла Милош Обреновић почиње нови устанак (Други српски устанак). У јесен исте године склопљен мир са Турцима. Био је то почетак српске самоуправе.

1817. године, 13. јула, у селу Радовању, у јасеничком срезу, Карађорђе је мучки убијен, на спавању.

1820. године, 17. септембра у Горњој Морачи, у планини Јаворје Морачани, Ровчани, Бјелопавлићи и Пјешивци потукли турску војску.

1836. године Смаил-ага потукао Црногорце на Грахову. Тада је погинуло неколико Петровића, рођака Петра II Петровића Његоша.

1839. године по попису у Озринићима на Чеву је 355 кућа.

1840. године, 23. септембра, на Мљетчику у Дробњаку убијен Смаил-ага Ченгић и још 75 Турака.

У зиму 1852–1853. године неколико хиљада турских војника логоровало у Дробњаку, а у прољеће одлазе и остављају посаде у неколико села. Дробњаци ове посаде протјерују у децембру 1857. године.

1854. године почетком фебруара на Лиму Турци потукли Васојевиће, Морачане и Ровчане, које је водио Јоле Пилетић.

1856. године књаз Данило послао војводу Мирка Петровића у Куче, гдје је овај направио велико крвопролиће, убивши око 70 Куча.

1858. године у бици на Граховцу Црногорци побједили Турке, под водством војводе Мирка Петровића.

1858. године Црна Гора и Турска утврдили су нове границе. У Црној Гори нашли су се брдска племена: Ровчани, Морачани, Бјелопавлићи, Братоножићи, Пипери. У Херцеговини Грахово, Жупа Никшићка, Никшићке Рудине... Дио Бањана, Куча и Васојевића припао је Црној Гори као и дио Дробњака. Други дио Дробњака: Језера, Шаранци, Дужи, Кутна Њива и Дубовско остали су у Турској, али то је било само формално, до 1878. године када званично и ови крајеви постају дио Црне Горе. Од љета 1858. године Турци више нису залазили у ове крајеве.

1858. године, 28. јула, Ровчани, Морачани, Васојевићи, Дробњаци, Ускоци, Кучи и Братоножићи, које су водили војвода Миљан Вуков и Новица Церовић напали су и разорили град и утврђење Колашин.

1860. године Тодор Кадих Бјелопавлић убио у Котору књаза Данила. Те године у Чеву је било 355 кућа и 650 пушака.

1861. године, у октобру, Новица Церовић са Дробњацима и Морачанима потукао је војску Дед-аге Ченгића (6.000 Турака). Нешто касније дошло је до битке у Пољима код Мојковца.

1862. године био је рат Црне Горе и Турске. Турке је предводио Омер-паша Латас. У овом рату Срби су имали 8.600 погинулих и рањених (3.500 пог.), а Турци 21.000 погинулих и рањених.

1862. године, 19. августа, на Преображење, била је битка на Шаранце, у којој су око 300 Шаранаца и Ускока потукли 8.000 Турака, на Премћанима на ријеци Тари. Тада је изгинуло 3.000 Турака, као и 1.500 коња, а 1.200 турских глава је посјечено и донесено на Руданце.

1867. године избила је епидемија колере у Црној Гори. Од колере умро војвода Мирко Петровић.

1875. године, у јуну, избија Херцеговачки устанак. Дигли су се и Кучи и Васојевићи. Књаз Никола је међу устанике упутио Пека Павловића.

1876 – 1878. године трајао је рат против Турске. Послије овог рата Србија и Црна Гора су призната као независне државе.

1876. године, 18. јула, на Вучјем Долу Црногорци су побједили Турску војску.

На Фундини, 2. августа, Кучи и други Црногорци које су предводили војвода Марко Миљанов Поповић и војводе Божо Петровић и Илија Пламенац потукли су турску војску.

1877. године турски напад на Црногорце. Напад је почео 23. маја, али су главни ударци заредали од 5. јуна (*Девет крвавијех дана на Шобајићима*).

При нападу на Бар 1878. године Озринићи батаљон био је у Шушњу и Спичу и обезбјеђивао је књаза Николу.

1912–1913. године црногорска војска учествује у балканским ратовима.

Неколико прича

Царев Лаз

Султан је наредио да се Црна Гора нападне 1711. године. Међутим, те године је зима рано дошла па је напад одложен за слиједећу годину. У прољеће 1712. године турска војска, коју је водио Ахмет-паша, прикупила се у Подгорици.³⁹¹

Према Глигору Станојевићу³⁹², Ахмед-паша 13. јуна са 13.000 војника из Гацка одлази у Никшић, а онда разбија Бјелопавлиће и одлази у Спуж. Скадарски паша Махмутбеговић је са 7.000 војника напао Брђане, Клименте и Куче и натјерао их на покорност.

Владика Данило је сакупио Србе из четири нахије и са том војском је отишао на воду Мршуљу (у Ријечкој нахији). Ту је војску подијелио на три дијела. Први дио војске је био на десној страни, под гором Пржником. Војском је командовао војвода Јанко Ђурашковића из Велестова.

Други дио војске се притајио при врху планине Врања, на лијевој страни. Овом војском је командовао војвода Вук Мићуновић из Велестова.

Трећи дио војске је остао у центру са намјером да дочека фронтални турски напад. На челу ове војске били су владика Данило, војвода Вукота Вукашинов из Чева и његов син Ђикан Вукотин (Вукотић).

На тим мјестима је војска два дана чекала турски напад. Трећег дана гласници јаве да је турска војска дошла на воду Влахињу и ту се улогорила. Владика

³⁹¹ Петровић Петар I Његош, „Кратка историја Црне Горе“ – *Повјесница Црногорска*, Подгорица 1998.

³⁹² Глигор Станојевић, *Црна Гора у доба владике Данила*, Цетиње 1955.

није хтио више да чека већ исте ноћи покрене војску према Турцима. Прије него што је зора сванула Ђикан Вукотић је повео јуриш на турску војску. Када је дошло до судара двије војске, са лијеве и десне стране Турцима избиле су војске које су водили Вук Мићуновић и Јанко Ђурашковић. Испалили су плотуне из пушака и кренули на јуриш. Код Турака је настала паника и бјежање. Покушали су се повући, али су у мраку залутали и зашли у густе шуме и шикаре које су се налазиле у клисурама. Владика Данило са војском их ту опколи и многе побије. Преживјели су се расули по гудурама. Прича се да су избежумљени Турци налажени и убијани по кршевима Ријечке нахије данима послије битке.

Била је то велика побједа. Заплијењено је много оружја и одијела, као и 34 алај-барјака. У бици је учествовало око 8.000 Срба, од којих је погинуло 300, а погинуо је и војвода Јанко Ђурашковић. У боју су рањени владика Данило и Вук Мићуновић. О броју Турака се нагађа и дан данас. Турски извори су број турске војске смањивали, да би умањили значај пораза, док су са српске стране тај број увећавали. Тако да се негде тврди да је Турака било 100.000, а погинуло 40.000 што је преувеличана цифра, јер је касније Ђуприлић наступао са војском од 100.000 војника, а то је највећа Турска војска која је икад нападала Црну Гору (мада и у овом случају неки историчари тврде да је са Ђуприлићем било 30.000 Турака). Вјероватно је Турака било око 40.000 или још мање, а број погинулих је могао ићи до 20.000, што и даље изгледа претјерано. У новије вријеме помиње се на изглед реалнија бројка од 5–6.000 погинулих Турака, мада неки и овај број своде на умјерених 2.000. На самом бојном пољу остао је велики број мртвих Турака. Призор је личио на појаву када јак вјетар пообара стабла дрвећа у шуми, а то се зове лаз. Ова битка била је једна од највећих побједа над Турцима. Мјесто на коме се одиграла ова битка названо је Царев Лаз³⁹³ (у Ријечкој нахији – Добрска Жупа). У Цетињском летопису је забиљежено да су Турци потучени на Цареву Лазу, али да су ипак продрли на Цетиње и разорили манастир.³⁹⁴

Тахир-паша је потучен, а Ахмет-паша је окупио ту разбијену турску војску и прикључио својој војсци. Турци су наставили напад и потискивање Црногораца. Млечани су затворили границу, а Турци кренули од Подгорице ка Цетињу. Црногорци су имали мало муниције, али су се одупирали. Повлачили су се уз борбу и спаљивали све иза себе, чак и траву да турски коњи не би имали шта да пасу. Цетиње је заузето 8 августа 1712. године. Порушен је манастир и попаљене куће. Турци били на Цетињу пет дана, а онда су се повукли. У повлачењу кроз Љешанску нахију погинуло их је 500.

Неки историчари негирају да се на Цареву Лазу десила велика побједа. По В. Ђоровићу³⁹⁵ владика Данило и Милорадовић су се са главарима и војском повукли пред Турцима. Турци су тада продрли на Цетиње и срушили манастир и околне зграде. Убрзо су се повукли са Цетиња. У том повлачењу су нападани и претрпјели су доста губитака. По овоме би могло бити да је на Цареву Лазу потучена једна већа колона Турака. По другој верзији Турци су потучени на Цареву Лазу 20. јула, а неколико дана касније опет се прикупе и дођу на Цетиње и запале манастир. Млетачки извори не говоре ни о каквој побједи Црногораца, али су у Дубровник стигле вијести о неком црногорском успјеху у Љешкопољу. Та побједа није била постигнута против главнине турске војске, него само против једног њеног дела.

Јован Томић сматра да је бој на Цареву Лазу измишљотина владике Василија, а да је ову причу раширио Његош у своје доба. Которски провидур Пизами није забиљежио никакву побједу Црногораца. Забиљежио је паљење траве, а био је добро обавјештен. Пјесме о Цареву Лазу написао је Петар I.

Томић сматра да је бој на Цареву Лазу био 1604. године. По запису из манастира Савине 1.000 Црногораца поразило је 7.000 Турака. По другом запису 10.000

³⁹³ Када јак вјетар пообара стабла дрвећа у шуми, тако поваљана стабла зову се лаз.

³⁹⁴ Божидар Шекуларец, *Црногорски анали или Цетињски Летопис*, Цетиње 1996.

³⁹⁵ Владимир Ђоровић, *Историја српског народа*, Београд 1997.

Црногораца разбило је 60.000 Турака. По мишљењу неких историчара Царев Лаз се десио у Морејском рату па је у свијести народа пренијет у 1712. годину.

Бој на Трњинама

Херцеговачке паше, два брата Ченгића и бег Љубовић су 1716. године³⁹⁶ сакупили војску по Херцеговини и Босни. Са том војском напали су село Трњине у Малим Цуцама. Лаковићи из Трњина у првом боју одступе. Гласници јаве осталим Цуцама и Озринићима о нападу и они пожуре у помоћ. Озринићи и Цуце се скупе и нападну Турке. У овом боју Турци су потучени и натјерани у бјекство. Цуце и Озринићи су их гонили и многе побили. У овом боју су заробљени браћа Ченгићи и бег Љубовић са више од 70 Турака.

Заробљени Турци су доведени на Чево. Озринићи су их хтјели пустити уз откуп, али је пред њих изашла Крстиња, удовица кнеза Мојаша Ђукановића кога је убио Ђуприлић 1712. године, када је на вјеру позвао главаре на преговоре. Крстиња је прекорила присутне ријечима: „Што држите те Турке, што их не сјечете? И ви ономад хоћасте вашу браћу откупити у везира Ђуприлића, па ви их он не даде на откупе но их све посјече, а Ђуприлић није вашу браћу на јунаштво, ка' ви те Турке, но на пријевару заробио. Спомените се кукавијех црногорскијех удовицах како им је без мужевах. Зар ви није срамота пуштит Турке на откупе?“³⁹⁷ Послије тих ријечи Озринићи и присутни Цуце одмах, на том мјесту, посјекоше и браћу Ченгиће и Љубовића и све остале заробљене Турке, из освете за многе раније погибије.

Бећир-паша Ченгић је 1727. године сакупио велику војску по Херцеговини. Желио је да освети своје рођаке који су посјечени на Чеву 1716. године. Напао је Катунску нахију, али је његова војска разбијена, а Бећир-паша је успио да побјегне на коњу.

Никац од Ровина

Најпознатији од Томановића био је чувени јунак Никац од Ровина. Рођен је око 1726. године, а погинуо је 1776. године. Никац је син Ђукана Томанова и брат од стрица потурченог Каримана (Живка) Вукова. Посјекао је 60 турских глава. Био је мали и мршав.³⁹⁸ Никац Томановић из Ровина живио је и имао земљу у Изворима – Трешњево. Више Горњег Извора су му биле штале и торине.

У новембру 1756. године, на Предишу³⁹⁹ се улогорио Ћехаја-паша са 30.000 људи. Никац са 40 људи оде у логор и рече да хоће да се преда. Када су били близу пашина шатора запуцају на пашу и убију га. У борби која је настала 34 човјека који су били са Никцем погину, а он и петорица су се пробили и побјегли. Никац од Ровина је имао шест рана. Тада је Црногорска војска (1.500 људи) напала Турке са свих страна и потукла их.

Једном приликом је на Цетињу било такмичење у гађању. Већина јунака је погађала, а Никац је редовно промашивао биљегу. То зачуди присутне. Један од њих га упита како је са цефердаром побио више од тридесет Турака, а ови остали ни пола од тога па га сви претекоше на гађању. А Никац рече: - Убио сам највише Турака од свих

³⁹⁶ Као година када је био овај бој помињу се и 1716. и 1717. година.

³⁹⁷ Петровић Петар I Његош – „Кратка историја Црне Горе“ – *Повјесница Црногорска*, Подгорица 1998.

³⁹⁸ За Никаца од Ровина се тврди да је био виско 170 цм. Каже се да је био мршав и да је имао велику главу.

³⁹⁹ Марко Вујачић и неки други аутори као мјесто битке помињу Убле Чевске који се не налазе у Бјелицама већ далеко сјеверније, близу Броћанца Никшићког.

овдје не зато што сам добар стријелац, већ што сам им се добро примицао, да би их са те даљине и најгори стријелац погодио.⁴⁰⁰

Када му је било 60 година, око 1776. године⁴⁰¹, док је чувао овце изненадили су га Турци и убили. Убио га је Јашар Бабић који је при томе и сам погинуо од Никчеве руке. У близини су била три брата Спаића, који нису смјели да му притекну у помоћ. Због тога су их Цуце хтјели побити, па су морали да бјеже главом без обзира.

Када су Турци напали торине Никца од Ровина на Изворима у Цуцама, Никац је послао сина да тражи помоћ од сердара Вукала Вукотића, Тура Гавриловића и Сима Радуловића из Башина Села. Они су предводили потјеру која је сустигла Турке у Кобиљем Долу. Ту је дошло до борбе у којој је погинуло много Турака, а преживјели су побјегли. Потјера је вратила Никчеве овце.

Раде Чевљанин (око 1778. год.)⁴⁰²

У доба владике Петра I Петровића, спушки Турци дошли су у Мартиниће у Бјелопавлићима код попа Милутина. Паша Беговић затражи попадију да преноћи са њом. Поп под батинама пристане, али његова жена ријеши да скочи у Зету и себи прекине живот, да не доживи срамоту. Изађе из куће да нађе недорасле синове, да се са њима опрости, па пошто их не нађе крену ка Зети. Тада сретете брата, Рада Чевљанина (Балетића) и све му исприча. Раде уђе у кућу међу Турке. Паша му рече да му тражи сестру да са њиме преноћи, па ће га даривати, а Раде му затражи његове двије кадуне, па ће он њега још боље даривати. Паша потеже леденице да убије Рада, али га не погоди. Раде потегне оружје и убије пашу и више Турака. Попа Милутина и његове синове отпрати планинама пут Роваца и Мораче. Са паше је узео двије леденице и упутио се на Чево.

Спушки Турци чују за пашину погибију и крену за Радом, који спуштајући се ка Зети примјети овце са чобанином. Упита га ко је и чије су овце.

- Ја сам Сава Ровчанин, а овце су Бошковића.
- Остави овце и иди са мном, да видиш гдје ћу погинути.
- Ја бих пошао, но како ћу кад немам од оружја ништа до тољаге са којом

пришикујем овце само за комад сува хљеба.

Раде га прими иза себе на коња и да му двије пашине пушке. Пређу Зету, а Турци их стигну и навале на њих да их ухвате и убију. Раде и Сава скоче са коња и склоне се под обалу. Турци су јуришали на њих, а Раде се бранио цефердаром. У борби му је нестало фишека и тешко је рањен. Када је спушки капетан видио да је Раде престао да пуца, потјерао је коња ка обали да га посјече. Сава Ровчанин опали двије пашине пушке у капетана и погоди га. Сава притрча и узне кесе са фишецима, па их додаде рањеном Раду. Раде и Сава наставили су борбу против Турака. Ускоро су пристигли Брђани (Бјелопавлићи) и потукли Турке који се повукоше у Спуж.

Сава Ровчанин натовари рањеног Рада на коња и одведе га на Цетиње код владике Петра I Петровића, гдје се лијечио од рана и добио златну медаљу. Владика је дао Сави Ровчанину 100 златних дуката и упутио га да више не чува овце Бошковића већ да оде у Ровца, изгради кућу и сјече Турке.

Напад Бушатлије 1785. године

Махмут-паша Бушатлија је 1785. године прикупио војску по Албанији и напао Црну Гору. Прешао је преко Љешанске и Ријечке нахије и у мјесецу јуну ушао у

⁴⁰⁰ Марко Вујачић, *Знаменити црногорски јунаци*, књ.1, Цетиње 1951.

⁴⁰¹ Негдје се може наћи податак да је Никац од Ровина погинуо 1755. године. То је у супротности са предањем да је 1756. године са 40 људи дошао до шатора Техај-паше и напао га.

⁴⁰² Стеван Поповић, *Ровца и Ровчани*, Никшић 1997.

Цетиње. Опљачкао је и запалио манастир. Спалио је Бјелоше, Њеклиће, Бјелице, Чево и Велестово, а Његушима је узео 1.700 златних цекина. Послије тога је преко Ловћена сишао у Паштровиће и продужио за Албанију.⁴⁰³

У овом походу Бушатлија је имао мало отпора. Митрополит Петар I Петровић је у то доба био у Русији. Турке су у Црну Гору позвали и у походу помогли неки црногорски главари. Увијек је у Црној Гори било људи и главара који би се полакомили на новац и власт, због чега су били спремни на сарадњу са Турцима, без обзира на штету коју ће претрпјети њихови рођаци и саплеменици.

Бој на Мартинићима⁴⁰⁴

У љето 1796. године, Кара-Махмут-паша Бушатлија са великом војском крене да покори Брда (Бјелопавлиће). Митрополит Петар I Петровић са нешто војске дође и улогори се на лијевој страни ријеке Зете, на мјесту званом Слатина. За неколико дана дођу и други Црногорци и Брђани и сакупи се 8.000 људи. Бушатлија се са 20.000 војника улогори под главицом Височицом, више града Спужа, на два сата од митрополитова логора.

Девет дана су војске стајале једна наспрам друге без борбе. Десетог дана (11 јул 1796. год.) Турци крену у напад. Борба је дуго трајала и предвече Црногорци и Брђани разбију Турке и протјерају их преко Мартинића. Турци побјегну у утврђени Спуж. Махмут-паша је рањен и једва се спасио бјекством. Црногораца и Брђана је погинуло 23, а рањено 26. Турака је погинуло: ага и бегова 67, а остале војске више од 1.500, уз много рањених.

Бој на Крусима⁴⁰⁵

Чим се опоравио од рана задобијених на Мартинићима, Махмут-паша Бушатлија је сакупио 40.000 војника и опет кренуо на Црну Гору. Бушатлија се улогорио на Дољанима. Митрополит Петар I Петровић позове Црногорце да се сакупе и спреме за борбу. На Цетиње је дошло само 400 Катуњана и са њима је митрополит 9. септембра 1796. године дошао на Вучи студенац. У неколико дана ту му се придружи још Катуњана, тако да их се прикупило 4.000 људи. У то вријеме Бушатлија са војском дође на Ситницу. Бјелопавлићи и Пипери нису се придружили Катуњанима јер су очекивали да ће Бушатлија напасти и њих. Бушатлија је са по 2.000 војника блокирао ова два племена, да би их спријечио да се придруже Катуњанима. Кучи се нису смјели придружити Катуњанима, неки из страха од Турака, а неки су примили мито и били уз Бушатлију.

Катуњани 22. септембра са Вучег студенца оду на Бусовик. Ту је Петар I одржао говор Катуњанима, пред битку. Тада Махмут-паша Бушатлија са војском нападне село Крусе (Љешанска нахија). Љешани му се супротставе, али су се морали повући, па су Турци спалили село и цркву. Тада Бушатлија са војском нападне Катуњане који се пред турском силом почну повлачити. Владика Петар I заустави повлачење и својим говором подсјети на побједу на Мартинићима и охрабри Катуњане који тада крену у противнапад. Катуњани јурну на десет пута бројнијег непријатеља и у боју их почну потискивати ка Подгорици. Тада Катуњанима у помоћ пристижу племена Ријечке нахије и Црмничани. Турци су се нашли у тешком положају и потпуно су разбијени. Бој на Крусима је трајао три сата. Петар I је забиљежио да су у овом боју погинула 23 Црногорца. Погинуло је 2.000 Турака, а посјечен је и везир Бушатлија, чија је глава ускоро стигла на Цетиње.

⁴⁰³ Петровић Петар I Његош – „Кратка историја Црне Горе“ – *Повјесница Црногорска*, Подгорица 1998.

⁴⁰⁴ Исто.

⁴⁰⁵ Исто.

На Вучјем Долу 1876. године

30. јуна 1876. године Турска објављује рат Црној Гори. Књаз Никола је са војском кренуо ка Невесињу, са циљем да заузме Мостар. Пресрео га је Муктар-паша и потукао претходницу црногорске војске. Књаз Никола тада повлачи војску до Билеће и зауставља се на Вучјем Долу. Муктар-паша жури да стигне црногорску војску да би ју разбио прије него што се оспособи за борбу.

Срби дочекују Турке на Вучјем Долу 28. јула 1876. године. Главнином војске у којој су били херцеговачки устаници, командовао је војвода Пеко Павловић. Сердар Јоле Пилетић Пипер је са својим батаљонима (пиперски, братоножићи, ровачки, горњоморачки и васојевићи) требао да се фронтално судари са Турцима. Сенатор Бајо Бошковић Бјелопавлић са Бјелопавлићима је заузео положај на десном крилу, а војвода Петар Вукотић са Катунјанима, Црмничанима и Ријечанима заузео је лијево крило.

Турци су заузели кључни положај Ковчег, који је доминирао вучедољском котлином. Бригаде Јола Пилетића су издржале турски напад а онда је услиједио противнапад на Ковчег. И остали дијелови војске напали су турску војску, у којој је убрзо дошло до расула. Турци су бјежали до Билеће. Селим-пашу је посјекао Ђоко Лазарев Поповић Цуца, Осман-пашу заробио Лука Филипов Драгишић Пипер. Погинуло је и рањено 6.000 турских војника. Погинуло је и рањено 150 Црногораца. Тада је црногорска војска могла несметано да напредује до Требиња и Мостара, али је књаз Никола наредио да се војска од Билеће врати назад и не гони Турке даље.

Рат 1876 – 1878. год.

На Фундини, 2. августа 1876. године Кучи и други Црногорци које су предводили војвода Марко Миљанов Поповић и војводе Божо Петровић и Илија Пламенац потукли су турску војску.

Код Тријепча (у Затријепчу) и Спужа 6. септембра 1876. године Куче напада Дервиш-паша, али бива потучен. Био је то велик турски пораз.

Жестоке борбе су вођене тих дана, 8–10. септембра 1876. године на Маљту и Кокошевини, али положаји нису помјерени. 1. новембра 1876. године дошло је до примирја.

Средином 1877. године око Црне Горе било је 60.000 турских војника спремних за даљи рат. Од Гацка је наступао Сулејман-паша са 24.000 војника. На улазу у кланац Дугу, од Гацка, на Крсцу, дочекао га је Петар Вукотић, 4. јуна 1877. године са 15.000 војника. Црногорци су у почетку имали предност, али су се исцрпили у јуришима, а Турцима су стално стизала нова појачања, тако да су Црногорци потиснути до Пресејеке у кланцу Дуги.

14. јуна 1877. године на Пресејци и Петњем Брду дошло је до битке, али је турска војска била јака и Црногорци су одступили. Сулејман-паша је 16. јуна стигао у Никшић, а 17. јуна са 22.000 војника кренуо ка Острогу преко Планинице. Први је до Острога стигао Реџеп-паша, 18. јуна 1877. године и отпочеле су жестоке борбе. Србе су предводили Петар Вукотић и Лазар Сочица. Нарочито су тешке борбе вођене 20. јуна. Књаз Никола је био на десној обали Зете. Попустио је под молбама главара и пустио Маша Врбицу да пређе Зету са војском и помогне Петру Вукотићу и Лазару Сочици. Поред снажног отпора Сулејман-паша се успио пробити до Спужа, а црногорска војска се повукла у Загарач. Ова битка је упамћена под именом *Девет крвавијех дана на Шобајићима*. Турци су имали 6.900 погинулих и 8.600 рањених (укупно 15.500 избачених из строја од 22.000). Црногорци су имали 600 погинулих и 1.500 рањених.

За то вријеме је Сахиб-паша покушавао да од Спужа продре према Бјелопавлићима, али је сваки пут био одбијен од војске коју је водио војвода Марко Миљанов.

Од Колашина је у Морачу кренуо Мехмед Али-паша са око 20.000 војника. Путем су палили сва српска села на која су наишли. Дошли су под сам манастир Морачу гдје их је напала војска коју је водио војвода Миљан Вуков. Турци су разбијени и повукли су се. Посјечено је више од 1.000 турских глава, а погинулих и рањених Турака било је више од 2.000.

У то вријеме су Руси у Бугарској у рату са Туцима заузели кланац Шипку, прешли планину Балкан и заузели тврђаву Плевну. Тако је био угрожен и Цариград. Због тога су турски команданти Сулејман-паша и Сахиб-паша прекинули акције у Црној Гори и преко Скадра и Бара бродовима отишли на бугарски фронт против Руса, да бране угрожени Цариград. Ово повлачење је искориштено за заузимање Никшића.

28. августа 1877. године почео је напад на Никшић. Напад су водили војводе: Петар Вукотић, Илија Пламенац и Машо Врбица. Борбе су вођене до 8. септембра када су Турци предали град.

Крајем новембра 1877. године Црногорци су почели напад на Бар. Опсада и борбе трајали су све до 10. јануара 1878. године. Те године Србија и Црна Гора су признате као независне државе на конгресу у Берлину.

Шуто Роганов и господар

Посвађају се Пјешивци и Чевљани око граница и пашњака. Чевљани су Пјешивце сматрали као неку нижу класу људи и гледали су на њих са неке висине. Хтјели су им отети неке шуме и пашњаке који су одувијек припадали Пјешивцима. Али и Обласни и Велики Суд пресуде у корист Пјешиваца.

Старом војводи Петру Вукотићу би криво и он оде књазу Николи и пожали се на неправду суда.

- Па то је, стари, судио суд по свједоцима и ја ту не могу ништа учинити.

- Можеш господаре, ја имам четири најстарија чоека на Чево. Свакоме је прошла деведесета, који знају и који ће се заклети да је чевско.

- Па ти доведи те људе у Велики Суд да се зауну, па ће суд пресудити у корист вашу.

Војвода се врати од господара и сврати у Велики Суд код предсједника војводе Ђура Матановића.

- Оћу војвода Ђуро, да ми опет судиш с Пјешивцима. Ја имам четири стара чоека који ће заклетвом потврдити да је то чевско.

- Добро, војвода, доведи их нека се зауну, па ћемо онда пресудити у вашу корист.

Војвода дође кући на Чево и позове четири најстарија Чевљанина и нареди им да сутра оду на Цетиње и да се зауну у Великом Суду да је то земљиште што су Пјешивци добили чевско. Иако су ови стари Чевљани знали да ће криво свједочити, нису се смјели успротивити старом војводи. Оду и зауну се и Велики Суд донесе пресуду у корист Чевљана.

Неко вријеме иза тога кренуо је књаз Никола са свитом за Никшић. Пут их је водио преко Пјешиваца. Неко каже староме Шуто Роганову да иде господар. Шуто узме чибук и пригрне кожух па са једним малим унуком истјера десетак коза поред самог пута. Наиђе књаз Никола, види Шуто и поздрав га.

- Добра ти срећа господару!

- Како си Шуто и можеш ли куд?

- Само жив господару! А куд си поша на сретни пут?

- Пошао у Никшић, да дижем Црногорце да ратимо.

- А с ким у добар час?
  - На старога крвника Турчина да узмемо Малесију и Дукађин, да проширимо државу да нам ова момчад не иде у Америку.
  - Немој, господару, изгинуће нам ова омладина, а ти можеш снаћи начина да то добијеш и без пушке и без ножа.
  - Како Шуто? Турци без крви никада ништа дали нијесу, но оће и ово наше да отму.
  - Пошаљи господару два стара Чевљанина у Цариград, нек се закуну да је то наше као што је било некад, па ће ти то султан дати.
- Књаз одмах схвати на шта Шуто циља. Даде му мало пара и продужи. Чим се вратио на Цетиње, књаз оде у Велики Суд и нареди да се пресуда поништи и да се земљиште врати Пјешивцима.

Непоштовање побратимства

Један Чевљанин се побратими са Турчином из Оногошта. Чевљанин се четом крене, али шест дана не наиђу ни на кога. Седмог дана Чевљанин са четом сретне свог побратима који је тјерао стадо оваца. Чевљанин се обрадује побратиму и пође да му затражи једног овна. Повиче: - Добро јутро Усо, побратиме. Турчин се одазове: - Кога зовеш побратимом, јутрос ти се с мртвом главом братимио. Чевљанин: - Не шали се Усо, побратиме, није нико други, до твој побратим. Него тако ти љубави, дај нам једнога овна да ручамо, јер смо у овој алузи шест дана, нестало нам круха у торбице, а шићара нема. Турчин: - Не дам ништа, не! Нити мислим за побратимство, док ми је моја брешка о рамену. Чевљанин и трећи пут замоли за брава, а Турчин упери пушку последије чега Црногорци нападну, побију Турке и заплијене овце. Ово је риједак случај непоштовања побратимства.⁴⁰⁶

Оживио

У чету се ишло да се покаже јунаштво (и из економских разлога). У старо вријеме били су Озринићи најизврснији четници. Ово им је по трагу. И у данашње вријеме први су они у томе.

Једна чета Озринића уграби плијен, али их се и рани доста. Када је чета умакла у планину, умре један од рањених. Нису га закопали у земљу већ га затрпају лишћем и гранама. Понесу његово оружје. Дођу кући и кажу његовима како је умро и како су га закопали у Лоли планини. Породица удари у плач и лелек и ожале га. Послије неколико дана онај за кога су мислили да је умро се освијестио, извукао испод лишћа и грана, појасом увезао рану и дошао кући.⁴⁰⁷

⁴⁰⁶ Милорад Медаковић, *Живот и обичаји Црногораца*, Београд 2001.

⁴⁰⁷ Исто.

Из Горског Вијенца

Што утече испод сабље турске
Што на Вјеру праву не похули.
Што се нехће у ланце везати,
То се збјежа у ове планине,

Да гинемо и крв проливамо,
Да јуначки аманет очувамо
Дивно име и свету слободу.

Средар Вукота:

Ја сам Озра ноћас на сан гледа.
Бјесмо пошли двјеста Озринићах,
и толико поћерали коњах,
да узмемо пуње аранђелско.
И врати се с пићем из Котора.
Поју људи, гађу из пушаках.
Кад дођосмо наврх Поточинах,
али сједе око триста другох;
на свакога зелена долама,
на свакоме токе и оружје.

Помислисмо ко ће оно бити ?
Какви гости? - Није им вријеме.
Кад али је оно стари Озро
И бирани са њим Озринићи.
(није од њих ни једнога жива)
Пуче на нас сваке грдне јаде
што у Чеву цркву не градимо
Аранђелу, да ни свуд помага.
Ондена се мало не покласмо,
и сад дрхтим од његова страха !

Вук Љешевоступац:

Чево равно, гнијездо јуначко,
а крваво људско разбојиште,
многе ли си војске запамтило,
многе ли си мајке ојадило !
Људске су те кости затрпале,
људском си се крвљу опјанило;
вазра раниш оа Видова дана
јуначкијем и коњскијем месом
пред вечер се над тобом изведри,
Турке мртве по тебе бројасмо,

гавранове и мрке вукове !
Страшно л'бјеше једном погледати:
дим те црни бјеше приклопио,
сто хиљада притисло Тураках,
око тебе пушке грмијаху,
фриштијаху хиљаде момаках
а грактаху на јата вранови
Иза тмине и сунце огрије:
погодит се нигда не могоасмо
око броја, колико их бјеше.

Неки обичаји

Било је случајева да Турци одсјеку главу неком јунаку и поставе ју на неки колац или зидину. Често би се десило да буле (муслиманке) ту главу украду и однесу кући. Ту би се скупиле и ту људску главу би скувале. Чорбу од кувања су пиле, јер су вјеровале да ће на тај начин њихови синови који се роде у будућности бити такви јунаци.

У неким случајевима дешавало се да Турци изваде срце убијеном јунаку и однесу га са собом. У турским кућама, буле би пиле воду кроз срце да би им, по њиховом вјеровању, синови по изгледу, снази и јунаштву били као убијени српски јунак. Ово се десило када је 1801. године убијен Мијат Котлица.

Турски зулумџари

Када су у питању чувени потурчењаци има много неслагања о времену када су живјели, када су гинули и ко их је убијао. Овдје су дате верзије које је забиљежио Јагош Јовановић.⁴⁰⁸

Турчин Зуко Париповић

Био је поријеклом од Зимоњића. Живио је у доба Никца од Ровина.

У Марковини се састану Туро Гаврилов Гардашевић, Ћетко Мирковић, Раде и Вукота Балетић, Мргуд Перков (Мргуд Перков са Чева – танчица – мало, нејако братство), Вучета Мргудов и други.

Изаберу десеторицу међу собом и крену у околину Никшића. Нису срели Зука. Раде Балетић и Мргуд Перков ускоче у Никшић преко градских бедема и кроз прозор уђу у кућу Зука Париповића. Пробуде Зука и он узме ханцар и убије Мргуда Перкова, а Раде Балетић тада одсјече главу Зуку Париповићу. Узме му нож и пушку.

Раде је покушао понијети Мргуда, али није могао. Зато га је бацио у неко удубљење крај бедема. Турци га нису нашли. Раде се слиједеће ноћи врати и нађе Мргудово тијело па га понесе.

Никшићки поход

Да освете Зука, скупе се Сефер Пипер (пог. 1748), Мрка Хусејин (пог. 1754), Јашар Бабић (пог. 1776), Сафет Коскић, Сулејман Бритвић, Селман Горајлија и други, укупно 50 најокоријелијих никшићких зулумџара. Договорили су се да у том броју крену у Чево јер мала група може лакше проћи непримјећена. Требало је напасти Озриниће, посјећи им главе и отети стоку.

За водича су узели Мартина Лекића који је избјегао из Чева јер су му Чевљани убили оца и два брата. Мартин Лекић је био домазет и у Чеву је живио дванаест година. Споредним путевима, ноћу, Турци стигну у Озриниће (Чево). Озринићи су се састојали од дванаест засеока са 300 кућа.

Турци се договоре да нападну шест кућа и да халачу да би изгледало да их је више. У ових шест кућа било је једанаест људи под оружјем. Сефер Пипер, Јашар Бабић и 15 Турака кренули су ка кући харамбаше Станка Микоњића, који је током зиме изјављивао стоку пред град Никшић, а нико од Грађана није смио да му плијени овце.

Сефер позове Станка да пусти нејач из куће да не изгоре. Станко из сна изађе на прозор, а Сефер Пипер га убије из кубуре. Сефер је запалио сламнати кров и кућа је почела да гори. Нејач је поискакала из куће, а тројица Озринића су искочила из куће, запуцала из кубура и наставили су сјећи ножевима у мраку ноћи. Дозивали су у помоћ. Око свих шест кућа Озринића водила се борба. Озринићи су долазили у помоћ својима. Борба се дуго водила.

Послије борбе, на уговорено мјесто, од 50 људи вратило се 30. Осталих 20 посјекли су Озринићи. И Озринића је погинуло 20–22. Сефер није успио да покупи своје мртве, ни да заплијени стоку. Озринићи су гонили нападаче све до градских зидина Никшића.

Сефер Пипер

Био је од старинаца Петровића (Мехметовића). Звао се Станко. Оца Мичура убили су му Ровчани ради неких међа. Мајка Милосава била је сестра војводе Ћетка Пилетића. Станко у свађи убије једног рођака, а последије још једног који је покушао

⁴⁰⁸ Јагош Јовановић, *На висинама чојства*, Титоград 1975.

осветити оног првог. Ћетко Пилетић је покушао да смири ситуацију али су рођаци убијеног тражили освету.

Станко побјегне у Подгорицу. Рођаци убијеног нису опраштали крв. Станко оде у Никшић. Радио је за Рама Рушевића. Станко убије Јована, сина војводе Драгише, одсјече му главу и однесе ју капетану Хусеину Мушовићу (његов син је Хамза). Потурчен је као Сефер Пипер. Узео је име Сефер по неком никшићком јунаку кога су Црногорци посјекли. Против Црногораца се борио 40 година. Имао је 62 рецке на цефердару, за посјечене главе, а до смрти је још убијао. Имао је око 65 година, 1748. године када га је на Милетиној Води посјекао Раде Балетић.

Јашар Бабић

Јашар Бабић је био вјероватно из Бјелопавлића, а могуће да је био из Жупе Никшићке. Звао се Станиша Мирков Бабић. Мирко Бабић је у свађи код Грахова убио харамбашу Ђукановића последије чега је побјегао у Спуж. Ту се потурчио. Ђукановићи му убију једног рођака. Станко Мирков оде и убије четири Катунанина (Ђукановића) и освети рођака. Тада побјегне у Спуж оцу, па се и он потурчи. Узео је име Јашар. Јашар Бабић је скупио људе и отишао на Изворе у Цуце да убије Никца од Ровина. У двобоју кубурама Никац убије Јашара Бабића, а и сам погине и Турци му однесу главу и отјерају овце 1776. године.

Мрка Хусејин

Мрка Хусејин био је из Пипера. Сви братственици му изгину у крвним осветама и остану само Добрило, Милутин и Перко. У страху од Ђурковића оду у Подгорицу и потурче се. Узели су имена Хусејин (Добрило), Митхад (Милутин) и Џемо (Перко). Презиме Мрке узели су по свом селу. Мрка Хусејин је имао 47 рецки на свом цефердару. Посјекао га је Туро Гаврилов из Чева око 1754. године.

Озринићи – Чевљани – Озровићи

За Озриниће је укоријењено мишљење да су племе које потиче од једног претка. У стварности то није тачно. На територији Чева су живјели старинци, Зећани, досељеници из Херцеговине, досељеници из из других племена, Озрови потомци и потомци неколико витезова који су на Чево доселили заједно са Озром послије боја на Косову. Готово сва братстава која се сматрају старинцима на Чево су досељена послије Озринића (Озра). Овакву појаву да се касније досељени називају старинцима срећемо још и код Васојевића.

Озринићи и братства која су била са њима у заједници нису се трпјели са старинцима. Ту се не мисли само на чевске старинце већ и на старинце досељене из других нахија, племена и Зете (а вјероватно међу тим старинцима неки то и нису били). Тако је дошло до више сукоба. Први сукоб са старинцима је био одузимање земље потомцима Тоља. Тољови потомци јесу стари становници Чева, али нису старинци већ властела. Други сукоб Озринића и Чевљана десио се крајем XVI вијека. У Турским дефтерима се чевски крај помиње као Чево – друго име Озринићи. Можда је разлог томе да су Озринићи и Чевљани тада били двије развојене групације које се нису баш подносиле. Трећи сукоб је рат са цуцким Доњекрајцима.

Првобитно су Озринићи били директни Озрови потомци, али и потомци Озрових побратима и добрих пријатеља. Бан Милоњић са својима, преци Миљанића, Росандића и неки други у ранија времена били су сматрани пуноправним дијелом племена. Разлог за ово својатање је највјероватније то што су преци неких братстава са Косова на Чево дошли и остали заједно са Озром (браћа по оружју), па су сматрани истим родом. Озринићи – Чевљани су у ранија времена били и они који су живјели уз Озрове потомке, а била су у добрим односима са њима. У саставу племена Озринића дуго су били Радуловићи и Бојанићи из Башина Села. Домазетовићи, Вулаши и Балетићи су били дио племена Озринићи иако се сматрало да су другог поријекла, па су се у литератури помињали као старинци. Међутим днк тестирањем појединаца из ових братстава установљено је да су и они Озринићи. Изгледа да су слабија братства Озрових потомака потцјењивана и ови јачи нису жељели са њима дијелити славу племена. До оваквог дистанцирања на праве Чевљане и старинце и оне неке друге вјероватно долази при крају XIX вијека. Чест је случај у Црној Гори и Брдима да су мања братства проглашавана старинцима због нечије нетрпељивости. Тако се и у XX вијеку појавила тврдња да су Озрови потомци само Драгојевићи, а да Гардашевићи, Велестовци, Марковљани и други то нису. Днк тестирања су демантовала ову тврдњу. Изгледа да су стари људи на Чеву сматрали пуноправним припадницима и братства другог поријекла. Тако су тврдили да су директни Озрови потомци Озровићи, а да су заједно са осталима Озринићи и Чевљани.

У периоду од 1850–1950. године Озринићи (Чево) су били једино српско племе на чијој територији су живјели (90%) људи који воде поријекло од једног човјека – Озра. Озро (Озрихна, Озрен) је са Косова доселио у Чево и ту засновао породицу из које је временом израсло племе Озринићи. Од Озрове браће према предању потичу племена Пипери и Васојевићи, али је на територијама тих племена одувјек било и опстало и братстава другог поријекла, што је случај и код осталих племена.

Озринићи су племе које није своје племенско име пренијело на племенску територију, а није га се ни одрекло. Племенска територија Озринића зове се Чево. Дуго времена тај крај се звао Кчево. Назив Чево је преовладао у новијим временима. Оба назива су исправни и одржали су се до данас. Према историјским записима подручје Катунске нахије и шире звало се жупа Кучева, а поп Дукљанин помиње земљишне цјелине „Цуцеве“ (*Cuceva, Cuciava, Cucievi*). Од тих назива настали су, вјероватно, називи Кчево и Цуце, као и Кучи. Неки историчари данас сматрају да се назив жупе Кучева не односи на Кчево већ за жупу Будву са Кчевом (у Грбљу).

Тешко је утврдити зашто се племенска земља не зове по Озринићима, већ је остао стари назив Кчево (Чево). Дуго времена на територији Кчева живјели су осим Озринића и други становници (старинци). Озринићи их нису вољели и нерадо су се мјешали са њима. Сматрали су их мање вриједним. Озринићи су се поносили својим племенитим поријеклом и својим претком Озром. У случају да су дали своје племенско име племенској земљи, сви становници на тој земљи би се звали Озринићима и били би асимиловани међу праве Озриниће. Можда стари Озринићи нису хтјели да дозволе такву могућност. Озринићи се зову још и Озровићи, што је назив резервисан само за директне Озрове потомке.

Пошто се племенска земља није звала по Озринићима то је довело до још једне посебности коју ријетко срећемо код других племена. Озринићи или Чевљани су племе које има два имена. На такву појаву наилазимо и у племенским називима: Бјелопавлићи – Брда, Грахово – Стари Риђани, Никшићке Рудине – Бијеле Рудине. Назив Чево је старог поријекла, док име Озринића потиче од родоначелника племена. Озровићи су Озрови потомци, а Чевљани и Озринићи су и други становници Чева. Тих других чевских становника готово да више и није било после 1880. године.

Интересантно је да се у записима спомињу готово равноправно оба назива. У турским дефтерима 1521, 1523. и 1570. године каже се Кчево и друго име Озринићи. При упаду везира Кукавице 1612. године каже се да је разрушено Чево. Наредних сто година више је у употреби било име Озринићи. А од око 1750. године више се употребљава име Чевљани (у једном периоду се често помињу Чевљани и Велестовци, као да се ради о два племена). Средином XIX вијека назив Озринићи се потпуно губи, а користе се називи Кчево и Чево. У XX вијеку ова област и становници се зову искључиво Чево и Чевљани.

Озринићи су били и територијална организација са заједничком својином и приватним посједом. Ластва је некада била заједнички комун свих Озринића. Чево и Чевљани су територијална организација јер су Чевљани и братства која нису у сродству Озринићима. О свим важним питањима одлучивало се на племенској Скупштини. Сваки пунољетни племеник је имао право гласа. Наравно, више су се питали главари и јача братства.

Озринићи су протјеривали старинце и друге становнике Чева. Сматрали су их мање вриједним. И не само њих. Бил је сукоб и протјеривања и слабијих породица Озровог поријекла. Озринићи су са висине гледали и на околна племена, себе су сматрали више вриједним од свих осталих. То је био један од разлога за појаву да су се Озринићи често међусобно женили и удавали. То није било дозвољено унутар истог братства (презимена), мада је било и таквих случајева, на које се није благонаклоно гледало. Вјенчања међу племеницима нису била дозвољена прије дванаестог степена

сродства. У планинама је иначе било забрањено орођавање са сродницима којима би то било могуће у равничарским предјелима.

Други разлог за ову појаву је и изолованост Чева у односу на друге крајеве. У та времена живот је био доста тежак и људи нису имали времена да путују по околним крајевима да би тражили жене. Тако да би се често женили из најближе околине. У другим крајевима становништво је било различитог поријекла, док су у Чеву живјели претежно Озринићи. Женидба међу племенцима је била присутна и у ранија времена када је у Чеву осим Озринића живјело и доста других становника. Пошто су презирали старинце, док их је било у Чеву, радије су се женили од сродних братстава. Сматрали су да ће тако потомци имати квалитетнији генетски материјал. Вјероватно је било и других разлога за ову појаву. Тако је Вукашин Драгојев био ожењен од кнеза Радусина и са својом женом је био у даљем сродства. Озринићи нису дозвољавали уселјавање у Чево. Бранили су да се крчи шума или странцима продаје земља (правом прече куповине).

Код Озринића је од XIX вијека изражена самовоља братстава. То је појава која је изгледа постојала од давнина, али се развија и јача од 1700. године. Многа братства Озринића су била врло јака, тако да су се понашала као самостална племена. Нека братства су понекад и међусобно била у лошим односима. Братства су, међутим, била сложна и наступала су заједно када је била у питању борба против Турака.

Припадници братстава су се радије казивали по братственичкој него по племенској припадности. Данас се Озринићи представљају по припадности братству, чиме се поносе, а на другом мјесту казују се као Чевљани. Врло ријетко се деси да се неки племеник представи као Озринић. Тешко је утврдити разлог због којег избјегавају да истакну да су Озринићи. Можда због тога што су имена многих братстава постала чувена, као и само Чево, па су по томе чувенији него по правом племенском имену.

П л е м е н с к е   г р а н и ц е

Племенске границе наводим према Јовану Ердељановићу, како их је он забиљежио 1910. године⁴⁰⁹, уз мале допуне.

Међа племена Озринића на сјеверу према Рудинама (Бијелим или Никшићким): Од источних падина планине Пустог Лисца на којој је тромеђа Озринића, Цуца и Рудина граница иде вијенцем планине Лигунара (1184 м), цијелом својом дужином, тако да је јужна половина Лигунара озринићка а сјеверна рудињанска. Даље граница иде преко Пандурице (1065) на Седло гдје је тромеђа Озринића, Рудина и Пјешиваца.

Одатле међа иде даље на југоисток. Она полази источном ивицом озринићког предјела Пољана, па се затим пење на врх планине Троглава. Даље иде преко великих висова и узвишења међу којима су најважнији: Борачки Ком (Борачка пећина), Гола Брда, Тисови Ком (1132), Ком од Јасиковца, Врагомет и Столачки Врх (1134). Са Столачког Врха граница силази право на високу Комненову Долину, чији западни дио припада Озринићима. Затим даље иде страном Рутачког кома и западном ивицом Брезова Дола (који је пјешивачки), па се пење на планину Лупоглав, најприје на високи Ком од Лупоглава (1188). Граница даље иде вијенцем Лупоглава, тако да његова југозападна страна припада Озринићима, а сјевероисточна Пјешивцима. Са Лупоглава међа силази у високу валу Студено, па се затим пење на огранке планине Вељега Гарача, Краљичин Уљаник (1234) и Виту Лаку (1423). Даље граница иде до превоја између Голубове Главице и Калађурђево Бобије (1423), одакле нагло скреће на исток и спушта се низ стрму падину Вељег Гарача и излази на врх великог брда Свиње Главе (435). Ту је тромеђа Озринића, Пјешиваца и Бјелопавлића.

⁴⁰⁹ Јован Ердељановић, *Стара Црна Гора*, Београд 1978.

Међа према Бјелопавлићима иде најприје на Точила (Тоцила) и силази даље на Гргурово око, извор ријеке Сушице. Затим је сама ријека Сушица међа Озринића и Бјелопавлића, до моста Петра Шуњина гдје заузима дио Косова Луга и иде опет на Сушицу код Јаме Орашке, јужно од озринићког села Орашја.

Одатле почиње граница Озринића и племена Загараца. Она се пење преко Ладова Дуба до на врх Малога Гарача (853), па иде затим његовим највећим висинама на сјеверозапад и спушта се у Долове међу Гарачеве (између Малог и Вељег Гарача). Послије се међа опет пење све вијенцем Вељег Гарача до његовог највишег гребена између врхова Мале и Веље (Милунове)⁴¹⁰ Бобије (1436). Даље силази Вељим Гарачем на југ, поред Вилине и Синтолијске пећине, на Вилин До, који је на дну Гарача, па затим скреће на југозапад и иде преко Идског Дола и излази на врх Скочке Стране у планини Тврдошу (958). Граница даље скреће ка југоистоку осојном страном Тврдоша и излази изнад Ђеклине Каменице на тромеђу Озринића, Загараца и Комана.

Од јужне стране Тврдоша почиње граница Озринића и Комана. Она иде право на југ, преко брда Попова Главица и Семолъ и јужно од Љубановца излази на тромеђу Озринића, Комана и Љешанске нахије.

Даље је граница Озринића и Љешанске нахије и иде према западу, преко Козије Главице, па преко високе главице Мраморја (1025) и источног вијенца планине Косматице (1125) на којој је тромеђа Озринића, Љешанске нахије и Бјелица.

Са Косматице међа иде поред планине Косаче (која је Бјеличка), па преко планине Пјешивца (1152), преко Јагњила и врховима Љескове главице и преко планина Чевског Лисца (1154, његовом осојном страном), па на сјевер и сјеверозапад, на Лисачке Лаке и на врх Поточине. Затим излази на велико брдо Дос (884) више Кчева, па на запад на брда и висове Грујино Присоје, Мргуд, Миоково Осоје, па на Планик гдје је тромеђа Озринића, Бјелица и Цуца.

Са Планика међа иде према сјеверу на високи Мрдин Бријег, па на Руде Прљине са којих се мало спушта дуж осојне стране Доловског Корита, па се опет пење на Борачку Главицу и на Баричке Ртове, па на високи Стожерски Врх (1123) и планину Вељерог (1163), па даље преко Обадовицке Алуге. Затим иде источним вијенцима Пустог Лисца, па право на сјевер на Драгово Ждријело. Од Драгова Ждријела граница иде на Руда Брда (1267) и наставља се преко пуне Алуге све до источних падина Пустог Лисца гдје је тромеђа Озринића, Цуца и Бијелих Рудина одакле смо почели са описом границе.

С е л а и т е р и т о р и ј а⁴¹¹

Племе Озринићи окружено је са свих страна високим планинама и брдима. Изузеци су само југозападна граница према Цуцама и на крајњем истоку према Бјелопавлићима. Само мјесто Чево налази се на висини од 670 метара надморске висине, а брда и планине у Чеву и околини висине су од 1000–1700 метара надморске висине. Шуме у Чеву су на висинама од 600–900 метара надморске висине. То су шуме јасена, граба, храста, лијеске, дрена, а у вишим предјелима има букве, јасике, липе, док су бор и јела ријетки.

Шуме су помагале у припремању зимнице за стоку. Сјекле су се гране питомог дрвећа, у дужини од два метра, обично граба, јасена и другог листопадног дрвећа. Такве гране остављају се да се осуше. Када се гране осуше трпају се на стогове и зими се користе за исхрану стоке, понајвише коза. Површина са које се сијече лишће зове се листосјек. Са једне површине лишће се сијече једном у пет година, јер је толико потребно шуми да се обнови.

⁴¹⁰ Петар Пејовић, *Озринићи – племе старе Црне Горе*, Београд 2004.

⁴¹¹ Јован Ердељановић, *Стара Црна Гора*, Београд 1978; Милија Вукотић, *Вукотићи*, Београд 2000.

Главно и најстарије племенско сједиште Озринића је на југу племенске земље, а то је поље Кчево, а уз њега су Велестово и Марковина. То је некадашње језгро племена. Осим повољних климатских и земљишних услова ове области биле су и добро склониште, заштићено од турских упада. Налазе се иза читавог низе високих планина и пространих планинских предјела. Да би се са сјевера дошло до Чева морају се прећи планине Лигунар и Седло и предјели Пољана, Убли и Ожеговице. На сјевероистоку је планина Лигунар, па Вељи Гарач, Ластва и Копитник. На западу су Цуце, а према југоистоку Љешанска нахија и Комани.

Племенска земља (Племенско Чево) дијели се на више цјелина. Почев од југозапада то су Кчево (Чево), до њега Велестово, а до њега према истоку Марковина. Источно од Марковине, а према Даниловграду је Заграда. Само Чево се састоји од неколико цјелина. Прво је Чево у ужем смислу. На сјеверозападу од Чева је Доњи Крај, а на сјевер се на њега надовезују Ожеговице (Чевске), а на њих се према сјеверозападу надовезују Убли Чевски. Сјеверно од Кчева, Велестова и Марковине је пространи преддио Ластва Чевска. Сјеверно од ње и Убала Чевских налазе се Седло и Пољане (Бијеле, Чевске).

Некада је много Озринића живјело на племенској земљи. Од краја XX вијека на земљи Озринића остало је мало становника. Већином су то старачка домаћинства и постоји опасност да ти крајеви ускоро потпуно опусте. Млађи људи су отишли да живе у градове: Никшић, Подгорицу, Београд и др.

Озрови потомци су постепено ширили територију племена. Када су Озрови синови одрасли преузели су територију ужег Чева и Копитника (дио Ластве), око 1420. године. Централни и највећи дио Ластве Чевске заузимају око 1600. године. Велестово насељавају око 1610. године, а дио Велестова, Барјамовицу тек касније, око 1700. године. Војиниће, Ожеговице и Марковину насељавају 1612. године. Доњи Крај и Башино Село заузимају око 1660. године, а најсјевернији дио Ластве Чевске (Тутини Доли) око 1680. године. Село Мишке узимају око 1685. године. Заграду насељавају око 1700. године (када и Барјамовицу). Убли Чевске заузимају око 1800. године, а Бијеле Пољане заузимају око 1810. године.

Кчево – Чево

Овај преддио обухвата поље Чево и његову ширу околину, поготово према сјевероистоку под планином Копитник.

На југозападној ивици поља Чева налази се **Заљуће**. То је село које припада братству Драшковићима од 1660. године. Заљуће је најнижи дио Чева. Први помен Заљућа је из 1700. године када се помиње кнез Гаврило Кнежевић. Заљуће се често мијеша са Заљути у Вељим Цуцама.

Западни и сјеверозападни дио поља Чева заузима село **Војинићи**, коме припада и село **Прапратни До**. То је земља Ивановића – Драгојевића (братства: Ђукановићи, Николићи и Павловићи) од 1660. године.

У турском дефтеру из 1521. године Војинићи се помињу под именом Војновићи. У дефтеру из 1570. године се Војновићи не помињу већ се помиње махала Вишовићи. Први помен Војинића је из 1796. године у посланици владике Петра I у којој се помињу као Војинићи. Као Војинићи се помињу и 1832. године. Сада се ово село зове Војинићи и Воинићи.

На сјеверозападу од Војинића се налази Чевско брдо са кога су се чевске чете јављале са три пучња када би се враћале из четовања. Ако је било погинулих јављали би се само са једним пучњем и лелеком. У том случају би цијела чета са наопако окренутим пушкама ишла кући погинулог и ту остављала значајан дио плијена, а остатак би дијелили међусобно.

У сјеверном углу поља Чева и по странама око њега налази се крај **Крижев До**. Куће у овом крају распоређене су по доловима. Главни и највећи до, у коме се налази и саборна црква зове се **Крижев До**. До њега је село **до Котарине**, а даље на сјеверозападу је **Пријеки До**. Даље у том правцу, под Ожеговим врхом налази се село **Брестови**. Читав овај крај припада братству Дамјановића – Драгојевића. Источно од Крижева Дола, у крајњем сјевероисточном углу поља Чева је село **Кута**. У њему живе Ђукановићи и Дамјановићи.

По читавом југоисточном дијелу поља Чева са странама изнад њега простире се велико село **Мишке**. Куће су грађене по ивици поља и по доловима више њега. Мишке припадају братству Вукотића од 1685. године. Први познати помен села Мишке је из 1831. године. Највише старих кућишта има у Бошњанима. Сматра се да је у Бошњанима било прво насеље Озринића. Мишкама припада и село **Првете** на сјевероистоку, више поља. На сјевероистоку од Мишака, у правцу према планини Копитнику, поредана су села: **Митарница** (у Прветама и Митарницама око 1900. године било је пар кућа Вулаша), **Дубравице** испод Копитника и **Јанкова Катуншта** под самим врхом Копитника. Сва ова села припадају Вукотићима. На истоку и југоистоку од Мишака су **Толићи (Тољићи)**, под великим брдом Гргуљем, а нешто даље је **Ћиреш**. Још даље на истоку је **Дубоки До**, а подалеко на југоистоку, под Чевским Лисцем је село **Гумниште**. И ова села припадају братству Вукотића – Драгојевића.

Доњи Крај

Доњи Крај се некада налазио у саставу племена Цуца. Између 1500 и 1550. године Доњи Крај је опустео. Нешто касније у тај крај досељавају се Срби из Херцеговине. Убрзо су ојачали и намножили се и заједно са старинцима чинили су јаку цјелину. Често су се сукобљавали са Озринићима (око 1596. и 1660. год.), а терорисали су и своје саплеменике Цуце. Коначно су их Озринићи удружени са Цуцама потукли и протјерали 1660. године. Од тада читав Доњи Крај припада братству Драшковића – Драгојевића.

Доњи Крај се протеже дуж границе према Цуцама. Дијели се на двије цјелине. **Доњи Крај** који је на јужном дијелу и **Цуцки До** који је сјеверно од њега. Доњи Крај се дијели на неколико села. Прво је **Врба**, а даље су правцем од југа ка западу села: **Миокове Долине**, **Миросаљ До**, **Кучинов До**, **Сјеверово Село**, **Полећела**. Ту су још и села **Мажни До**, **Косови До**, **Крушка** и **Драча**.

Ожеговице

Између Чева, Доњег Краја, Цуца и Убала Чевских налазе се Ожеговице. Састоје се из три села. На југу, под Ожеговим Врхом су **Ожеговице** у ужем смислу. Сјеверозападно од њих је **Башино Село**. Читав крај и сва села припадају братству Вујовића – Драгојевића од око 1660. године.

Башино Село добило је име по неком Баши и не зна се ко је он био. Два дола у њему зову се Башини Долови, а врх изнад њих зове се Башин Врх. Стари становници Башиног Села звали су се Башедољци. Предање каже да је Иван Црнојевић био у свађи са неким попом Рончевићем из неке старе свештеничке породице у Никшићу. Иван-бег је у Никшић послао свог војводу Вука Дојчевића, који је ухватио попа Рончевића и повео га на Цетиње. Кад је сазнао за то војвода Ђураш Никшић је кренуо у потјеру за отмичарима. Стигао их је у Башином Селу. Ту је Ђураш Никшић разбио војску Ивана Црнојевића и ослободио попа Рончевића. При томе је Башино Село разорено и спаљено. До тада је село било густо насељено, али је тада потпуно опустјело.

Тек око 1550. године из Херцеговине се у Башино Село досељавају преци двају сродних братстава: Радуловића и Бојанића. Око 1660. године Башиним Селом загосподарили су Вујовићи, који су касније потпуно протјерали претходне становнике. Од 1711–1741. године у Башином Селу живјели су Требјешани. Они су 1711. године

због сукоба са Турцима начинили разору Требјесе и прешли у Башино Село. Вратили су се у Требјесу 1741. године.

Убли Чевски

Убли су крај који захвата долове и падине сјеверно, источно и јужно од великих брда Стражишта и Стажерског Врха, који су према граници са Цуцама. Насеља овог краја налазе се у кругу око Прветске Главице, која је средиште у ком се налази црква. Најјужније село је **Доловско Корито**⁴¹² које припада Вујовићима – Драгојевићима. На западу под Стажерским Врхом је **Стажер** који припада Гардашевићима. Сјевероисточно од њега је **Кољевац** који припада Вујовићима – Драгојевићима. Даље на сјевероистоку је **Ногашевица** која припада Гардашевићима. Још даље у том правцу је **Убаљски До** који дијеле Гардашевићи и Драшковићи – Драгојевићи.

Источни дио Убала чине: **Бијело Поље**, а југозападно од њега су **Падине**. Оба села припадају братству Вујовића – Драгојевића. Подалје на сјеверу од ове групе насеља налази се село **Пресјечки Доли** (Долови) које дијеле Вујовићи – Драгојевићи и Драшковићи – Драгојевићи.

Пољане са Седлом

Овај предио налази се између Убала Чевских на југу, планине Лигунара на сјеверу, Пустог Лисца на западу и Троглава и Ластве Чевске на истоку. Пољане се дијеле на четири села. Најдаље на југозападу је село **Студенац**, а на сјевероистоку од њега, под великим брдом Седлом налази се село **Под – Седло**. Оба села припадају Гардашевићима. Даље на сјевероистоку је село **Бијеле Пољане**, које припада Вујовићима – Драгојевићима и Гардашевићима. На сјеверу од Бијелих Пољана, при Лигунару налази се село **Равне Алуга** (Алуга од Пољана) која припада братству Вујовића – Драгојевића.

Зборно мјесто озринићких чета била је планина Лигунар.

Ластва Чевска

Ластва се налази јужно од Пољана и планине Троглава и простире се на југ све до Чева, Велестова и Марковине. То је велика област која се дијели на двије веће цјелине. Јужни дио је планина Копитник која се са југозападне стране наслања на Чево, а са југоисточне на Марковину, док је Заграда иза Гарача. Са сјевероисточне стране су Пјешивци. Друга, сјеверозападна цјелина нема посебно име већ се зове само Ластва.

На Копитнику, са југа ка сјеверу простиру се села: под највишим врхом Копитника, Јеловом Главом, налази се **Ћудановица**, сјеверно од ње је **Миоковица**, а даље према сјеверу је **Цаушевац**. Источно од ових села, испод брда Стражнице су **Шаторишта**, а даље од њих на сјевероистоку је **Грабова Влака**. Од ње су на сјеверозападу, једно за другим села **Камишево**, **Ждрнарвине** и **Лешково Раздоље**. Читава планина Копитник припада братству Вукотића – Драгојевића.

У Ластви, другом дијелу, који се простире даље на запад и сјеверозапад налази се низ села, почев од поља Чева, па до Пољана и Троглава. На сјеверу од чевског села Војинићи налази се прво насеље у Ластви: **Јама**. Даље на сјеверу једно за другим су села: **Вирила**, **Лета**, **Бус**, **Меоца** и **Тутини Доли** који захватају простран предио према Пјешивцима. На истоку од Меоца, под Лупоглавом налази се **Царевски До**, а на југозападу, према Ублима, под брдом Кашером, налази се **Кашеска Лака**. Сва ова села у сјеверозападном дијелу Ластве Чевске припадају Ивановићима – Драгојевићима (Ђукановићи, Николићи и Павловићи).

⁴¹² Ово село је Ердељановић забиљежио као село **Додошко Корито** у Ожеговицама.

Чевљани често давали стоку у Дужи и Дурмитор (у Дробњаку) на чување, да би се Ластва косила за зиму.

Велестово

Велестову су име дали стари балкански Срби у давна времена, по старом божанству Велесу (Волос). Велес је био заштитник стоке. Велестово је посјед Озринића Цаушевића од око 1590. године. Велестово окружују Чево, Бјелице, Љешанска нахија, Комани, Загарач и Марковина. Велестово никада није било густо насељено, осим можда у неко старије вријеме. Тврди се да су некада на Велестову, поготово Барјамовици били катуни Зећана. Неки Зећанин Свироња је прогнан из Велестова у доба кнеза Крста Дамјанова у XVIII вијеку. У Велестову и Барјамовици су били и катуни Озринића и становника околних племена.

У Велестову су све планине и земља издијелени на братства и породице. У Барјамовици имају братственички комун. У комунима сви слободно напасају стоку и сијеку дрва. Неке породице имају и своје домарице, нарочито на Копитнику. Велестовци су живјели у великим породичним задругама и бавили су се сточарством, земљорадњом и пчеларством. За све племенске послове Велестовци су ишли на збор на Чево, које им је било, као и осталим Озринићима, племенско средиште. Велестово се дијели на седам села и већи број њихових засеока.

1. Најдаље на западу су **Бечићи**. Село је вјероватно добило име по неким његовим старим становницима. Истоимено главно село је у посједу Станојевића. Засеоци Бечића: **Попове Долине**, **Чапуровине** и **Трубјела** припадају Вукотићима – Драгојевићима. Изнад Бечића се налази Бобин Крш, а у његовом средишту је Бобина Јама. Сматра се да је Бобо богумилски назив. У околини је и Бекин Кук. Ту је и Глава Велестовачка која је комун свих Велестоваца. Не зна се ко су били Радоје и Радован по којима се зову Радојева Продо и Радованово Кућиште.

2. На југоистоку од Бечића је **Раван Велестовачка**, која припада Станојевићима (Вучинићи, Дамјановићи, Драговићи, Мрђеновићи).

3. На југу од Равни Велестовачке су **Јабукe**, село које се налази под Чевским Лисцем, а припада братству Вучинића – Станојевића. У Јабукама су **Осоја од Лисца** са водом Грибавица.

4. Даље на југу и југоистоку је велики крај **Барјамовица**, која се састоји од много мањих села. Сматра се да је Барјамовица добила име по неком Турчину Барјаму, занатлији који је некада давно, једно вријеме ту боравио. И данас у Барјамовици постоји село **Турчинова Рупа**. Читава Барјамовица припада братствима Мрваљевићи – Радичевићи и Катнићи – Радичевићи.

Са запада, од планине Пјешевца, према истоку налазе се села: **Дуги До**, **Љескови До** и **Барјамовица** која је централно село у коме се налази црква посвећена арханђелу Михаилу. Даље су **Луњевице** које носе име некадашњих становника, **Гладе** (гладе је израз који су стари Зећани употребљавали за колибе), **Катуништа** и **Ћеклин До**. **Скочки До** је општи комун свих Велестоваца. Ту је и брдо Стражница. Слиједе: **Јасика**, **Кршевац**, **Лисича Долина**.

У Барјамовици је планина Мраморје. Назив вјероватно потиче од неке давне погибије. У Барјамовици има пет пандурица (осматрачнице). У Вељем Кршу, на Вељој Главици, на Крњој Главици, на Николиној Главици и на Оранској Главици. Све су на висовима са којих је најбољи поглед на околину. Пандурице су служиле за осматрање, због опасности од турских напада. Грађене су од сувомеђе, у висини човјека и имале су пушкарнице. У Барјамовици су били најстарији катуни Велестоваца. Још раније Велестовци су имали катуне на јужној и источној страни Копитника и на јужној Ластви.

5. Сјеверно од Барјамовице налази се село **Велестово**, крај главног пута. Велестово је старо село свих Велестоваца (Цаушевића). У сред села је Николина

Главица, зборно мјесто Велестоваца. Не зна се тачно по ком Николи се назвала главица. Ту су се састајали ради суђења, дизања чета, ту се долазило на сједнике. Ту се и данас одржавају скупови. Више Николине Главице је Радичево Гувно, а ниже њега је земља Радича. Зову се по Радичу Николину Озринићу, претку Радичевића – Цаушевића, који се са братом Вучетом доселио у Велестово. Даље је Веља Зграда, до ње Полача Мрђенова (својина кнеза Мрђена Станојевића). Ниже Радичева Гумна је Диље Лаковића (велестовски стотинаш Диља погинуо је 1858. године на Грахову). Даље је Мрваљевића Зграда, названа по кући Мрваља, претка Мрваљевића – Радичевића, а ту је и Чувашево Кућиште. Село Велестово је својина свих Станојевића и Мрваљевића – Радичевића.

6. Сјеверно од Велестова је село **Макљен**, крај главног пута. Ту је старо и главно село Макљен (макљен је врста куновине или брезе), а на сјеверу више њега су: **Крушка Лалевића** и **Брешков До**. Лалевиће су протјерали Вукотићи из Мишки. Брешковци су одселили у доба Вука Мићуновића, највјероватније у Пјешивце. Тамо су се издјелили на четири братства. Изнад Брешкова Дола је Присоје од Копитника. На истоку, под великим брдом Вучићем је **Криви До**. Више некадашње куће Вука Мићуновића налази се Пецијина Греда. Не зна се ко је био Пеција. Одатле се јављало шенлуком при повратку чета или лелеком ако би ко у чети погинуо. Село Макљен припада Мићуновићима – Радичевићима.

7. Западно од Макљена је **Вуков Под**, крај главног пута. Дијели се на два села. То су: Вуков Под и **Стражница** на истоименом брду. Овај крај је својина Абрамовића – Радичевића.

Вуков Под је био катун неког Вука Зећанина и по њему је добио име. На Вукову Поду живио је и бан Милоњић. И данас се познају зидине његове три метра високе и дугачке, а уске куће. Милоњићи су некуд одселили, не зна се зашто. Изнад Вукова Пода налази се Пандурички Под гдје је некад била пандурица. Ту су Озринићи потукли Турке средином XVIII вијека. Уз Стражницу (на којој су некад биле страже), су Јанков Крш и Црквена Раван на којој се налази стара црква Светог Пантелије. Црква је стара и саградили су је стари Срби, не зна се тачно када.

Марковина

Марковина је старо насеље које се под тим именом у историјским изворима помиње 1492. године. Била је доста густо насељена, али је по доласку Турака у наше крајеве потпуно опустјела, о чему свједоче и турски дефтери из 1520. и 1523. године.

Марковина је ограђена Лаством Чевском, Копитником и великим брдом Вучићем са западне стране, а Вељим Гарачем са истока. Марковину окружују Чево, Велестово, Загарач, Заграда, Пјешивци и Ластва Чевска. Марковина је крај који припада искључиво Озринићима Цаушевићима. Дијели се на пет села.

На сјеверозападу под Лаством је село **Крушковац**. Припада братствима Виднићи – Мандићи и Кривоглав – Крушковац. У Крушковцу је и Лопушина До. Лопушина је трава, а тако се зове и једно братство Требјешана.

Источно од њега је **Кривоглавска Главица** или **Кривоглав**. У посједу је братства Кривоглав (Тодоровић, Рељић, Марковић, Николићи).

У средини Кривоглавске Главице налази се Липов До. Ту су стара кућишта Николе Вучетина, претка Цаушевића – Марковљана. Он се ту населио 1612. године. Поред тих кућишта су двије воде: Вода Ит и Николића Убла. Кривоглавска Главица добила је име по Марку Николину, кога су звали Кривоглав. Како се раније звала не зна се. На Кривоглавској Главици је Облушка Главица. То је мјесто на коме су се Марковљани окупљали пред одлазак у чету и мјесто одакле су се јављали у повратку. На сјеверној страни Кривоглавске Главице је комунска (заједничка) вода свих Марковљана – вода Павловац, а на југу налази се село **Владов Крш**. Кривоглавској

Главици припада и Краљичин Уљаник. И данас се ту налазе гомиле, међе и плоче које се подмећу под кошнице.⁴¹³ Упамћено је да је то уљаник⁴¹⁴ краљице Јелене.

Јужно од ових села налази се село **Црквине**, које је у посједу Виднића – Митровића. Село Црквине добило је име по остацима некадашње цркве Рађена и Гиљена. Ту је било и гробље старинаца. Ту су Цаушевићи изградили цркву Светог Спаса. У близини је и комунска вода Лера, на Великом Гарачу. Воду са истим именом имају и Загређани, али на Малом Гарачу. Име Лера је највјероватније влашког поријекла. У Црквини је и високо брдо Бовањ. Не зна се поријекло овог имена. Крушковац, Кривоглав и Црквина се једним именом називају **Горња Марковина**.

Најдаље на југу се налази село **Доња Марковина**. Припада братствима Вујовићи и Виднићи (Јововићи, Павићевићи, Митровићи, Мандићи). Зборно мјесто свих Марковљана је Старо Гувно у Доњој Марковини.

У Марковини се срећемо са топонимима који су старог српског поријекла. Цаушевићи су их наслиједили од претходних становника, а ни данас не знају поријекло тих имена. Такви су: Марковина, Маглић, Копитник, Вучић, Крушковац, Пјешћине, Осоје, Вукчев Под, Шћепанов Мрамор, Мијогост, Вилина Пећина, Кунова Главица, Бјелогроб, Стражница, Главин До, Мали Борач, Кењова Главица, Јасиковци, Маркишина Главица, Кобиљичка Каменица, Љесковац, Буковац-до, Ћирков До, Липов До, Плочник до, Локвени До, Орашје, Међе, Висока Главица, Марков До, Маркићевина, Гњилави Убао, Завале, Јељена Гомила, Бралетино Ждријело, Тврдош и други.⁴¹⁵

Загрета

Загрета су име дали највјероватније Озринићи јер им је била иза планине Вељег Гарача. Загрета је окружена Вељим и Малим Гарачем (Гарачић), ријеком Сушицом, Точилима и Свињом Главом. То су природне границе. Загрета се налази између: Орије Луке и Брда (Бјелопавлића), Загарача, Марковине и Пјешиваца.

Једна прича⁴¹⁶ каже да је у Дробњаку живио кнез Дракуле Мандић Дробњак. Имао је шест синова: Андријаша, Гојка, Бојка, Лаза, Јоксима и Илију. Имао је и кћер Милицу. Једном је неки паша из Пљеваља купио харач по Дробњаку. Заустави се на конак код кнеза Дракула. Паша затражи кнежеву кћер Милицу за конак и још дванаест дробњачких дјевојака за својих дванаест бираних Турака. Дракуле нареди синовима и другим Дробњацима да обуку дјевојачку одјећу и такве их пошаље паши и Турцима. Андријаш убије пашу, а остали побију пашину пратњу. Исте ноћи кнез Дракуле Мандић са породицом побјегне за Никшић, а одатле у Брда (Бјелопавлиће). Тада се кнежев син Јоксим задесио на Дурмитору са овцама и он је остао, није одселио са осталима.

Кнез Дракуле се са породицом населио у село Загреду под планином Гарач. Ту неки Брђанин (Бјелопавлић) испроси Милицу. Натури се и неки Пјешивац и из зависти убије Бјелопавлића. Из освете, кнежев син Бојко убије Пјешивца. Због тога кнез Дракуле преко Катунске нахије избјегне у Леденице више Рисна. Ту су се мало задржали и ту је кнез Дракуле умро.

Ови су се догађаји одиграли око 1615. године. Синови кнеза Дракула су се разишли. Бојко оде у Грбаљ и од њега су тамошњи Бојковићи. Гојко оде у Мокрине у Боку и од њега су херцег-новски Гојковићи. Лазови и Илијини потомци се касније врате на Леденице и ту се стално настане. Њихови су потомци тамошњи Лазовићи и Илићи. Андријаш оде прво у Зупце, а касније у Грахово и његови су потомци тамошњи Андријашевићи. Од Андријашевог унука Крстивоја су братство Кешелји.

⁴¹³ Милија Вукотић и др. аутори, *Вукотићи*, Београд 2000.

⁴¹⁴ Пчелињак.

⁴¹⁵ Милија Вукотић и др. аутори, *Вукотићи*, Београд 2000.

⁴¹⁶ Лубурић Андрија, *Дробњаци племе у Херцеговини*, Београд 1999.

Заграда је била насељена од давнина. Не зна се тачно када су Озринићи почели да насељавају Загреду. Вјероватно је било појединачних случајева. Прво братство Озринића за које се зна да су живјели у Загреди су Краљевићи. После 1710. године су некуда одселили. Око 1700. године у Загреду се досељавају Бурићи – Драгојевићи и Поповићи – Гардашевићи, који од тада господаре Загредом.

Заграда има седам села. На сјеверу су **Дубраве**, у истоименом долу. Југоисточно од њих је **Доња Веља Њива**, код цркве Арханђела Михаила, која је главна црква у Загреди. Још даље на југу је **Горња Веља Њива**. Горња и Доња Веља Њива се називају заједничким именом **Веља Заграда**. Сва ова села су у посједу Бурића – Драгојевића.

Даље на југоистоку је село **Лазарева Главница**, под истоименим висом и по његовим странама. У посједу је Поповића – Гардашевића и Калуђеровића који су досељени из Теклића. Нешто јужније је **Оселина** која припада Бурићима – Драгојевићима, Поповићима – Гардашевићима и Милићима (досељени из Бјелица). Још јужније под Малим Гарачем је **Мала Заграда**, која је у посједу Поповића – Гардашевића. Источно од ње је село **Орашје**, на ријеци Сушици на граници са Бјелопавлићима. У посједу је Поповића – Гардашевића, Бурића – Драгојевића и Домазетовића – старинаца чевских, који су се преко Загреде иселавали из Чева и одлазили некуд даље.

И з ж и в о т а

Чевске цркве

- Св. Арханђела Михаила у Бошњанима на Чеву.
- Св. Николе на Чеву је саборна црква свих Озринића.
- Св. Илије у Војинићима.
- Св. Госпође у Драчама у Доњем Крају.
- Св. Јована у Мажном Долу у Доњем Крају.
- Св. Мале Госпође у Башином Селу.
- Св. Арханђела Михаила у Ублима Чевским.
- Св. Пантелије у Стражници на Велестову.
- Св. Арханђела Михаила у Барјамовици.
- Св. Спаса у Марковини.
- Св. Арханђела Михаила у Доњој Вељој Њиви у Загреди.
- Св. Петке у Оселинама у Загреди.

Црква Св. Николе најстарија црква у Чеву. Сматра се да су ову славу славили старинци. Неки погрешно мисле да су и Тољићи славили ову славу. Тољићи су славили и славе Аћимовдан. Остали старинци славили су већином: Св. Јована, Св. Илију и Аранђеловдан који им је наметнут од Озринића. У вријеме када је ова црква зидана, цркве су зидали властелини, неовисно о слави коју славе.

Стока и храна

Од стоке на Чеву, а и у Катунској нахији, узгајале су се овце, козе, говеда, коњи, свиње, магарци, кокоши. Друге домаће животиње су рјеђе држане. Зими је стока храњена сијеном, сламом и лишћем са дрвећа. Домаћин треба да има на сваког брава најмање до 100 ока (128 кг) сијена, па да зиму чека без бриге. Овцама се сијено даје до 140 дана у години.

Сијани су: кукуруз, пасуљ, купус, кромпир (кртола), раж, јечам, зоб, репа, лук и ријеђе пшеница. Кромпир се почео гајити на Цетињском пољу 1787. године. Прије него је донесен кромпир у Црној Гори се често гладовало. Од доношења кромпира више се не гладује, пошто су услови у Црној Гори погодни за његово гајење.

Од кукуруза су прављени хљеб и качамак, а кориштен је и за исхрану свиња. Раж и јечам су доста кориштени у исхрани. Месо се сушило у поткровљу, димом. Сушило се месо оваца, коза, говеда и свиња. Да се не поквари, храна је чувана у бунарима. Главна храна били су: млијеко, сир, скоруп, кисело млијеко, масло.

И у осталим крајевима Црне Горе је исто стање што се стоке и хране тиче.

Црногорац се највише храни сувим хљебом. Хљеб и лук, хљеб и сир. Вари каше или сира или меса. Кашу зачини млијеком или скорупом. Сир и месо једе са хљебом. Главна хљебна храна је кукуруз. За зиму спрема кромпир и кисели купус. Ово се закопа у земљу (трап) па се зими вади и једе. Закоље се и који брав па се осуши. Грах, сочиво и боб чува се за пости. Уље је ријеткост. Једе се риба гдје има ријеке. Често је из закланог брава Црногорац узимао лој, па га онако пријесног поједе. Жита било мало, пшенични хљеб риједак.⁴¹⁷

Куће

У Чеву су куће грађене од ломљеног камена, на суво. Доста кућа је грађено од полуобрађеног камена у неком малтеру: кречном или блатном. Имућнији су градили и помоћне објекте, шталу и амбар. У близини кућа грађени су и резервоари – цистерне (бистијерне) за воду. Куће су покриване сламом од ражи, а неке и танким каменим плочама. Тек у новије вријеме користи се цријеп или ћерамида. Подови у кућама израђивани су на набијеној земљи или камену од набијене иловаче која је погодна да се добро набије у слоју пода и изгача. Имућнији становници Чева су подове израђивали од обрађеног дрвета – даске. Велики број кућа грађен је на стрмом терену, па је нижи дио куће уређиван за шталу гдје се држала стока и назива се изба. Изнад ње се градио дрвени патос и та горња просторија је служила за спавање.

У кућама је постојала велика просторија у којој је на средини било огњиште. Изнад огњишта биле су вериге од котлова за кување хране. На огњишту се пекао хљеб. Огњиште је служило и за гријање куће у зимском периоду. У XX вијеку набављају се пећи на дрва и шпорети на којима се припрема храна.

Слично је било и у осталим крајевима Црне Горе. У стара времена, прије доласка Турака, Срби су градили куће „поземљуше“ („приземљуше“). Оне су биле дијелом укопане у земљу, а дијелом изнад земље. По угледу на такав стил градње, куће се укопавају у страни, па су дјелимично укопане у стијену или земљу, а дјелимично ван земље. Кућа приземљуша се састоји из собе и „куће“ или оцака (предсобље). Првобитно куће нису имале прозоре, већ само врата која су обично била ниска. Касније су куће грађене са малим прозорима, који су служили као пушкарнице. Тек касније су грађени већи прозори. Врата и прозори затварани су дрвеним капцима. На прозоре је стављана „ондра“ (бураг од овце). Стакло на прозоре ставља се тек од XX вијека.

Кућа на ћепенци обично има четири дијела: изба за стоку, соба за чељад, „кућа“ са огњиштем и мала соба. Код ових кућа обично постоје двоја врата која су на супротним странама куће.

Кућа на спрат (на два боја) зове се кула. Омјер дужине зидова куле је 3:4, а зидају се 5–7 метара у висину. Куле су обично двоспратне куће: доњи спрат је изба, а горњи кућа. Зидају се од камена (тврд материјал) „у греди“ или „на врсте“. Изба је од куће одвојена таваном од подница, између којих су „шипиле“. У изби су, у једном

⁴¹⁷ Милорад Медаковић, *Живот и обичаји Црногораца*, Београд 2001.

дијелу, преграде за оставу, „пријесјеци“ и „амбари“, а у другом преграде за ноћивање крупне стоке. На тавану су собе за чељад и „кућа“ са огњиштем.

Понегдје је било једнодјелних кућа у којима су људи живјели заједно са својом стоком. Касније су просторију преграђивали па би стока (кокошке, свиње, говеда) била у свом преграђеном дијелу. Понегдје је стока држана у доњем боју, док су људи живјели у горњем боју. Овакве куће биле су прилично прљаве.

Куће у Затарју, Дробњаку, Васојевићима, Никшићу и Морачи, као и другдје у планинским предјелима грађене су од балвана. Обично је темељ од камена или земље, а све остало од дрвета. То су брвнаре. Тамо гдје у планини има мало шуме грађене су добре куће од камена. Најчешће су куће код којих је доњи бој изграђен од камена, а горњи од балвана. Кров се покрива ражаном сламом, а чешће шиндом. Шинда је дрвени цријеп, мале даске које се добију цијепањем балвана. Прво се слаже доњи ред шинде, па се преклапа са слиједечим редом, да се вода не би подливала и све тако до врха, као што се и цријеп слаже. Ако је кров био од сламе, по њему би се стављало камење које је спречавало да јак вјетар разнесе сламу са крова. Кров од ражане сламе може да траје по 30 до 40 година. Кровови су у кућа високи због великог снијега. Све приземљуше и куће на ћелици имају обично кров на четири воде, а кула може имати и кров на двије воде.

Куће граде домаћи мајстори, зидари и дрводјелје. Сами сељаци пеку креч („клак“) и спремају пијесак („држину“) за малтер. Зид је „сувомеђа“, „греза“ или „на врсте“. По зиду се код кула и приземљуша стављају изнутра греде „округлије“, а споља по двије „вјенчанице“ и оне се усјеку једна у другу. Простор између округлија и вјенчаница зове се „атула“. Поврх округлија и доњих вјенчаница ударају се греде за горњи таван. У вјенчанице се усјецају рогови (кључеви), а поврх рогова је шљеме. По роговима су жиоке у размаку од 80 цм, а спојене су - везане - са једним или са два реда „панта“ (пајанта).

По планинама су грађени и савардаци. То су мале куће, које се граде тако што се исплету од прућа и облијепе влажном земљом, која се убрзо осуши. И кров се гради на исти начин, уколико нема сламе. Савардаке су градили сиромашнији људи. Савардаци су били распрострањени у сјеверним и планинским предјелима Црне Горе, гдје су се одржали све до почетка XX вијека. На југу су савардаци били чести у Бјелопавлићима и одржали су се врло дуго. Томе су узрок Турци који су често палили Бјелопавлиће, па им се није исплатило градити веће куће. У XX вијеку, кад су Турски упади престали и у Бјелопавлићима су преовладале куће идентичне онима у другим сусједним крајевима.

Око куће се граде и колибе које служе као амбари и помоћне зграде. У њима се држи сир, скоруп, брашно и друге намирнице. Неке куће имају и магазу (подрум, магацин) и качару у којој се држе каце за ракију и др. У близини куће, обично под неком настрешницом налази се дрвљаник. То је мјесто на које се слажу исцјепана дрва која се ложе зими.

Штале (стаја, појата) служе за држање стоке зими. Граде се од балвана, на начин на који се граде и куће. Некада су људи зими држали стоку у кућама у којима су и сами живјели. Касније су дио са стоком преграђивали, док нису почели да граде штале.

Котари, торови и ограде су обично од врљика смрчевих и јелових. У прољеће, љето и јесен стока се држи у торовима. Тор се гради у близини куће, од љеса (цијепане даске). Када се земља натори љесе се преносе на друго мјесто. Тако се ђубри земља. Људи који нису имали штале, стоку су држали у тору и зими. Тада би око и преко тора набацали доста грања, да би се колико толико тор утопио. Стока је зими затварана и држана и у пећинама, гдје их има.

За освјетљавање просторија користио се луч. Он се добијао од боровог дрвета. Боровина се цјепкала на танке шипчице и са њима се освјетљавала просторија

ноћу, при вечери или неком другом послу. Осим лучи просторију је освјетљавало и огњиште. У XIX и XX вијеку појављује се гас, који се куповао у Котору, као и со и све друге потрештине. Ко је имао коња или магарца на њима би доносио купљену робу, а ко није, доносио би робу у торбама на својим леђима. Лампе на гас су се у селима одржале све до средине осамдесетих година XX вијека када је свуда уведена струја.

Људи су у кућама спавали на сијену или слами коју би прострли по поду. Под главу би стављали капут или нешто друго од одјеће. Од XVIII и XIX вијека праве се кревети од дасака, обично по два за домаћина куће и његову жену и за неког од старијих у породици. У кућама је била и трпеза за којом се ручавало, а око ње било је неколико трупина на којима се сједило за вријеме јела. Постојала је и једна столица која се звала столовача у којој је сједио домаћин куће и пушио чибук, који је био дуг до једног метра. Дјеца би доносила жишку и њом припаљивала чибук. Дуван се помало садио за личне потребе.

Свака кућа имала је гусле, а били су присутни и фрула (дипле), двојнице и мијех. Гусле су најважнији инструмент јер су се уз њих васпитавале генерације Срба. У свакој породици је био неко ко зна да свира и пјева уз гусле.

У кући је било и полица на којима су држане ствари. Одјећа се вјешала за неки ексер или дрво приковано за зид. Од алата користили су се и користе: сјекира, тесла, дијетло, чекић, ћускија, сврдло, коса, косијер, срп, дрвене грабуље, дрвене виле, дрвене лопате, ашов, мотика и др. Са новим временом стизали су и нови алати.

Ношња и изглед

У средњем вијеку носиле су се хаљине од различитих материјала. Народ је већином носио хаљине плетене од вуне. Племство је носило хаљине од бољих материјала и њихова одјећа се није разликовала од одјеће осталог европског племства. Преко хаљина ношени су гуњеви, а преко њих огртачи са капуљачама. И ова одјећа била је од различитих материјала. Око паса опасивани су кожни каишеви. На глави су носили разне капе, кожне и плетене. При одласку у рат облачене су панцир кошуље израђиване од плетене жице и спречавале су посјекотине које би могао да нанесе мач. На тијело је навлачен оклоп који се израђивао ковањем, од метала. Оклопом су штићени и руке и ноге. Овај дио оклопа правио се састављањем металних плочица. На главу је стављана метална кацига која је са унутрашње стране била обложена кожом. Ове кациге биле су различитих облика и изгледа. Временом, оклоп је изашао из употребе, а то је било условљено новим тактикама ратовања и кориштењем пушке, чије зрно је пробијало оклоп, па је постао само непотребан терет. У XX вијеку панцири су поново уведени у употребу, проналаском материјала који могу зауставити метак. Наравно, индустрија оружја одмах проналази оружја која могу савладати и тај оклоп.

Одјећа се временом мијењала, а у нашим крајевима њен изглед је био прилично условљен турским начином облачења.

Мушкарци носе сукнени гуњ (струка), са рукавима, који је дугачак до изнад кољена. Гуњ је био од бијелог сукна. Касније и у другим бојама.⁴¹⁸ Носио се и џамадан (прслук). Кошуља се носи до тијела. Кошуље се носе од новијих времена. Прије 250 година (око 1750. год.) није их било у планинским предјелима већ се гуњ носио на голо тијело. По гуњу се свеже сукнени или памучни пас, а преко њега припаше се свилав (колан), за који се затакну леворвер и нож. Гаће су сукнене, обично плаве, црне или зелене. У ранија времена биле су искључиво бијеле. Оне су до мало испод кољена. Докољенице обухватају ногу од чланка до кољена. Оне се закопчавају са стране, а на

⁴¹⁸ У ранија времена Турци нису дозвољавали да Срби носе скупоцјену одјећу. Одјећа у Срба је морала бити једноставна и бијеле боје.

врху се вежу подвезама. На нози се носе вунене чарапе, бијеле, шарене или везене. На њих се навлаче напрсци или наглавци, а на њих кожни опанци.

У новија времена гуњ и струку замијенили су капути који су се куповали или правили код куће од вуне. Имућнији људи куповали су зелене доламе, чизме, свилену и другу одјећу која се могла купити у Котору и другим пазарима. Људи су се китили токама.

Женска ношња се састоји од кошуље са ошвицама, којој је по рубовима око врата и низ прса извезена свилена и златна жица. Поврх ње је јакета. А поврх ње је корет. Корет је сличан гуњу, само нема рукаве. Он досеже до изнад кољена. У сјеверним крајевима мјесто корета носи се гуњац од црног сукна. У Зети нема корета, већ се тамо носи јелек од сукна. Зећанке највише носе бијелу робу. Доњи дио тијела покрива раша, у сјеверним крајевима цупа. На ногама се носе женске чарапе које допиру до кољена. Преко њих су наглавци, а преко њих опанци. Сприједа преко трбуха се носи футо или опрегљача која досеже до испод кољена. Жене на глави носе крпу, а дјевојке капу која се разликује од мушке по златним украсима и зове се дјевојачка. Жене се не опасују већ се стежу гатњиком. На сјеверу се жене опасују тканицом или траком, струке не носе, а о врату носе ђердане. Преко рамена се носи шарена струка, која је ужа од мушке и ресе су јој дуже.⁴¹⁹

Младићи из племена Озринићи су имали бркове као и сви остали православни у то доба и мушкарац без бркова био је ријеткост код Срба. Млади Озринићи су пуштали да им израсте дуга коса до испод рамена. Озринићи су око главе омотавали црвене шалове, осим љети, по врућини. Тада нису носили ништа на глави. Тако је било до XIX вијека када се појављује и у употребу улази „црногорска капа“. Вук Караџић у опису Симе Кођошије Вујовића помиње да је имао перчин и око главе црвени шал. У једном опису Батрића Перовића (Цуца – Орловић) каже се: „Шал црвени веже око главе, а под њим му перчин низ рамена“. У "Горском вијенцу" помиње се да је имао перчин и чалму око главе, а не шал. Боја се не помиње.

Црногорска капа појављује се у вријеме Петра I Петровића Његоша. Од око 1800. године, по угледу на српске капе какве су се носиле у Херцеговини и Далмацији. Сматрало се да је капа из Лике и Херцеговине најстарија и да се носи од давнина. Црногорска капа и шајкача су новије капе. У доба Петра II Петровића Његоша црногорску капу су носили само најугледнији појединци у Катунској нахији. Обавезу ношења црногорске капе у Црној Гори, Брдима и Херцеговини увео је књаз Данило средином XIX вијека. Некада су Срби носили кожане капе – калпаке. Носили су и фесове или су око главе омотавали бијеле или сиве шалове, чалме или би били гологлави. У Србији су Турци често бранили Србима да носе фесове већ су их тјерали да иду гологлави. Црногорска капа је по ободу црна, а са горње, равне стране црвена. По горњој страни је златним везом израђен крст са четири оцила, које окружује пет полукружних вијенаца, који означавају пет вијекова турске окупације Косова. У XX вијеку се израђују капе на којима се умјесто крста са оцилима стављају орао са круном или други мотиви, као иницијали имена и презимена. У доба краља Николе често су на црногорске капе стављани његови иницијали.

Оружје

У средњем вијеку од оружја највише су се користили мачеви, разни ножеви, копља, самострели, лук и стријела, буздовани, сјекире, а ријеђе је било и другог оружја (у приморју праћка). Користили су се штит, шлем, оклоп. Тешка коњска опрема. То оружје се одржало и у времену када су Турци загосподарили нашим крајевима. Сва ова оружја су се одржала све до средине XVII вијека. Послије тога се готово потпуно губе.

⁴¹⁹ Јовићевић Андрија, *Ријечка нахија*, Подгорица 1999.

Изузетак су мачеви и разне врсте ножева који су опстали као најцијењеније и највише употребљавано оружје све до почетка XX вијека. Посебно је интересантно да се у нашим динарским (српским) крајевима мач као оружје број 1 задржао све до 1900. године. Изузетак је била Кнежевина Србија у којој је пушка постала основно оружје којим је била наоружана војска.

Мачеви и ножеви производили су се у селима, а ковали су их сеоски ковачи. У то доба до оружја се долазило и куповином у Котору, Скадру, Подгорици, Никшићу и на другим пазарима. Често су ови пазари затварани за Србе, поготово пред нападе на Црну Гору, па је куповина оружја била немогућа онда кад је било најпотребније. Најсигурнији начин да се дође до оружја биле су побједе у биткама. Послије битке од погинулих би се узимало оружје и све друге вриједности, од новца до одјеће. При томе се прво водило рачуна да се од погинулог непријатеља узме оружје, а онда ако је било могућности сјекла се глава и узимало све остало.

По доласку Турака, већ 1477. године у Сарајеву је постојала улица у којој су занатлије израђивали квалитетне сабље. А у Фочи су се ковали јагагани који су били равни онима који су израђивани у Цариграду и били су цијењени у читавој Турској.

Сваки витез је морао бити, поред осталог, добар у оштрењу мача и ножа, јер је са добро наоштреним мачем могао лакше и брже сјећи непријатеље. Вјештина оштрења сјечива одржала се до краја XX вијека, а користила се при оштрењу косе којом се косила трава. Добар косац је између осталог добар и због вјештине да добро наоштри косу, па при кошењу троши мање енергије и снаге. Са све већом употребом косачица и ова вјештина полако и сигурно одумире.

Око 1500. године пушке су биле ријеткост, а и нису биле посебно ефикасне ни корисне. Да ли су пушке биле кориштене и у којој мјери, у борби војводе Грдана Никшића против Турака на Гацку 1597. године, нисам могао утврдити. Пушке су се у нашим крајевима почеле производити 1612. године у Дубровнику. Катунани почињу масовније користити пушке од средине XVII вијека, када су учествовали у Кандијском и Морејском рату против Турака. Пошто су ратовали на страни Млечана од њих су добили доста пушака. У каснијим временима готово редовна је била несташница барутног праха. Барут се куповао у Котору.

Пошто је барута увијек недостајало народ га је и сам производио. У пећинама изнад ријека Мртвице и Мораче су Ровчани зими држали козе, вијековима. Тако се у тим пећинама таложио козији измет. Од тог козијег праха прављен је барут. Од сувог праха добија се прво шалитра, тако што се прах кува, па се циједи, па опет кува исцијеђен све док вода не испари и на дну суда не остане бијели зрнасти прах, шалитра. Шалитра се мијеша са комадима угља који се добију од чворнатих љескових изданака, па се то туче у ступама све док се не претвори у прах. То је барут.

Други начин је да се козији прах кува све док има воде, а онда се укувана маса суши на сунцу. Послије сушења маса се помијеша са лијесковим угљем и у ступама се истуче у ситан прах – „тучаник“, барут који има јаку експлозивну моћ.⁴²⁰

Прављење барута био је опасан посао и неки су остајали без очију, јер би при тучењу понекад долазило до експлозија. Барут је прављен у Ровцима, у Добриловини – пећина Прашникара, у Кучима, Климентима, Дукађину и другдје.

Пушка је било разних врста: цефердар, кубура, леденица; брешка, латинка, жутара, танчица, гица, пештерица, бушатлинка, арачлија, скадранка...

Руковање овим пушкама и њихово пуњење је било компликовано и требало је дуго времена да се то обави, а често би и затајиле. Проблема са пушкама било је и по кишовитом времену, када се дешавало да киша накваси барут па пушка не би била употребљива. Пошто се у пушке и није могло поуздати, у биткама је тактика била да се

⁴²⁰ Поповић Стеван, *Ровца и Ровчани*, Никшић 1998.

приђе Турцима, испали плотун из пушака, а онда би се са исуканим сабљама или ножевима кретало на јуриш.

У стара времена стандардно наоружан ратник имао је пушку, двије кубуре, јатаган или сабљу или мач и нож.

У новије вријеме, почетком XX вијека, у употребу улазе модерније пушке и пиштољи. Како су се производиле нове врсте пушака, тако су их Срби прихватили и употребљавали. Тако да данас скоро свака кућа има више пушака и пиштоља разних марки. У традицији је да се свако труди да има што више комада бољег оружја у кући. Племенски закон каже да сваки члан братства и племена, старији од шеснаест година, мора да има пушку, пиштољ и сабљу.

Додатак

1. Братства у Чеву 1973. године.⁴²¹

Велестово: Станојевићи, Мићуновићи, Абрамовићи, Вукотићи, Вујовићи.

Бајрамовица: Мрваљевићи, Драшковићи, Катнићи, Кековићи и Вучковићи.

Марковина: Митровићи, Вујовићи, Николићи, Ђуровићи, Перутовићи, Поповићи, Василијевићи.

Чevo: Вукотићи, Драшковићи, Дамјановићи, Ђукановићи, Вулаши, Татари, Вујовићи, Рогановићи, Оташевићи, Ђуришићи, Радусиновићи.

Бијеле Пољане: Вујовићи, Гардашевићи, Драшковићи, Николићи, Вујадиновићи.

Загрeда: Бурићи, Поповићи, Калуђеровићи, Домазетовићи, Кековићи и Радоњићи.

2. Осамдесетих година у Чеву.

Велестово: Станојевићи, Мићуновићи, Абрамовићи, Вукотићи, Вујовићи.

Бајрамовица: Мрваљевићи.

Марковина: Митровићи, Вујовићи, Гајовићи, Николићи, Ђуровићи, Перутовићи, Поповићи, Василијевићи и Бајовићи који су новији досељеници из Бјелица.

Чevo: Вукотићи, Драшковићи, Дамјановићи, Ђукановићи, Николићи, Вулаши, Татари, Вујовићи, Ђуришићи.

Ожеговице: Вујовићи.

Ластва Чевска: Ђукановићи, Николићи, Вукотићи.

Убли Чевски: Вујовићи, Гардашевићи, Драшковићи.

Бјеле Пољане: Вујовићи, Гардашевићи, Драшковићи.

Загрeда: Бурићи, Поповићи, Калуђеровићи, Домазетовићи, Радоњићи.

Братства из Чева и других крајева: Озринићи и остали

ДРАГОЈЕВИЋИ:

Седам синова Драгоја Озринића су: поп Прента, Бура, Вукашин, Иван, Вујо, Марко и Радуле.

Потомци попа Пренте су Драшковићи из Заљућа на Чеву (од војводе Драшка Поповића) и Поповићи из Броћанца Никшићког.

⁴²¹ Павле Радусиновић, *Насеља Старе Црне Горе*, Београд 1985.

Од Бура потичу Бурићи у Загреди код Даниловграда. Драгишићи из Петровог Села одсељени у Кладово, Београд, Војводину. Васовићи у Ваљеву. Радовићи у Лукову код Никшића и Кличевцу код Ваљева. Окичићи. Каповићи у селу Андрићи (Видрићи) на Гласинцу и Богдановићи у Табацима код Зворника и Ваљеву.

Од Вукашина Драгојева потичу: Вукотићи и Вукотићи – Татари из Чева, Дамјановићи из Крижева Дола на Чеву, Вукадиновићи у Србији, Ђикановићи у Дробњаку; Думнићи, Ђикановићи, Перковићи у Горњем Пољу код Никшића, Ђоковићи (од ових је Новак Ђоковић), Мусићи, Ракојевићи и Тодоровићи (ових шест братстава у Горњем Пољу сјеверно од Никшића), Остојићи из Ђурђевића Таре и Пушанског Дола (Пљевља), Дамјановићи са Косанице (Пљевља), Дамјановићи из Каљића Лијеске (Бијело Поље), Пушоње са Косанице (Пљевља). У Чеву је до 1779. године било пет породица Мићића (од Мићуна Вукашинова) за које се тврди да су одселили у околину Чачка.

Од Ивана Драгојева потичу Војинићи (Ердељановић их је 1910. пописао као Ивановиће): Ђукановићи из Чева, Николићи из Чева, Павловићи (Аџије) у Никшићу и Србији, Поповићи у Србији, Бутуровићи у околини Лесковца.

Од Вуја Драгојева потичу Вујовићи из Ожеговица на Чеву, а од њих су Бајовићи (и њихов огранак Одовићи) и Перовићи у Горњем Пољу код Никшића, Баровићи под Орлином код Броћанца, Лукићи у Црквицама у Опутној Рудини (Бањанима), Матијашевићи у Ораћу код Видрована у Горњем Пољу код Никшића и њихови огранци Ђешњићи и Шаровићи у Ораћу и Праги.

Од Марка Драгојева потичу Марковићи у Љешанској нахији и Бјелановићи у Зети.

Од Радула Драгојева потичу Радуловићи у Команима.

ГАРДАШЕВИЋИ:

Гардашевићи из Чева се дијеле на Турчиновиће и Биочевиће.

Огранак Гардашевића су Поповићи у Загреди.

Од Гардашевића потичу Авдаловићи у околини Гацка (од њих су Јакшићи у Горњој Морачи), Априцовићи и њихов огранак Ђукови (Ђуковићи) у Пиви, Миловићи у Грахову и три братства у Орасима у Љешанској нахији: Ђуровићи (и њихови огранци Ремиковићи у Зети и Батаковићи у Горњем Пољу код Никшића), Пејовићи (и њихов огранак Анђушићи у Зети) и Стојановићи.

ЦАУШЕВИЋИ:

Цаушевићи у Велестову:

Радичевићи:

Абрамовићи и Рогачи (Коснићи) у Црквицама у Опутној Рудини, Мићуновићи, Мрваљевићи (Мрваљевићи, Турчиновићи, Николићи, Драшковићи и Шћепановићи) и Катнићи (и са њима Пејановићи – Мишковићи који потичу из Црмнице). Од Мићуновића су у Србији: Филиповићи, Митровићи и Живовићи.

Станојевићи:

Станојевићи се дијеле на: Станојевиће, Вучиниће, Дамјановиће, Драговиће, Јовановиће (од Јована Комненова Станојевића), Јокиће (од Јока Иванова Станојевића), Мрђеновиће (од Мрђена Шћепанова Станојевића) и Ненезиће (од њих су Тановићи у Подгорици).

Цаушевићи у Марковини:

Кривоглав – Марковић:

Тодоровићи и од њих Радојевићи и Ђуровићи (од којих су Митровићи у околини Прокупља), Миловићи (у Никшићу и Прокупљу) и Тодоровићи – Вукашиновићи у Никшићу.

Вуковићи (није презиме): Живковићи и Ђуровићи.

Рељићи и од њих: Гајовићи, Перутовићи, Машуловићи и Вучуровићи.

Николићи. Раније су се звали Крушковци.

Марковићи (Бећировићи).

Виднићи:

Јововићи (раније Павићевићи).

Павићевићи и Миловићи (у Београду и Лесковцу).

Митровићи.

Муратовићи.

Павићевићи – Ђуровићи.

Мандићи.

Милошевићи.

Аџићи.

Вуковићи – Павлићевићи.

Вујовићи:

Вујовићи.

Милићи – Рушевићи и Мишовићи.

Пејатовићи и Радовићи у Никшићким Рудинама.

Радановићи. Огранак Радановића су Живковићи у Кочанима и Рубежима.

Ђуровићи:

Нема их више у Марковини. Тврди се да су огранак Ђуровића Глушци.

У Петровом Селу су из Марковине: Велишићи, Думељићи, Ђуровићи, Марковићи, Миловановићи, Милојевићи, Милоњићи, Митровићи, Новаковићи, Перовићи, Радовићи, Спасојевићи.

ОЗРИНИЋИ у селу Озринићи код Никшића:

Николићи (и од њих одсељени Ојданићи, односно Будалићи у Прерацима код Билеће, Субашићи, Роснићи, Танталовићи, Вукановићи и Васковићи), Брајичићи (и од њих Мијатовићи у Ужицу), Варајићи, Ђукићи, Лалатовићи (и од њих Чизмовићи, Гајовићи и у Србију одсељени Кушлаковићи), Раичевићи (и од њих Мирковићи у Дробњаку), Ројевићи, Петковићи, Штурановићи (и од њих Ћираковићи).

Косовићи су по једнима род Вукотићима, а по другима потичу од Радуловића из Башина Села који су једно вријеме живјели у Кутима.

Вујковићи су досељени из Куча. Зорићи и од њих Широјевићи досељени су из Приморја. За ова братства неки тврде да су род осталим братствима у Озринићима код Никшића.

Још неки Озринићи исељени из Чева:

Вуковићи из Мратиња у Пиви (и Горњем Пољу код Никшића) и њихови огранци Шимуни и Пантовићи у Пиви, Пивљани у Пљевљима, Миловићи у Грахову и Милетићи у околини Сарајева. Род су им и Неимаревићи у Мостару и Никшићу.

Дурутовићи (раније Удовичићи), Тодоровићи, Радојевићи, Минићи и Радовићи у Пиви и Горњем Пољу код Никшића. Раније су се звали Ракојевићи. Жарићи у Бјелопавлићима.

Кукавчевићи у Љешанској нахији се дијеле на: Новаковиће, Пејовиће и Стојановиће. У Лекићима живе Лаковићи – Кукавчевићи.

Малетићи у Зети.

Миљанићи, Бјелановићи (Бјеловићи), Мркајићи (Мркајићи) у Бањанима као и одсељени Грличићи и Чаприћи. Од Миљанића су Дубајићи и Чоловићи из околине Невесиња.

Радусиновићи (Радусини) у Љешанској нахији. Од њих су Јовановићи у околини Мојковца, Којичићи у Зети и Лукићи код Крушевца.

Ћетковићи у Матагужима у Зети.

Цаушевићи у Бјелопавлићима.

Црногорци у Голији (Црногорци, Трипковићи и Симовићи). За њих нисам сасвим сигуран да ли су Озринићи или су другог поријекла.

Братства другог поријекла којих је некада било у Чеву:

Васиљевићи досељени из Загарача.

Вулаши су старинци.

Калуђеровићи су у Загреду доселили из из Ћеклића.

Милићи су у Загреду доселили из из Бјелица. Из Дуба.

Мрдаковић – Домазетовићи су у Загреду доселили из Чева.

Домазетовићи су били старинци у Чеву. Од Домазетовића су Жижичи у Дробњаку. Од Домазетовића су и Живовићи – Миловићи у Горњем Пољу код Никшића и Поповићи у Кочанима код Никшића.

Балетићи у Броћанцу Никшићком и Никшићу. По предању потичу од сестре Вука Мандушића.

Бастаси (Милићевићи, Мушикићи и Филиповићи) у Жупи Никшићкој.

Бездановићи у Команима (Пејовићи, Јовановићи и Радоњићи).

Бошковићи, Мијатовићи, Мићовићи, Стојановићи и Чоловићи у Шипачну у Горњем Пољу код Никшића и Паповићи и Спајићи у Гацку.

Брешковци су Ацићи, Бошковићи, Мијушковићи и Перовићи у селу Богмиловићи у Пјешивцима.

Гезовићи (Кикићи) у Горњем Пољу код Никшића.

Гиљени у Дробњаку и њихов огранак Орман у Озринићима код Никшића.

Глушице (Глушци) у Никшићу. Глушци у Коритима код Гацка.

Гојковићи у Горњем Пољу код Никшића и Никшићким Рудинама.

Грујичићи у Пјешивцима.

Дедејићи и многа братства проистекла од њих у сјеверној Црној Гори: Благојевићи, Вељовићи у Подбишћу, Видојевићи у Бијелом Пољу, Вујичићи из Прошћења, Вукадиновићи у Прошћењу, Вуковићи (од Раосављевића) у Штитарици,

Гребовићи у Бијелом Пољу, Ђоговићи (од Зејака) у Прошћењу, Зејаци, Јелићи (од Шпањевића), Калпачине (од Раосављевића), Крејовићи (од Раосављевића), Крвавци у Прошћењу, Кргушићи у Прошћењу, Крушчићи у Мојковцу, Меди (Медојевићи) у Прошћењу, Микићи (од Ђоговића), Пејовићи – Смловићи из Поља и Подбишћа, Поповићи (!? нисам их нашао), Раонићи (од Вукадиновића), Раосављевићи у околини Колашина, Ратковићи (од Вукадиновића) у Бијелом Пољу, Ристановићи (Калпачине) у Буковици код Пљеваља, Топовићи (од Медојевића), Ђорићи у Бијелом Пољу, Филиповићи у Бијелом Пољу и Прошћењу, Чокорлије (од Ђоговића) код Томашева и Шпањи (Шпањевићи).

Дрињаци у Мирушама у Херцеговини.

Дулетићи у Љуботињу у Ријечкој нахији.

Ђедовићи у Опутној Рудини.

Ђурановићи и Елеци у Голији.

Ераковићи у Горњим Бањанима.

Килибарде у Горњим Бањанима.

Кнежевићи у Грбљу.

Колороге (Колорогићи) у Зети и Подгорици.

Краљевићи у Опутној Рудини.

Кртолице у Опутној Рудини.

Кујовићи и Шуковићи у Доњој Морачи.

Пајовићи у Дробњаку су поријеклом од Мацића.

Поповићи – Калуђеровићи у Невесињу, селу Такову код Уба и Кочанима.

Поповићи и Савовићи у Васојевићима. Род са њима су Шиљци у околини Пљеваља.

Радовићи и Перовићи (Озринићи) у Бајицама код Цетиња потичу од Радуловића из Башина Села.

Радовићи (раније Глушац, а дио их се једно вријеме звао Макуни) и њихов огранак Туковићи у Горњем Пољу код Никшића.

Радовићи у Лукову.

Радоњићи у Љешанској нахији.

Радуловићи и Бојанићи Горњем Пољу код Никшића, Кривошијама. И од Радуловића: Баровићи, Бутуровићи и Вуковићи у Никшићу. Радуловићи (Спице и Гавриловићи) у Пјешивцима. Росандићи и Пајовићи у Пјешивцима.

Рогошићи у Зети.

Роћени у Дробњаку и Никшићкој Жупи.

Сарићи – Ђулаице у Бањанима.

Спасојевићи у Бањанима.

Суботићи у Леденицма над Рисном.

Тољићи и братства која од њих потичу у Горњем Пољу код Никшића.

Шапурићи у Опутним Рудинама.

Шиљековићи у Кутима у Боки.

Шутовићи у Опутним Рудинама.

Ово нису сва братства којих је било или која потичу из Чева већ их има још.

Слава племена Озринића је Аранђеловдан. Сви становници Чева славе Аранђеловдан. Многи одсељени Озринићи су промијенили славу, а многи су је и задржали. Озринићи из Озринића код Никшића славе Малу Госпојину. Остојићи, Дамјановићи и Пушоње славе Св. Николу.

Извори и литература

- Константин – Косто Р. **Алексић**, *Опутне Рудине*, Врбас 1990.
- Милован **Ацић**, *Ђиновићи код Цетиња*, Котор 1979.
- Мирко **Барјактаревић**, „Предања о заједничком пореклу неких црногорских и неких арбанашких племена“, *Становништво словенског поријекла у Албанији – Зборник радова са међународног научног скупа одржаног на Цетињу 21, 22. и 23. јуна 1990*. Обрен **Благојевић**, *Пива*, Београд 1971.
- Велимир **Богавац**, *Порекло Богавца (Боговаца) и њихове сеобе*, Београд 1979.
- Маријан **Болица**, *Опис Скадарског санџака 1614*, Архив Матице Српске, Нови Сад 1960, и Старине, књ. XII, Загреб 1880.
- Прота Јован **Бошковић**, *Цртице из живота Немањића у Зети*, Шабац 1932.
- Поп Ристо **Бошковић**, *Историјске приче из повјеснице Бјелопавлића*, Никшић (репринт из 1902) 1972.
- Чедомир С. **Булајић**, *Родослов братства Булајића*, Београд 1987.
- Прота Милош **Велимировић**, *Племи васојевичко*, Андријевица 2003.
- Андрија **Веселиновић** и Радош **Љушић**, *Родослови српских династија*, Нови Сад 2002.
- Радослав Јагош **Вешовић**, *Племи Васојевићи*, Сарајево 1935.
- Обрад **Вишњић**, *Голија и Голијани*, Требиње 1987.
- Марко **Вујачић**, *Знаменити црногорски јунаци*, књ. I, Побједа, Титоград 1990.
- Никола Симов **Вујачић**, *Братство Вујачића*, Никшић 1984.
- Видак **Вујновић**, *Вој(у)новићи и Вуј(у)новићи: од средњег века до данас*, Београд 1985.
- Никола М. **Вујовић**, *Вујовићи из Убала Чевских*, Херцег Нови, Подгорица 2002.
- Гавро **Вуковић**, *Војвода Миљан Вуков и Васојевићи 1820-1886*, Цетиње 1932.
- Ђорђе **Вукотић** Чевски, *Племи Чевљани или Озринићи*, Београд 1998.
- Јанко **Вукотић**, *Успомене из три рата*, Службени лист СРЈ, Београд 1996.
- Милија Р. **Вукотић**, Радоје Ј. **Вукотић**, Владо **Стругар** и др. аутори, *Вукотићи*, монографија, више аутора, Београд 2001.
- Никола **Вукчевић**, *Етничко поријекло Црногораца*, Београд 1982.
- Блажо Милованов **Вулетић**, *Билешке и причања из живота Бјелопавлића*, писано у Аргентини 1910. године, Подгорица 1999.
- Радомир П. **Губеринић**, *Кнез Никола Васојевић*, Ступови, Андријевица 1997.
- Перко **Гузина**, *Братство Гузина, Лазаревића и Митровића у Дробњаку и њихово поријекло*, АБЦ Глас, Чачак 1997.
- Миомир **Дашић**, *Васојевићи од помена до 1860*, Београд 1986.
- Миомир **Дашић**, *Васојевићи у устанцима 1860-1878*, Подгорица 1992.

- Јевто **Дедијер**, *Херцеговина и Обрен Ђурић – Козић, Шума, Површ и Зупци у Херцеговини*, Требиње 2001.
- Стеван М. **Димитријевић**, „Грађа за српску историју из руских архива и библиотека“, чланак, *Споменик СКА*, ЛП, Београд 1922.
- Михаило **Динић**, *Српске земље у средњем веку*, СКЗ, Београд, 1978.
- Секула **Добричанин**, *Доња Морача, живот и обичаји народни по традицији*, Титоград 1984.
- Небојша **Драшковић**, *Чевско Заљуће и Доњи крај села у племену Озринићи*, Београд 1999.
- Бранислав **Ђурђев**, *Постанак и развитак брдских, црногорских и херцеговачких племена*, Титоград 1984.
- Јован **Ердељановић**, *Кучи, Братоножјићи и Пипери*, Београд 1981.
- Јован **Ердељановић**, *Стара Црна Гора*, Београд 1978.
- Гргур **Јакшић**, *Зетски Митрополит Данило I и ослобођење Црне Горе*, Београд 1896.
- Ђорђе **Јанковић**, *Средњи век Косова и Метохије-Археолошка истраживања*, Београд, 1999.
- Константин **Јиречек**, *Историја Срба*, књ. I (политичка историја), Слово љубве, Београд 1984.
- Јагош **Јовановић**, *На висинама чојства*, Побједа, Титоград 1975.
- Андрија **Јовићевић**, *Зета и Љешкопоље*, ЦИД, Подгорица 1997.
- Андрија **Јовићевић**, *Малесија*, ЦИД, Подгорица 1997.
- Андрија **Јовићевић**, *Ријечка нахија*, ЦИД, Подгорица 1999.
- Милан **Карановић**, *Динарска племена Немањићког поријекла*, Бања Лука 1937.
- Вук **Караџић**, *Српске народне пјесме*, Београд 1977.
- Стојан **Караџић** и Вук **Шибалић**, *Дробњак – породице у Дробњаку и њихово поријекло*, МРГ, Београд 1995.
- Стојан **Караџић**, *Дурмиторски љетопис*, МРГ, Београд 2000.
- Стојан **Караџић**, *Његош дробњачки завјереници и Смаил-ага Ченгић*, Стручна књига, Београд 1997.
- Милош С. Мишо **Кастратовић**, *Родослов братства Кастратовића са освртом на племе Васојевића*, Београд 2002.
- Томаш **Катанић**, *Васојевићи – историјска збивања*, Андријевица 2004.
- Божидар **Кљајевић**, *Становништво пљеваљског краја*, Српска књига, Рума 2006.
- Јоко В. **Кнежевић**, *Из далеке прошлости пљеваљског краја*, Пљевља 1979.
- Предраг В. **Ковачевић**, *Грбаљ: његова прошлост и будућност*, Котор 1964.
- Ристо **Ковијанић**, *Помени црногорских племена у которским споменицима*, књ. I, Цетиње 1963. и књ. II, Титоград 1974.
- Поп Богдан **Лалеввић** и Иван **Протић**, *Васојевићи у црногорској граници*, Андријевица 1991.
- Поп Богдан **Лалеввић** и Иван **Протић**, *Васојевићи у турској граници*, Београд 1906.
- Михаило **Лалић**, *Ратна срећа*, роман, Београд 1983.
- Жарко **Лековић**, *Дробњак у првој половини XIX вијека*, Београд 2001.
- Милисав **Лековић**, *Лековићи и Остојићи у ускочком покрету из Затарја*, Београд 1990.
- Леополд **Ленард**, *Стари Срби и српска праотаџбина*, Београд 1927.
- Андрија **Љубурић**, *Дробњаџи племена у Херцеговини*, Никола Пашић, Београд 1999.
- Душан Ј. **Љумовић**, *Пипери племена у Црној Гори*, САНУ, Београд 2000.
- Благоје В. **Марковић**, „Врака и Врачани“, *Становништво словенског поријекла у Албанији*, Зборник радова са међународног научног скупа одржаног на Цетињу 21, 22. и 23. јуна 1990. године.
- Симо **Матавуљ**, *Ускок*, роман, Београд 1972.
- Милорад **Медаковић**, *Живот и обичаји Црногораца*, репринт из 1860, Никола Пашић, Београд 2001.

- Рајко Медојевић, *Братство Медојевић*, Београд 1995.
- Звонимир **Мијушковић**, *Плеће Пјешивци, крајина Старе Црне Горе, братство Мијушковићи*, Београд 1984.
- Саво В. **Микић**, *Микићи из Ускока*, Београд 2004.
- Јевто М. **Миловић**, *Зборник докумената из историје Црне Горе 1685-1782*, Цетиње 1956.
- Сима **Милутиновић** Сарајлија, *Историја Црне Горе*, Цетиње 1997 (писано 1837).
- Сима **Милутиновић** Сарајлија, *Пјеванија црногорска и херцеговачка*, Никшић 1990.
- Вукота **Миљанић** и Аким **Миљанић**, *Презимена у Црној Гори*, Београд 2002.
- Данило Ђ. **Миљанић** и Кићан С. **Миљанић**, *Миљанићи кроз вијекове*, Никшић 2007.
- Марко **Миљанов**⁴²², *Нешто о Братоножићима*, Медун 1885.
- Марко **Миљанов**, *Примјери чојства и јунаштва*, Цетиње 1948.
- Душан Н. **Митровић**, *Озринићи-Чевљани у причама*, Графосрем, Шид 1997.
- Милан С. **Мићуновић** и Спасоје П. **Мићуновић**, *Родослов братства Мићуновића*, Никшић 1996.
- Благота **Мркајић**, *Братство Мркајића*, Никшић 2003.
- Пеко **Мујовић**, *Војвода Драшко Поповић и његово доба*, рукопис, Цетиње.
- Саво **Накићеновић**, *Бока*, ЦИД, Подгорица 1999.
- Реља **Новаковић**, *Одакле су Срби дошли на Балканско полуострво*, Београд 1978.
- Стојан **Новаковић**, *Законски споменици српских држава Средњег века*, САН, Београд 1912.
- Мавро **Орбини**, *Краљевство Словена*, Загреб 1999.
- Бранко **Павићевић**, *Казивање старих Требјешана*, фототипско издање, Никшић 1973.
- Мирослав **Пантић**, *Књижевност на тлу Црне Горе и Боке Которске од XVI до XVIII века*, Београд 1990.
- Милован Перишин **Пејовић**, *Плеће Комани: Бандићи, Бездановићи, Радуловићи кроз вијекове*, Цетиње 1976.
- Милорад В. **Пејовић**, *Родослов братства Кукавчевића*, Подгорица 2000.
- Петар **Пејовић**, *Озринићи – плеће старе Црне Горе*, Београд 2004.
- Радоман **Перковић**, *Приче о ријечима*, Нови Сад 2004.
- Радоман **Перковић**, *Приче о Црногорцима*, Нови Сад 2002.
- Милан **Пековић**, *Никшићка Жупа*, Београд 1974.
- Косто Радов **Перућица**, *Опутна Рудина*, Београд 1989.
- Василије **Петровић Његош** владика, *Историја о Црној Гори*, Москва 1754.
- Петар I **Петровић Његош**, „Кратка историја Црне Горе“, *Повјесница Црногорска*, Подгорица 1998.
- Петар II **Петровић Његош**, *Горски вијенац*, Београд 1984.
- Петар II **Петровић Његош**, *Огледало српско*, Београд 1984.
- Лазо Ђ. **Поповић**, *Погибија Смаил-аге Ченгића*, Цетиње 1912.
- Стеван **Поповић**, *Ровца и Ровчани*, Никшић 1997.
- Миодраг **Пурковић**, *Принцезе из куће Немањића*, Пешић и синови, Београд 1996.
- Јевто **Радовић**, *Радовићи: огранак Миљанића из Бањана*, Нови Сад 2009.
- Лазар **Радојичић**, *Кривошије и Кривошијани*, Никшић 1934.
- Сава Лукин **Радуловић**, *Радуловићи из Кривошија*, Нови Сад 1980.
- Миомир **Радуновић**, *Радуновићи из Љешанске нахије*, Андријевица 2003.
- Јован **Рајић**, *Немањићи, Мрђавчевићи и Грбљановићи, Бранковићи*, Београд 2003.
- Никола **Рајковић**, *Црногорски судови – исправе 1879-1899*, ЦИД, Подгорица 1998.
- Рајко **Раосављевић**, *Морача, Ровца, Колашин*, Београд 1990.
- Павел Аполонович **Ровински**, *Црна Гора у прошлости и садашњости*, Цетиње 1994.

⁴²² Марко Миљанов Касомовић **Поповић** Дрекаловић Куч. У списку литературе наведен по имену и имену оца јер је тако познатији широј јавности.

- Павел Аполонович **Ровински**, *Етнографија Црне Горе 1 и 2*, ЦИД, Подгорица 1998.
- Петар **Рудић**, *Рудићи из околине Бијелог Поља*, Бијело Поље 1966.
- Бошко Л. **Савовић**, *Ловћен и Румија – споменица и родослов Пипера*, Подгорица 1929.
- Обрад Мићов **Самарцић**, *Поријекло Самарцића и осталих братстава рода Орловића*, Невесиње 2000.
- Свети Сава и Стефан Првовјенчани**, *Житије светог Симеона*, 6707. или 6708. год. (1199 или 1200. год.), Крагујевац 1997.
- Будо **Симоновић**, *Зеко Мали*, Световид, Београд 2002.
- Александар **Стаматовић**, *Кратка историја Митрополије Црногорско-приморске (1219-1999)*, Православна Митрополија Црногорско-приморска 1999-2000 (интернет сајт: <http://www.mitropolija.com>).
- Глигор **Станојевић**, *Црна Гора у доба владике Данила*, Цетиње 1955.
- Радивоје М. **Тадић**, *Горње Поље код Никшића*, Никшић – Београд 2001.
- Милутин В. **Тодоровић**, *О мом роду и народу*, Београд 2001.
- Светозар **Томић**, *Пива и Пивљани*, Београд 1946.
- Сима **Ћирковић** (и други аутори), *Бар град под Румијом*, Избор, Бар 1984.
- Владимир **Ђоровић**, *Историја српског народа*, Београд 1997.
- Владимир **Ђоровић**, *Одношаји Црне Горе са Дубровником од Карловачког до Пожаревачког мира*, Београд 1941.
- Жељко **Фајфрић**, *Света лоза Стефана Немање*, Шид 1998.
- Жељко **Фајфрић**, *Света лоза кнеза Лазара*, Шид 1998.
- Жељко **Фајфрић**, *Света лоза Бранковића*, Шид 1999.
- Жељко **Фајфрић**, *Велики жупан Никола Алтомановић*, Шид 2000.
- Жељко **Фајфрић**, *Котроманићи*, Шид 2000.
- Богумил **Храбак**, *Никшић до почетка XIX вијека*, Београд 1997.
- Марко Пантов **Цемовић**, *Васојевићи*, историјска истраживања, Издање Издавачког савета Завичајног удружења Васојевића, 2 изд. Београд 1993.
- Павел Јозеф **Шафарик**, *О пореклу Словена по Лоренцу Суровјецком*, Архив Војводине Нови Сад, Словенски институт, Нови Сад 1998.
- Вукоман **Шалипуровић**, *Окица Глушчевић*, Београд 1981.
- Петар **Шобајић**, *Бјелопавлићи и Пјешивци*, ЦИД, Подгорица 1996.
- Милун М. **Штурановић**, *Озринићи крај Никшића*, Никшић 2000.
- Жарко **Шћепановић**, *Средње Полимље и Потарје*, Београд 1979.
- Момир **Шундић**, *Колијевка племена Никшићи*, Никшић 1977.

Остали извори

- * *Acta Albaniae Veneta, Saeculorum XIV et XV, Josephi Valentini S. J.*, том 21, стр. 124-127, документ бр. 5777 од 3. децембра 1451. године.
  - * *Два дефтера Црне Горе из времена скендер-бега Црнојевића*, Сарајево 1973.
  - * *Извод из дефтера за Скадарски санџак оу 1485. и 1497. године.*
  - * *Интернар краља и цара Стефана Душана*, Гласник Српског научног друштва 19, 1639.
  - * *Царски дефтер за Херцеговину из 1477. године.*
  - * *Царски дефтер за Црну Гору и нахије Грбаљ из 1523. године.*
  - * *Царски дефтер за Црну Гору и нахије Грбаљ из 1570. године.*
  - * *Љетопис попа Дукљанина (Барски родослов) – превод са латинског др. Славко Мијушковић (из књиге Бар град под Румијом).*
  - * <http://www.rastko.rs/>
  - * <http://www.mitropolija.com/>
  - * <http://www.spc.rs/>
- Жељко **Остојић**, *Остојићи из Таре и Пушанског Дола*, рукопис, Нови Сад 2000.

САДРЖАЈ

Увод	3
О С р б и м а.....	5
Владарска породица	10
Н е м а њ и ћ и.....	13
Цар Стефан Урош IV Душан Силни.....	18
Константин Немањић.....	19
Дворци Немањића.....	21
Самостални господари	22
Мрњавчевићи	22
Никола Алтомановић.....	23
Милош Обилић	23
Кнез Лазар.....	24
Записи о боју на Косову	25
Бранковићи.....	26
Балшићи	27
Твртко I	27
Црнојевићи	27
Забиљешка о турском освајању.....	28
Предања о поријеклу	29
Предања Озринића.....	29
Пиперска предања.....	31
Васојевићка предања	33
Предање Бјелопавлића.....	37
Предања Куча и Малисора	39
О Кучима	39
Малисори.....	39
Клименти.....	40
Хоти.....	41
Краснићи	42
Још о предањима.....	42
Помен имена Озринића и Чева у разним документима	43
Озриње код Подгорице.....	46
Преци Озринића	47
Озро и његови потомци.....	49
О тумачењу предања.....	51

Долазак Турака	54
Први вијек турске власти	56
Јачање племена Озринићи.....	59
Могући помен Озринића у старијим документима.....	61
Драгоје и Манда	62
Упад везира Кукавице	63
Озринићи Драгојевићи	65
Драшковићи и Поповићи.....	67
Бурићи.....	72
Потомци Вукашина Драгојева	74
1. Вукота.....	74
2. Андрија.....	82
3. Вукадин	85
4. Дамјан.....	85
5. Вук.....	86
6. Јанко	87
7. Мићун (Мића)	87
8. Драгоје.....	87
Потомци Ивана Драгојева, Војинићи – Ивановићи (Ђукановићи, Николићи).....	88
Вујовићи.....	91
Марковићи	92
Радуловићи	93
Озринићи Гардашевићи	96
Озринићи Цаушевићи.....	100
Цаушевићи у Велестову	101
Радичевићи.....	101
Станојевићи.....	106
Цаушевићи у Марковини	108
Марковљани.....	108
Кривоглав – Марковић	108
Виднићи.....	111
Вујовићи	115
Ђуровићи.....	115
Чевски старинци и уселјеници	117
Иселјени из Чева и нестали родови Чевљана	120
Озринићи код Никшића	179
Потурчењаци.....	181
Још нека братства.	182
Одселјени у Србију.....	184
XVII и XVIII вијек	186
XIX и XX вијек	196
Неколико прича	198
Турски зулумћари.....	207
Озринићи – Чевљани – Озровићи	209
Племенске границе.....	211
Села и територија	212
Кчево - Чево	213
Доњи Крај.....	214
Ожеговице.....	214
Убли Чевски.....	215
Пољане са Седлом	215
Ластва Чевска.....	215

Велестово	216
Марковина.....	217
Заграда.....	218
Из живота.....	219
Чевске цркве.....	219
Стока и храна	219
Куће	220
Ношња и изглед	222
Оружје	223
Додатак - братства у Чеву 1973 године.....	225
Братства из Чева и других крајева: Озринићи и остали	225
Извори и литература	230
Садржај.....	234